

ZBORNIK RADOVA

SPORT ZA SVE

sa Međunarodnog naučnog skupa na temu
"Aktuelni trenutak razvoja sporta
u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini"

Banja Luka, 2018.

**ZBORNİK RADOVA
SPORT ZA SVE
sa Međunarodnog naučnog skupa na temu
“Aktuelni trenutak razvoja sporta
u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini”,
održanog 25.9.2018. godine u Banjoj Luci**

SPORT ZA SVE

Zbornik radova

Izdavač:

Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci
Fudbalski savez Republike Srpske
Udruženje Sport za sve
Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka
Centar za ekonomska istraživanja, Subotica
Sindikato obrazovanja, nauke, kulture i informisanja Republike Srpske
Poslovni i pravni fakultet Univerziteta Union Nikola Tesla, Beograd
Fakultet za diplomatiju i bezbednost, Beograd
Defendologija centar Nikšić - Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore

Za izdavača:

Prof. dr Duško Vejnović
Mile Kovačević
Prof. dr Vladimir Stojanović
Prof. dr Vaso Bojanić
Akademik prof. dr Nenad Vunjak
Mr Dragan Gnjatić
Prof. dr Milija Bogavac
Prof. dr Nenad Đorđević
Mr Slavko Milić

Glavni i odgovorni urednici:

Prof. dr Braco Kovačević
Prof. dr Duško Vejnović
Prof. dr Vladimir Stojanović
Doc. dr Stevo Ivetić
Doc. dr Mario Karadža
Dr Stevan Dakić

Urednik:

Mr Tin Vejnović

NAUČNI ODBOR:

Prof. dr Braco Kovačević, prof. dr Nenad Suzić, Prof.dr Vaso Bojanić, prof. dr Duško Vejnović, prof. dr Mirko Gojić (Zagreb, Hrvatska), prof. dr Želimir Kešetović (Beograd, Srbija), mr Slavko Milić (Nikšić, Crna Gora), prof. dr Nedžad Bašić, Bihać, prof. dr Mile Rakić, Beograd, prof.dr Ostoja Barašin, prof. dr Zoran Milošević, Beograd, Akademik prof. dr Rade Biočanin, Beograd, doc. dr Velibor Lalić, dr Predrag Obrenović, Prof. dr Vladimir Stojanović, Beograd, Akademik prof. dr Nenad Vunjak, Subotica, prof. dr Milan Gužvica, Prof. dr Milija Bogavac, prof. dr Mihajlo Mijanović, dr Stevan Dakić, Doc. dr Stevo Ivetić, Doc. dr Mario Karadža, Doc. dr Mirko Stojčinović, dr Momčilo Šavija, mr Ljubiša Konotar (Podgorica), prof. dr Nenad Đorđević (Beograd), prof. dr Milenko Panić (Meksiko Siti) i doc. dr Mirko Stojčinović (Doboj).

RECENZENTSKI ODBOR:

Prof. dr Boro Tramošljanin, prof. dr Miodrag Romić, prof. dr Ostoja Barašin, prof. dr Nevzet Veladžić (Bihać, Bosna i Hercegovina), doc.dr Velibor Lalić, dr Irina Kovačević, prof. dr Želimir Kešetović (Beograd, Srbija), prof. dr Ostoja Đukić, dr Stevan Dakić, doc. dr Dragan Radišić, dr Predrag Obrenović, prof. dr Vladimir Stojanović, doc. dr Mario Karadža, prof. dr Braco Kovačević, prof. dr Duško Vejnović, mr Vedran Francuz, dr Tanja Milešević, dr Momčilo Šavija, dr Jagoda Petrović, dr Siniša Đukić, dr Goran Maksimović, dr Slobodan Simić, dr Dragiša Jurišić, doc. dr Milan Gužvica, doc. dr Darko Paspalj, dr Stevan Dakić, doc. dr Željko Spalević (Podgorica), doc. dr Dražen Božović (Podgorica), prof. dr Mihajlo Manić (Beograd), doc. dr Slobodan Simović (Beograd) i doc. dr Dejan Labović (Beograd)

Štampa:

Grafopapir, Banja Luka

Za štampariju:

Petar Vukelić, dipl. graf. inž.

Uredništvo i administracija:

Srpska ulica 63, 78 000 Banja Luka, Republika Srpska

- Bosna i Hercegovina

telefon/ 051/309-470

e-mail: defendo@blic.net;

www.defendologija.com;

www.defendologija-banjaluka.com

Tehnički urednik:

Dr Mario Karadža

Lektor:

Mr Tatjana Ponorac

Željka Vuković

Prevod:

Mr Tatjana Ponorac

Udruženje sudskih tumača Republike Srpske

Tiraž:

300 primjeraka

ZBORNİK RADOVA

SPORT ZA SVE

**sa Međunarodnog naučnog skupa na temu
“Aktuelni trenutak razvoja sporta
u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini”,
održanog 25.9.2018. godine u Banjoj Luci**

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
Akademik проф. др Ненад Вуњак Доц. др Милан Радовић Проф. др Чедомир Љубојевић БРЕНД МЕНАџМЕНТ У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ФУДБАЛСКИМ КЛУБОВИМА	11
Prof. dr Vladimir Stojanović Akademik prof. dr Esad Jakupović EKONOMSKI I DRUŠTVENI ASPEKTI RAZVOJA STRATEGIJE SPORTA U BiH	27
Akademik prof. dr Vinko Perić Akademik prof. dr Rade Biočanin Prof. dr Danislav Drašković INVESTICIJE I EKONOMIČNOST GRADNJE SPORTSKIH OBJEKATA ZA MEĐUNARODNA SPORTSKA NADMETANJA	47
Prof. dr Mihajlo Mijanović Mr Slavko Milić Stanko Tomičić KAUZALNOST STAVOVA TRENERA I SPORTISTA	71
Prof. dr Duško Vejnović Doc. dr sci. krim. Mario Karadža Prof. dr Radenko Đurica DRUŠTVENI ASPEKTI SPORTA U BOSNI I HERCEGOVINI	85
Prof. dr Milija Bogavac Prof. dr Vladimir Stojanović Mr Danijela Jokanović Mr Dmitar Čičković MODALITETI FINANSIRANJA SPORTA U BiH	101
Doc. dr sci. krim. Mario Karadža Dr Biljana Bepaljško Mr Tin Vejnović UTICAJ EKONOMSKE STRATEGIJE NA BEZBJEDNOST BOSNE I HERCEGOVINE	109
Prof. dr Braco Kovačević SPORT KAO IGRA I DEVIJACIJA	129

Доц. др Стамимир Ђукић Доц. др Стево Иветић СПОРТ И ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА УНУТРАШЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ	139
Др Стеван Дакић Мр Тин Вејновић Жељка Вуковић СРЕДЊОРОЧНИ РАЗВОЈ СПОРТА У БАЊОЈ ЛУЦИ	169
Проф. др Остоја Барашин УЛОГА СПОРТА У РАЗВОЈУ ЗДРАВОГ ДРУШТВА	203
Славко Црнић Милена Црнић Маријана Црнић ГЛУТЕН У САСТАВУ ХЉЕБНОГ ЖИТА И ХРАНЕ ЗА СПОРТИСТЕ	221
Siniša Vukadinović PRAVCI RAZVOJA VRHUNSKOG SPORTA REPUBLIKE SRPSKE	237
Dr Biljana Bepaljko Doc dr sci. krim. Mario Karadža Mr Tin Vejnović SAVREMENI TRENDOVI RAZVOJA SPORTA I NJEGOVA POVEZANOST SA TURIZMOM U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI JAČANJA NACIONALNE BEZBJEDNOSTI	245
Dijana Radović AKTUELNI TRENUTAK RAZVOJA SPORTA U REPUBLICI SRPSKOJ I BIH	267
Željka Vuković SPORT I NJEGOVE VRIJEDNOSTI	285
Dr Momčilo Šavija FUDBAL I NASILJE	299
Marijana Crnić Milena Crnić Slavko Crnić PROIZVODNJA SIROVE I ZDRAVE HRANE ZA SPORTISTE OD PŠENIČNOG BEZGLUTENSKOG BRAŠNA "TAIN"	307

ПРЕДГОВОР

СПОРТ ЗА СВЕ - ИЗАЗОВИ ЗА ОПШТЕ ДОБРО

Пред вама, нама је Зборник радова **Спорт за све** који је резултат одржаног међународног научног скупа на тему **Актуелни тренутак развоја спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини**. Организатор скупа је научно-истраживачко Удружење наставника и сарадника Универзитета у Бањој Луци у сарадњи са партнерима Фудбалским савезом Републике Српске, научно-истраживачким удружењем **Спорт за све (које обиљежава пет година успјешног постојања, рада и развоја)**, научно-истраживачком организацијом Европски дефендологија центар за научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања, Центром за економска истраживања из Суботице, Синдикатом образовања, науке, културе и информисања Републике Српске и Пословним и правним факултетом Универзитета Унион Никола Тесла из Београда.

У Зборнику су различитим мултидисциплинарним приступима, између осталог, обрађене теме као што су: Бренд менаџмент у професионалним фудбалским клубовима, Економски и друштвени аспекти развоја стратегије спорта у Босни и Херцеговини, Каузалност ставова тренера и спортиста, Инвестиције и економичност градње спортских објеката за међународна спортска надметања, Друштвени аспекти спорта у Босни и Херцеговини, Модалитети финансирања спорта у Босни и Херцеговини, Утицај економске стратегије на безбједност Босне и Херцеговине, Спорт као игра и девијација, Спорт и облици угрожавања унутрашње безбједности, Средњорочни развој спорта у Бањој Луци, Улога спорта у развоју здравог друштва, Глутен у саставу хљебног жита и хране за спортисте, Правци развоја врхунског спорта Републике Српске, Савремени трендови развоја спорта и његова повезаност са туризмом у Републици Српској у функцији јачања националне безбједности, Актуелни тренутак развоја спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини, Спорт и његове вриједности,

Фудбал и насиље и Производња сирове и здраве хране за спортисте од пшеничног безглутенског брашна „таин“.

Партнерска сарадња више научно-истраживачких организација и друштвених субјеката из различитих држава у организовању овог међународног научног скупа показала је нови квалитет у стручном и научном изучавању спорта као веома важног друштвеног феномена. Развој спорта све више постаје приоритет јавних политика. Владајуће структуре уз помоћ различитих државних и приватних агенција, су све више укључене у координацију и управљање спортским системима. Посебно треба нагласити да систем врхунског спорта водећих нација постаје све хомогенији и да су више него икада прије они базирани око једног модела развоја врхунског спорта, са незнатним варијацијама. Спорт је израз одређених друштвених односа...

Главни и одговорни уредници

Академик проф. др Ненад Вуњак¹
Доц. др Милан Радовић²
Проф. др Чедомир Љубојевић³

UDK 005.7:796/799(497.6)
Прегледни рад

БРЕНД МЕНАЏМЕНТ У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ФУДБАЛСКИМ КЛУБОВИМА

BRAND MANAGEMENT IN PROFESSIONAL FOOTBALL CLUBS

Апстракт: Спортске активности представљају делатност од јавног значаја у свакој држави ширем регионалном и светском окружењу. Оне представљају комплексан антрополошки феномен у савременом свету. Процес глобализације није заобишао ни спортске, односно фудбалске активности. Процес комерцијализације натерао је фудбалске клубове да постану тржишно оријентисани, са новом стратегијом повећања прихода у односу на конкуренцију. Савремени концепт стратегијског управљања професионалним фудбалским клубовима представља основни предуслов за њихово ефикасно функционисање, како у такмичарском, тако и у пословном смислу. Концепт стратегијског менаџмента подразумева: (1) процену фудбалског тржишта, (2) избор стратегије, (3) реализују изабране стратегије, (4) контролу прихваћеног и реализованог стратегијског менаџмента. Власничка структура професионалних фудбалских клубова може бити у облику: (1) клуба приватних власника, (2) клуба јавно - приватних компанија, (3) клуба чланова (навијача компанија, удружења). Посебно место у стратегији управљања

1 Висока школа модерног бизниса Београд, Факултет пословне економије Бијељина – Универзитет Источно Сарајево,

2 Висока школа модерног бизниса Београд

3 Висока школа модерног бизниса Београд

професионалним фудбалским клубовима припада менаџменту и менаџерима. Треба правити разлику између добрих и лоших менаџера у фудбалским клубовима. У пракси фудбалских клубова присутна су три нивоа менаџера: (1) „топ“ (врховни) менаџери, (2) функционални менаџери, и (3) оперативни менаџери. Посебно место у менаџменту услуга припада брендирању фудбалских клубова и њихових врхунских играча. У пракси клубова је присутан: (1) лиални бренд, (2) национални бренд, (3) интернационални бренд, (4) масовни бренд, (5) популарни бренд, (6) бренд икона и сл. Бренд клуба и играча се ствара дужи временски период квалитетом даваоца услуга и деловањем менаџера у широј јавности код корисника услуга (фудбалских навијача и симпатизера). Снага бренда зависи од чињенице колико су перцепције (рационалне и емоционалне) позитивне и раширене међу корисницима услуга (фудбалским навијачима).

Кључне речи: Спорт, менаџмент, фудбал, глобализација, фудбалски клубови.

Abstract: Sport activities represent an activity of public interest in every state in the wider regional and world surroundings. They represent complex, anthropological phenomenon in the modern world. Sport i.e. football activities have not escaped to the globalisation process. The process of commercialisation has forced football clubs to become market-oriented, and with a new strategy of increasing of revenues in relation to the competition. The modern concept of strategic management of professional football clubs represents the main prerequisite for their efficient functioning, in terms of competitions and in terms of business. The concept of strategic management implies; (1) evaluation of the football market (2) selection of a strategy (3) implementation of the selected strategy (4) control of the accepted and implemented strategic management. The ownership structure of professional football clubs may be in the form of a: (1) club of private owners (2) club of public.-private companies (3) club of members (fans, companies, associations). A special place in the strategy of management of professional football clubs belongs to the management and managers. One should make a distinction between good and bad managers

in football clubs. There are three levels of managers in football clubs: (1) "top" (top level) managers (2) functional managers and (3) operational managers. A special place in management belongs to the branding of football clubs and their top players. In football clubs there exist: (1) local brand, (2) national brand, (3) international brand, (4) mass brand, (5) popular brand (6) iconic brand etc. The brand of the club and the players is created over a long period of time through good-quality provision of services and activities of managers in broader public with regard to service users (football fans and supporters). The strength of a brand depends on the extent to which the perceptions (rational and emotional) are positive and spread amid users of services (football fans).

Key words: sport, management, football, globalisation, football clubs

1. УВОД

Спортске активности предтсављају делатности од јавног значаја у свакој држави и зато се не могу сматрати одређеним гранама, већ стицањем одређених вештина, развоја мотивације, снаге, издржљивости, страсти, стреса, промене начина живота и продуктивне делатности. Досадашње економске анализе показују, да су спортске активности друга привредна грана по обрту новца и стварању профита (одмах иза нафтне индустрије). У спорт као комплексну дисциплину укључене су и друге научне институције из области: медицине, биохемије, психологије, информатике, економије, права, дефендологије, менаџмента и сл. За спортске резултате се може рећи да представљају мерило и показатељ материјалног и културног развоја сваке нације. Спортске активности имају вишеструко мултидисциплинарно значење, јер се могу третирати као и бизнис, игра, забава, средство васпитања, здравствена превенција и као облик медицине и психо-социјалне терапије.⁴

Спортски пословни свет послује на тржишту, где важе класични тржишни закони понуде и тражње, тако да спортски клубови

⁴ Илић Ј.: Дефиниција и задаци спортске психологије, Београд, 2014, стр. 76.

постају све мање национални и све више глобални. У глобалном процесу спортских активности све више су присутни принципи модерног менаџмента, менаџера, лидера и брендова. У процесу глобализације, спортске активности постају све више зависне од стратешког креирања капитала. За комерцијализацију се може рећи да је постала „лице глобализације“, јер су спортски клубови изашли на светско тржиште и изложени су утицају тржишних законитости. Изградња спортских објеката, производња реквизита и опреме, постали су значајан сектор националних економија и глобалне економије.

Популарност спортских клубова и њихових играча створила је на тржишту нове брендове који се мере десетинама милиона долара. Глобализација спортских клубова омогућила је најбогатијим државама да организују најбоље светске лиге у фудбалу, кошарци, рукомету, одбојци итд. За фуудбал као најпопуларнији спорт на планети се може рећи да у целини прати трендове глобализације. За високо профитабилне фудбалске клубове је карактеристично да су глобализовани: Фц Реал Мадрид, Фц Барселона, Фц Манчестер Јунајтед, Фц Јувентус, Фц Бајерн итд. Глобализација фудбалских клубова створила је брендове играча, као што су то: Роналдо, Меси, Неимар, Бензема, Фалкао, Марсело, Гризман, Кавани, Бејл итд. Глобална такмичења допринела су у великој мери да се подигне популарност фудбалских клубова и индивидуалних спортиста, затим нових облика ангажовања вликих финансијских компанија, које су постале преко спонзорства значајни извори прихода наведених спортских организација.

Процес комерцијализације представља бизнис који је створио индустрију спорта. Она доноси приходе не само фудбалским клубовима (играчима, менаџменту и администрацији), већ и утиче на локалну, националну и светску економију. Целокупан рад везан за фудбалске клубове добија своју праву димензију кроз дефинисање комерцијалне вредности: цене улазница, предмета који представљају клупске симболе и боје, до цене трансфера играча, тренера, менаџера и осталих стручних лица као што су то: лекари, физиотерапеути, спортски психолози, нутриционисти и

сл. Високо профитабилни фудбалски клубови максимално су се усмерили на остваривање прихода путем: спонзорства, продаје ТВ права, продаје играча, годишње продаје улазница, рекламних спотова и сл.

2. СТРАТЕГИЈА УПРАВЉАЊА И ФИНАНСИРАЊА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ФУДБАЛСКИХ КЛУБОВА

У спортским „круговима“ често се може чути узречица да фудбал представља савремени социолошки проблем и најважнију споредну ствар на свету. У последњих неколико деценија фудбал је био: (1) културна разонода, (2) облик рекреације, (3) посао, (4) спортска игра, (5) хоби, (6) забава, (7) извор прихода. Фудбалску лопту шутирају на свим континентима земаљске кугле. Фудбал има узлазну путању развоја посматрано по квалитету, атрактивности, финансијама и широкој доступности. За фудбалску игру се може рећи да је превазишла своје изворно значење, јер је она све мање забава, а све више одговоран посао у којем и наука има све значајнију улогу.

Савремени концепт стратегијског управљања професионалним фудбалским клубовима један је од основних предуслова за њихово ефикасно и успешно функционисање како у такмичарском тако и у пословном смислу. Савремени концепт управљања треба да полази од: (1) максимизирања спортских перформанси (резултата) и (2) максимизирања профита. Инвестирање у нове играче у Европском фудбалском тржишту узело је толико маха да се претворило у трку између водећих фудбалских клубова, ко ће више платити врхунске играче и тренере. Трансфери и плате врхунских играча достигли су толике размере да су одређене фудбалске федерације све гласније са захтевима о увођењу горњих лимита (у првом реду Италија, Шпанија и Енглеска).⁵ Фудбалски клубови теже да купе врхунске

⁵ Радаковић др Милан: Модели управљања у успешним фудбалским клубовима (докторска дисертација), Универзитет Едуонс Сремска Каменица, Факултет за спорт и туризам Нови Сад, 2015, стр. 56.

играче који су бољи од конкуренције, јер управо они привлаче пажњу публике, медија и спонзора.

Први „корак“ у поступку стратегијског управљања фудбалским клубовима односи се на *процењивање тржишта*, односно истраживање унутрашњег и спољног окружења. Од посебног значаја су тачне информације посебно из окружења везане за конкурентске клубове. Информације из унутрашњег окружења односе се на SWOT анализу у вези идентификације позитивних и негативних фактора који се посматрају кроз снагу, слабости, људске ресурсе, финансије, унутрашње предности и недостатке фудбалског клуба, физичке ресурсе и искуства из претходног периода. Могућности и претње у SWOT анализи су део екстерних фактора, као што су то: трендови, економски и политички фактори, извори финансирања, постојећи догађаји и разни притисци.

Следећи „корак“ се односи на *избор стратегије* која је специфична за фудбалске клубове због присуства притиска у односу на јавност коју треба задовољити и постојања већег броја циљева. Полазећи од значаја финансија за професионални фудбалски клуб, обично се избор стратегије препушта спонзорима клуба. Често се дешава да спонзори фудбалског клуба нису велики експерти у бизнису спорта, већ то чине ради свог публицитета. Примера ради, руски магнат Роман Абрамович је преко ноћи постао популаран у целој свету након што је купио фудбалски клуб „Челзи“ у Енглеској.

Наредни „корак“ се односи на *спровођење изабаране стратегије*. Стратегију у професионалном фудбалском клубу спроводи оперативни менаџмент преко: (1) програма, (2) процедура, (3) одлука и (4) усвојеног буџета. Значајно место у делу реализације изабране стратегије припада менаџерима. Менаџери имају право да примењују изабрану стратегију и да исту ограничавају, уколико она не одговара визији и мисији фудбалског клуба.

Наредни „корак“ се односи на *контролу прихваћеног и реализованог стратегијског менаџмента*. У оквиру ове фазе стратегијског управљања анализирају се остварени резултати, упоређују се са очекиваним плановима уз могућност њихове корекције и предузимања других менаџерских активности.

Што се тиче власничке структуре професионалних фудбалских клубова у Европи, треба истаћи да су доминантна три типа власништва.⁶ *Први облик* власничке структуре односи се на „Клуб приватних власника“, где власници имају потпуни утицај на доношење свих одлука у дотичним клубовима. Овај облик власништва највише је заступљен у Енглеској Премијер лиги, и у Италијанској серији А. Власницима припада остварени профит као и покриће губитка уколико су лоше пословали, или нису остварили планиране спортске резултате. Примера ради, познато је јавности да је Шеик Мансур покрио 103 милиона евра губитка фудбалском клубу „Манчестер Сити“ због неосвојене титуле у Енглеској Премијер лиги.

Други облик власничке структуре фудбалских клубова односи се на „Клуб јавних – приватних корпорација“. Управни одбор клуба обично је састављен од чланова породица које су већински власници акција у дотичном клубу. Примера ради, породица Ањели из Италије је власник 60% вредности акција у фудбалском клубу „Јувентус“. Управни одбор клуба одлучује о трансферима играча, платама играча, инвестицијама, оперативним пословима са одредењем максимизирања профита.

Трећи облик власничке структуре фудбалских клубова односи се на „Клуб чланова“, укључујући приватне компаније, удружења навијача и градове у којима су регистровани дотични фудбалски клубови. Овакав облик власништва имају: „Реал Мадрид“, „Барселона“, „Бајерн Леверкусен“ итд. Због присуства навијача у управи клубова, исти су заинтересовани за максимизирање спортског успеха који ће донети профит својим оснивачима.

Структура финансирања професионалног фудбалског клуба обухвата приходе и расходе у току једне такмичарске сезоне. *Приходи* се најчешће остварују преко: трансфера играча, спонзора, реклама, чланарина, продаје улазница, продаје ТВ права, издавања у закуп пословног простора, продаје спортских реквизита, посета музеју клуба и сл. *Расходи* се односе на: трошкове такмичења, трошкове

⁶ Шурбатовић Ј.: Категоризација спортова, Задужбина Андрејевић, Београд 2011, стр. 112.

тренинга, трошкове плата, уговорне обавезе, реквизите, опрему, одржавање објеката и слично. Примери из праксе показују, да су спонзори великих фудбалских догађаја: индустрија алкохолних и безалкохолних пића (Coca-Cola, Pepsi-Cola), кондиторска индустрија, банке и велике светске компаније (ауто индустрија и сл.). Највећи део прихода остварују водећи фудбалски клубови управо продајом ТВ права, као што су то остварили: „Манчестер Сити“, „Манчестер Јунајтед“, „Арсенал“, „Барселона“, „Милан“, „Олимпик Марсељ“, „Реал Мадрид“, „Бајерн Минхен“ итд. Значајан део прихода водећи клубови остварују продајом дресова бренд играча (Роналда, Месија, Гризмана, Неимара, Бејла, Каванија, Де Брујна, Матића, Модрића и сл.) као једног облика спортског маркетинга.

Посебан извор прихода остварују професионални фудбалски клубови учествовањем у европским такмичењима Лиге шампиона и Лиге Европе. Коефицијент обрачуна прихода односи се на број победа, нерешених резултата и тежину (ранг листу) противника, обрачун ТВ аудиторјума, фиксни бонус квалификације у шеснаестину, четвртину финала, полуфинале и финале напред наведених такмичења. Примера ради, сваки фудбалски клуб који се квалификовао у *Лигу шампиона* пре неколико година зарадио је у старту 8,6 мил. евра, док је у *Лиги Европе* стартовао са 1,3 мил. евра. Уколико је фудбалски клуб долазио са снажнијег фудбалског тржишта (тзв. маркетинг пула) тада је више зарађивао у односу на постигнути спортски резултат, јер је доносио преко ТВ преноса, присуства гледалаца и више новца организаторима ових европских такмичења. Примера ради, „Олимпик“ из Марсеља више је остваривао приход на основу маркетинг пула од „Олимпијакоса“ из Грчке, „Шалкеа“ из Немачке или „Зенита“ из Русије. Исто тако у Лиги Европе свака победа је вреднована са 200.000 евра, а нерешен резултат са 100.000 евра. Победници група су остваривали приходе од 400.000 евра, а друго пласирани у групи остваривали су приходе од 200.000 евра. Управо у том периоду „Јувентус“ из Италије је играјући у Лиги шампиона и наставка игре у Лиги Европе оприводовао 50 милиона евра.

Познат је пример из праксе фудбалског клуба „Барселоне“, која

је доласком играча Роналдиња из Бразила само за три месеца продала преко 100.000 његових дресова. Поред тога фудбалски клуб „Барселона“ из Шпаније дневно је издавала у закуп стадион „Камп ноу“ по цени од 40.000 евра. Фудбалски стадиони су у последње време постали туристичке атракције, затим спортски музеји, продавнице сувенира са брендираним производима својих клубова ради оставривања прихода.

За европске фудбалске клубове се може рећи да су углавном организовани као акционарска друштва, чији формално правни статус зависи од друштвеног уређења и законодавних норми државе из које потиче дотични клуб. Приоритетни мотив улагања спонзора у фудбалске клубове односи се на ослобађање пореза за уложен слободни капитал у дотични клуб. Тек на другом месту су мотиви везани за рекламу и имиџ компанија које врше улагање својих новчаних средстава.

3. СТРАТЕГИЈА МЕНАЏМЕНТА И МЕНАѢРА У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ФУДБАЛСКИМ КЛУБОВИМА

Менаџмент као вештина талентованих менаѢера појавио се са првим професионалним спортским организацијама. У савременој литератури појам менаџмента се употребљава у вези управљања компанијама, тако да се у спорту може дефинисати као концепт управљања спортском организацијом, у овом случају фудбалским клубовима. Менаџмент фудбалских клубова представља скуп знања и вештина неопходних за управљање спортским перформансама појединаца (играча) и клуба као целине (свих играча). Најважнији фактор у оквиру менаџмента јесте људски фактор, јер је исти састављен од већег броја менаѢера и лидера усмерених за остваривање постављених циљева.

Менаџмент у професионалним фудбалским клубовима ставља нагласак на: (1) планирање у клубовима, (2) организовање клубова, (3) људске ресурсе клубова, (4) руковођење у клубовима, (5)

контролу рада у клубовима.⁷ *Поступак планирања* у фудбалским клубовима усмерен је на развој клубова у нади остваривања планираних циљева. Планирање подразумева да менаџмент у клубовима врши: предвиђање, пројекцију циљева, визије, мисије, као и поступке неопходне за њихово остваривање.

Поступак организовања професионалног фудбалског клуба представља већи низ активности, послова, овлашћења, правила и норми понашања. Менаџмент има обавезу да у оквиру клуба изврши добру поделу рада у администрацији и на фудбалској утакмици. Поступак организације фудбалске утакмице представља специфичан посао, који тражи одговорне менаџере и обављање низа активности од припреме па до завршетка фудбалске утакмице. Добро организована фудбалска утакмица са оствареним резултатом представља основу привлачења нових навијача (посетилаца утакмица) и водећих спортских менаџера (везано за добру продају бренд играча).

Процес кадрована у професионалном фудбалском клубу треба да води рачуна о свим аспектима људских ресурса од администрације, преко играча, тренера па до руководства фудбалског клуба. Задатак „топ“ (врховног) менаџмента у фудбалском клубу односи се на: добро познавање свих кадрова, њиховог знања, њихових вештина, њихове стручности и способности да обављају постављене циљеве клуба као јединственог колектива. Пред менаџментом клуба поставља се задатак анагжовања свих људских (менаџерских) способности, правилног оцењивања кадрова у вези извршења постављених задатака и правилног мотивисања кадрова након остварених задатака.

Процес руковођења у фудбалском клубу представља процес: усмеравања активности, понашања кадрова, постизања спортских резултата и остваривања планираних циљева. У спортском менаџменту треба правити разлику између појма менаџмента и појма руковођења. Менаџмент као појам је шири, јер обухвата људке и материјалне ресурсе. Појам руковођења се односи на

⁷ Пелевић Б., Менаџмент спортских догађаја, Задужбина Андрејевић, Београд, 2012, стр. 78.

спортску и пословну активност клуба.

Процес контроле у фудбалским клубовима односи се на упоређивање и мерење спортских и пословних активности. Контрола се односи и на проверу пословних књига, тренажне процесе спортских активности. Треба истаћи, да је финансијска контрола пословања изузетно важан посао за функционисање и опстанак фудбалског клуба. Уколико контрола утврди већа одступања између оствареног и планираног неопходно је предузети корективне активности.

Примери из досадашње праксе показују да број менаџера у професионалним фудбалским клубовима зависи од величине клубова и њихових такмичарских амбиција. У принципу посматрано може се говорити о три нивоа менаџера: (1) „топ“ менаџери, (2) функционални менаџери, (3) оперативни менаџери. За *топ менаџере* је карактеристично да постављају: визију, мисију, циљеве и стратегију фудбалског клуба (у питању је управа фудбалског клуба). „Топ“ менаџери су одговорни за координацију рада у клубу и више су усмерени ка спољном окружењу. Задаци „топ“ менаџера се односе на: (1) анализу мисије клуба, (2) постављање стандарда за успешне менаџере, (3) израду модерне организације клуба, (4) подстицање професионалних критеријума у фудбалском клубу.

Функционални менаџери обављају одређене задатке у клубу и доносе одлуке самостално. Овај тип менаџера управља процесима у одређеним деловима организације фудбалског клуба као што су то: објекти, финансије, маркетинг, администрација и сл.

Оперативни менаџери обављају оперативни део посла у фудбалском клубу и често се називају „трнери менаџери“. Они представљају главну „карику“ у менаџмент „тиму“ фудбалског клуба. У пракси фудбалских клубова то су најчешће тренери и стручњаци оспособљени за одређене послове у организацији клуба. Они имају своје индивидуалне програме у вези планирања, организовања, контроле и спровођења одговарајуће стратегије у односу на конкуренцију.

Треба правити разлику између доброг и лошег менаџера у професионалном фудбалском клубу. *Добар менаџер* треба да има

следеће карактеристике:⁸ (1) да је визионар у клубу (да има визију клуба 3 до 5 година унапред), (2) да је мотиватор у клубу (да мотивише играче и запослене да остварују бољи резултат), (3) да је успешан у извршавању постављених циљева (да осваја планиране бодове), (4) да је иноватор у делу развоја клуба (да доводи нове ефикасне играче), (5) да је искусан у обављању пословних задатака (да на време продаје бренд играче на фудбалском тржишту) и сл. *Лош менаџер* обично има следеће карактеристике: (1) нестручан је и некомпетентан (прави грешке у довођењу и продаји играча), (2) неодлучан је и неефикасан (лоше процењује ситуацију на фудбалском тржишту), (3) недовољно је етичан (занемарује интерес и стратегију клуба и у први план ставља лични интерес), (4) негативан је у стварању радне атмосфере (врши неправичну поделу међу играчима), (5) несигуран у обављању радних задатака (често мења играче и постављени тактички план и сл.).

Савремени менаџер у фудбалском клубу треба да има следеће способности: (1) да изврши избор правих играча, (2) да ефикасно одржава тренинге, (3) да правилно оспособљава млађе играче, (4) да тактички правилно води клуб, (5) да управља конфликтним ситуацијама насталим између играча, (6) да психолошки влада са играчима, (7) да интегрише различите способности играча у компактну целину, (8) да је иновативан и креативан у постављању нових тактичких планова, (9) да има ауторитет међу играчима.

4. СТРАТЕГИЈА БРЕНД МЕНАЏМЕНТА У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ФУДБАЛСКИМ КЛУБОВИМА

Посебно место у оквиру менаџмент услуга припада брендирању, у овом случају професионалних фудбалских клубова. Бренд се може посматрати као комплексан и више димензионалан феномен у спорту. Зато се у литератури спортског менаџмента могу пронаћи различите дефиниције бренда, у зависности од „угла“ и ширине

8 Вуњак др Ненад, Радаковић др Милан, Антонијевић мр Тамара: Савремени трендови људских ресурса у банкарству, ЕконБиз 2018, Бијељина

посматрања. Бренд се може класификовати као: (1) услужни бренд, (2) локални бренд, (3) национални бренд, (4) интернационални бренд, (5) масовни бренд, (6) популарни бренд, (7) бренд икона и сл.⁹ Личности (фудбалери) такође могу бити брендови уколико пружају фудбалске услуге широком кругу корисника услуга (публици). Интернационални брендови су прихватљиви од стране више држава и поштовани су без обзира на локалне и националне границе (типично за фудбалере). Популарни брендови су прихваћени од ширег броја корисника услуга и релативно кратког су животног циклуса, јер се популарност теже задржава на дужи временски период. Највећи степен емотивне повезаности према бренду исказују корисници услуга када је у питању бренд икона. Ови брендови су чврсти, стабилни, дугорочни и дубоко су утиснути у колективну свест корисника услуга (публике). Типичан пример су фудбалери иконе, као што су то: Митић, Бобек, Вукас, Бошков, Јусуфи, Скоблар, Шекуларац, Шошкић, Јерковић, Васовић, Галић Осим, Бајевић, Облак, Крањчар, Зајец, Џајић, Бјековић, Хасанагић, Сушић, Вујовић, Стојковић, Савићевић, Просинечки, Станковић итд. Према традиционалном схватању бренд подразумева стварање перцепције о услузи која се разликује од исте или сличне услуге коју пружа конкуренција. Снага сваког бренда зависи од тога колико су ове перцепције позитивне и раширене међу корисницима услуга (фудбалским навијачима). Посебан изазов за менаџере у фудбалским клубовима представља стварање бренда. Бренд се ствара дужи временски период, у првом реду квалитетом даваоца услуге (играча који се издиже у односу на конкуренцију). Истакнути значај у стварању бренда има менаџмент фудбалског клуба и менаџери потенцијалног бренда. Њихов је задатак да се налазе у контакту са најширом јавности преко: интервјуа, усмених и писмених изјава, саопштења, штампе, радија, телевизије, интернета. Да би се одржао позитиван утисак о бренду даваоца услуге (брендираног играча), менаџери при томе треба: кратко, јасно и уверљиво да афирмишу позитивне карактеристике бренда,

⁹ Љубојевић др Чедомир, Дејановић др Александар: Менаџмент и маркетинг услуга, Висока школа модерног бизниса, Београд, 2018, стр. 486-487.

користећи се метафорама, описним придевима и слично. У широкој литератури се могу пронаћи модели изградње услужног брeнда. Професор Кевин Лане Келлер је развио модел СВВЕ (Customer Based Equity Model) који полази од премисе “да снага брeнда зависи од мисли и емоција корисника услуга”.¹⁰ Према овом моделу процес изградње брeнда обухвата четири фазе. *Прва фаза* се односи на „дефинисање снажног идентитета“ како би се оставили дубоки „трагови“ у свести корисника услуга. То значи, створити код публике идентитет будућег брeнда, на основу његовог играчког квалитета. *Друга фаза* развоја брeнда односи се на „оптималну комбинацију рационалних и емотивних елемената“ будућег брeнда. То значи, истицања позитивних перформанси будућег брeнда (играча) и емотивног определња публике према будућем брeнду, односно играчу. *Трећа фаза* развоја брeнда односи се на „оцену брeнда“, односно јавно мишљење корисника услуга о будућем брeнду. То значи, прихватање играча као будућег брeнда, уз ширење информација у широј јавности о супер квалитетима брeнд играча. *Четврта фаза* развоја брeнда однос се на „резонанцу брeнда“, истичући психолошку повезаност брeнд играча и његове публике. „Резонанца брeнда“ полази од: (1) лојалности публике према брeнд играчу, (2) позитивном ставу публике према брeнд играчу (колико га воле и поштују), (3) осећања повезаности публике са брeнд играчем, (4) спремност симпатизера брeнд играча да похвално говоре о њему, да га препоручују као брeнд осталом делу публике, (5) спремности симпатизера да се учлањују у клуб љубитеља брeнд играча, (6) спремности симпатизера да редовно посећују интернет сајтове посвећене брeнд играчу и сл. На овај начин навијачи и симпатизери постају „амбасадори“ брeнд играча и преузимају филозофију брeнд играча као свој животни стил.

10 Keller Kevi Lane: Strategic Brand Management Bulding, Measuring and Managing Brand Equity Prentice Hall, New Jersey, 1997, стр. 278.

5. ЗАКЉУЧАК

Менаџери у спорту, односно професионалним фудбалским клубовима највише се у раду ослањају на основне менаџерске принципе. Посебно треба ставити нагласак на стручне менаџерске вештине, образовање менаџера и бренд менаџмента у фудбалским клубовима. Недавно одржано *Светско фудбалско првенство* избацило је у „фудбалску орбиту“ неколико бренд играча о којима ће се причати наредних неколико година. Аутори рада сматрају да су нови светски бренд играчи: Мбапе, Гризман, Модрић, Ракитић, Погба, Де Брујне, Кејн и Хазард.

У времену које је пред нама не могу се замислити менаџери у фудбалу који не обављају све основе менаџерске активности. Посебно место припада образу образовању фудбалских менаџера. Данас је у фудбалу неприхватљиво да клуб нема образованог и квалификованог менаџера, јер су управо они услов стварања бренд менаџмента у фудбалским клубовима. Промене које је неопходно извршити у менаџменту у спорту (и у фудбалским клубовима) односе се пре свега на усавршавање и креативно подизање самог процеса менаџмента. За очекивати је да ће се у наредном периоду више посветити пажње законској регулативи која се односи на власничку структуру фудбалских клубова у земљама у транзицији, сагласно власничкој структури клубова у земљама Европске уније и света.

Литература:

1. Љубојевић др Чедомир, Дејановић др Александар: Менаџмент и маркетинг услуга, Висока школа модерног бизниса, Београд, 2018.
2. Илић Ј.: Дефиниција и задаци спортске психологије, Београд, 2014.
3. Keller Kevi Lane: Strategic Brand Management Bulding, Measuring and Managing Brand Equity Prentice Hall, New Jersey, 1997.
4. Пелевић Б., Менаџмент спортских догађаја, Задужбина

- Андрејевић, Београд, 2012.
5. Радаковић др Милан: Модели управљања у успешним фудбалским клубовима (докторска дисертација), Универзитет Едуцонс Сремска Каменица, Факултет за спорт и туризам Нови Сад, 2015.
 6. Шурбатовић Ј.: Категоризација спортова, Задужбина Андрејевић, Београд 2011.
 7. Вуњак др Ненад, Радаковић др Милан, Антонијевић мр Тамара: Савремени трендови људских ресурса у банкарству, ЕконБиз 2018, Бијељина
 8. Вуњак др Ненад, Витез др Мирослав, Радовић др Милан: Корпоративно управљање тржиштем капитала, ИРЦ Центар за економска истраживања у Суботици, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бања Лука, Универзитет Источно Сарајево, Висока школа модерног бизниса Београд, 2018.
 9. Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период од 2014-2018. године, Службени гласник Р. Србије бр. 1/2015.
 10. http://savremenisport.com/teorija_sporta/osnove_sporta/komercijalizacija_sporta/
 11. <http://elmundo.es/>
 12. <http://deloitte.com/>
 13. <http://savreмени.sport.com/>
 14. <http://transfermarket.de/>
 15. <http://worldfootball.net/>

Prof. dr Vladimir Stojanović¹
Akademik prof. dr Esad Jakupović²

UDK 796.012.21.015.5(497.6)
Pregledni rad

**EKONOMSKI I DRUŠTVENI ASPEKTI
RAZVOJA STRATEGIJE SPORTA U BIH**

**ECONOMIC AND SOCIAL ASPECTS OF DEVELOPMENT
OF STRATEGY OF SPORTS IN BIH**

Apstrakt: *U radu se sagledavaju svestrani aspekti strategije razvoja sporta u BiH, opšti cilj, vizija i strateški ciljevi strategije. Sport kao socijalni i ekonomski fenomen svijeta značajno doprinosi razvoju države i njenom napretku ka ostvarenju strateških ciljeva postavljenih od strane Evropske unije. Da bi se uspjelo u realizaciji strateških ciljeva, determinisane su ključne odrednice kroz koje bi se valjano tretirali sadržaji Strategije razvoja koju predviđa Zakon o sportu BiH (Osnovna polazišta i pravci razvoja; Sadržaj i obim sportskih djelatnosti koji se finansiraju iz budžeta BiH; Razvojni i stručni zadaci u sportu i upravljanje sportom; Okvirni kriteriji za vrednovanje programa i njihovog finansiranja u sportu).*

Ključne riječi: Sport, strategija, upravljanje, vizija, ciljevi, razvoj.

Abstract: *The paper considers multiple aspects of the strategy of development of sports in BiH, the general goal, the vision and the strategic goals of the strategy. Sports as a social and economic world phenomenon, contributes significantly to the development of the state and to its progressing towards the accomplishment of strategic goals set by the European Union. In order to achieve the strategic goals, the key determinants through which the contents of the Strategy of development, as foreseen under the BiH Law on Sports, would be treated properly, have been defined (Basic*

1 Poslovni i pravni fakultet Univerziteta "Union Nikola Tesla" u Beogradu, maestros@sbb.rs

2 Panevropski univerzitet Apeiron, Banja Luka

starting points and directions of development; Content and scope of sport activities financed from the BiH Budget; Developmental and expert tasks in sport and sport management; Framework criteria for evaluating programmes and their financing in sports)

Key words: *sport, strategy, management, vision, goals, development.*

1. OPŠTA RAZMATRANJA

Strategija razvoja sporta u BiH je donešena za period 2010 – 2014. godinu i zamišljeno je da se donosi svake četiri godine, što nije urađeno za period 2015 -2019. godinu tako da ćemo se u ovom radu baviti do sada jedinom donešenom Strategijom.

Strategija razvoja sporta u BiH (u daljnjem tekstu: Strategija) omogućava svim sportskim subjektima u Bosni i Hercegovini da usvoje nove pristupe i metode u organizaciji svojih aktivnosti. Strategija daje projekciju strateškog pravca u sportu BiH i podržava razvijanje sličnih strategija i provedbenih planova na entitetskim, kantonalnim i općinskim nivoima u cilju ispunjenja zajedničke misije i vizije.

Strategija razvoja sporta u BiH doprinosi ostvarivanju javnog interesa i ciljeva u sportu BiH, a njom se uređuju ključna pitanja vezana za organizaciju i funkcionisanje sporta u BiH. Strategija razvoja sporta je dio tekuće reforme u sportu. Ona se bavi ključnim slabostima u postojećem sistemu sporta i očekuje se da će pomoći nadležnim entitetskim i kantonalnim ministarstvima, ali i cjelokupnoj sportskoj zajednici da ostvare potrebna poboljšanja u reformi.

Strategija se oslanja na prakse iz drugih zemalja, kao i iskustva u sportskom sistemu u BiH. Na njenu izradu uticalo je nekoliko faktora, među kojima su analize postojećeg stanja, međunarodni standardi i domaće zakonodavstvo te prakse iz drugih zemalja prilagođene uspješnim pristupima i metodama u BiH.

Tokom izrade Strategije uvažena su osnovna načela domaćeg zakonodavstva s posebnim osvrtom na Zakon o sportu u BiH, kao i entitetskim propisima koji regulišu oblast sporta.

U Strategiji su uzeti u obzir i međunarodni standardi kao i iskustvo i

znanje o sportu drugih evropskih i svjetskih zemalja uključujući Veliku Britaniju, Njemačku, Francusku, Kanadu, Australiju, Sloveniju, Hrvatsku i Srbiju. Iskustva iz ovih zemalja su utjelovljena u ovu Strategiju i modificirana kako bi odgovarala okolnostima u BiH.

1.1. Opšti cilj, vizija i strateški ciljevi Strategije

Za postizanje ovih strateških ciljeva utvrđeni su programi i aktivnosti koji se međusobno prepliću i stvaraju interakciju tako da nije svrsishodno razdvajati ih za svaki od navedenih strateških ciljeva.

1.2. Osnovni programi Strategije

Zakon o sportu u BiH je definirao polazne osnove za izradu ove Strategije. Ove osnove su ujedno i ključni program za postizanje gore navedenih ciljeva. Programi su:

1. osnovna polazišta i pravci razvoja sporta u BiH,

2. sadržaj i obim sportskih djelatnosti koji se finansiraju, odnosno su-finansiraju iz budžeta BiH,
3. razvojni i stručni zadaci u sportu i upravljanje sportom,
4. okvirni kriteriji za vrednovanje programa i njihovog finansiranja u sportu.

Svaki od ovih programa se dalje razrađuju kroz aktivnosti.

Na određivanje sadržaja aktivnosti utjecale su ključne odrednice koje predstavljaju cjelokupnost sadržaja sporta i ogledaju se u sljedećem dijagramu:

Sport kao socijalni i ekonomski fenomen svijeta značajno doprinosi razvoju države i njenom napretku ka ostvarenju strateških ciljeva postavljenih od strane Evropske unije.

Uticaj sporta na mnoge segmente življenja (zdravlje, stručno usavršavanje, menadžment) bitan je za realizaciju efikasnog sistema u kojem svaka jedinka (čovjek, dijete) mora da ima svoje mjesto kroz neki od vidova fizičke kulture.

Da bi se uspjele u realizaciji strateških ciljeva, determinisane su ključne odrednice kroz koje bi se valjano tretirali sadržaji Strategije razvoja koju predviđa Zakon o sportu BiH (Osnovna polazišta i pravci razvoja; Sadržaj i obim sportskih djelatnosti koji se finansiraju iz budžeta BiH; Razvojni i stručni zadaci u sportu i upravljanje sportom; Okvirni kriteriji za vrednovanje programa i njihovog finansiranja u sportu).

Ključne odrednice predstavljene su u šest segmenata:

- a) vrhunski sport na nivou BiH,
- b) sport dostupan svima,
- c) stručno usavršavanje,
- d) međunarodna takmičenja na nivou BiH,
- e) infrastruktura na nivou BiH i
- f) vrijednosti u sportu na nivou BiH.

Vrhunski sport na nivou BiH danas ima neosporno vrlo veliku društvenu popularnost. Događaji kao što su olimpijske igre ili svjetsko prvenstvo u fudbalu bilježe ogromnu gledanost. Sportisti u pojedinim sportovima počinju enormno zarađivati. Vrhunski sport u BiH, kao i ostale forme sporta, nalazi se na prekretnici, kako organizacionog usavršavanja tako i sistemskog oblikovanja. Sport, a naročito vrhunski, susreće se sa velikim brojem problema koji direktno utiču ne samo na njegov budući razvoj već i na održavanje dostignutog nivoa razvoja. Problemi koji opterećuju vrhunski sport u BiH su različiti i pripadaju kako unutrašnjim faktorima, među kojima prije svih treba izdvojiti neadekvatnost prostornih i materijalno-tehničkih uslova za trening kojim se gradi vrhunski sportski rezultat, tako i opštim stanjem u sportskim savezima na nivou BiH i klubovima.

Sport dostupan svima u skladu sa Evropskom poveljom o sportu u savremenoj koncepciji života modernog čovjeka predstavlja sadržaj slobodnog vremena koji doprinosi višem nivou kvaliteta života. Razvijene zemlje posljednjih decenija znatno ulažu u omasovljenje tjelesne aktivnosti djelujući tako na viši nivo zdravlja i brojne druge dobrobiti za čovjeka. Sport pripada svima bez obzira na uzrast, pol, rasu ili psiho-fizičke mogućnosti. Pravo na bavljenje sportom je univerzalno pravo svih kojima kretanje, vježbanje igra ili takmičenje u slobodnom vremenu predstavljaju zadovoljstvo.

Ovaj segment, kako kaže „Bijela knjiga o sportu“ definiše „...kroz svoju ulogu u formalnom i neformalnom obrazovanju, sport pojačava evropski ljudski potencijal. Vrijednosti koje se prenose kroz sport pomažu u razvijanju znanja, motivacije, vještina i spremnosti za vlastiti trud i napor“.

Razvijenost države mjeri se različitim parametrima, a jedan od dominantnijih je obrazovanje, odnosno broj obrazovanih kadrova u različitim sferama javnog života, pa tako i u sferi sporta. Kako stvoriti kvalitetan obrazovni profil, koji će imati svoju pragmatičnu valjanost svakako je pitanje kojem treba dati visoku poziciju na listi prioriteta kojima ova Strategija treba da se bavi.

Prioriteti u postavljanju ciljeva do kojih treba doći primjenom ove Strategije su:

- stručno usavršavanje sportskog kadra i menadžmenta u sportu,
- stručno usavršavanje šire javnosti o svim oblastima sporta, putem medija,
- uticati na svijest svih građana BiH o značaju sporta, sportske rekreacije, uopšte fizičke aktivnosti, na kvalitet života, putem različitih sportskih akcija (npr. „Svi na bicikle“, „BiH bez neplivača“, „Naučimo svoju djecu da se igraju“ i dr.),
- uticati na građane BiH da spoznaju preventivnu funkciju sporta (u svrhu zdravlja, u borbi protiv nasilja, droge, alkohola i drugih vrsta ovisnosti i poroka),
- završna takmičenja MOI (Male olimpijske igre) na nivou BiH,
- cjeloživotno učenje svih aktera u sportu, sportskoj rekreaciji, menadžmentu u sportu, i

- organizacija licenciranja, relicenciranja, seminara, kurseva, kampova, radionica i sl. na nivou BiH.

Strategijom razvoja sporta predviđa se, da se u okviru stručnog usavršavanja djeluje iz nekoliko pravaca, koji se generalno mogu podijeliti u tri posebna:

1. stručno usavršavanje sportista na nivou BiH,
2. stručno usavršavanje trenera i profesora fizičkog vaspitanja i sporta na nivou BiH,
3. stručno usavršavanje sportskih menadžera i sportskih radnika na nivou BiH.

Realizacijom ovih ciljeva dobit će sevaljano, permanentno obrazovanje svih učesnika u sportu.

Da bi se ostvarili navedeni ciljevi potrebno je:

- sačiniti adekvatan tim, kome bi se povjerila izrada studije, a potom i projekata za realizaciju, upoznati vlasti i javnost sa ciljevima projekta, te koje bi to efekte imalo u široj društvenoj i užoj sportskoj sredini,
- medijski pratiti čitav projekat, sa mnogo okruglih stolova, debata, javnih istupa i sl., precizirati odgovorne nivoe vlasti, sa tačno određenom dinamikom ostvarivanja i
- odrediti oblik, način i sredstva kontrole.

U provođenje predviđenih aktivnosti potrebno je uključiti sve nivoe državne, entitetske, kantonalne i lokalne (gradske tj. opštinske) vlasti, kao i sve sportske saveze.

Odgovornost za provođenje u prvom koraku imalo bi Ministarstvo civilnih poslova BiH.

1.2.1. Dinamika ostvarivanja

U kratkoročnom planu predviđa se:

- imenovanje tima za izradu studije, a potom i projekta,
- detaljnije upoznavanje odgovornih sa idejama i načinom realizacije projekta, medijska kampanja i
- održavanje konferencija univerziteta u BiH.

U srednjoročnom planu predviđa se:

- stvaranje materijalne pretpostavke za ostvarenje ciljeva, stvaranje kadrovskih pretpostavki za ostvarivanje ciljeva,
- dalja medijska angažovanost u pogledu ostvarivanja ciljeva, i
- usaglašavanje (kompatibilnost) nastavnih planova i programa na fakultetima sporta i fizičkog vaspitanja.

U dugoročnom planu predviđa se:

- implementacija svih zacrtanih ciljeva,
- uspostava kontrolnih mehanizama i
- sagledavanje pozitivnih i negativnih efekata ovog segmenta Strategije.
- U narednom periodu, prioritet je dobiti saglasnost za ovakav projekat i sačiniti tim za njegovu realizaciju. Nakon toga utvrditi detaljne korake koji će jasno opredijeliti buduće prioritete.
- Za finansijsko ostvarenje ovakvog studioznog projekta potrebno je konsultovati eksperte iz oblasti finansija, koji bi mnogo uspješnije, preciznije i sa manjom mogućnosti greške sagledali kompleksnu problematiku kojom se bavi ovaj segment Strategije.

1.3. Osnovna polazišta i pravci razvoja sporta

1.3.1. AKTIVNOST 1

- Poboljšanje sistema upravljanja sportskih organizacija

Aktivnosti proistekle iz Strategije, a po pitanju sistemskog upravljanja sportskih organizacija, treba da se grupišu, odnosno da se na svim nivoima organizovanja sportskog upravljanja vrši kontrola akata sportskih kolektiva.

U ovom slučaju odnosi se na sistematsko praćenje ispravnosti akata i podataka sportske organizacije od strane nadležnih ministarstava za sport, te upravne i drugih inspekcija, kao i njihovo uključivanje u rješavanje istih. Veliki problem nastaje kada sportske organizacije promijene mjesto prebivališta ili ovlašteno lice za zastupanje i predstavljanje, a nadležne institucije nisu obavještene o tome.

Treba raditi na upoznavanju sportskih organizacija sa zakonskim i podzakonskim aktima, kako bi njihova primjena bila što efikasnija.

Jedan od glavnih faktora poboljšavanja sportskog upravljanja jeste stručno usavršavanje lica koja upravljaju istim i omogućiti im stručno usavršavanje u pogledu strateškog planiranja (kada govorimo o strateškom planiranju ne govorimo o planiranju trenažnog procesa).

Očekivani rezultati

- Bolja primjena zakonskih i podzakonskih akata i veća efikasnost u sistemu upravljanja sportom, počevši od reorganizacije sportskih saveza na nivou BiH u skladu sa Zakonom o sportu u BiH,
- Povećan broj sportskih organizacija koje su donijele razvojne planove za unapređenje sporta i
- Poboljšano upravljanje sportskim organizacijama.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Organizovanje edukativnih sesija na svim nivoima organizovanja u BiH, na kojima bi se vršila direktna komunikacija sa sportskim organizacijama i upoznavanje sa problemima i prednostima sistemskog upravljanja u sportu,
- Omogućiti brzu reorganizaciju sportskih saveza na nivou BiH u skladu sa Zakonomi

- Vršiti stručno usavršavanje sporskih menadžera (upravnih struktura) radi strateškog planiranja sistema upravljanja, na svim nivoima organizovanja u BiH. Ova aktivnost se treba provoditi preko ministarstava nadležnih za sport.

Pokazatelji provođenja

Pokazatelji provođenja nisu mjerljivi, osim upisa reorganizovanja sportskih saveza na nivou BiH u Registar pravnih i fizičkih lica u oblasti sporta, ali su vidljivi u sistemu napretka boljeg upravljanja u sportu.

1.1.2. AKTIVNOST 2 – Unapređenje vrhunskog sporta na nivou BiH

Unapređenje vrhunskog sporta je jedan od osnovnih ciljeva Strategije i zato ovom pitanju treba prići sistematski i definisati smjernice.

Da bi došli do unapređenja trebamo postaviti sistem koji je jedino održiv, a to je definisati nadležnosti koje će imati efekte koji će realizovati ovaj cilj.

Počevši od nadležnosti neophodno je da ministarstvo nadležno za sport na nivou BiH vrši kontrolu finansiranja sportskih organizacija na nivou BiH za dio koji se finansira iz budžeta BiH, a entitetska ministarstva na nivou entiteta itd.

Ovaj sistem bi se prenio i na sportske saveze, kako na nivou BiH, tako i na nivou entiteta i kantona.

Na ovaj način dobićemo od svih nivoa organizovanja u BiH striktno propisana pravila organizacije, a samim tim i strateško planiranje unapređenja vrhunskog sporta u BiH.

Bitna aktivnost ovog cilja jeste i edukacija trenera u pogledu uvođenja novih tehnologija u sport, kao i omogućavanju vrhunskim sportistima najbolje uslove za ostvarivanje vrhunskih očekivanih rezultata.

Ovi ciljevi se ne mogu ostvariti ako nema stimulacijskog efekta kod sportiste, zato treba raditi na realizaciji ovog i sličnih pitanja.

Očekivani rezultati

- Ostvarivanje planiranih vrhunskih sportskih rezultata,

- Omogućiti sistemsko vrednovanje tih rezultata,

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Uspostavu nadležnosti radi sistemskog praćenja razvoja vrhunskog sporta,
- Poticaj razvoja baznih sportova i izdvajanje afirmirativnih olimpijskih sportova sa vrhunskim rezultatima i
- Edukacija sportskih stručnjaka i stručnjaka u sportu na prepoznavanju, zadržavanju i praćenju talentovanih sportista. Ovu aktivnost treba da sprovedu sportski savezi na nivou BiH, entiteta i kantona jer je neophodno sistemsko praćenje istih.

Pokazatelj provođenja

- Povećan broj takmičara sa vrhunskim rezultatima,
- Povećan broj takmičara na međunarodnim takmičenjima.

1.1.3. **AKTIVNOST 3**

Unapređenje edukacije i organizacija takmičenja

Unapređenje stručnog usavršavanja u BiH po svim pitanjima je neophodno. Kada uzmemo prethodne aktivnosti dobićemo da se sve bazira na edukativnim osnovama polazišta razvoja sporta.

Na stručno usavršavanje treba posebno obratiti pažnju i tretirati ga kao najvažnije sredstvo razvoja sporta u BiH. Stručno usavršavanje je neophodno u obrazovnom sistemu, sistemu upravljanja, trenažnom procesu, organizacionim aspektima, stvaranju novih talenata i dr.

Zato stručnom usavršavanju treba, kao i u predhodnim aktivnostima, prići sistemski i realizirati ga u skladu sa smjernicama iz Aktivnosti 2, koje se tiču nadležnosti.

Promocija sporta i vrijednosti u sportu su važne aktivnosti za cjelokupno građanstvo, jer kroz fizičke aktivnosti i uključivanje u njih dobićemo zdravo građanstvo koje ima predispoziciju da produži svoj životni vijek. Ova aktivnost treba da se sistemski provodi u oba entiteta. Trenutna istraživanja pokazuju da djeca od 3. do 5. razreda nemaju kvalitetno organizovanu nastavu tjelesnog odgoja. Potrebno je angažovanje stručnih lica iz oblasti sporta i fizičkog vaspitanja za izvođenje časova iz ovog

predmeta.

Trenutno u nastavnim planovima i programima entiteta predviđena su dva časa fizičkog vaspitanja. Također, predviđen je i jedan čas sportske (neobavezne) sekcije u toku jedne sedmice, što je nedovoljno za bilo koju stratešku aktivnost unapređenja sporta. Rješavanjem tačke 1. i 2. dobit ćemo sistematski rad sa djecom od ranog uzrasta sa većim brojem časova i na taj način djeca i mladi talenti će u obrazovnom sistemu imati uslove za bavljenje sportom kao bazom sporta svake države.

Očekivani rezultati

- Obrazovanje, stručno usavršavanje i osposobljavanje svih sudionika u sportu
- Na ovu aktivnost odnose se sva ona stručna usavršavanja koja su neophodna, a koja smo naveli ranije, radi unapređenja sporta, i trebala bi se realizovati na svim nivoima organizovanja sporta u BiH.
- Uključivanje što većeg broja djece u sportske aktivnosti
- Utvrđeno stvarno stanje uključenosti stanovnika u sportske aktivnosti.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Uvođenje koncepta cjeloživotnog učenja za kadrove u sportu.
- Nabrojane aktivnosti trebale bi biti realizovane od strane Ministarstva civilnih poslova BiH, te entitetskih ministarstava za sport i obrazovanje.
- Istraživanje postojećeg stanja uključenosti građana u sportsko – rekreativne aktivnosti.
- Organizacija i uspostavljanje modela „Sport dostupan svima“.
- Uspostavljanje organizacije gdje je sport dostupan svima na nivou BiH u skladu sa Zakonom. Formiranjem organizacije gdje je sport dostupan svima na nivou BiH dobićemo partnere u realiziranju ovih aktivnosti koji će imati nadležnosti za provođenje strateških ciljeva.
- Stručno usavršavanje kadra gdje je sport dostupan svima i promocija i podizanje svijesti javnosti gdje je sport dostupan svima. Formiranjem asocijacija sport za sve na nivou BiH vršit će se edukacija kadrova iz ove oblasti koji će vršiti i promociju i podizanje svijesti o uključivanju građana u sportsko-rekreativne aktivnosti, a ujedno

će doprinijeti i u realizovanju aktivnosti iz tačke 1.

- Podržavanje organizacije manifestacija i takmičenja na nivou BiH,
- Uspostavljanje i stavljanje u rad sistema antidoping kontrole na nivou BiH u skladu sa aktivnostima i nadležnostima Agencije za antidoping kontrolu BiH. Također, da bi bili veći efekti upoznavanja sportista, trenera, rekrativaca i dr. nephodno je da se antidoping edukacija u sportu vrši i preko entitetskih ministarstva nadležnih za sport, kako bi se i na ovaj način promovisala vrijednost "čistog" sporta.
- Vršiti besplatne osnovne sistematske preglede sportista. Najbitnija je aktivnost koja će nam pokazati stvarno stanje sportista i njihove predispozicije za napredovanje u sportu³.

Pokazatelj provođenja

- Edukovano stanovništvo,
- Podignuta svijest javnosti o značaju sporta koji je dostupan svima i
- Uspostavljen sistem antidoping kontrole na nivou države i značaj antidoping edukacije.

1.4. Sadržaj i obim sportskih djelatnosti koji se finansiraju, odnosno sufinansiraju iz budžeta BiH

³ U Republici Srpskoj se realizuje projekat : "Besplatni sistematski pregledi sportista iznad 15 godina starosti".

1.4.1. AKTIVNOST 1 -Podrška organizaciji sportskih takmičenja značajnih za BiH

Podrška organizacijama sportskih takmičenja od značaja za BiH je neophodna iz razloga jer je jak sistem takmičenja, pogotovo ako na ta takmičenja dolaze sportisti iz drugih zemalja, omogućava sportistima da imaju komparaciju sa sportistima sa kojima nemaju šansu da se često nadmeću, te testiraju napredak u svom radu.

Da bi se neka sportska manifestacija od velikog značaja za sport mogla organizovati u BiH neophodno je, u skladu sa Zakonom, da se dobiju potrebna odobrenja entitetskih ministarstava za sport i Ministarstva civilnih poslova BiH, a na osnovu toga, prijedlog podrške bi se ogledao u sljedećem:

Sportske manifestacije od posebnog interesa za BiH, a koje predhodno budu odobrene, finansiraće se, u skladu sa planom, od strane Ministarstva civilnih poslova BiH i sufinansirani od entitetskih ministarstva.

Sportske manifestacije od posebnog interesa za entitete, u skladu sa planom, finansiraće se od nadležnih ministarstava za sport i sufinansirati od strane Ministarstva civilnih poslova BiH.

Očekivani rezultati:

- Organizovanje kvalitetnih sportskih manifestacija koje će imati kontrolu i neće se moći održavati bez predhodno dobijenih saglasnosti.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Utvrđivanje kriterija za finansiranje vrhunskih sportova i sportova od interesa za BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH, zajedno sa entitetskim ministarstvima za sport, treba da utvrdi jasne kriterije za finansiranje sportskih manifestacija od interesa za BiH.

Pokazatelj provođenja:

- Utvrđeni jasni kriteriji za finansiranje sportskih događaja od interesa za BiH.

1.4.2. AKTIVNOST 2

- Razvoj i zadržavanje sportista sa vrhunskim rezultatima

Da bi u BiH zadržali sportiste koji su ostvarili zaslužne sportske rezultate, odnosno da se mladim sportistima osigura budućnost i da nakon sportske karijere imaju privilegije, neophodno je da im se poslije sportske karijere osiguraju prinadležnosti kao zaslužnim sportistima, odnosno da im se obezbijede novčana primanja u skladu sa postignutim sportskim rezultatom. U navedenom periodu u FBiH bi trebalo donijeti rješenja koja će ovu oblast regulisati isto ili slično kao što je to učinjeno u RS.

Druga potreba je da se perspektivnim sportistima omogući stipendiranje kroz novčana i druga primanja, odnosno ukoliko sportista ostvari sportski rezultat treba znati da će taj rezultat biti nagrađen.

Očekivani rezultati:

- Nisu mjerljivi, ali ukupno stanje biće vidljivo nakon provedbe Strategije.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti

- Preporučuje se da FBiH usvoji rješenja koja će regulisati novčane naknade za zaslužne sportiste i sportiste internacionalnog razreda,
- Preporučuje se uvođenje dodjele stipendija za perspektivne sportiste, na svim nivoima organiziranja u BiH i praćenje postignutih rezultata stipendista i
- Podrška u finansiranju juniorskih i kadetskih reprezentacija BiH u sportovima koji imaju opšti interes za BiH.

Pokazatelj provođenja:

- Ostvarivanje zapaženih sportskih rezultata u mladim uzrasnim kategorijama.

1.4.3. AKTIVNOST 3 - Razvoj i unapređenje najuspješnijih sportova

Utvrdjivanje perspektivnih i uspješnih sportova traži analizu u koju bi se trebali uključiti ne samo ministarstva nadležna za sport na entitetskim i nivou BiH, već i Olimpijski komitet BiH i stručnjaci iz oblasti sporta, kako bi se dobili stvarni pokazatelji stanja i potreba, odnosno izbora perspektivnih i uspješnih sportova na koje će se obratiti posebna pažnja.

Očekivani rezultati:

- Na osnovu utvrđenih pokazatelja stanja i potreba ulaganja u pojedine sportove, ali i kroz sistemsko praćenje tih sportova, dobićemo stvarne pokazatelje napretka i ostvarivanja zapaženih sportskih rezultata.

Aktivnosti provedbe mogu uključiti:

- Olimpijski komitet BiH zajedno sa nadležnim ministarstvima treba provesti kompletnu analizu stanja i potreba i prema istoj pristupiti većim ulaganjem u izabrane sportove, kako bi od njih u narednom periodu očekivali zapažene sportske rezultate.

Pokazatelj provođenja:

- Utvrđen plan za podršku perspektivnim i uspješnim sportovima.

1.4.4. AKTIVNOST 4 - Unapređenje sportske infrastrukture

Pošto na cijeloj teritoriji BiH nije urađena detaljna analiza postojećeg stanja sportske infrastrukture, neophodno je da se u okviru ovog dijela u narednom periodu napravi analiza stanja. Ovim se prevashodno misli na sportske objekte, terene, staze, autodrome i dr, odnosno na svaki namjenski objekat i teren za obavljanje sportskih aktivnosti i djelatnosti. Ova analiza bi se pripremila za donošenje nove Strategije koja bi trebala biti u potpunosti razvojna, jer sa trenutnim stanjem ova Strategija treba da bude konstruktivna, objektivna i realna pa tek razvojna, kako bi nova Strategija imala, kako smo naveli, samo razvojni karakter.

Očekivani rezultati:

Utvrđeno postojeće stanje i planovi razvoja sportske infrastrukture od interesa za BiH.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Uz pomoć entitetskih i kantonalnih ministarstava nadležnih za sport prikupiti podatke o broju i evidenciji sportskih objekata i terena.

Pokazatelj provođenja:

- Utvrđeno stanje te donesen podzakonski akt na osnovu kojeg će se pristupiti kategorizaciji sportskih objekata.

1.5. Razvojni i stručni zadaci u sportu i upravljanje sportom

1.5.1. AKTIVNOST 1 – Donošenje strategija na svim nivoima administrativnih organizacija u sportu BiH

Donošenje strategija na svim nivoima vlasti u BiH treba da doprinese još bržem razvoju sporta u BiH, jer na taj način dobijamo direktne stimulativne projekte koji će biti od značaja za nivo za koji se donosi.

Zbog ove činjenice, a i činjenice da strateški dokument razvoja sporta postoji na nekim nivoima administrativnog organizovanja, neophodno je da se ovom Strategijom preporuči i sugeriše drugim nivoima vlasti u BiH da izrade i usvoje svoje strategije razvoja sporta, koje će imati isti opšti cilj usklađen sa ovom Strategijom.

Očekivani rezultati:

- Usvajanje strategija razvoja sporta na svim nivoima vlasti u BiH.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- U saradnji sa nadležnim ministarstvima za sport, određenih nivoa vlasti, upoznati potrebu donošenja strateškog dokumenta, jer donošenjem strategija razvoja sporta dobićemo cjelovitiju, sveobuhvatniju i racionalniju potrebu u sportu određenog nivoa organizovanja za koji se donosi Strategija, što će direktno uticati na efikasniji, brži i bolji razvoj sporta u čitavoj BiH i
- Vijećanje i pružanje tehničke podrške u izradi strategija, odnosno svi oni koju su donijeli ove strateške dokumente trebaju da kroz vijećanje i podršku pomognu drugima da izrade svoje dokumente kako bi se što prije završio proces.

Pokazatelj provođenja:

- Direktnan broj donesenih i usvojenih strategija na nivou kantona (koji nisu donijeli dokumet) i na nivou FBiH i Brčko Distrikta BiH.

1.5.2. AKTIVNOST 2 - Unapređenje postojećih ljudskih potencijala u sportu

Kroz čitavu Strategiju proteže se pitanje stručnog usavršavanja, što je u osnovi jedno od najznačajnijih pitanja. Bez dobrog stručnog usavršavanja možemo slobodno reći da nema ni razvoja sporta, jer nove tehnologije u sportu ne čekaju nikoga i iz tog razloga potreba za stručnim usavršavanjem je velika i na nju treba obratiti posebnu pažnju.

Stručno usavršavanje treba da vrše OK BiH, sportski savezi na nivou BiH, entiteta i kantona, te specijalizovana udruženja za stručno usavršavanje, a pod strogom kontrolom ministarstava nadležnih za sport.

Preporučuje se da u okviru svojih nadležnosti gore navedene institucije i pravna lica najmanje jednom godišnje vrše stručno usavršavanje kadrova iz oblasti sporta.

Preporučuje se da sve izdate licence imaju rok trajanja i da se moraju obnavljati nakon određenog perioda.

Očekivani rezultati:

- Stručno usavršeni i licencirani kadrovi u oblasti sporta.

Aktivnosti provođenja mogu uključiti:

- Organizovanje stručnih seminara i škola od strane OK BiH, sportskih saveza na nivou BiH, entiteta i kantona, specijalizovanih udruženja za stručno usavršavanje, a pod kontrolom nadležnih ministarstava za sport,
- Usklađivanje akata sportskih saveza na nivou BiH, sa međunarodnim i domaćim zakonodavstvom,
- Preporučuje se da se prilikom registrovanja sportskih organizacija, pored zakonski propisanih akata, dostavlja i broj licenciranih sportskih stručnjaka iz oblasti za koju se registruju.

Pokazatelj provođenja:

- Stručno osposobljen sportski kadar.

Литература:

1. Beech, J., Chadwick, S. (2013). Sportski menadžment. Zagreb: MATE.
2. Biočanin, .R., Đukić, V. (2003) Nuklearni terorizam. NIU VOJSKA, Beograd.
3. Keller Kevi Lane: Strategic Brand Management Bulding, Measuring and Managing Brand Equity Prentice Hall, New Jersey, 1997.
4. Шурбатовић Ј.: Категоризација спортова, Задужбина Андрејевић, Београд 2011.
5. Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период од 2014-2018. године, Службени гласник Р. Србије бр. 1/2015.
6. http://savremenisport.com/teorija_sporta/osnove_sporta/komercijalizacija_sporta/

Akademik prof. dr Vinko Perić¹
Akademik prof. dr Rade Biočanin²
Prof. dr Danislav Drašković³

UDK 796.02:725.826]:330.322
Pregledni rad

INVESTICIJE I EKONOMIČNOST GRADNJE SPORTSKIH OBJEKATA ZA MEĐUNARODNA SPORTSKA NADMETANJA

INVESTMENTS AND COST OF CONSTRUCTION OF SPORTS FACILITIES FOR INTERNATIONAL SPORTS EVENTS

***Rezime:** Sportski objekat je građevina, odnosno prostor (građevinski objekat, odnosno deo ili uređena površina), namenjen sportskim aktivnostima, koji ima prateći prostor (sanitarni, garderobni, spremišni, gledališni) i ugrađenu opremu (građevinsku i sportsku). Sport nije sam sebi cilj, on je sredstvo obrazovanja, vaspitanja, zabave, mode, statusnog simbola, egzistencije i biznisa. Svaki sportski događaj je je ekonomski, prostorno, vremenski i kadrovski determinisan. Ima određen početak, trajanje, precizno definisane termine i sam završetak događaja. Završetak sportskog događaja najčešće predstavlja njegov vrhunac i podrazumeva posebnu ceremoniju zatvaranja manifestacije, ali i trenutak za najavu nove. U sportu je svaki završetak sportskog nadmetanja ujedno i početak novog izazov za države-učesnice brojnih sportskih manifestacija na planeti Zemlji. Veliki sportski događaji podrazumevaju najveće svetske manifestacije koje su definisane brojem takmičara i posetilaca, ostvarenim prihodom i psihološkom odrednicom – događaj koji se mora videti ili događaj koji se ne može propustiti. Sportska nadmetanja, rezultati, podvizi i*

1 Kompanija „Vikom“, Gradiška

2 biocaninrade@gmail.com

3 Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik, BiH

spektakli su inspirisali autore ovog naučno-stručnog rada, da predstave svoja mišljenja, interesovanja, zapažanja i istraživanja na velike investicije, ekonomske instrumente i moć država-organizatora velikih takmičenja, da ostvare svoje grandiozne ciljeve, posebno u narednom period (Rusija, Katar). Naravno, autori ovog rada očekuje aktivnost ostalih učesnika naučnog skupa, koliko se oni slažu sa ovim razmišljanjima, ocenama i procenama.

Ključne reči: sportski objekti, investicije, sportska nadmetanja, ekonomska isplativost, eko-bezbednost, održivost obekata.

Abstract: *The sports facility is a building or space (building structure or part or decorated surfaces), for sports activities, which has a trailing space (sanitary, dressing, storage, auditorium) and installed equipment (construction and sports). Sport is not an end in itself, it is a means of education, education, entertainment, fashion, status symbols, livelihood and business. Each sporting event is the economic, spatial, temporal and personnel determined. It has a definite beginning, duration, precisely defined terms and the very end of the event. Completion sporting event usually presents its peak and includes a special closing ceremony of the event, but also a moment for the announcement of the new. In sports, the completion of each sports competition also marked the beginning of a new challenge for the countries-participants of numerous sporting events on the planet Earth. Large sporting events include the world's largest events that have defined the number of participants and visitors, revenues and psychological determinants - an event that has to be seen or an event not to be missed. Sporting events, results, accomplishments and spectacles inspired the authors of this scientific and professional work, to present their opinions, interests, observations and research on major investments, economic instruments and the power of state-organizers of major competitions, to realize their grandiose goals, particularly in the following period (Russia, Qatar). Of course, the authors of this work are expected activity of other participants of the scientific conference, how much they agree with these opinions, expectations and assessments.*

Key words: *sports facilities, investments, sporting events, economic viability, ecological security, sustainability of buildings are located.*

1. UVOD

Sport kao delatnost od javnog interesa zauzima značajno mjesto u gotovo svakoj državi Zapadnog Balkana, Evrope i Sveta. Finansijska i druga učešća u području sporta kroz budžete na svim nivoima, određivanje pravnih lica u sportskoj delatnosti, poreske olakšice i drugo, značajna su i važna pitanja u svim zemljama, bez obzira na status i odnose NVO i sportskih asocijacija.

Polazeći od značaja sporta za zdravlje i kvalitet života, socijalnu integraciju, međunarodni prestiž i afirmaciju, nacionalni ponos, osećanje pripadnosti, moral i druge vrednosti od opšteg interesa. U želji da, ne samo održi već i otvori nove perspektive razvoja sporta, neophodno je da država učestvuje u stvaranju uslova, a ovo iz razloga što dobro osmišljenim sistemom uređivanje stručnih, organizacionih i upravljačkih zadataka kako na lokalnom tako i na državnom nivou. Takođe, treba istaći da, međunarodno postignuti sportski rezultat, doprinosi međunarodnoj promociji države, odnosno vrhunski sportski uspeh u razvijenom svetu ima posebnu proizvodnu cenu i ekonomski efekat.

U postmodernom ambijentu, svet se nalazi pred novim izazovima, kako očuvati zdravlje, kvalitet života i kvalitetnu životnu sredinu. Mnogo se toga promenilo, posebno u razvijenim državama sveta, a bolji životni standard produžio je vek života, smanjio broj bolesti, posebno onih, koje su najčešće prisutna u našem podneblju: debljina, bolesti srca i krvnih sudova, šećerna bolest, karcinomi i osteoporoza.

S druge strane, u savremenom životu, u eri masovne vožnje automobila, kompjuterske tehnike, igraonica, kafića, kladionica, sve je manje kretanja u prostoru i vremenu, trošenja energije, koja je bitna isto koliko i kvalite unosa dobre hrane.

Danas smo svedoci sve veće profesionalizacije u skoro svim vrstama sporta, u svrhu postizanja vrhunskih rezultata, basnoslovne zarade i materijalne dobiti, a kao da smo zaboravili na duh olimpizma „Važno je učestvovati“ uz povećanje pritiska na mlade s porukom „Važno je pobediti“.

Kroz retrospektivu ranijih godina, vidimo da u oblasti sporta izazvale najveće interesovanje korisnika. Dosadašnji rezultati su interesantni,

neki očekivani, mada ima i dosta iznenađenja, tako da smo upravo zbog toga odlučili da ove informacije podelimo sa učesnicima Skupa o sportu i čitaocima zbornika.

Mnoge majke, kada kažu “bavljenje sportom”, ipak ne misle na vrhunske sportiste, koji postižu neverovatne rezultate i umeju da nas do neba obraduju svojim klupskim i reprezentativnim sportskim uspesima. Misle na male, svakodnevne pobeđe naše dece, koje se sastoje u tome da postanu i ostanu zdravi, da steknu zdrave navike, koje će ih pratiti kroz život. Za njih nema veće pobeđe od one “da je moja šestogodišnjakinja Sara tužna ako moramo da propustimo neki trening”. Zato je, između ostalog, neopisivo mnogo važno da se deca od ranog detinjstva bave sportom.

Sport i turizam danas predstavljaju svetske trendove, a može se reći da su oba fenomena bila opšteprihvaćena još u antičkoj Grčkoj.

- oko 10% ukupnog turističkog prometa,
- vrednost prometa u visini od 51 milijarde dolara,
- preko 40 miliona noćenja u hotelima,
- od 2010. godine – industrija sportskog turizma (oko 600 milijardi dolara godišnje),
- čini oko 14% ukupnog prometa ostvarenog u turizmu,
- godišnji rast industrije sportskog turizma iznosi i više od 10 %,
- broj odlazaka na elitna takmičenja se svake godine značajno uvećava.

Sportski turizam obuhvata sve vrste aktivnog i pasivnog učešća u sportskim aktivnostima do kojih dolazi povremeno ili redovno iz nekomercijalnih ili poslovno komercijalnih razloga, a za koje je neophodan odlazak iz mesta stalnog boravka ili radne sredine⁴.

Postoje tri kategorije sportskog turizma:

- 1) Posmatranje sportskih događaja (Sports Event Tourism);
- 2) Poseta atrakcijama vezanim za sport (Celebrity and Nostalgija Sport Tourism);
- 3) Aktivno učešće (Active Sport Tourism).

⁴ Prema Gibsonu (1998) pod sportskim turizmom se podrazumeva napuštanje mesta stalnog boravka radi posmatranja sportskih događaja (velika sportska takmičenja poput Olimpijskih igara, Svetskog fudbalskog prvenstva, poznatih teniskih turnira i dr.).

Karakter sportske aktivnosti i sportske delatnosti, koji se ogleda u multidisciplinarnosti i interdisciplinarnosti, zahteva znatno viši stepen naučnih i stručnih informacija nego što je to bio slučaj u prošlosti. To je stvorilo potrebu da se menadžment više i sistematičnije bavi problemima savremene sportske prakse koji korespondiraju sa ostvarenjem vrhunskog sportskog rezultata. Tako su nastale posebne oblasti u okviru menadžmenta u sportu – menadžment sportskih objekata i menadžment sportskih projekata, koji se bave: planiranjem, projektovanjem i finansiranjem izgradnje i tekućeg poslovanja sportskih objekata, projektovanjem i organizovanjem trenažnih i poslovnih procesa, vođenjem tih aktivnosti i kontrolom širokog spektra učesnika, procesa i podelemenata ovih sistema⁵.

Sportski objekat je građevina, odnosno prostor (građevinski objekat, odnosno njegov deo ili uređena površina), namenjen sportskim aktivnostima koji ima prateći prostor (sanitarni, garderobni, spremišni, gledališni) i ugrađenu opremu (građevinsku i sportsku). Definišemo ih kao ukupnost nepokretnih objekata (stvari) koji su neophodni za određenu sportsku aktivnost, nevezano za to da li su objekti građeni za tu namenu ili za određeno vreme služe sportskoj svrsi. To su resursi proizvodnje sportskih i rekreativnih programa koji obuhvataju sve prostore, građevine, zalihe i opremu u okviru sporta i rekreacije. 4. Sportski objekat je infrastruktura (tj. materijalno-tehnička baza) programiranja i proizvodnje (isporuke) programa sportskih aktivnosti, različitim korisnicima kao što su: profesionalni sportisti, amateri, publika, sportske i druge organizacije. Ovi objekti su čvrste građevine i prateće ravne površine koje se koriste za postizanje sportskog rezultata u cilju isporuke satisfakcije posetiocima sportskog događaja.

⁵ Svetski sportski kongres koji je održan u Arnhemu 2002.g. u organizaciji Međunarodnog olimpijskog komiteta doneo je Deklaraciju koja ističe; "Sportska zajednica se suočava s novim društvenim izazovima poput javnog zdravlja, pravednosti, tolerancije i očuvanja okoline, koji traže razuman odgovor masovnog i elitnog sporta. "Želimo li živeti u civilizovanom društvu i društvu u kojem vladaju odgovornosti za budućnost naše dece, moramo delovati i posvetiti se omasovljenju sporta, jer to na kraju predstavlja korist i za pojedinca i za društvo u celini.

2. ISTORIJAT SPORTSKIH DOGAĐAJA U SVETU

Na našim prostorima i u profesionalnim klubovima je još od druge polovine prošlog veka (u drugačijim socio-ekonomskim uslovima) nastala je svest o potrebi profesionalnog upravljanja. Tako je stasala prva generacija menadžera u sportu. Međutim, nedavno su u sportskoj praksi obelodanjeni primeri dva najveća fudbalska kluba u Srbiji u kojima su postavljene uprave sastavljene od istaknutih poslovnih ljudi sa velikim privrednim iskustvom. Nakon perioda od 10 meseci, klubovi su poslovali znatno oslabljeni i u sportskom (slabi timovi) i u ekonomskom smislu (veliki dugovi, afere), pa čak i u smislu vidljive perspektive budućeg razvoja.

Veza između sporta i turizma postoji od samih početaka njihovog razvoja. Koren povezanosti leži u motivima koji ljude pokreću na bavljenje sportom, odnosno na turistička putovanja. Reč je o stalnoj želji čoveka za igrom, kretanjem, promenom, razonodom i opuštanjem. Važnost uklanjanja negativnih posledica savremenog načina života i rada. Po pravilu, ljudi ne polaze na turistička putovanja niti se uključuju u sportsko-rekreativne aktivnosti sa ekonomskim motivima, u svrhu zarade. Oni to ne čine zbog zadovoljavanja ekonomskih, nego zdravstvenih, raznodnih i kulturnih potreba.

Antička Grčka osnivač organizovanog i planiranog sporta. Sport i sta je tada bio idealu fizičkom i u psihičkom smislu. Antičke olimpijske igre, najveći grčki sportski događaj, su jedan od najranijih primera povezanosti sporta i turizma. Dakle, menadžment i korporativno upravljanje sportskom organizacijom nije potpuno isto što i upravljanje preduzećima u okviru drugih privrednih delatnosti. Potrebna su specifična znanja za upravljanje svim resursima određene sportske organizacije u skladu sa Zakonom o sportu, visokom obrazovanju i Pravilnikom o nomenklaturi sportskih zanimanja i zvanja.

Olimpijske igre starog doba održavane na Peloponezu privlačile su takmičare, ali i posetioce-posmatrača (samo muškarci). Osim tih takmičenja u slavu Zeusa, održavane su i igre posvećene Heri (samo za neudate devojke iz okoline Olimpije). Uz takmičenja su održavane i druge priredbe.

Sport nekada, danas i sutra (Grčka, Rusija, Katar)

Slika 1. Od Grčke olimpijade (1896) do Sočija (danas) i Katara (sutra)

‘Sportski objekti’: gimnasion sa tremom, za pripreme u trčanju i pentatlonu; palestra sa unutrašnjim dvorištem i sobama (boks, rvanje, pankration) i za sportsku ‘kozmetiku’ (premazivanje tela maslinovim uljem i skidanje peskom); stadion dužine 192,28 m, za 35-40.000 ljudi (bez sedišta). Postojao i ‘hotel’ (Leonideon) za zvanične goste, sa 80 soba, ukrašen sa jonskim i dorskim stubovima

Probleme savremene sportske prakse treba da rešavaju kompetentni sportski menadžeri koji su stekli neophodna znanja u akreditovanim visokim školama i fakultetima i imaju potrebno iskustvo. Ključne reči: sportski objekti, menadžment sportskih objekata, modeli upravljanja sportskim objektima, upravljanje projektima u sportu, restrukturiranje sportskih objekata.

Restrukturiranje sportskih objekata je prilika da profesionalni sportski klubovi čiji se sportisti bave vrhunskim takmičarskim sportom, dođu do

objekata u svom vlasništvu, a da država na osnovu ostvarenih prihoda izgradi nove, namenjene ostvarivanju javnog interesa u oblasti sporta i podsticanju razvoja tzv. bazičnih sportova i školskog rekreativnog bavljenja sportom.

Jedna država može umesto novčanih kompenzacija iz budžeta sportistima (po osnovu osvojenih medalja za SP, EP i OI), dati vlasnička prava na sportskim objektima u vidu deonica. Time bi se ostvarile uštede u budžetu, a sa druge strane bi se sportisti podsticali da povećavaju svoje vlasničke udele dokupom istih. To bi povećalo njihovu motivaciju i posvećenost dugoročnom razvoju sportskih grana u okviru kojih su postigli natprosečne rezultate. Činjenica je da sportski objekti imaju nezamenljivu ulogu u razvoju sporta svake države i da predstavljaju preduslov bez čijeg se postojanja većina sportova i sportskih disciplina ne može uopšte organizovati i upražnjavati.

Ceremonija zatvaranja je prilika da se učesnici sportskog događaja opuste, zbliže i da se na poseban način naglasi integrativna i društveno značajna uloga sporta. Sam čin zatvaranja manifestacije je, takođe, i prilika organizatorima da se zahvale svim sponzorima, institucijama i angažovanim licima i na neki način uvažavaju i nagrade napori svih zaslužnih za uspeh sportskog događaja. Ukoliko je sportska manifestacija već ustanovljena i redovno se održava, na samom zatvaranju se promoviraju novi domaćin, odnosno organizator, činom preuzimanja zastave (najčešće) ili na neki drugi uobičajen ili ustanovljen način.

3. ULOGA, ZNAČAJ I VRSTE SPORTSKIH OBJEKATA

Sport i fizička aktivnost imaju važnu ulogu u svim područjima ljudskog života. Fizička aktivnost pozitivno utiče na usvajanje zdravog načina života, unapređuje zdravlje i kvalitet života. Sport je danas "medij" kojim se šire poruke mira, jednakosti i prijateljstva među ljudima. Redovna fizička aktivnost jedan je od ključnih faktora za zdrav život. Nemoguće je nabrojati sve pozitivne aspekte fizičke aktivnosti, no bez sumnje neke od njih su: unapređenje zdravlja i kvaliteta života, produžuje očekivano trajanje života i smanjuje rizik za hronično nezaraznih bolesti kao što su

bolesti srca i krvnih sudova, šećerna bolest, maligne bolesti i sl. Pozitivni aspekti redovne fizičke aktivnosti uočavaju se kod fizičkog i mentalnog zdravlja, kao i psihosocijalnog razvoja. Nikada nije prerano da se započne s usvajanjem zdravih navika i edukacijom o važnosti fizičke aktivnosti: studije pokazuju da većina dece koja se bave sportom i fizički su aktivna u detinjstvu, zadrže takve navike i kasnije kad odrastu. Sport ima pozitivan učinak na razvoj osobnosti - deca koja se od male na bave nekom sportskom aktivnošću, već u ranoj životnoj dobi razvijaju radne navike i samodisciplinu. Sport sa druge strane ima pozitivnu ulogu i u emocionalnom razvoju dece budući da olakšava i proces njihove socijalizacije.

Povezanost sporta, fizičke aktivnosti i zdravlja, prepoznata je i od strane FHO, koja je 2004. donijela godine dokument o Globalnoj strategiji zdrave ishrane, fizičke aktivnosti i zdravlja, kao i Rezoluciju o unapređenju zdravlja i zdravog stila života.

Trenutno je od velike važnosti najnovija inicijativa Svetske zdravstvene organizacije uvrštavanja fizičke aktivnosti među prioritetne domaće zadatke, u svrhu suzbijanja globalog povećanja broja nezaraznih bolesti, kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. To je novi izazov i velika mogućnost za sportski pokret u celini, a posebno za dostupnost sporta svakome.

Mnogobrojni su razlozi koji govore u prilog bavljenja sportom. Sport i fizička aktivnost preventivno deluju na prekomernu debljinu (težinu) u djetinjstvu i naravno u odrasloj dobi. Sport i fizička aktivnost razvijaju samosvest i smanjuje anksioznost i stres. Uči dete kako pobeđivati ali i prihvatati poraz, uči ga fair-play-u u igri i životu, razvija prijateljstvo. Deca koja se bave sportom imaju zdravije navike hranjenja, manje puše, manje konzumiraju alkohol, manje se razboljevaju...

Sportski programi dovode kod mladih ljudi do razvoja veština, timskog rada, samodiscipline, bolje socijalizacije u društvu. Sport i fizička aktivnost ispunjavaju društveni život mladih i ne prepušta ih negativnim socijalnim pojavama i kriminalu, i u njima se javlja pozitivniji pristup životu...

Razvoj sporta u regionu treba posmatrati kao integralni deo ukupnog razvoja državae na putu uključivanja u evropske i svetske tokove. Sport

kao delatnost od javnog interesa treba da ispuni svoju naglašenu društvenu i ekonomsku misiju, koja pored takmičarskog ima važan vaspitni, zdravstveni kulturni, socijalni i drugi sadržaj. Dakle, sport nije sam sebi cilj, on je sredstvo obrazovanja, vaspitanja, zabave, mode, statusnog simbola, egzistencije i biznisa uopšte.

Svaka država ostvaruje javni interes u sportu, obezbeđujući uslove za realizaciju programa od javnog interesa, koji su definisani Nacionalnim programom razvoja sporta. Država to čini podsticanjem i obezbeđivanjem uslova za razvoj sporta, naročito učestvujući u planiranju, izgradnji i održavanju sportskih objekata; obezbeđujući kadrovski potencijal za realizaciju programa, odnosno sve druge relevantne i realne pretpostavke, koje su u funkciji stvaranja takvog finansijskog sistema za uspešnu valorizaciju programa sporta. Zato se stvaraju uslovi koji podstiču veća ulaganja u sport. Na taj način se održava i poboljšava nivo sportskog rezultata. To uslovljava povećanje masovnosti svih oblika sportskog učestvovanja (gledanost, prisutnost, sportska aktivnost), upotrebu sportskih proizvoda, razvoj sportske industrije, trgovine, turizma i ostalih delatnosti koje su povezane sa sportom. Posledično tome otvaraju se nova radna mesta, a u svetu dolazi do boljeg poznavanja države i njenih resursa.

Shodno Ustavno pravnom uređenju države, međunarodnim poveljama i konvencijama o sportu i potrebama sporta, bilo je neophodno da se primerenije i kvalitetnije uredi područje sporta. Zato je opredeljenje države da se, Zakonom o sportu i Nacionalnim programom razvoja sporta, sveobuhvatno, dugoročno i dinamično, tj. predviđajući i stvarajući pretpostavke i uslove za razvoj, definiše javni interes u sportu, odnosno, na savremen način uredi sport kao delatnost od javnog interesa.

U ostvarivanju javnog interesa u sportu definiše se podela nadležnosti između državne uprave i lokalne samouprave, pri čemu se uređuje način ostvarivanja javnog interesa. Kao dugoročni interes za razvoj sporta, Vlada jedne države donosi Nacionalni program razvoja sporta, kojim se utvrđuju sportski razvojni ciljevi, a donošenjem godišnjih programa sporta (na državnom i lokalnom nivou) i njihovom implementacijom, na transparentan način će se određivati i sufinansirati izvršioци izabranih programa u sportu.

Nacionalni program razvoja sporta se bazira na prakse iz drugih zemalja

kao i na iskustva u funkcionisanju sistema sporta nu državi. Na njegovu izradu uticalo je nekoliko faktora, među kojima su: analiza postojećeg stanja, međunarodni standardi i domaće zakonodavstvo. Za izradu ovog Nacionalnog programa, uz odgovarajuću modifikaciju i prilagođavanje specifičnostima sistema sporta, primenjena su iskustva organizacije i strategija razvoja sporta u mnogo razvijenijim državama Evrope (Španiji, Francuskoj, V. Britaniji, nemačkoj, Sloveniji i Hrvatskoj).

S ciljem da se identifikuju glavni problemi sporta i definišu strateški ciljevi razvoja, a usled nedostatka jedinstvene baze podataka, osnovu za izradu dokumenta predstavljala je ekspertska ocena kompetentnih osoba. Na osnovu ove ocene, relevantnih bibliografskih izvora, kao i empirijski prikupljenih podataka, izveden je veliki broj zaključaka koji su bili osnov za definisanje stanja sporta u regionu i odgovarajućih aktivnosti na realizaciji postavljenih strateških ciljeva po oblastima sporta.

Kriterijumi podele sportskih objekata:

- Prema vrsti sporta (podloge terena za igru),
- Prema broju aktivnosti koji se u njemu održavaju,
- Prema otvorenosti (ski staze) i zatvorenosti konstrukcije (hale, balon sale, arene),
- Prema arhitektonskom tipu,
- Prema vlasničkom modelu.

a) *Vrste sportskih objekata prema nameni*

- javni, projektovani za posebne namene (npr. objekti niskogradnje: trim staze, bazeni),
- objekti za usmerene ili spontane aktivnosti u okviru prirodnog ambijenta (parkovi, rečne obale, šume, plaže, planine),
- projektovani, tipa: jednonamenski (fudbalsko igralište, streljište.) ili višenamenski projektovani objekti visokogradnje (stadioni, rekreativni centri, centri za lepotu, sportske hale).
- Grade se zbog namene koja omogućava vođenje sportskih aktivnosti (trening, organizacija priredbi, takmičenja)

b) *Prema granama sporta (nameni):*

- sportove na travi -travnati objekti kao rezultat rada i ulaganja (kanali za drenažu, zatravljivanje i sl.tipa stadioni, golf-tereni);

- laku atletiku (sa pripadajućom opremom za trčanje i hodanje na različite dužine, skokovi u vis, s motkom, u dalj, troskok; bacanje kugle, kladiva, diska i koplja...);
 - auto-moto sportove (specijalno konstruisane auto-strade, privatne ili javne saobraćajnice);
 - objekti niskogradnje tipa: hipodromi, sportski aerodromi, teniski tereni, otvoreni tereni za kolektivne sportove: rukomet, odbojku, košarku;
 - dvoranski sportovi (visokogradnja: arene, školske sale, terme, teretane);
 - skijaški objekti -hale ledenih sportova, nisko-gradnja: ski-staze, skakaonice, klizališta...
- c) *Prema broju aktivnosti koje se u njima odvijaju*
- Jednonamenski/univalentni sportski objekti (ski-staze, atletske staze, hipodromi, bazeni);
 - Višenamenski (multifunkcionalni, polivalentni), kao što su sportske hale, , koji su troškovno efektivniji (veće iskorišćenje kapaciteta - 200 dana godišnje, što ih čini rentabilnijim u odnosu na jednonamenske (ARENA-Beograd).
- d) *Prema otvorenosti konstrukcije*
- otvoren (otvoreni sportski objekti imaju manji broj dana iskorišćenja kapaciteta, više su izloženi vremenskom riziku, što utiče na to da je upravljanje kompleksnije zbog rezervnih opcija, te većih troškova stvaranja potrebnih ambijentalnih uslova- grejanje, hlađenje, zaštita od elementarnih nepogoda).
 - zatvoreni (arene i stadioni danas predstavljaju primarna mesta za profesionalne i amaterske sportske događaje, pri čemu arena čini zatvoren fizički ambijent za pružanje sportskih usluga, a stadion – otvoreni (uz različit značaj akustike i broja posetioca).
- e) *prema arhitektonskom tipu*
- Objekte niskogradnje (stadioni, hipodromi, atletske staze, staze za auto-moto trke, sportski aerodromi);
 - Objekte visokogradnje (arene, sportske hale, sportsko-rekreativni centri, školske dvorane i sl.).

f) *Prema vlasničkom modelu*

- Državni (društveni), koji su ujedno i najbrojniji,
- Privatni (najzastupljeniji su kod fitnes klubova),
- Mešoviti (razni oblici partnerstva, kao najviše projektno-organizacione forme).

Poseban slučaj su školski i javni sportski objekti, od kojih školski, mogu biti i privatni, dok se javni mogu ustupati putem koncesije. Takođe, korporacije mogu graditi sportske objekte za zaposlene koji nisu projektovani za komercijalne svrhe. Vlasništvo nad sportskim objektom ujedno određuje način upravljanja tj. upravljački model i organizacionu strukturu.

Školski i javni objekti su deo školske (fakulteta) infrastrukture, koji je namenjen za ostvarivanje nastavnog plana i programa fizičkog vaspitanja učenika (i studenata), ima položaj sportskog objekta.

Javni sportski tereni su posebno uređene površine, namenjene za sportske aktivnosti (trim staze, skijaški objekti, biciklističke staze, plaže), koji su dostupni građanima pod jednakim uslovima. Moraju biti uređeni, opremljeni i održavani u stanju koje osigurava bezbedno korišćenje. Ministarstva nadležna za sport, zaštitu životne sredine i turizam, sporazumno bliže propisuju uslove i način uređenja, opremanja, održavanja i korišćenja javnih sportskih terena, a u nadležnosti Ministarstva sporta je utvrđivanje ispunjenosti definisanih uslova.

Ministarstvo sporta po pribavljanju saglasnosti Ministarstva nadležnog za poslove prostornog planiranja i mišljenja opštine na čijem se području nalazi objekt, izuzetno može odobriti privremeno ili trajno korišćenje sportskih objekata i njihovih delova namenjenih izvođenju sportskih aktivnosti, obuhvaćenih odgovarajućom urbanističkom dokumentacijom, te za namene koje nisu sportske, pod uslovom da je na odgovarajući način obezbeđeno obavljanje sportskih aktivnosti na području na kojem se nalazi objekat. Dopušta se promena namene dela sportskog objekta pod uslovom da taj deo ne služi izvođenju sportskih aktivnosti (sala, igralište, borilište, strelište, bazen), da nije u funkcionalnoj vezi sa prostorom za izvođenje sportskih aktivnosti (garderobni i sanitarni prateći prostor) i da promena namene ne ugrožava izvođenje

i praćenje sportskih aktivnosti.

Društvene sportske objekte ne treba poistovetiti sa državnim, zakonska transformacija tek predstoji. • Sportske organizacije kojima su sportski objekti predati na upravljanje, nisu vlasnici sportskih objekata već njihovi korisnici. Vlasništvo je moć da se izvrši kontrola, zbog nedefinisanog titulara društvene imovine, kontrola sistema sporta ne postoji, što negativno utiče na sportsko-ekonomsku efikasnost i konkurentnost srpskog sporta.

Sportski događaj je sredstvo za afirmaciju univerzalnih sportskih vrednosti, zdravog životnog stila, sporta jedne države, sporta određenog geografskog područja, afirmaciju pojedinačne sportske grane, a kada je reč o profesionalnom sportu, sve više i sredstvo za ostvarivanje profita. Organizacija sportskih događaja obuhvata široku lepezu manifestacija u oblasti sporta, od onih najjednostavnijih i najmanje zahtevnih (lokalni turniri, takmičenja sportista rekreativaca, pojedinačne utakmice u najnižim rangovima takmičenja, sportsko-promotivni eventi), preko amaterskih turnira, liga i drugih manifestacija u oblasti takmičarskog sporta, profesionalnih takmičenja sa velikim auditorijumom koja zahtevaju visok nivo organizacije, pa sve do Olimpijskih igara, svetskih prvenstava i ostalih visokokomercijalnih vrhunskih sportskih događaja⁶.

Prema značaju i nivou, odnosno rangu manifestacije, sportski događaji se mogu podeliti na pet osnovne vrste. Vrste sportskih događaja: Lokalni, Nacionalni, Regionalni, Međunarodni i Planetarni/Svetski. Međunarodni sportski događaji su manifestacije u oblasti sporta od posebnog značaja i organizuju se u koordinaciji sa nadležnim međunarodnim sportskim federacijama, nacionalnim savezima, a uz podršku države, regije ili jedinica lokalne samouprave. Ovi događaji imaju izuzetan društveni i državni značaj i često su sredstvo za promociju sporta i sportskih

6 Olimpijade, Univerzijade, Svetska prvenstva, Igre Komonvelta (skup međunarodnih sportskih takmičenja u različitim disciplinama (Ragbi, Kuglanje, Kriket itd.) na kojim učestvuju za zemlje Komonvelta, bivše kolonije V.Britanije, osnovane su 1930. godine, a održavaju se svake četiri godine kao i Olimpijske igre. Neke od zemalja učesnica su Velika Britanija, Kanada, Novi Zeland, Irska, Australija, Indija, Malezija, Južnoafrička republika, Jamajka...

vrednosti, ali i organizatora, kao i učesnika takvih manifestacija. S obzirom na značaj i medijsku pažnju, oni svakako pobuđuju i najveći interes međunarodne sportske javnosti. U najlukrativnijim i najpopularnijim sportovima često su i visoko komercijalni. Nacionalni sportski događaji promoviraju sport na nivou jedne države i pretpostavka su za učešće klubova, reprezentacija i pojedinaca na međunarodnim takmičenjima. Regionalni i lokalni sportski događaji su najmasovnije manifestacije koje se svakodnevno odvijaju i koje predstavljaju najširu bazu za opšti razvoj sporta na nivou svake države. Sportski događaj može imati takmičarske, ekonomske, marketinške ili edukativne karakteristike. Bez obzira koje karakteristike događaj poseduje postoji veliki broj marketinških aktivnosti koje organizatori mogu (i trebalo bi) da sprovedu kako bi povećali publicitet samog događaja i upoznali javnost sa njim.

Svaki sportski događaj određuju sledeće karakteristike:

- vremenski je determinisan (početak, kraj, trajanje, precizna satnica),
- promotivna snaga,
- zahteva velike organizacione i menadžerske sposobnosti,
- zahteva dobro opremljene i funkcionalne sportske objekte.

Vreme je jedna od osnovnih karakteristika sportskih događaja. Svaki sportski događaj ima precizno definisan početak, trajanje, vreme održavanja svakog pojedinačnog događaja, kao i završetak kompletne manifestacije. Vreme održavanja i satnice sportskih takmičenja su jasno definisane i određene mnogo pre same realizacije manifestacije, što je od velikog značaja za učesnike u smislu kvalitetne pripreme za sportski nastup. Veoma su retke situacije kada dolazi do izmena ili odlaganja unapred određenih termina i obično su posledica nepredvidivih situacija ili više sile. Sportski događaji, po pravilu, imaju izuzetnu promotivnu snagu.

Osim promocije samog sporta i uspeha i afirmacije učesnika, sportski događaji imaju veliki potencijal za povezivanje sporta i privrede u smislu reklamiranja proizvoda i usluga privrednih subjekata preko sportskih priredbi. Sport, generalno, ima najveću promotivnu snagu u marketinškom smislu, ali je često sportski uspeh i prilika da se promovišu i gradovi, regioni i čitave države na najbolji način. Na dalekim kontinentima našu državu mnogi prepoznaju preko uspeha naših sportista, pre nego na neki drugi način. Promotivna uloga sporta je širom sveta gotovo nemerljiva. Uspešna organizacija sportskog događaja, bez obzira na nivo i značaj, zahteva velike menadžerske sposobnosti samih organizatora. Danas postoje posebne agencije i specijalizovani timovi stručnjaka za organizovanje najzahtevnijih sportskih manifestacija. Menadžer sportskih događaja je u savremenom svetu sporta veoma prestižno i unosno zanimanje. Na kraju, možda i najvažniji preduslov za organizovanje sportskih događaja je adekvatna sportska infrastruktura.

Postoje sportske manifestacije koje se mogu organizovati u prirodnim uslovima i na terenima i objektima koji ne moraju bezuslovno ispunjavati visoke standarde, ali je mnogo sportskih takmičenja koja nije moguće realizovati bez dobro opremljenih i funkcionalnih sportskih objekata. Kada je reč o velikim sportskim takmičenjima i manifestacijama najvišeg ranga, međunarodne sportske federacije propisuju sve strožije standarde koje sportski objekti moraju da ispune, a u cilju većeg kvaliteta takmičenja i komfora učesnika i publike.

Finansiranje izgradnje i održavanja sportskih objekata od nacionalnog međunarodnog značaja može biti iz budžetskih izvora, multinacionalnih kompanija, većih preduzeća i putem privatizacije. U teoriji sportskog menadžmenta smatra se da koncentracija kapitala doprinosi efikasnosti sporta (i sportskih objekata), ali negativno utiče na tržišnu vrednost, a imovina bez tržišne vrednosti je neatraktivna, postaje neefikasna i samim tim sklona propadanju. Osim toga, novoizgrađeni sportski centri (za potrebe sportskih manifestacija međunarodnog ranga- Olimpijade, Sportska prvenstva, Kupovi) služe za ostvarivanje javnog interesa u oblasti sporta koji se ogleda u stvaranju tehničkih i logističkih uslova za bavljenje sportom dece, omladine i ostalih građana koji žele organizovano da se rekreiraju. Stoga bi privatizacija sportskih centara trebalo

da bude sprovedena po posebnim pravilima, koja bi novom – privatnom vlasniku zabranila da menja namenu sportskog objekta, a omogućila mu da već postojeći sportski centar dalje razvija i unapređuje i u skladu sa vrednošću vlasničkog udela, stiče vlasnička i upravljačka prava.

4. ORGANIZACIJA I SPROVOĐENJE SPORTSKE MANIFESTACIJE

Koraci pre podnošenja kandidature: Ciljevi, Studija izvodljivosti i. Uslovi za aplikaciju. Nakon pozitivne odluke referentne sportske asocijacije o dobijanju organizacije, dolazi do formiranja Organizacionog odbora manifestacije.

Organizacioni odbor obično čine predstavnici svih institucija koji su uključeni u organizaciju sportskog događaja, bilo direktno, bilo kao podrška manifestaciji (predstavnici klubova, saveza, lokalne samouprave, državnih organa, ministarstava, sponzora, medija...). Izvršni odbor se formira od ljudi koji aktivno i svakodnevno učestvuju u realizaciji svih potrebnih aktivnosti za organizovanje događaja na kvalitetan način.

Za razliku od Organizacionog odbora koji se sastaje nekoliko puta i to uglavnom pre same manifestacije, Izvršni odbor je praktično u stalnom zasedanju. Odmah po formiranju organa manifestacije pristupa se izradi planova: strateških i operativnih. Predsednik Izvršnog odbora (organizacionog komiteta) ili izvršni direktor manifestacije je najodgovornija osoba za celokupnu organizaciju događaja i sprovođenje svih planiranih aktivnosti.

Finansijski plan događaja se kreira odmah pošto se utvrdi budžet manifestacije, kao i izvori finansiranja. Ovaj plan obuhvata plan prihoda i plan rashoda, odnosno troškova neophodnih za pripremu i realizaciju manifestacije. Zatim se pristupa formiranju organizacione strukture sportskog događaja, sa jasnom i preciznom podelom zadataka, obaveza i dužnosti po službama i sektorima. Za efikasno odvijanje svih planiranih aktivnosti, neophodne su dobra komunikacija, koordinacija, kao i rukovodeće veštine menadžera sportskog događaja.

Koraci po dobijanju organizacije događaja:

- 1) formiranje organizacionog i izvršnog odbora manifestacije,
- 2) izrada planova,
- 3) budžetiranje (finansijski plan događaja),
- 4) organizaciona šema sportskih objekata u centru,
- 5) podela zadataka, obaveza i dužnosti,
- 6) komunikacija i koordinacija aktivnosti,
- 7) uključivanje mas-medija u događaj.

Investicije, finansiraje tj. budžetiranje sportskog događaja je jedan od najkritičnijih i najosetljivijih postupaka pri organizaciji svake sportske manifestacije. Bez finansijskih sredstava potrebnih za realizaciju planiranih aktivnosti, nemoguće je organizovati sam događaj. Finansije su neophodan uslov za realizaciju događaja. Stoga je od izuzetne važnosti dobro i realno definisanje budžeta manifestacije. Mora se odlično poznavati priroda konkretne manifestacije u smislu predviđanja svih neophodnih troškova. Finansijski plan mora biti precizan i najvažnije - realan. Ukoliko plan prihoda nije izvestan i realan, organizator će doći u situaciju da ne može da odgovori svim zahtevima organizacije događaja i da dođe u velike neprilike. Uslov za dobru organizaciju je obezbeđivanje izvora finansiranja manifestacije (sponzori, država, grad, opština, savezi, međunarodne federacije).

Uloga Organizacionog odbora je upravo ključna u ovom segmentu organizacije. Organizacioni odbor ima prevashodnu funkciju da obezbedi budžet za realizaciju sportskog događaja i može da imenuje menadžera ili tim koji će upravljati budžetom sportskog događaja i biti odgovoran za racionalno trošenje sredstava. Dobro budžetiranje sportskog događaja podrazumeva sledeće aktivnosti:

- Izrada finansijskog plana (plan prihoda i rashoda)
- obezbeđenje izvora finansiranja sportskog događaja
- definisanje strukture finansiranja sportskog događaja
- upravljanje budžetom sportskog događaja
- budžetiranje je neophodan uslov za organizaciju sportskih događaja, ali kritičan faktor uspeha realizacije sportskih manifestacija su, svakako, ljudi.

Kontrola sportskog događaja odnosi se na sve faze i etape u realizaciji,

počev od predviđanja, planiranja i pripreme, organizacije, izvršenja poslova i zadataka, kontrole troškova do samog završetka manifestacij, uz puno angažovanje mas-medija u informisanju javnosti. Kontrola u celokupnoj organizaciji sportskog događaja ima za cilj da izazove pravovremenu reakciju menadžmenta na svaki uočeni nedostatak ili eventualno odstupanje od planiranog.

U svetu, tzv. stafing (personal) sportskog događaja čine: Menadžer sportskog događaja (Izvršni direktor), Timovi, Tehničke službe, Volonteri i Novinari.

Menadžer sportskog događaja je lice najodgovornije za svakodnevnu realizaciju planiranih aktivnosti organizacije sportskog događaja. On mora da ima stručna znanja, sposobnosti i veštine, ali i iskustvo u vođenju timova, službi i celokupnog ljudstva u cilju efikasne organizacije sportskih manifestacija. Njega moraju da krasi sve osobine koje su karakteristične za svakog uspešnog savremenog menadžera ili rukovodioca. To se sve odnosi i na vođe timova koji su direktno odgovorni izvršnom direktoru ili koordinatoru celokupne manifestacije. Tehničke službe kao podrška radu timova i celokupnoj organizaciji moraju biti sačinjene od iskusnih i osposobljenih operativaca i službenika koji će pravovremeno dostavljati sve podatke i informacije neophodne za efikasno funkcionisanje svih segmenata organizacije. Na kraju, veoma važan element svake ozbiljnije organizacije sportskih događaja su volonteri. Volonteri su ljudi (uglavnom mladi, studenti, sportisti) koji obavljaju poverene poslove sa ljubavlju i iz entuzijazma bez ikakve novčane naknade. Iskustvo u organizaciji i pripadanje pobedničkom timu su primarni motiv mladih ljudi koji svoje buduće karijere projektuju u oblasti sporta. Iz ovog segmenta organizacije sistem sporta jednog društva crpi sveže i kvalitetne kadrove koji se na taj način pripremaju i „kvalifikuju“ za buduće poslove i funkcije.

Neverovatni stadioni: Pogledajmo gde će se igrati fudbal u narednom period. Velika Rusija i bogati Katar dobili su organizaciju svetskih prvenstava, koji su na programu 2018. i 2022. godine, a red je da vidimo i gde su dve zemlje rešile da ugoste prijatelje sporta na najvećem fudbalskom spektaklu.

U ponudi Rusa za stadione domaćine nalazilo se 14 gradova koji su

podeljeni u pet sektora. U severnom, gde je sedište u Sankt Petersburgu još se nalazi i Kalinjingrad, južni je sa sedištem u Sočiju, a zahvata Rostov i Krasnodar, centralni je sa sedištem u Moskvi, dok će Ural predstavljati Jekaterinburg, a Volgu Jaroslavlje, Nižnji Novgorod, Kazanj, Saransk, Samara i Volgograd. Svakako da će do početka organizacije pojedini gradovi/stadioni ispasti iz ponude, dok Rusi predviđaju da će za SP potrošiti preko deset milijardi dolara. Moskva: "Lužnjiki stadion", kapacitet planiran posle renoviranja 89,310.

Sa populacijom od svega 1,7 miliona ljudi ali i drugim najvećim bruto domaćim proizvodom od čak 83.840 dolara/stanovnik, Katar je sa velikim ambicijama ušao u projekat "Mondijal 2022". I ne čudi, jer se planiraju brojna ulaganja, naročito u pogledu izgradnje potpuno novih stadiona. To je i očekivano, zbog finansijskih mogućnosti prve arapske zemlje koja će ugostiti najbolje fudbalske reprezentacije sveta, ali i neminovno: u Kataru je u vreme održavanja Mondijala previše vruće da bi se igralo na previše običnim stadionima. Naime, svetska prvenstva se po pravilu održavaju između dve sezone u evropskom fudbalu, dakle u junu i julu, a u to doba godine u Kataru je dnevna temperatura često iznad 40°C skale, a nikako ne silazi ispod 30°C. "Svesni su organizatori tog probelma i zato su posvetili pažnju izgradnji stadiona sa kontrolisanom temperaturom". A koliko košta, nek košta.

Šta dalje na ovom planu?

Regionalni prostorni planovi posebne namene, prostorni planovi gradova i opština, generalni urbanistički planovi, planovi generalne regulacije, urbanistički projekti i realizacije, konkursi istraživanja i studije iz oblasti prostornog i urbanističkog planiranja svakako da imaju veliki uticaj u realizaciji ovih grandioznih ciljeva u narednom period održivog razvoja. Tu spadaju još zaštita ambijentalnog i graditeljskog nasleđa kroz studije, istraživanja i projekte, zaštita prirode i životne sredine kroz studije, istraživanja i projekte, pejzažna arhitektura kroz studije, istraživanja i projekte, digitalne tehnike, dizajn i produkcija u arhitekturi i urbanizmu, medijska prezentacija urbanizma i arhitekture.

KATEGORIJE TERORIZMA	
<i>Kriterijum podele</i>	<i>Vrste</i>
Element inostranosti	<ul style="list-style-type: none"> • Unutrašnji (domaći) • Transnacionalni • Međudržavni
Sredstva terora	<ul style="list-style-type: none"> • Klasični <ul style="list-style-type: none"> - konvencionalni - improvizovani • Hemijski • Biološki (bioterrorizam) • Nuklearni
Nominalni ciljevi aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Ideološki <ul style="list-style-type: none"> - kvazirevolucionarni (anarhoidni, levi, crveni) - nihilistički - reakcionarni (fašisoidni, crni, beli) • Versko – politički • Etnički <ul style="list-style-type: none"> - separatistički - iredentistički - unitaristički
Objekat neposrednog nasilja	<ul style="list-style-type: none"> • Individualni • Masovni
Način izbora žrtve	<ul style="list-style-type: none"> • Selektivni • Neselektivni (nasumični)
Lokacija napada nasiljem	<ul style="list-style-type: none"> • Urbani (gradska gerila) • Ruralni
Projektovani ciljevi i političke posledice	<ul style="list-style-type: none"> • Antidržavni • Prodržavni (prorežimski)
Stepen podrške stranih zemalja	<ul style="list-style-type: none"> • Autohtoni (liberalni) • Pokroviteljski (postmoderni)

Slika 2. Sportski objekti su posebno osetljivi na NHB terorizam u svetu

5. ZAKLJUČAK

Savremeno upravljanje u sportu, sportskim objektima i projektima, zahteva sticanje znanja, veština, sposobnosti i kompetencija koje se stiču putem strukovnog i akademskog obrazovanja u skladu sa zakonom. Menadžment u sportu je delatnost koja zahteva multidisciplinarna znanja i stručno obrazovanje i usavršavanje. Ono što bi trebalo da krasi svakog sportskog menadžera, pored stečenog formalnog obrazovanja na relevantnoj visokoškolskoj ustanovi ili fakultetu, su veštine rezonovanja, sposobnost odlučivanja i jasan uvid u problematiku rukovođenja i upravljanja sportskom organizacijom i infrastrukturom. Savremeni sportski menadžer mora biti sposoban da stečeno znanje iz

oblasti menadžmenta i drugih nauka primeni u odgovarajućoj situaciji; da unapređuje sport putem naučno-istraživačkog rada: da analizira probleme; bude kritičan prema situaciji; adekvatno zaključuje prilikom donošenja odluka; da se na kulturnan način ophodi prema organizacionim strukturama i menadžerima na pojedinim nivoima tih struktura; poznaje komunikacijske veštine koje su ključne za ulogu menadžera; poznaje organizaciju i njenu kulturu i u skladu sa njom realizuje svoj posao; poznaje različite stilove rukovođenja; radi na dobrim i produktivnim međuljudskim odnosima u organizaciji; da je osposobljen za rad na administrativnim, tehničkim i sličnim poslovima u sportskoj organizaciji, savezima, društvima, klubovima, itd.

Pojavom privatnog preduzetništva u sferi obrazovanja stvorene su mogućnosti za buduće brže i jasnije definisanje prostora obrazovanja sportskih menadžera, koje sada ima veoma razučeno programsko ustrojstvo. Ove ideje i obrazovni sadržaji mogu se smatrati velikim pomakom ka napred. Ali, sportskoj delatnosti i praksi sportskog menadžmenta prepuštenoj stihiji i improvizacijama, ustanovljavanjem posebnog tržišta sportskih proizvoda i usluga u konkurentskim uslovima u skoroj budućnosti slede kvalitativne i krupne promene.

Strateški menadžment sportskih događaja studentima i svima koji se bave ovim poslom pruža uvid u uspešno organizovanje sportskih događaja svih vrsta. Služeći se primerima iz međunarodnog sporta, kao što su Olimpijske igre u Sidneju, surferska takmičenja u Ujedinjenom Kraljevstvu, Komonveltske igre u Mančesteru i Zimska olimpijada u Solt Lejk Sitiju, ovde prikazujemo procese planiranja – kratkoročne i dugoročne strategije, kandidovanje, primopredaju i procenu uspeha sportskih dešavanja, te operativne strategije, uključujući i informacione tehnologije, komunikaciju, opremu i ljudstvo.

Osim studentima i profesionalnim organizatorima, rad je zanimljiv za sve one koje zanima funkcionisanje mašinerije koja stoji iza svakog sportskog događaja. Nove generacije školovanih sportskih menadžera treba da u Srbiji, crpeći iskustva razvijenih zemalja, stvore pretpostavke za nastanak uspešnijih sistema i institucija sporta, bržu i energičniju transformaciju sportske delatnosti u sportsku industriju, i njeno približavanje i uključivanje u globalne svetske tokove.

Literatura:

1. Beech, J., Chadwick, S. (2013). Sportski menadžment. Zagreb: MATE.
2. Biočanin, .R., Đukić, V. (2003) Nuklearni terorizam. NIU VOJSKA, Beograd.
3. Biočanin R., Škrbić V. Ekološka bezbednost i održivi razvoj kao uslov za evropske integracije, NUBL, Banja Luka, 2011.
4. Biočanin R., Obhodaš S. Zagađivači životne sredine, Internacionalni univerzitet u Travniku, Travnik, 2012.
5. Biočanin R. Humana ekologija, Farmaceutsko-zdravstveni fakultet u Travniku, Travnik, 2014.
6. Dugalic, S. (2011). Risk Management in Sports and Sports Organizations. Sport – Science & Practice, 2 (3), 65-76.
7. Dugalić D., Krsteska A . Izazovi upravljanja sportskim objektima i projektima u 21. veku sport, Nauka i Praksa, Vol. 3, №2, 2013.
8. Jakšić, S. Neki aspekti upotrebe hemijskih sredstava u terorističke svrhe. Bilten Školskog centra ABHO, Kruševac, br. 5
9. Mašić, Z. (2005). Karakteristike savremenih sportskih objekata na primeru stadiona američkog i evropskog tipa. 1. Međ. konferencija "Menadžment u sportu", Beograd: Univerzitet BK. .
10. Raič, A. (1999). Osnove sportskog menadžmenta. Beograd: Sportska akademija.
11. Šuput, D. (2009). Sport i privatizacija. Beograd: Institut za uporedno pravo.
12. Šurbatović J. Menadžment u sportu, Univerzitet u Beogradu, Beograd.

Prof. dr Mihajlo Mijanović¹
Mr Slavko Milić²
Stanko Tomičić³

UDK 796.015:796.01
Originalni naučni rad

KAUZALNOST STAVOVA TRENERA I SPORTISTA

CUSTOMER TRAINING OF TRAINERS AND SPORTS

Sažetak: Sociometrijska metoda je naučni postupak (instrument) koji se koristi za određivanje međusobnih odnosa između članova sportskog tima. Tehnički postupak se sastoji u činjenici da pojedinačne (entitetske) izjave kao što su:

- Koji su članovi grupe po vašem mišljenju poželjni u nekim aktivnostima ili koji su članovi grupe u nepoželjnim aktivnostima.
- Od lica (entiteta) je potrebno da imenuje lice ili osobe sa kojima saraduje ili imenovati lice ili osobe sa kojima ne bi saradivale.
- Pošto se od entiteta zahteva da imenuju ili kreiraju rang listu za kvalitet tima.
- Pošto je entitet dužan da imenuje članove grupe sa kojima se ne bi izvrsno održavali tokom takmičenja, a istovremeno srećno družili se u slobodnom vremenu i tako dalje.
- Ova tehnička procedura se koristi za određivanje homogenosti grupe (timski tim), kao i za identifikaciju prisustva bilo koje podgrupe (klikke).
- Sa pravilnom primenom sociometrijskog metoda moguće je povećati kohezivnost (homogenost) sportskih timova, što je primarni cilj sociometrijskih metoda.
- Na konkretnim indikatorima to. Primer fudbaskog tima primenio je

1 Centar za bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja "Defendologija" Crna Gora (počasni predsjednik)

2 Centar za bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja "Defendologija" Crna Gora (predsjednik)

3 Član Upravnog odbora fudbalskog saveza Crne Gore

sociometrijsku metodu, to je anonimni upitnik sa 19 pitanja.

- Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati mišljenje nezavisnog igrača o kvalitetu igrača i kohezivnosti tima.

- Rezultati su statistički analizirani i biće predstavljeni i komentrirani.

Ključne riječi: sociometrijska metoda, stavovi trenera i sportista, kolektivni sport, fudbal.

Summary: Sociometric method is a scientific procedure (instrument) used to determine the interrelationships between members of a sports team. Technical procedure consists in the fact that of the individual (entity) looking statements such as:

- Which group members in your view be preferable in some activities, or who are members of the group in an undesirable activities.

- From a person (entity) is required to appoint a person or persons with whom to cooperate or to appoint a person or persons with whom they would not cooperate.

- Since entities are required to appoint or create a ranking list of team quality.

- Since the entity is required to appoint members of the group with whom they would not performed admirably during the competition, and at the same time happy hanging out in their free time and so on.

-This technical procedure is used to determine the homogeneity of the group (team-team), as well as to identify the presence of any sub-groups (cliques).

-With proper application of sociometric method it is possible to increase the cohesiveness (homogeneity) sports teams, which is the primary objective of sociometric methods.

- On concrete indicators that. Example of fudbaske team applied the sociometric method, it is the anonymous questionnaire with 19 questions.

-The primary objective of this research was to examine the independent player's opinion on the quality of players and team cohesiveness.

-The results were Statistically analyzed and will be presented and komentrisani work.

Key words: sociometric method, attitudes of trainers and athletes, collective sport, football.

1. UVOD

Podudarni ili bliski stavovi i mišljenje trenera i sportista su vrlo poželjni ne samo u kolektivnim sportovima već i u individualnim. Kada je riječ o kolektivnim sportovima primjer: fudbal, košarka, odbojka, rukomet, vaterpolo itd. gdje konačan ishod ne zavisi od pojedinca i trenera, stavovi tj. mišljenja trenera i neposrednih aktera tj. sportista su od posebne i presudne važnosti. Ono što se često dešava, a što svaki trener i sportista znaju da nepovoljni-loši rezultati, porazi, upravo dolaze ne zato što je ekipa formalno pojedinačno loša, već zato što u klubu i ekipi postoji neki raskol. Raskol može biti na relaciji trener-ekipa, raskol u samoj ekipi među igračima, kao i raskol između uprave, trenera i igrača. Često "velike ekipe" ekipe sastavljene od dobro plaćenih igrača i objektivno pojedinačno dobrih igrača ne postižu očekivano dobre rezultate. Dosta je stara, ali i empirijski potvrđena izreka: skup najboljih pojedinaca nije najbolja ekipa. Ovaj rad upravo ima namjeru da empirijski potvrdi da li je mišljenje trenera u kauzalnosti sa mišljenjem sportista. U tu svrhu primjenjena je jedna naučna metoda poznata kao Sociometrija, bliže, preciznije i konkretnije Sociometrija u sportu. S obzirom da primarni cilj rada nije Sociometrijski metod već konkretna primjena Sociometrijskog metoda u sportu, ovog puta o samom Sociometrijskom metodu sasvim skromno i kratko.

Sociometrijska metoda je instrument koji služe da se utvrde odnosi koji postoje među članovima neke grupe u određenom vremenu i prostoru. Tehnički postupak se sastoji u tome da se od jedinke, (*člana-entiteta*) pripadajuće grupe dobivaju izjave kao što su:

- Koji bi članovi grupe po vašem mišljenu bili poželjniji u nekoj aktivnosti, ili koji su članovi grupe nepoželjni u nekoj aktivnosti.
- Od jedinke-entiteta se traži da imenuje osobu ili osobe sa kojima bi saradivala, odnosno da imenuje osobu ili osobe sa kojima ne bi saradivala.
- Od jedinke se može tražiti da imenuje ili napravi rang listu entiteta po nekom kvalitetu.
- Od jedinke se traži da imenuje članove grupe sa kojima ne bi nastupao u ekipi za vrijeme takmičenja, a istovremeno bi se rado družio u

slobodno vrijeme itd.

Ovaj tehnički postupak se koristi da se utvrdi struktura grupe (*ekipe-tima*) kao i da se identifikuju eventualne podgrupe (*klike*) u grupi. Sociometriška metoda omogućava analizu različitih tipova članova ekipe. Sociometriški metod koriste se za poboljšanje odnosa u grupi-društvu. Ako je riječ o sportskoj ekipi moguće je sa pravilnim nastupom povećati kohezivnost-homogenost ekipe.

Homogenost ekipe u sportu je važna, u kolektivnim sportovima izuzetno važna. Odnosi u ekipnim sportovima su često važniji za sportsko postignuće od individualnog kvaliteta igrača. Brojni primjeri potvrđuju da skup dobrih igrača ne daje dobre rezultate, baš zbog loših odnosa u klubu odnosno u ekipi. Izuzetno je važno da trener, odnosno šef stručnog štaba zna o kakvoj se ekipi radi, da li u ekipi ima raskola, odnosno da li su u ekipi prisutne opozicione grupe (*klike*), ko je u ekipi cijenjen, a ko nije, da li je vođa (*kapiten*) formalan ili neformalan i sl. Pored ličnog iskustva i osjećaja koji često vara, dobro je primijeniti sociometrijski metod iz razloga da bi se sopstveno mišljenje potvrdilo ili opovrglo.

Sociometrijski metod može se efikasno primijeniti u školi među učenicima, u nastavnom kolektivu, u svakom preduzeću, firmi, zdravstvenoj ustanovi, praktično sociometrijski metod je primjenljiv u svakodnevnom bitisanju pojedinca u društvu. Tajna uspjeha je u društvenoj prilagodljivosti i prihvatanju pojedinca od strane grupe, ekipe, kolektiva, sredine. U doba odrastanja (*adolescencije*), posebno je bitna prihvaćenost od strane vršnjaka i sredine u kojoj individua odrasta. Dakle radi se o interakciji pojedinca i grupe, odnosno o prihvatljivosti ili odbačenosti pojedinca od strane grupe. U sportu, posebno u kolektivnim sportovima izuzetno je bitno prihvatanje pojedinca od strane ekipe. Prihvatanje ili odbacivanje nije često povezano sa sportskim postignućem, tako da imamo dobrih sportsita, a istovremeno nisu prihvaćeni od ekipe i obratno. Sociometrijski metod je posebno bitan u procesu odrastanja i obrazovanja, u sportu je bitan u svim uzrastima i nivoima takmičenja.

2. SVRHA SOCIOMETRIJSKOG METODA

Sociometrijski meod omogućava da se pomogne u prilagođavanju (*socijalizaciji*) pojedinca. Visok sociometrijski status podrazumijeva osobine koje grupa cijeni. To je istovremeno sposobnost za društveno prilagođavanje. Sociometrijskim postupcima prepoznamo one koje grupa prihvata, one koje grupa djelimično prihvata i one koje grupa ne prihvata. Ima slučajeve da dobrog sportistu grupa ne prihvata iz nekog razloga, kao što ima slučajeve da iz nekog razloga grupa prihvata neke koji nemaju dobar sportski rezultat. Poželjno je da trener, učitelj, rukovodilac ili predpostavljeni znaju koga ekipa, grupa, kolektiv prihvata, a koga ne, kako bi se poduzele aktivnosti na socijalizaciju onih koji su odbačeni. Nakon pouzdanog utvrđivanja stanja u ekipi, grupi, kolektivu, potrebno je dobro analizirati razloge neprihvatanja pojedinaca, kako bi uslijedile aktivnosti na socijalizaciji. Metode koje su primjenjuju u takvim slučajevima moraju biti dobro odmjerene, nenametljive, postupci moraju biti obazrivi, kako ne bi izazvali suprotan efekat. Na osnovu dobrih sociometrijskih istraživanja moguće je napraviti veću homogenost u grupi, ekipi, razredu, kolektivu. Pitanja poput, sa kim bi želio da se družiš, ili sa kim bi volio da sjediš u klupi mogu se postavljati u sličnoj formi članovima sportskih ekipa. U sportu su česta putovanja, bitno je ko skim sjedi u autobusu, vozu, avionu. Ko je skim u sobi, indikativno je ko se skim druži prije i poslije treninga i takmičenja. Nije zanemarljivo ko skim uvježbava neke elemente tehnike i taktike na treningu. U sportu je posebno bitno drugarstvo i prihvaćenost od strane grupe ne samo za vrijeme utakmice i treninga već i poslije utakmice i treninga. Šef stručnog štaba, trener, učitelj, predpostavljeni, mogu da idu u susret homogenizaciji znajući ko kome preferira. Svakako to se radi nenametljivo i uz obostano preferiranje. Grupisanje koje je usiljeno nije preporučljivo. Sociometriski testovi nemaju svrhu ako se koriste jednokratno, testovi moraju da se primjenjuju češće kako bi se vidjeli efekti. Efekat je ako se primjeti pozitivna promjena u stavu prema pojedincu. To se očituje ako grupa sve više prihvata nekog pojedinca koji je bio odbačen potpuno ili djelimično. Dakle ako je neko bio odbačen u prvom testu u sledećim testovima da se primjetiti postepeno poboljšanje što je

dobro. Moguće se i suprotne promjene, pojedinci koji su prihvaćeni u nekom vremenu i prostoru ne znači da su prihvaćeni za sva vremena i sve prostore.

Na poboljšanju treba raditi postepeno i konstantno, efekti se provjeravaju primjenom sociometrskih testova u određenim vremenskim intervalima. Trener mora da ima na umu da nema dobre homogenosti na treningu i utakmici-meču, ako homogenost nije prisutna u slobodnom vremenu, poslije treninga i utakmice. Rascjepi-raskoli su pogubni ne samo u sportskoj ekipi već u svakom kolektivu. Rascjep pospješuje loše rezultate u sportu, preduzeću, škol, kolektivu. U sportu kao i u ostalim grupama i kolektivima, rascjepi mogu nastati usljed rivalstva, borba za mjesto u ekipi, rukovodeće mjesto u kolektivu, šefovsko mjesto u preduzu, fakultetu, univerzitetu itd. Raskoli se manifestuju stvaranjem manjih, odvojenih grupa (*klika*).

Dobrim posmatranjem i sociometrskim testovima raskoli se mogu na vrijeme primjetiti. Ako se na vrijeme primjeti raskol, te ako se identifikuju uzroci i nosioci, stručnim radom mogu se preduprijeti. Raskol čiji su uzroci rasna, vjerska, nacionalna pripadnosti su opasni, imaju dublje korjene, tako da ih nije lako prepoznat, preduprijeti i eliminisati.

Bitni sociometrijski postupci su:

Postupak "*imenovanja*", postupak "*skaliranja*" postupak "*ko je ko*" U ovom istraživanju upravo su primjenjeni navedeni sociometrijski postupci.

Predmet problem i cilj istraživanja

Kako je u samom naslovu istaknuto, predmet problem i cilj istraživanja odnosi se na utvrđivanje kauzalnosti odnosno o utvrđivanju korelacije mišljenja trenera i igrača o sastavu najbolje ekipe. U primjeru riječ je o fudbalskom klubu »Grbalj« iz Kotora.

Rješenje problema i odgovor na postavljeni cilj dobiven je promjenom Sociometrijskom metodom. U metodološkom postupku promjenjena je Anketa od 19 pitanja. Anketa je imala namjeru i namjenu da ispita niz

važnih faktora bitnih za generalni uspjeh Kluba. Pitanja su se odnosila na; nivo prijateljstva između igrača, da li roditelji nekih igrača utiču na sastav tima, šta igračima smeta kod trenera, da li je trener podjednako pravedan prema svim igračima, da li roditelji dolaze na treninge i utakmice, da li su se roditelji bavili sportom i kojim, da li u ekipi neki igrači pripisuju pobjedu sebi, a poraz drugoma, da li igrači puše, piju, kockaju, uzimaju alkohol ili neka druga psihoaktivna sredstva, kakvi su učenici itd. Dakle navedena anketa tj. mjerni instrument pokazao se izuzetno interesantnim za same sportiste, a istovremeno korisnim za stručni štab. Navedena Anketa je statistički validizirana, tako da su mnogi odgovori i tačnost odgovora može provjeriti i na drugi način, npr. Kakav si učenik? ili Da li roditelji dolaze na trening i utakmice? i sl.

Uzorak ispitanika

Anketa je sprovedena na tri različite kategorije fudbalera prema uzrastu. Riječ je o fudbalerima fudbalskog kluba »Grbalj« Kotor. U ovom radu predstavljena je samo kategorija fudbalera od 16 do 18 godina.

Uzorak varijabli

Od ukupno 19 pitanja koja je obuhvatala Anketa za ovaj rad odabrana su samo tri i to:

1. Navedi najbolji sastav ekipe. 2. Navedi imena tri najbolja igrača. 3. Navedi imena tri najbolja druga.

Postupak anketiranja sproveden je u prostorijam Klubu uz prethodni dogovor i organizaciju sportskog direktora Kluba i dva trenera navedene kategorije fudbalera. Razgovor i priprema sportista za anketiranje izvedena je u skladu sa svim pravilima i detaljima o sprovođenju ovakvog tipa anketiranja. Posebno je skrenuta pažnja na strogu i visoku diskreciju tj. anonimnost, sve radi iskrenosti prilikom davanja odgovora. Pitanja su bila kratka, jasna, nedvosmislena, a vremena za popunu Ankete bilo je sasvim dovoljno, preciznije vrijeme nije bilo ograničeno, tako da su sportisti-igrači anketu popunili od 25 do 35 minuta. S obzirom da je za stručni štab, posebno za šefa stručnog štaba bitan i pojedinac koji je popunio anketu u ovom slučaju taj detalj je ispoštovan na način koji nećemo navoditi kako. Bitno je istaći da je obećana diskrecije

anketiranih maksimalno sačuvana.

Rezultati i diskusija

Rezultati u Tabeli 1. vrlo pregledno i jasno pokazuju da je Anketu popunilo 19 igrača plus trener. U posljednjem redu prikazan je sastav ekipe tj. 11 igrača označenih znakom (x) dobivenih na osnovu zbira glasova. Uvidemo u tabelu da se konstativati da su igrači i trener imali podudarne stavove oko izbora najboljih 11 igrača. Povodom dobivenih rezultata može se konstatovati da trener i igrači prepoznaju kvalitet vrlo slično, skoro identično, što je dobro. Možda su interesantni igrači koji su u ekipi tj. zajedno treniraju isti su birali ali nisu bili izabrani u sastav od 11 igrača. U primjeru to su igrači sa oznakom: (S2, S7, S11, S14, S16, S17, S18, S19). Kako se vidi na osnovu suma neizostavan je bio igrač sa oznakom S5 slijede ga igrači S4, S6 i S9. Najbliži sastavu najbolje ekipe je igrač sa oznakom S11 kako se vidi imao je 12 glasova. Kako se vidi i trener je podijelio mišljenje sa većinom igrača. Treba istaći da se u redovima tabele 1. nalaze oznake onih koji biraju, dakle suma zadnje kolone je u svim slučajevima 11. Mišljenje trenera je označeno sa x, ako se izuzme mišljenje trenera konačni rang ostaje isti što implicira zaključak da se igrači i trener ne razlikuju u mišljenju oko sastava ekipe.

U sumi kolona prikazani su rezultati odabranih, a zadnji red govori o rangu tj. **ko** je **ko** u ekipi. Na osnovu navedenog ne znači da je igrač sa oznakom S5 kapiten ekipe, pa čak i da je najbolji igrač. Može se zaključiti da u postojećoj ekipi nema klika koje sebe uvažavaju a ostale ne, svakako da razlika u mišljenjima ima, ali generalno opredjeljenje trenera i igrača za prvih 11 je podudarno. Igrači sa oznakom: S16, S17, S18 i S19 su učestvovali u anketi, nisu birani od ostalih niti u jednom slučaju, a kome su dali glas vidljivo je u Tabeli 1.

Tabela 1. Najbolja ekipa (sastav ekipe)

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	S15	Σ
S1	1		1	1	1	1	1	1		1	1		1		1	11
S2	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1			11
S3	1		1	1	1	1	1		1	1		1	1		1	11
S4	1		1	1	1	1		1	1		1		1	1	1	11
S5	1			1	1	1		1	1	1	1		1	1	1	11
S6	1		1		1	1		1	1	1		1	1	1	1	11
S7	1		1	1	1	1		1	1	1		1	1		1	11
S8	1		1	1	1	1	1		1	1		1	1		1	11
S9	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1			11
S10	1		1	1	1	1		1	1	1	1		1		1	11
S11	1		1	1	1	1		1	1		1	1	1		1	11
S12		1	1	1	1	1	1		1	1		1	1		1	11
S13		1	1	1	1	1		1	1	1			1	1	1	11
S14	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1			11
S15	1			1	1	1	1	1	1	1		1		1	1	11
S16	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1			11
S17	1		1	1	1	1		1	1	1	1	1	1			11
S18	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1				1	11
S19		1	1	1	1	1		1	1	1	1		1		1	11
Tren	x		x	x	x	x		x	x	x		x	x		x	11
Σ	17	4	18	19	20	19	6	17	19	18	12	13	18	5	15	

Tabela 2. prikazuje tri najbolja igrača, u tabeli nije prikazano mišljenje trenera. Prema dobivenim rezultatima ubjedljivo najbolji igrač je S5. Slijede ga igrači S8 i S10. Nastala je nova situacija, pa je u navedenom kontekstu interesantno uporediti rezultate Tabele 2 sa rezultatima u Tabeli 1.

Tabela 2. Tri najbolja igrača

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14
S1			1		1			1						
S2														
S3					1			1		1				
S4	1				1	1								
S5							1	1						1
S6									1	1				
S7				1	1	1								
S8					1					1		1		
S9					1			1				1		
S10					1		1				1			
S11									1	1				
S12	1							1		1				
S13														
S14					1		1		1					
S15					1			1						
S18				1			1		1					
S19					1	1						1		
Σ	2		1	2	10	3	4	6	4	5	1	3		1
Rang					1			2		3				

Kako se vidi igrač sa oznakom S5 je ubjedljivo na prvom mjestu u jednoj i drugoj tabeli. Slijede ga igrači sa oznakom S8 i S10. Na osnovu vrijednosti iz tabele 1 ne može se izvesti ranga kvaliteteta. Igrači sa oznakom S8 i S10 u Tabeli 1 jesu u sastavu ekipe ali nijesu rangirani među trojicom. Ako navedenom dodamo da među najbolja tri igrača nema kapiteana, o čemu se zapravo radi vjerovatno zna stručni štab. Na osnovu navedenih pokazatelja može se pretpostaviti dosta toga. Naime ne treba jednostrano zaključivati da najbolji igrač treba biti i kapiten.

U ovom istraživanju bilo je postavljeno pitanje: *Ko bi po vašem mišljenju*

trebao biti kapiten? Rezultati upućuju na različita mišljenja koja nisu baš u saglasnosti između; uprave, trenera i igrača.

Sasvim očekivano tri najbolja druga ne moraju biti i nisu tri najbolja igrača. Rezultati u Tabeli 3 prikazana su tri najbolja druga. U primjeru to su igrač: S5, S6 i S8. U nekim slučajevima igrač su naveli više od tri najbolja druga, a igrač S15 naveo je da su mu svi najbolji drugovi.

Tabela 3. Tri najbolja druga

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	S15	S16	S17	S18	S19
S1				x	x									x					
S2																			
S3					x			x		x									
S4					x	x													
S5				x				x							x				
S6				x	x	x		x											
S7				x	x	x						x		x					
S8					x	x			x			x							
S9						x		x					x						
S10					x			x			x								
S11								x	x	x									
S12	x									x								x	
S13						x	x												
S14				x	x		x												
S15	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
S16										x	x								x
S17					x			x		x									
S18					x						x				x				
S19				x		x													x
	2	1	1	7	11	8	3	8	3	6	4	3	2	4	2	1	2	3	1

Bilo kako bilo igrač S5 je na prvom mjestu po svim pitanjima. Riječ je o neformalnom lideru koga priznaje, uvažava i obožava cijela ekipa, ukratko riječ je o »zvijezdi« tima. Detaljnu analiz na bazi navedene tri tabele odnosno tri pitanja može dati stručni štab Kluba. Posebno su bitne i interesantne kombinacije tj. podudarnosti i različitosti u stavovima po navedenim pitanjima. S obzirom da je istraživanje provedeno na inicijativu Stručnog štaba i Trenera sa ciljem koji nisu znali Igrači, dobiveni rezultati su bili od izuzetne važnosti za Klub Upravu, a posebno za Trenera. Odgovori na neka pitanja su bili pravo iznenađenje za Trenera. Odgovor na prvo pitanje tj. sastav najbolje ekipe je očekivan. Mišljenje trenera i igrača o prvoj postavi Ekipe Tabela 1. je u visokoj korelaciji, što je svakako poželjno u primjeru dobro, u suprotnom neminovno dovodi do raskola na relaciji Trener Igrači. Dobro je što nema raskola u pogledu mišljenja po pitanju sastava najbolje ekipe između samih Igrača.

Ništa manje nisu interesantni odgovori na ostala pitanja kao što su:

- Navedi imena ko će po tvom mišljenju postati Veliki igrač ?
- Da li po tvom mišljenju roditelji nekih igrača utiču na sastav tima ?
- Šta ti smeta kod trenera u toku treninga i utakmice?
- Da li je trener podjednako pravedan prema svim igračima ?
- Da li te roditelji posmatraju tokom treninga i utakmice ?
- Da li su ti se roditelji bavili nekim sportm, ako da navedi kojim ?
- Da li u vašoj ekipi postoje pojedinci koji su staloženi pred važnu utakmicu ?
- Da li u vašoj ekipi ima igrača koji su staloženi za vrijeme utakmice kad ekipa gubi ?
- Da li u vašoj ekipi ima igrača koji nikada ne priznaju da su krivi za poraz ?
- Da li u vašoj ekipi ima igrača koji ističu da su najzaslužniji za pobjedu?
- Da li u vašoj ekipi ima igrača koji puše?
- Da li u vašoj ekipi ima igrača koji ponekad uzimaju alkohol i ostalo ?
- Kakav si učenik ?...i sl.

Literatura:

1. **Dragica Plećaš** (1990). Opšta spoznaja-teorijska osnova Sociometrije Jakob Moreno, Gospić.
2. **Jakob Levi Moreno** (1974). Psihodrama i život, Rizzoli, 1973.
3. **Jakob Levi Moreno** (1980). Principi sociometrije grupna psihometrija i sociodrama, ETAC.
4. **Jakob Levi Moreno** (2007). Koji će preživeti,? Di [Renzo Editore](#), 2007
5. **Mihajlo Mijanović** (2005). Statističke metode, Univerzitetški udžbenik, Podgorica.
6. **Mihajlo Mijanović i Milenko Vojvodić** (2008). Metodologija antropometrije sporta, FFVS.

Prof. dr Duško Vejnović¹
Doc. dr. sci. krim. Mario Karadža²
Prof. dr Radenko Đurica³

UDK 796.01:316(497.6)
Pregledni rad

DRUŠTVENI ASPEKTI SPORTA U BOSNI I HERCEGOVINI

SOCIAL ASPECTS OF SPORTS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Apstrakt: U radu se sagledavaju stanje, funkcija i organizacija sporta u BiH, kao što su npr. broj sportskih saveza, broj sportskih klubova itd. Posebna pažnja posvećuje se evaluaciji stanja u sportskim savezima u BiH, te međunarodnoj zasnovanosti obaveza BiH prema međunarodnim obavezama iz oblasti sporta. Međunarodna konvencija protiv dopinga u sportu, te Evropski sporazum o nasilju i nedoličnom ponašanju gledaoca na sportskim priredbama, Evropska povelja o sportu, te ostali međunarodni akti, zakoni i podzakonski akti posebno su tretirani na primjeru BiH u ovom radu.

Ključne riječi: sport, BiH, sportski savezi, sportski timovi, pravni akti u sportu.

Abstract: The paper considers the situation, function and organization of sports in Bosnia and Herzegovina, such as for instance the number of sport associations, number of sport clubs etc. Special attention is given to the evaluation of situation in sport associations in BiH, as well as to the international character of obligations of Bosnia and Herzegovina towards international obligations in the field of sports. The International Anti-Doping Convention, the European Convention on Spectator Violence

1 Evropski defendologija centar z naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

2 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

3 radenko.djurica@koncesije-rs.org

and Misbehaviour at Sport Events, the European Sports Charter, and other international acts, laws and by-laws, are especially addressed in this paper using the example of Bosnia and Herzegovina.

Key words: *sport, BiH, sport associations, sport teams, legal acts in sports*

1. OPŠTA RAZMATRANJA

Sport je fizička ili mentalna aktivnost koju čovjek izvodi po utvrđenom skupu pravila, u cilju takmičenja sa protivnikom ili protivničkim timom, uz primjenu propisanog sistema bodovanja na osnovu kojih se utvrđuje pobjednik.

Sport je dragocjena i nezaobilazna pomoć u odgoju svakog čovjeka. Upoznavati sebe i druge, naučiti se biti sa drugima, međusobno se poštovati-najlakše je kroz igru i zabavu.

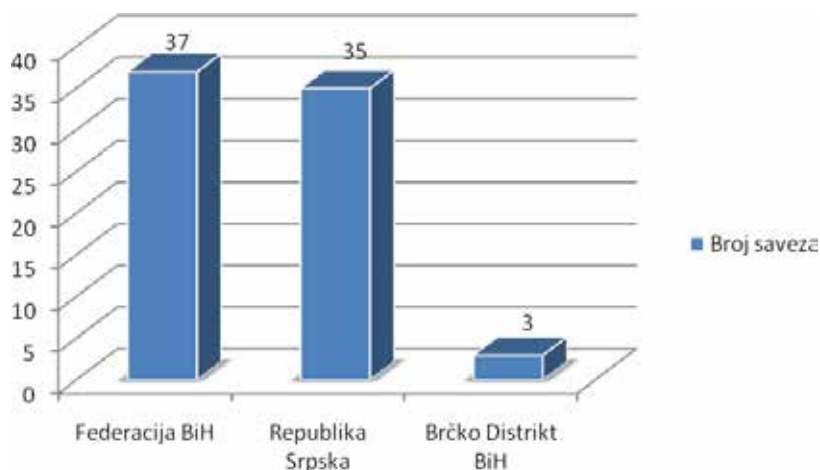
Posebno je nerazdvojivo partnerstvo sporta i odgoja u evropskoj istoriji. Već se u staroj Grčkoj pridavalo veliko značenje sportu u odgoju. Među mnogim zagovornicima njegove odgojne uloge najznačajniji su filozofi Sokrat i Aristotel. Oni su smatrali kako je sport vrlo važan za čovjekov fizički i psihički razvoj.

Sport je bio i ostao dragocjena pomoć u odgoju djece i mladih. Danas je gotovo nemoguće zamisliti čovjekov život bez sporta.

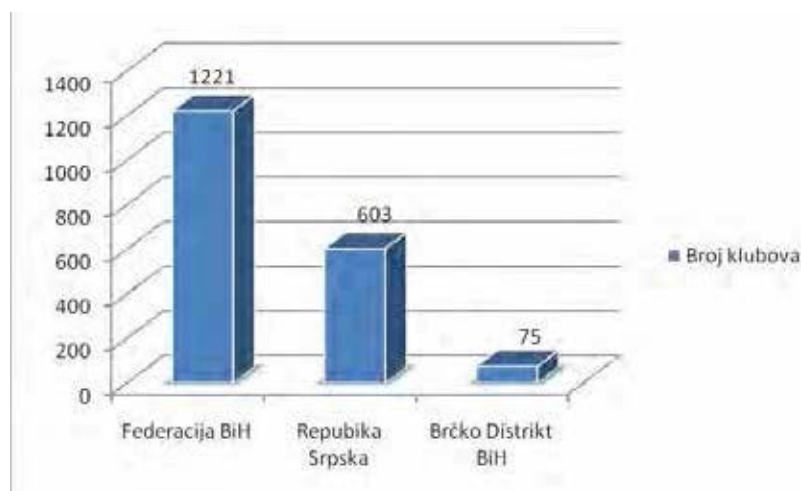
Sport je složena ljudska djelatnost koju je nemoguće odvojiti od ostalih oblasti društvenog djelovanja. Kao takav sport je uvijek „upleten u određenu društvenu situaciju ekonomije, politike, kulture, propagande, reklame”⁴ i pretstavlja svojevrsnu instituciju tj. organizovanu djelatnost od opšteg društvenog interesa. Ovakav teorijski pristup odbacuje izjednačavanje sporta i igre(kao bezinteresne i samodovoljne djelatnosti) te omogućava smještanje sportske prakse u globalno društveno okruženje unutar kojeg se sport tokom vremena mijenja i razvija. Otuda, društvena, pravna i ekonomska strategija razvoja sporta, nasilje u sportu, kao ni bilo koje drugo dešavanje vezano za sport, ne može da se proučava kao izolovana pojava koja svoje uzroke ima samo u sportskoj praksi, već se u obzir moraju uzeti i širi društveni preduslovi koji izazivaju navedenu

⁴ Dragan Koković, *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd, 2001, str. 13.

društvenu pojavu. Analiza stanja sporta u BiH veoma je interesantna. Na osnovu podataka entitetskih i kantonalnih ministarstava nadležnih za sport, kao i Brčko Distrikta BiH, sačinjena je analiza stanja sporta u BiH i ista je prikazana kroz sljedeće grafikone⁵:

Grafikon 1: Broj sportskih saveza u entitetima i Brčko Distriktu BiH

Grafikon 2: Broj sportskih klubova u entitetima i Brčko Distriktu BiH

⁵ Strategija razvoja sporta u Bosni i Hercegovini 2010 – 2014. Sarajevo: Ministarstvo civilnih poslova BiH, str. 12-13.

Strategija razvoja sporta Republike Srpske za period 2008-2012 godine je strateški dokument koji je definisao osnovna polazišta razvoja sporta u Republici Srpskoj. Ovom Strategijom su obuhvaćene oblasti kao što su oblast zakonodavstva, oblast školskog sporta, oblast finansija, oblast sistema organizacije i oblast za osnivanje Republičkog instituta za sport. Uzevši u obzir komparaciju prve godine primjene ove Strategije i prethodnih godina, primijećena je evidentna razlika u organizaciji sporta u Republici Srpskoj, ali i povećan broj usaglašenih i novoregistriranih sportskih organizacija, odnosno klubova.

Također, evidentan je napredak u domenu stručnog usavršavanja i osposobljavanja sportskih stručnjaka i stručnjaka u sportu što bi u narednom periodu trebalo doprinijeti boljem i bržem razvoju sporta. Jedan od najvidljivijih napredaka u sportu, a tiče se i ove Strategije, je zaokružen sistem organizacije Malih olimpijskih igara Republike Srpske, gdje kroz ovo takmičenje učestvuje oko 90 000 učenika i učenica, što ovo takmičenje čini najmasovnijim u Bosni i Hercegovini. Nadležno ministarstvo za oblast sporta na nivou BiH je Ministarstvo civilnih poslova BiH, unutar kojeg je od 01.01.2009. godine formiran zaseban Sektor za sport. Nadležnosti Sektora za sport precizirane su članom 60. Zakona o sportu u BiH. Ministarstvo ima koordinirajuću ulogu u oblasti sporta i saraduje sa drugim nadležnim ministarstvima za sport (entitetska i kantonalna, te Brčko Distrikt BiH). OK BiH je nevladino sportsko udruženje koje obavlja aktivnosti u skladu sa odredbama Olimpijske povelje, Etičkog kodeksa MOK-a, Antidoping kodeksa olimpijskog pokreta, Zajedničke izjave iz Lozane, Zakona o udruženjima i fondacijama BiH i Zakona o sportu BiH. OK BiH, u skladu sa Statutom i propisima Međunarodnog olimpijskog komiteta, donosi svoj program aktivnosti. OK BiH je servis svima koji rade na unapređenju i razvoju sporta.

1.1. Evaluacija stanja u sportskim savezima na nivou BiH

Prema istraživanjima iz 2008. godine koja su vršena od strane profesora i studenata Fakulteta sporta i tjelesnog odgoja Univerziteta u Sarajevu, Odsjeka za sportski menadžment, te neposrednim uvidom i iskustvom u saradnji Ministarstvom civilnih poslova BiH i saveza gorući problem u

sportskim savezima na nivou BiH je nedostatak finansijskih sredstava, koji ujedno otežava njihov rad. Budžeti saveza su segment koji u najvećoj mjeri određuje ciljeve saveza i pravce njihovog djelovanja. Ukupni prihodi saveza ocjenjeni su kao izuzetno skromni, uglavnom nedovoljni za pokretanje većeg broja aktivnosti vezanih za takmičenja i učestvovanja na njima. Kako se dalo zaključiti kroz istraživanja studenata koji su sagledali situaciju u 14 sportskih saveza na nivou BiH (Atletski savez, Savez aeroklubova, Boćarski savez, Bokserski savez, Savez dizača tegova, Džudo savez, Karate savez, Savez klizačkih sportova, Kuglaški savez, Planinarski savez, Plesni sportski savez, Rukometni savez, Stonoteniški savez i Šahovska unija), neznatni prihodi se ostvaruju od državnog i entitetskih ministarstava nadležnih za sport, dok malo veća finansijska sredstva pojedinim, odnosno savezima najpopularnijih sportova, uglavnom pristižu od sponzora. Savezi se inače finansiraju iz sljedećih izvora: podrškom izvršnih vlasti u BiH, sponzorstvima, приходima od marketinga, приходima od obrazovanja stručnih kadrova i sportista, kotizacija, članarina i takse članova saveza, klubova, sudija, trenera, sportista i ostalih službenih lica, te ostalim приходima. Osim evidentnih finansijskih poteškoća uočeno je i izuzetno loše poslovanje saveza u smislu slabe organizacije rada, lošeg vođenja administracije, finansijske nediscipline, odnosno neadekvatnih troškova i prihoda usmjerenih na pogrešnu stranu. Iz svega toga proizilazi slabo organizovanje takmičenja, loša promocija saveza u javnosti, nedostatak značajnijih sponzora, zanemarivi rezultati. Poseban problem predstavlja dinamika uplate već odobrenih sredstava, koja nije usklađena sa potrebama saveza, što često dovodi u pitanje realizaciju pojedinih programskih zadataka, odnosno nastup pojedinaca i ekipa na međunarodnim takmičenjima. U istraživanju je spomenuta slaba organizacija i komunikacija unutar pojedinih saveza. Prezentacija saveza na Internetu, odnosno web stranice saveza su izuzetno loše osmišljenje ili uopće ne postoje, mediji ne propagiraju dovoljno pojedine „male“ sportove, što je dodatna otežavajuća okolnost za promociju rada određenih saveza u javnosti. Evidentan je i nedostatak vizije uposlenih u savezima, te je prisutno rašireno mišljenje u javnosti da su pojedinci tu radi ličnog interesa, a ne radi unapređenja sporta. Da bi savez mogao postizati značajne rezultate njegovi rukovodioci moraju

imati jasnu viziju i plan za ostvarenje te vizije. Kao loša pojava uočen je nedostatak mladih obrazovanih kadrova u savezima, koji imaju jasne ciljeve i definisan put razvoja sporta u BiH. Primijećeno je da se pojedini savezi još uvijek vode zastarjelim metodama rada jer osobe koje su na rukovodećim pozicijama ne znaju mnogo o menadžmentu ljudskih resursa. Poznato je da je u svijetu praksa potpuno drugačija i da se u rukovodstvima saveza na čelnim mjestima nalaze poznati sportisti i osvajači olimpijskih, svjetskih i evropskih odličja. U sportskim savezima na nivou BiH većinom nema vrhunskih sportista, a njihovo angažovanje nailazi na otpor onih koji su već godinama na rukovodećim pozicijama. Statistički podaci u istraživanju studenata i profesora pokazuju da od ukupno 14 mjesta predsjednika saveza njih čak 11 nisu bili sportisti, a kada je riječ o generalnim sekretarima od njih 14, devetorica se nikada nisu bavili sportom. Uz ove podatke uočeno je da su na rukovodećim mjestima u svih 14 saveza isključivo muškarci. Kroz analiziranje poslovanja navedenih 14 saveza došlo se do zaključka da većina saveza nema kancelarije niti profesionalno uposleno osoblje. Ipak, i pored svih navedenih nedostataka i problema sa kojima se savezi susreću, zabilježen je pomak u nekim segmentima njihovog rada. Savezi su uspjeli održati reprezentativne timove na okupu, koliko su u mogućnosti pronalaze načine za prikupljanje sredstava za odlaske sportista, pojedinaca i timova, na velika takmičenja, što im je i glavni cilj. Članstvo saveza u OK BiH otvorilo je brojne mogućnosti za međunarodnu saradnju, edukaciju kadrova, realizaciju zajedničkih projekata te donekle finansijsku podršku u realizaciji ciljeva, što je velika prednost za saveze. Također, potrebno je iznaći mogućnosti da se sportisti sa rezultatima kao i vrhunski sportisti uključe u rad saveza i u njihova upravljačka tijela, pogotovo oni sportisti koji budu obuhvaćeni kategorizacijom. Posebno treba obratiti pažnju na mlade kadrove te osigurati njihovo angažovanje u radu saveza. Savezi se ne bi trebali oslanjati isključivo na budžetska sredstva nego bi trebali razviti i jaku marketinšku kampanju kako bi privukli što veći broj sponzora što bi na kraju dovelo do većeg broja izvora finansiranja. Potrebno je uskladiti organizacionu strukturu u skladu sa Zakonom o sportu u BiH, te organizovati službe za marketing koje bi uposlile nove kadrove, a što bi bilo u skladu sa evropskim standardima. Savezi bi trebali

raditi na popularizaciji i promociji sportova, te bi time mogli ostvariti dodatne prihode od marketinga, sponzorstva, prodaje ulaznica i suvenira. U skladu sa evropskim standardima, ukoliko im finansijska situacija bude dozvoljavala, savezi bi trebali osnovati i službe za odnose s javnošću koje bi radile na daljnjoj promociji i popularizaciji sportova, a sve u cilju pridobijanja pažnje velikih sponzora i namicanja većih finansijskih sredstava.

2. PRAVNI AKTI U SPORTU U BiH

2.1. Međunarodna zasnovanost i obaveze BiH prema međunarodnim aktima iz oblasti sporta

Sport u BiH zasniva se na principima i standardima koji su utvrđeni u Evropskoj povelji o sportu, Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji protiv dopinga u sportu, Evropskoj konvenciji o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijskoj povelji, Paraolimpijskoj povelji, pravilima međunarodnih sportskih asocijacija, Evropskom kodeksu o sportskoj etici, Deklaraciji o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjavi iz Lozane o organizovanju sporta u BiH.

2.1.1. Međunarodna konvencija protiv dopinga u sportu

U vezi sa navedenim, obaveze BiH, u skladu sa Međunarodnom konvencijom protiv dopinga u sportu su: prihvatiti odgovarajuće mjere na nacionalnim i međunarodnim nivoima koje su u skladu sa načelima Kodeksa, poticati sve oblike međunarodne saradnje čija je svrha zaštita sportista i sportskog morala te razmjenjivati rezultate istraživanja, njegovati međunarodnu saradnju između država stranaka i vodećih organizacija u borbi protiv dopinga u sportu, naročito sa Svjetskom antidoping agencijom. Države potpisnice ove Konvencije preuzimaju na sebe mnoge obaveze koje za njih proizilaze iz ove Konvencije, a neke od osnovnih obaveza država stranaka su: osiguravanje primjene sadašnje Konvencije kroz unutrašnju koordinaciju, usvajanje mjera za ograničavanje dostupnosti

zabranjenih tvari i metoda kako bi ograničile njihovu upotrebu u sportu od strane sportaša, osim ako se njihovo korištenje ne zasniva na izuzetku u terapijske svrhe (to uključuje mjere prema sportistima protiv nezakonitog trgovanja i u tu svrhu mjere za nadzor proizvodnje, opticaja, uvoza, distribucije i prodaje), poticanje mjerodavnih tijela na usvajanje mjera za sprečavanje i ograničavanje korišćenja i posjedovanja zabranjenih tvari i metoda u sportu od strane sportista, osim ako se njihovo korištenje ne temelji na izuzetku u terapijske svrhe, poduzimanje mjera ili poticanje sportskih organizacija i organizacija za borbu protiv dopinga na usvajanje mjera, uključujući sankcije i kazne, koje su usmjerene prema pomoćnom osoblju sportiste, kada prekrši propise o zabrani korištenja dopinga ili počinu neki drugi doping prekršaj u sportu, poticanje proizvođača i distributera dodataka prehrani da uspostave najbolje načine prodaje i distribucije dodataka prehrani, uključujući informacije o njihovim analitičkim sastojcima i garanciji kvaliteta i sl. Osim navedenog, države stranke, gdje je to primjereno: obavezuju se da će pomagati sportskim udruženjima i organizacijama za borbu protiv dopinga koje se nalaze unutar njihove nadležnosti, da dobiju dozvolu za pristup laboratorijama koje su ovlaštene za obavljanje doping kontrole, a u svrhu kontrolne analize dopinga, obavezuju se potpomagati važan zadatak Svjetske antidoping agencije u sklopu međunarodne borbe protiv korištenja dopinga, osiguravaju finansiranje nacionalnih programa testiranja u svim sportovima, unutar svojih vlastitih budžeta, ili potpomažu sportske organizacije i organizacije za borbu protiv dopinga u finansiranju doping kontrola bilo direktnim subvencijama i novčanim sredstvima, ili priznavanjem troškova takvih kontrola prilikom određivanja ukupnih subvencija ili novčanih sredstava što se dodjeljuju tim organizacijama, poduzimaju mjere obustavljanja sportske finansijske podrške sportistima pojedincima ili pomoćnom osoblju sportiste, koji su bili suspendirani zbog kršenja propisa o zabrani korištenja dopinga, tokom razdoblja njihove suspenzije, obustavljaju sve finansijske ili druge, sa sportom povezane pomoći od strane svih sportskih udruženja ili organizacija za borbu protiv dopinga, koje nisu usklađene sa Kodeksom ili s primjenjivim propisima koji su prihvaćeni u skladu sa Kodeksom itd. Države stranke obavezuju se, unutar svojih mogućnosti, poticati i

promicati istraživanja u saradnji sa sportskim i drugim odnosnim organizacijama o sprečavanju i metodama otkrivanja, o biheviorističkim i socijalnim aspektima, te o zdravstvenim posljedicama korištenja dopinga, načinima i sredstvima za osmišljavanje naučno utemeljenih fizioloških i psiholoških programa stručnog osposobljavanja, koji će poštovati integritet osobe, te korištenju svih novih supstanci i metoda što proizlaze iz naučnog razvoja. Predsjedništvo BiH je 11.02.2009. godine donijelo Odluku o ratifikaciji Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu i ista je objavljena u "Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori", broj 2/09 26.3.2009. godine. Instrument o ratifikaciji uručen je Uredu generalnog direktora UNESCO-a 22.4.2009. godine. Pored gore nabrojanih, postoji još mnogo obaveza koje države potpisnice preuzimaju na sebe usvajanjem pomenute Konvencije, ali ovdje je bitno naglasiti da BiH postepeno ispunjava ranije obaveze, uzimajući u obzir činjenicu da je osnovana Agencija za antidoping kontrolu koja je, između ostalog, odgovorna za primjenu konvencija, kodeksa WADA i pravila Međunarodnog olimpijskog komiteta, Međunarodnog paraolimpijskog komiteta i međunarodnih sportskih saveza.

1.1.2. Evropski sporazum o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama

Kada govorimo o Evropskom sporazumu o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama, koji je ratificiran 29.12.1994. godine, a stupio na snagu 1.2.1995. godine neke od obaveza BiH jesu:

- sa namjerom da se spriječi i kontroliše nasilje i nedolično ponašanje gledalaca na fudbalskim utakmicama, obavezuju se države potpisnice, u okviru svojih ustavnih odredbi, da preduzmu odgovarajuće mjere za provođenje odredbi ovog sporazuma;
- države potpisnice su dužne da primjene odredbe ovog sporazuma na ostale sportove i sportske priredbe za koje postoji bojazan od nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca prema prilikama na specifične zahtjeve tih sportova i sportskih priredbi;

- države potpisnice su dužne da usklade politiku i mjere svojih državnih službi i drugih državnih agencija protiv nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca prema prilikama kroz osnivanje koordinacionih tijela;
- da se postaraju da se adekvatna sredstva za održavanje javnog reda primjene kao odgovor na izbijanje nasilja i nedoličnog ponašanja, kako u neposrednoj blizini stadiona, tako i unutar njega i tranzitnim putem koji koriste gledaoci;
- da olakšaju usku saradnju i razmjenu odgovarajućih informacija između policijskih snaga na raznim lokacijama koje su uključene ili će vjerovatno biti uključene;
- da primjene ili, ako je potrebno, da usvoje zakon kojim se predviđa da krivci za prekršaj koji se odnosi na nasilje ili nedolično ponašanje gledalaca budu odgovarajuće kažnjeni ili, zavisno od slučaja, da im se propišu odogovarajuće administrativne mjere.
- Strane ovog sporazuma preuzimaju na sebe obavezu da podstiču pouzdanu organizaciju i primjereno ponašanje klubova navijača i da angažuju redare iz svojih redova da pruže pomoć u vođenju i informiranju gledalaca na utakmicama i da prate grupe navijača koje odlaze na gostujuće utakmice, zatim strane ovog sporazuma su obavezne da podstiču saradnju, onoliko koliko je to zakonski moguće, turističkih organizacija od mjesta polaska, sa klubovima, organiziranim grupama navijača i putničkim agencijama, kako bi spriječile potencijalne izazivače nereda od odlaska na utakmice, a također strane ovog sporazuma su obavezne da se postaraju, tamo gdje je to neophodno, uvođenjem odgovarajućeg zakona koji obuhvata kazne zbog nepridržavanja zakona ili bilo kojim drugim odgovarajućim sredstvima, kada postoji bojazan od izbijanja nasilja ili nedoličnog ponašanja gledalaca, da sportske organizacije i klubovi zajedno sa, kada je uputno, vlasnicima stadiona i državnim organima, u skladu sa obavezama definisanim u domaćem zakonu, preduzmu praktične mjere na i u okviru stadiona da spriječe ili kontrolišu takvo nasilje ili nedolično ponašanje. Član 58. Zakona o sportu u BiH definisao je da će se posebnim zakonom utvrditi način i mjere za sprečavanje i suzbijanje nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca na sportskim priredbama. Republika Srpska je donijela Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama u kojem su ugrađene obaveze iz Evropskog sporazuma o

nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, posebno na fudbalskim utakmicama.

1.1.3. Evropska povelja o sportu

Evropskom poveljom o sportu, članom 4. stav (2) definisano je da će države potpisnice preduzeti odgovarajuće mjere da se svim građanima omogući bavljenje sportom, a iskoristiće se i dodatne mjere kako bi se posebno mladima koji iskazuju sposobnost ili osobama koje su hendikepirane, omogućilo da se stvarno okoriste tim mogućnostima.

Poduzeće se odgovarajuće mjere da se razviju fizičke sposobnosti mladih, da im se omogući sticanje osnovnih sportskih i fizičkih sposobnosti, te da se unaprijedi sportska aktivnost, naročito:

- garantujući svim učenicima korištenje sportskih programa, rekreativnih aktivnosti i fizičkog vaspitanja, nužnih ustanova te vremena i prostora predviđenog u tu svrhu;
- garantujući formiranje stručnog osoblja za sve škole;
- nudeći mogućnost da se poslije obaveznog školovanja nastave baviti sportom;
- potičući stvaranje odgovarajućih veza među školama i drugim obrazovnim ustanovama, školskim i mjesnim sportskim klubovima;
- olakšavajući i potičući pristup sportskim ustanovama za školarce i pripadnike mjesnih kolektiva;
- potičući razmjenu mišljenja među roditeljima, nastavnicima, trenerima i voditeljima, što bi trebalo uticati na mlade da se bave sportom, čineći sve to da sportsku etiku usvoje svi učenici počevši od osnovne škole.

Pomenutom poveljom takođe je definisano da je nužno: unaprijediti sportske djelatnosti kroz osiguranje odgovarajućih ustanova, različitih programa te stručnih instruktora, voditelja ili animatora, te posebnu pažnju posvetiti sljedećim aktivnostima:

- otkrivanju i praćenju darovitih;
- stavljanju na raspolaganje odgovarajuće ustanove;
- pružanju pomoći i podrške sportistima u saradnji sa medicinskim i sportskim naukama;

- unapređenju treniranja na naučnim temeljima;
- formiranju trenera i osoba odgovornih za struku, pomaganju klubova da osiguraju odgovarajuće strukture i takmičarsko tržište.

Poveljom je regulisano i pitanje podrške vrhunskom profesionalnom sportu, unapređenje i daljnje obrazovanje lica koja učestvuju u sportu, načelo trajnog razvoja sporta, informisanje i istraživanje u sportu, finansiranje, te nacionalna i internacionalna saradnja. Ovdje se, naravno, postavlja pitanje u kojoj mjeri je BiH odgovorila na preuzete obaveze u vezi sa primjenom Evropske povelje o sportu. Zakonom o sportu u BiH omogućeno je svim građanima bavljenje sportom pod istim uslovima putem sportskih klubova, udruženja sportskih rekreacija i sl.

Fizičko vaspitanje i obrazovanje se u različitim oblicima odvija u predškolskim, osnovnim i srednjoškolskim ustanovama. Iako se izdvajaju značajna sredstva za sport, na svim nivoima administrativnog organizovanja u BiH, očigledno je da ona nisu dovoljna za značajnije unapređenje sportske djelatnosti, a posebno nisu dovoljna za pružanje pomoći i podrške sportistima i klubovima, u mjeri u kojoj bi to bilo potrebno. Olimpijskom i Paraolimpijskom poveljom, u najvećoj mjeri se regulišu pitanja koja se odnose na: njihovu ulogu, organe, organizaciju olimpijskih odnosno paraolimpijskih igara, simbole, zastave, geslo, znakove, himnu, olimpijski plamen-baklju, etičku komisiju, postupke itd.

2.1.4. Ostali međunarodni akti

Deklaracija o antidoping u sportu – Odluka o ratifikaciji Deklaracije o antidoping u sportu objavljena je u “Službenom glasniku BiH - Međunarodni sporazumi” broj 2/05 26.1.2005. godine. *Dodatni protokol na Konvenciju protiv dopinga*, Varšava 12.09.2002. godine – Predsjedništvo BiH donijelo je 14.4.2004. godine Odluku o ratifikaciji Dodatnog protokola Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu. Instrument o ratifikaciji Dodatnog protokola upućen je Stalnom predstavništvu pri Vijeću Evrope radi prosljeđivanja Generalnom sekretaru Vijeća Evrope kao depozitaru iste u januaru 2009. godine. *Prošireni parcijalni ugovor o sportu* (EPAS) – BiH jedna je od sedamnaest zemalja suosnivača Ugovora koji je osnovan rezolucijom Kabineta ministara Vijeća Evrope

11.5.2007. godine na 117. sjednici. *Sporazum o saradnji u oblasti obrazovanja, kulture i sporta između Savjeta ministara BiH i Vlade Republike Italije*, objavljen u "Službenom glasniku BiH – Međunarodni ugovori" broj 2/08. *Ugovor između Savjeta ministara BiH i Vlade Republike Hrvatske o kulturnoj, prosvjetnoj i sportskoj saradnji*, potpisan 18.12.2002. godine, ratificiran 19.12.2002. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 16/03).

2.2. Zakon o sportu u BiH

Zakon o sportu u BiH objavljen je u "Službenom glasniku BiH" broj 27/08 od 01.04.2008.godine. Danom stupanja na snagu ovog Zakona prestaje da važi Zakon o fizičkoj kulturi Bosne i Hercegovine („Službeni list SRBiH“, broj 24/91) te time i Zavod za fizičku kulturu BiH, a imovina Zavoda prelazi u svojinu Bosne i Hercegovine⁶. Iz tog razloga možemo reći da BiH nema dugogodišnju tradiciju zakonskog uređenja u oblasti sporta, bar kada govorimo o državnom nivou. Do donošenja državnog Zakona o sportu, oblast sporta bila je uređena entitetskim zakonima o sportu, odnosno u RS Zakonom o sportu⁷, dok u FBiH nije donesen i usvojen Zakon o sportu, što ističemo kao sistemski nedostatak, već je ova oblast regulisana zakonima o sportu kantona. Zbog različitosti uređenja u oblasti sporta, na raznim nivoima administrativnog organizovanja u BiH, možemo reći da je dugo vremena vladao nepovoljan ambijent za funkcionisanje i rad sportskih klubova i brojnih sportskih organizacija. Donošenjem Zakona o sportu na državnom nivou, stvoreni su uslovi za sistemsko rješavanje pitanja sporta na nivou BiH.

2.2.1. Savjet za sport

Zakonom o sportu u BiH predviđeno je formiranje Savjeta za sport BiH, kao najvišeg savjetodavnog tijela Ministarstva civilnih poslova BiH, koje se brine za razvoj i kvalitet sporta u BiH. Savjet za sport BiH formirano je Odlukom Savjeta ministara BiH koja je objavljena u "Službenom glasniku BiH", broj 40/09.

⁶ Zakon o sportu BiH, član 72.

⁷ Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 4/02, 66/03, 73/08 i 102/08

2.2.2. Agencija za antidoping kontrolu

Zakonom je predviđeno i formiranje Agencije za antidoping kontrolu, koja je neophodna za učešće bosanskohercegovačkih sportista na međunarodnim sportskim takmičenjima. Naime, osnivanjem ove Agencije otpočelo je testiranje bosanskohercegovačkih sportista na doping i uvođenje reda u ovoj oblasti. Osim toga, osnivanjem Agencije za antidoping BiH je mogla početi ispunjavati svoje obaveze koje je preuzela ratifikacijom Međunarodne konvencije protiv dopinga u sportu, u protivnom sportisti ne bi mogli učestvovati na međunarodnim takmičenjima. Odlukom Savjeta ministara BiH objavljenom u "Službenom glasniku BiH", broj 52/08 određen je početak rada i sjedište Agencije za antidoping kontrolu. Osim toga, također Odlukom Savjeta ministara BiH koja je objavljena u "Službenom glasniku BiH", broj 27/09, imenovan je i direktor Agencije za antidoping kontrolu. Osim navedenog, osnovana je i Komisija za antidoping pri Olimpijskom komitetu BiH. Ono što je bitno napomenuti jeste da BiH nema laboratorije za antidoping kontrolu i zbog toga mora saradivati sa susjednim regionalnim centrima. S tim u vezi, potrebno je poduzeti određene korake i planirati finansijska sredstva u budžetu BiH ili na neki drugi način pokušati osigurati sredstva za uspostavu laboratorija za antidoping kontrolu u našoj zemlji.

3. ZAKLJUČAK

Sport je odavno globalna ljudska aktivnost kojom se bave ljudi različitih životnih dobi. Načini i ciljevi bavljenja sportom su različiti. Uticaj današnjeg sporta je i na individuu i na društvo, upravo je on pokretač mnogih društvenih aktivnosti nastalih ličnom transformacijom čovjeka kroz različite oblike upražnjavanja sporta. Sport nije više samo igra, ne odnosi se samo na čovjekovo slobodno vrijeme i ne dotiče samo sferu rekreacije. Moderni sport je djelatnost, uslužna i proizvodna, prisutna u gotovo svakom dijelu civilizovanog svijeta. To je jedna od najzanimljivijih i najrasprostranjenijih ljudskih djelatnosti. Postoje različiti modeli organizovanja sporta u svijetu, kako u Evropi tako i van nje. Svaka zemlja je prepoznala određeni model kao pogodan za razvoj sporta kako

u finansijskom, stručnom i organizacionom smislu. Sport u BiH zasniva se na principima i standardima koji su utvrđeni u Evropskoj povelji o sportu, Evropskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvenciji UN-a o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji protiv dopinga u sportu, Evropskoj konvenciji o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijskoj povelji, Paraolimpijskoj povelji, pravilima međunarodnih sportskih asocijacija, Evropskom kodeksu o sportskoj etici, Deklaraciji o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjavi iz Lozane o organizovanju sporta u BiH. Njegova organizacija odgovara administrativnom uređenju zemlje. Nadležno ministarstvo je Ministarstvo civilnih poslova BiH, dok je krovna sportska organizacija Olimpijski komitet Bosne i Hercegovine. Sistem organizovanja sporta u Republici Srpskoj je u nadležnosti Ministarstva za porodicu, omladinu i sport Vlade Republike Srpske iako se taj način organizovanja i upravljanja sportom razlikuje od onoga što su preporuke Međunarodnog olimpijskog komiteta i što stoji u Olimpijskoj povelji. Kada je u pitanju zakon o sportu, on je donešen na nivou BiH i stvara prostor za sistemsko prevazilaženje problema koji su se pojavljivali dok je sport bio isključivo u nadležnosti resornih entitetskih ministarstava. Mada ni Zakon o sportu BiH nije idealan postavljen je kao prvi korak u regulisanju stanja u sportu u zemlji kao i pretpostavka za uspješnije nastupe sportista na međunarodnoj sceni. Donošenjem Strategije razvoja sporta u BiH pokušala se obezbijediti platforma za stvaranje kvalitetnije situacije u sportu, određivanje mehanizama finansiranja sporta i druge bitne aspekte kao što su poboljšanje sistema upravljanja sportskih organizacija, unapređenje vrhunskog sporta na nivou BiH, unapređenje edukacije i organizacija takmičenja, razvoj i zadržavanje sportista sa vrhunskim rezultatima, unapređenje sportske infrastrukture i slično. Pored Strategije, izrađen je akcioni plan i preporuke koje su trebale da doprinesu realizaciji aktivnosti sadržanih u Strategiji. Analizom konkurentnosti sistema sporta u Republici Srpskoj došli smo do sljedećih zaključaka:

- Kada je vrhunski sport u Republici Srpskoj u pitanju da se najveći problemi nalaze u mehanizmima finansijske podrške za sport, podršci koju sportisti imaju nakon završetka karijere te u nedovoljnom broju trenera i procesu njihove edukacije. Problem edukacije trenera nije

samo problem u Republici Srpskoj ali su zemlje u okruženju uspostavile jako dobre oblike za njihovu edukaciju tako da bi bilo dovoljno pronaći primjer dobre prakse koji je moguće realizovati kod nas i konačno početi raditi na rješavanju problema edukacije kvalitetnog trenerskog osoblja.

- Kao veliki nedostatak navodi se i objektivan deficit sportskih objekata u Republici Srpskoj, kao i sve veća potreba za njima. Rješavanje ovog problema traži velika izdvajanja materijalnih sredstava kako od budžeta Republike Srpske preko lokalnih zajednica pa sve do privatnih inicijativa.

- Ono što je pozitivna strana u vrhunskom sportu u Republici Srpskoj jeste učešće sportista na međunarodnim takmičenjima i učešće stanovništva u sportu. Ovo su aspekti u kojima se Republika najviše približila razvijenim i uspješnim sportskim zemljama.

- Sport u Republici Srpskoj se suočava sa velikim brojem prepreka i problema u svom razvoju i donosiocima odluka u vezi sa sportom kao i stručnjacima u sportu i sportskim radnicima predstoji veliki rad i zalaganje kako bi rezultati sportista iz Republike Srpske bili barem donekle konkurentni na najznačajnijim sportskim takmičenjima.

LITERATURA:

1. Dragan Koković (2001), *Sociologija sporta*, Sportska akademija, Beograd
2. Strategija razvoja sporta u Bosni i Hercegovini 2010 – 2014. Sarajevo: Ministarstvo civilnih poslova BiH
3. Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 4/02, 66/03, 73/08 i 102/08
4. Zakon o sportu BiH

Prof. dr Milija Bogavac¹
Prof.dr Vladimir Stojanović²
Mr Danijela Jokanović³
Mr Dmitar Čičković⁴

UDK 796/799:354.32(497.6)
Pregledni rad

MODALITETI FINANSIRANJA SPORTA U BiH

MODALITIES OF FINANCING OF SPORT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Apstrakt: Autor u radu svestrano sagledava modalitete finansiranja sporta u BiH, gdje posebno ističe smjernice za provedbu Strategije tako što utvrđuje vodeća načela, način upravljanja i resurse koji su potrebni da se Strategija krene provoditi u djelo. Također identificira nosioce odgovornosti za provedbu ključnih programa aktivnosti iz Strategije i olakšava donatorima odlučivanje u odnosu kako se najbolje može kroz međunarodnu pomoć podržati Strategija i uopšte finansiranje sporta u BiH.

Ključne riječi: Sport, finansiranje, strategija.

Abstract: In the paper, the author considers the modalities of financing of sports in Bosnia and Herzegovina from multiple aspects, wherein she emphasizes in particular the guidelines for the implementation of the Strategy, by establishing the lead principles, the method of management and the resources necessary to embark on the implementation of the Strategy. She also identifies those responsible for the implementation of key programmes of activities from the Strategy and facilitates decision-making for donors with regard to how to best support the Strategy and the financing of sports in BiH in general through international assistance.

Key words: sport, financing, strategy.

1 Poslovni i pravni fakultet Univerziteta "Union Nikola Tesla" u Beogradu

2 Poslovni i pravni fakultet Univerziteta "Union Nikola Tesla" u Beogradu, maestros@sbb.rs

3 Poslovni i pravni fakultet Univerziteta "Union Nikola Tesla" u Beogradu

4 Poslovni i pravni fakultet Univerziteta "Union Nikola Tesla" u Beogradu

1. OPŠTA RAZMATRANJA

U ovom dijelu nemoguće je ne spomenuti Zakon o sportu u BiH koji je propisao način organizovanja sportskih saveza na nivou BiH, jer po prvi put postoji zakonska odredba koja decidno propisuje sistem organizacije sporta u BiH.

Problem u ovom dijelu jeste to što postojeći sportski savezi nisu reorganizovani na nivou BiH. Ovaj problem može dovesti i do samog problema finansiranja saveza koji nisu ispunili svoju zakonsku odredbu i neće moći biti sufinansirani od strane državne administracije, jer nepoštivanje ove odredbe direktno povlači kršenje zakona. Ukoliko se želi izbjeći ovo stanje, mora se pristupiti primjeni zakonskih odredbi kako bi se nastavilo zakonsko funkcionisanje sportskih saveza i sporta uopšte.

Drugi stepen organizacije i funkcionisanja sporta jeste i finansijska kontrola sredstava izdvojenih od strane državnog aparata, a koja su namijenjena za potrebe sporta. Bez dobre finansijske kontrole nemoguće je doći do bilo kakvog napretka uzme li se u obzir da se preko 90% potreba u sportu finansira iz budžeta državnog aparata, entiteta, kantona i gradova, odnosno opština.

Ovaj podatak nas svrstava među zemlje koje ne mogu osigurati dodatni dio finansiranja i koje direktno zavise od finansiranja državnog sistema. Uzme li se podatak da države članice Evropske unije iz svog budžeta izdvajaju oko 50% sredstava za sport, to ukazuje na činjenicu da bez dobrog monitoringa i kontrole utroška sredstava nema ni finansijske sigurnosti za potencijalne ulagače u ovu oblast.

Također, neophodno je izvršiti edukaciju lica koja vode sportske organizacije i saveze, u pogledu informatičke pismenosti i edukacije izrade planskih programa koji se baziraju na principu aplikacionih formi, odnosno projekata koji se upućuju prema raznim izvorima sufinansiranja u zemlji, regionu i šire.

Prijedlog realizacije:

1. Insistirati na reorganizaciji postojećih sportskih saveza na nivou BiH,
2. Vršiti kontrolu utrošenih budžetskih sredstava i insistirati na primjeni kaznenih mjera za nepoštovanje ovih odredbi i

3. Vršiti stručno usavršavanje lica zaduženih za administraciju u sportskim savezima na nivou BiH, kako bi isti dobili potrebno znanje za izradu realnih, tačnih i opisnih programa, odnosno projekata za finansiranje.

Nestalo je samoupravno interesno organizovanje i prestalo finansiranje kroz samoupravne interesne zajednice, ali nije napravljen koncept i nije donesena zakonska regulativa prema kojoj bi se sport finansirao, prije svega, iz vlastitih izvora i kao takav bio nezavisan. Sport u BiH ne ostvaruje dovoljnu količinu novca iz donacija i sponzorstava, odnosno prihoda iz poslovnog sektora, dok su prihodi od karata i članarina nedovoljni za znatnije učinke.

To je izostalo jer su rat i privatizacija uništili i osiromašili privredu pa je vrlo brzo postalo jasno da se dugo sport neće moći finansirati iz vlastitih izvora, zasnovanih na članarinama, donacijama i marketingu.

Zakonom o sportu koji je usvojen 2008. godine definisani su osnovni principi organizovanja sporta i stvoreni su uslovi za zakonsko regulisanje finansiranja sporta.

U osiromašenom društvu i uz skromno tržište, neprimjereno je očekivati značajniji prihod od članarina, ulaznica ili donacija i sponzorstva proizvođača sportske opreme, pića ili hrane. Uz to, ulaganje u sport nije odgovarajuće stimulirano, a posebnih poreznih olakšica za sportske organizacije nema. Budžeti, lokalni i državni, sve su manji i opterećeniji socijalnim izdacima pa za javne potrebe u sportu ostaje sve manje novca

2. MODELI SUFINANSIRANJA SPORTA NA NIVOU BIH

Sistem sporta u BiH dijelom je naslijeđen, ali je i izraz potreba sportskih organizacija da se efikasno reorganizuju u skladu sa tranzicionim procesima.

Tako se način finansiranja sportske djelatnosti BiH – kao i zemalja Evropske unije odvija po tzv. “Kombinovnom modelu” koji uključuje strukturu finansiranja u kojoj je prisutno:

- Djelimično državno finansiranje (javni sektor) i
- Angažovanje sredstava privrede (sponzora, medija, igara na sreću i sl.) što po svom načinu finansiranja karakteriše zemlje tržišne

ekonomije.

Za državu, entitete i kantone sport nije skup jer se u najvećem dijelu bazira na amaterskom principu takmičenja i dobrovoljnosti rada, a trebamo imati u vidu da sport državi (entitetu, kantonu) plaća velike iznose sredstava u vidu poreza i taksi na sportsku opremu i rekvizite, reklame, ulaznice i putovanja, tako da možemo konstatovati da se novac uložen u sport višestruko vraća i sport postaje jedan od pokretača ekonomije. Izvori finansiranja sporta trenutno su najvećim dijelom budžetska sredstva na lokalnim, kantonalnim i entitetskim nivoima, te članarine i donacije.

Finansiranje sporta treba u potpunosti da se osloni na postojeći Zakon o sportu koji je u članu 65. dao jasne smjernice u definisanju finansijske politike. Sredstva za finansiranje sportskih aktivnosti ostvaruju se:

- od članarine,
- budžetskih sredstava zajedničkih institucija BiH, entiteta i drugih nivoa administrativnog organizovanja,
- donacija i sponzorstva pravnih i fizičkih lica, prihoda od kamata i zakupnina,
- igara na sreću,
- prihoda stečenih kroz aktivnosti utvrđene statutom sportske organizacije, i drugih prihoda.

Zakonom se utvrđuju posebne olakšice za sportiste i sportske organizacije, a posebno kod izgradnje i održavanja sportskih objekata, sportskih priredbi, nabavke sportske opreme, organizacije velikih sportskih takmičenja.

U cilju daljnjeg samoodrživog funkcionisanja sporta u uslovima tržišne ekonomije Zakon o sportu u BiH je u članu 68. predvidio poreske olakšice budućim sponzorima i donatorima. U ovom poglavlju neophodno je donijeti odluku, odnosno u smjernice realizacije Strategije uvrstiti odredbu "usaglašavanje zakona" koji se dotiču pitanja vezanih za sport sa Zakonom o sportu u BiH.

Na ovaj način će doći do direktnog ulaganja u sport i samim tim i do unapređenja i razvoja svih sistema organizovanja u BiH. Sigurno je da bismo na ovaj način dobili novu mogućnost finansijskih olakšica za ulagače, s tim da se mora naći najvažniji model finansijske zaštite, odnosno zaštite

od tzv. "pranja novca".

Jedna od bitnih činjenica u prilog ovome jeste da je i Evropska komisija u „Bijeloj knjizi o sportu“ donijela mjeru koja će unaprijediti finansijski sektor u sportu, odnosno donijela je odluku da se stopa PDV-a smanji za potrebe sporta. Ovo govori o tome da je i Evropska unija prepoznala značaj ulaganja u neprofitabilne sportske organizacije koje su osnov za razvoj sveobuhvatnog sporta.

Pretpostavljeni pravci usmjeravanja tržišnih aktivnosti sportova i sportskih organizacija prvenstveno su usmjereni prema poduzetničkoj javnosti - gdje će sportske organizacije primjenom cjelokupne menadžerske koncepcije ponuditi potencijalnim (ulagačima) poduzetnicima takve oblike sportskih proizvoda i usluga koji će zadovoljiti njihove potrebe i interese.

3. PROVOĐENJE STRATEGIJE RAZVOJA SPORTA U BIH

Ovo poglavlje daje smjernice za provedbu Strategije tako što utvrđuje vodeća načela, način upravljanja i resurse koji su potrebni da se Strategija krene provoditi u djelo. Također identificira nosioce odgovornosti za provedbu ključnih programa aktivnosti iz Strategije i olakšava donatorima odlučivanje glede toga kako najbolje mogu kroz međunarodnu pomoć podržati Strategiju.

Ovo poglavlje ima za cilj:

- predstaviti načela kojim se treba rukovoditi prilikom provođenja Strategije, predložiti strukturu za provođenje Strategije,
- postaviti vremenski okvir za provođenje ključnih programa koji su utvrđeni u Strategiji, utvrditi odgovornost za provođenje i
- dati smjernice za potencijalne međunarodne donacije koje bi mogle pomoći realizaciju ovog projekta.

Načela kojim se treba rukovoditi prilikom provedbe strategije. Uspješna provedba Strategije se oslanja na sljedeća ključna načela:

Fleksibilnost – Strategija utvrđuje strateške ciljeve i prioritetne programe za sport u BiH. Entitetima, kantonima i opštinama se daje fleksibilnost

da usvoje i/ili utvrde pristupe koji odgovaraju njihovim pojedinačnim okolnostima i potrebama. Strategija omogućava da se pristupi izrađuju u skladu sa okolnostima svakog od nivoa administrativnog uređenja, u okviru dogovorenih načela;

Dosljednost – Strategija pruža okvir za sport na nivou BiH. Važno je da provedba Strategije osigura dosljednost u primjeni i postizanju rezultata spram postavljenih ciljeva, iako primjena pristupa i modela može biti fleksibilna. Dosljednim pristupom provedbi rezultati bi se trebali jednako ostvarivati u cijeloj BiH;

Koordinacija – veoma je bitno da provedba Strategije bude dobro koordinisana. Koordinacija se mora osigurati sa svim institucijama i spram samih aktivnosti (tj. koordinacija sa drugim inicijativama reforme u oblasti sporta ili javnog sektora koje se odvijaju u isto vrijeme);

Vlasništvo – u izradi ove Strategije učestvovali su predstavnici iz ključnih državnih i entitetskih sportskih institucija. Veoma je bitno da se ova zastupljenost nastavi u provedbi kako bi se osiguralo kontinuirano vlasništvo i predanost u realizaciji Strategije;

Realno gledište po pitanju resursa – veoma je bitno da provođenje Strategije bude realistično po pitanju raspoloživih resursa. Provedba se mora odvijati na način koji ima u vidu potrebne i dostupne resurse. Potrebni resursi uključuju: infrastrukturu i opremu, budžetsko obvezivanje i eventualno tehničku pomoć;

Praćenje i procjena – veoma je važno da se provođenje Strategije prati i procjenjuje. To će omogućiti da se procjeni napredak i da se indentifikuju iskustva stečena tokom provođenja;

Stečena iskustva – važno je da se iskustva stečena tokom procjene ponovno uključe u provedbu, jer će to omogućiti proces kontinuiranog poboljšavanja, paralelno sa odvijanjem procesa provedbe;

Izveštavanje – veoma je bitno da se o napretku izvještavaju Ministarstvo civilnih poslova BiH, entitetska ministarstva nadležna za sport, sportske organizacije i građani BiH.

Uključivanje ovih načela u provođenje Strategije pomoći će građanima da jednako uživaju njene prednosti i da provođenje Strategije teče na profesionalan, transparentan i odgovoran način.

Plan za provođenje strategije. Ovaj plan utvrđuje: vremenski okvir u kojem bi se aktivnosti trebale odvijati, kao i prioritete po kojima bi se aktivnosti trebale provoditi kroz Savjet za sport i Sektor za sport Ministarstva civilnih poslova.

Provođenje Strategije bi se trebalo odvijati tokom četverogodišnjeg perioda. Strategiju treba provesti u skladu sa kratkoročnim (0–12 mjeseci), srednjoročnim (12–24 mjeseci) ili dugoročnim (24–36 i 36–48 mjeseci) vremenskim rokom.

Plan provođenja rangira svaku aktivnost u skladu sa njenom prioritetnošću, s tim da broj 1 označava najveći, a broj 15 najmanji prioritet za provođenje. Prioriteti ustanovljeni na ovakav način uvažavaju činjenicu da je malo vjerovatno da sve aktivnosti mogu otpočeti istovremeno. Do ovako poredanih prioriteta došlo bi se razmatranjem koje bi aktivnosti imale najveći utjecaj, uz najmanje ulaganje resursa. Očekuje se da će ovako uspostavljeni prioriteti biti od koristi timu za provedbu Strategije prilikom utvrđivanja oblasti u kojima će za realizaciju aktivnosti vjerovatno biti potrebno iznaći dodatnu donatorsku pomoć.

Plan provođenja također identifikuje koja institucija će biti odgovorna za realizaciju svake od aktivnosti. Ovo naglašava gdje počiva vlasništvo nad provođenjem, kao i gdje različite organizacije moraju djelovati u saradnji.

Praćenje i procjena. Ranije je predloženo da tim za provedbu bude odgovoran za praćenje i procjenu provedbe Strategije. Mada je u ovoj fazi nemoguće propisati tačnu prirodu praćenja i procjene, u ovom dijelu je predložen okvir za praćenje i procjenu, a utvrđeni su i određeni načini na koje bi bilo moguće mjeriti napredak u provedbi svakog od strateških programa iz Strategije.

Savjet za sport trebalo bi sačinjavati tromjesečni izvještaj o napretku okvirnog plana provođenja. Izvještavanje se može vršiti i češće, u slučaju da postoji želja ili potreba. Ove revizije napretka plana provođenja trebale bi osigurati ulazne informacije za eventualnu reviziju plana provedbe.

Nadležni entitetski, kantonalni i opštinski organi, na osnovu okvirnog plana provedbe koji čini integralni dio ove Strategije, razvijaju vlastite planove rada, u kojima se daje pregled predloženih aktivnosti, kao i

osoba odgovornih za date aktivnosti. Tijelo odgovorno za provođenje Strategije trebalo bi imati zadatak da razmatra ove pojedinačne planove radi detekcije svih potencijalnih problema oko provođenja Strategije. Nakon formalnog usvajanja Strategije razvoja sporta u BiH, treba uslijediti dogovaranje detaljnih mehanizama provedbe i praćenja.

LITERATURA:

1. Milanović, D. (2013). Teorija treninga *Kineziologija sporta*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
2. Ogi, A.(2003). The value of sport for development and peace. In S. Puhak and K. Kristić (ur.), „Making sport attractive for all“, Proceeding Book of 16th European Sport Conference, Dubrovnik. Zagreb: Ministry of Science, Education and Sport,
3. Dragan Koković (2001) Sociologija sporta, Sportska akademija, Beograd
4. Vejnović, D. (2003). Sociologija sporta. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta,
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:135010> dana 20.2.2018. godine

Doc. dr. sci. krim. MARIO KARADŽA, dipl. inž. saobraćaja¹
Dr BILJANA BESPALJKO²
Mr TIN VEJNOVIĆ³

UDK 338.487:330.34(497.6)
Prethodno saopštenje

**UTICAJ EKONOMSKE STRATEGIJE NA BEZBJEDNOST
BOSNE I HERCEGOVINE**

**THE IMPACT OF THE ECONOMIC STRATEGY ON THE SECURITY
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

***Rezime:** Osnovni razlog za pisanje ovog rada je da se ukaže na značaj strategije u razvoju ekonomije. Ekonomija predstavlja veoma bitnu i nezaobilaznu kariku u razvoju svakog društva. Bez dobro organizovane i razvijene ekonomije nema ni napretka u privredi. Od razvijenosti ekonomije, samim tim i privrede, u velikoj mjeri zavisi i stepen razvijenosti i drugih stubova društva koji su u velikom stepenu zavisni od razvijenosti ekonomije jedne zemlje. Veća ulaganja u napredak ekonomije doprinose pokretanju novih poslova i povećanju prihoda koji se uplaćuju od strane doprinosa i dopijevaju u budžet. Takođe, doprinose otvaranju novih radnih mjesta i zapošljavanju većeg broja stanovnika a samim tim i povećanju životnog standarda stanovništva. Veći stepen razvijenosti ekonomije, takođe, omogućava priliv većeg broja novčanih sredstava unutar određenog područja. Prilivom većeg broja sopstvenih novčanih sredstava unutar zemlje dolazi do smanjenja potrebe za zaduživanjem i vraćanjem dugova sa odgovarajućim kamatnim stopama. Da bi došlo do većeg napretka u razvoju ekonomije, veoma je bitno pristupiti izradi odgovarajuće strategije. Strategija*

1 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

2 Profesorica biologije u JU "Poljoprivredna škola" u Banjoj Luci

3 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

treba u većoj mjeri da podstakne razvoj ekonomije i doprinese rješavanju problema vezanih za ekonomiju i privredni rast. S tim u vezi bezbjednost svake države je u uskoj vezi sa usvojenom ekonomskom strategijom. Dobro definisana ekonomska strategija i njena realizacija višestruko doprinose uspostavljanju, održavanju i unaprjeđenju cjelokupnog sistema bezbjednosti svake države, pa tako i Bosne i Hercegovine.

Ovaj rad pruža veliki broj bitnih informacija koje su navedene s ciljem da se uvide osnovni pojmovi o ekonomiji, konkurentnosti, investicijama, strategiji privrednog razvoja, strategijskom planiranju, vrednovanju strategije, kao i značaju primjene strategijskog menadžmenta. Predmet ovog rada odnosi se na ekonomiju i strategiju čija uzajamna povezanost može u velikoj mjeri donijeti dobre rezultate na ekonomski i sistem bezbjednosti.

Ključne riječi: *Ekonomija, strategija, privreda, menadžment, investicije, država, bezbjednost.*

Abstract: *The main reason for writing this paper is to point out the significance of the strategy in the development of the economy. Economics is a very important and indispensable link in the development of every society. Without a well-organized and developed economy, there is no progress in the economy. The degree of development and other pillars of society, which are to a great extent dependent on the development of the economy of a country, depends to a large extent on the development of the economy, and therefore of the economy. Higher investments in the advancement of the economy contribute to the launch of new jobs and the increase in revenues that are paid by contributions and fall into the budget. They also contribute to the creation of new jobs and the employment of a larger number of residents and thus to the increase of the living standard of the population. A higher degree of economic development also allows for the influx of more funds within a particular area. With the inflow of a large number of own funds within the country, there is a reduction in the need for borrowing and repayment of debts with the appropriate interest rates. In order to make more progress in the development of the economy, it is very important to approach the development of an appropriate strategy. The strategy should, to a greater extent, encourage the development of the*

economy and contribute to resolving the problems related to economy and economic growth. In this regard, the security of each state is closely linked to the adopted economic strategy. A well-defined economic strategy and its implementation contribute in many ways to the establishment, maintenance and improvement of the overall security system of each state, and also of Bosnia and Herzegovina.

This paper provides a number of important information that is given in order to understand the basic concepts of economics, competitiveness, investment, strategy of economic development, strategic planning, strategy evaluation, and the importance and application of strategic management. The subject of this paper is the economics and strategy whose interconnectedness can greatly bring good results to the economic and security system.

Keywords: *Economy, strategy, economy, management, investments, state, security.*

1. UVOD - EKONOMIJA KAO DRUŠTVENA NAUKA

Ekonomija kao društvena nauka može se tretirati kao opšta i posebna. Opšta ekonomija proučava: a) ukupnu ekonomsku strukturu države, stanovništva, privrede, b) ekonomske zakonitosti, c) ekonomski sistem i njegovo funkcionisanje, i d) ekonomsku politiku. Posebna ekonomija istražuje djelovanje ekonomskih zakonitosti određenih privrednih grana i preduzeća. Ekonomska politika je posebna naučna disciplina koja izučava sprovođenje ekonomskih ciljeva. Osnovni cilj ekonomske politike svake zemlje je ekonomski rast i razvoj. Usko vezana za funkcionisanje svake države, ekonomska politika sa svog ekonomskog stanovišta proučava privredni razvoj određene zemlje, subjekte i instrumente neophodne za realizaciju njenih ciljeva.

Savremena ekonomija, takođe, proučava probleme alokacije društvenih resursa na alternativne upotrebe i raspodjelu društvenog proizvoda na grupe i pojedince. Svaka država mora posebnu pažnju posvetiti upravljanju svojim resursima, jer je njihova osnovna karakteristika da su rijetki, i da se sa njima ne mogu pokriti sve potrebe društva, što fenomenu

razmjene daje dodatni značaj. Tek razmjenom sopstvenih resursa, pogotovo onih rijetkih država može zadovoljiti većinu svojih potreba. Predmet izučavanja ekonomije predstavljaju i promjene načina proizvodnje i raspodjele, kao i efikasnost ekonomskih sistema. Jedna od široko prihvaćenih definicija ekonomije glasi: „*Ekonomija je društvena nauka koja proučava zakonitosti u privredi i društvu.*“⁴ Ona teži da dostigne viši stepen preciznosti u odnosu na ostale društvene nauke. Poznati teoretičari smatraju da je ona čak i preciznija od drugih društvenih nauka.⁵

2. KONKURENTSKI POLOŽAJ PREDUZEĆA NA TRŽIŠTU

2.1. Položaj preduzeća na tržištu

Po kojoj cijeni će preduzeće prodati svoj proizvod, zavisi od njegovog konkurentskog položaja na tržištu. Kriterijumi određivanja konkurentskog položaja preduzeća na tržištu su: broj prodavaca, određen je mogućnostima uticaja na visinu cijene proizvoda, stepenom koncentracije ponude grane u preduzeću, odnosno veličinom učešća na tržištu kao i barijerama za ulazak konkurenata na tržište. Ako preduzeće ne može da utiče na visinu cijene svog proizvoda na tržištu, ako učestvuje sa zanemarljivo malim udjelom u ukupnoj ponudi grane kojoj pripada i ako nije u stanju da postavi nikakvu barijeru konkurentima za ulazak na tržište, ono se nalazi u položaju potpuno konkurentne firme.

2.2. Potpuna konkurencija

U uslovima potpune konkurencije na tržištu nekog proizvoda, na strani tražnje postoji veliki broj kupaca a na strani ponude postoji veliki broj prodavaca. Kupci i prodavci su savršeno informisani o uslovima na tržištu, prije svega o cijenama. Model potpune konkurencije zasniva se na

4 **Pejović, I.**: Osnovi savremene ekonomije. Beograd: Visoka škola za ekonomiju i upravu, 2017., str. 23.

5 *Isto*, str. 22-23.

tri osnovne pretpostavke: prihvatanju cijena, homogenosti proizvoda i slobodi ulaska novih konkurenata na tržište.

Prihvatanje cijena. Veliki broj preduzeća međusobno konkuriše na tržištu, tako da se svako preduzeće suočava sa značajnim brojem direktnih konkurenata. Koncentracije ponude grane u bilo kojem preduzeću nema, jer je učešće svakog preduzeća na tržištu, posmatrano pojedinačno, veoma malo. Kako svako individualno preduzeće formira zanemarljivo mali dio ukupne ponude određenog proizvoda na tržištu, odluke tog preduzeća nemaju nikakav uticaj na tržišnu cijenu. Tržišna cijena se formira tek u sučeljavanju ponude svih preduzeća u grani sa tržišnom tražnjom. Zbog toga svako preduzeće posmatra tržišnu cijenu kao unaprijed datu veličinu.

Pretpostavka o prihvatanju cijena odnosi se ne samo na proizvođače već i na potrošače. U uslovima potpune konkurencije, svaki potrošač kupuje neznatan dio ukupne proizvedene količine određenog proizvoda, tako da sam ne može da utiče na tržišnu cijenu. Za njega je, takođe, tržišna cijena nekog proizvoda unaprijed data veličina.

Homogenost proizvoda. Prihvatanje cijena je tipično ponašanje na tržištima na kojima preduzeća prodaju homogene proizvode: identične ili gotovo identične proizvode jednakog ili približno jednakog kvaliteta. Imajući u vidu da su homogeni proizvodi savršeni supstituti, ni jedno preduzeće ne može da opstane na tržištu ako poveća cijenu svog proizvoda iznad cijene po kojoj takav proizvod prodaju ostala preduzeća.

Sloboda ulaska na tržište. Treća pretpostavka, na kojoj se zasniva model potpune konkurencije, je da ne postoje neki specijalni troškovi koje bi trebalo da podnese konkretno preduzeće, ako želi da uđe na tržište nekog proizvoda da bi zaradilo profit. Zahvaljujući tome, proizvođači mogu lako da uđu na tržište. Specijalni troškovi ulaska na tržište su oni koje konkurent mora da podnese kao novi proizvođač, dok takvi troškovi ne pogađaju već postojeće proizvođače na tržištu.⁶

⁶ Gnjatović, D.: Osnovi ekonomije. Kragujevac: Fakultet za hotelijerstvo i turizam Univerziteta u Kragujevcu – departman u Vrnjačkoj Banji, 2016, str. 128-130.

3. INVESTICIJE

3.1. Pojam investiranja

Da bi se ostvarila razvojna budućnost privrede, potrebna su ulaganja u nove projekte, tehnologije, organizaciju, menadžment i slično. Stvarni proizvod jedne društvene zajednice (Y) izražen brutodomaćim proizvodom (GDP) može se potrošiti u cjelosti ili djelimično. Otuda se bruto domaći proizvod izražava kao zbir komponente potrošnje i štednje:

$$GDP = AE + S \quad \dots\dots\dots [1]$$

Štednja kao dio neutrošenog bruto domaćeg proizvoda u određenom periodu predstavlja razliku između veličine stvarnog proizvoda i potrošnje, odnosno:

$$S = GDP - AE \quad \dots\dots\dots [2]$$

Ukoliko se štednja dalje posmatra iz imovinskog aspekta, onda je riječ o investicijama. To znači da se bruto domaći proizvod može izraziti kao:

$$GDP = AE + I \quad \dots\dots\dots [3]$$

Navedeni izraz pokazuje da su uštede (štednja) jednake investicijama, odnosno:

$$S = I \quad \dots\dots\dots [4]$$

Prethodna analiza komponenti bruto domaćeg proizvoda omogućava da se izvede sljedeći zaključak: investicije su dio društvenog proizvoda koji nije potrošen u određenom periodu, na kraju perioda negdje se nalazi, odnosno negdje je investiran.

Investicije su dio globalnog problema razvoja društvene zajednice. One su uslov i pretpostavka realizacije planiranih razvojnih ciljeva privrede. Međutim, mogućnost realizacije investicija podrazumijeva spremnost i sposobnost privrednih subjekata, društvene zajednice i stranog kapitala da ulažu u određene razvojne projekte. Investicije čine važnu komponentu agregatne tražnje iz sljedećih razloga:

- s obzirom na to da se investicione odluke zasnivaju na očekivanjima budućih kretanja, koja su veoma neizvjesna, investicije su podložne značajnim oscilacijama, što može da prouzrokuje privrednu nestabilnost;

- budući da predstavljaju značajnu komponentu ukupnih izdataka, variranjem obima investicija može se uticati na proizvodnju i zaposlenost preko agregatne tražnje ili agregatne ponude.

Obim investicija nije fiksna kategorija. On, varira po pojedinim godinama, što znači da na investicije utiču određeni faktori.

Faktori koji utiču na obim investiranja su: a) *Ekonomska politika države*. Država mjerama monetarne i fiskalne politike može da pospješi ili da destimuliše investiranje u određenom periodu, b) *Očekivani prinosi od investiranja*. Investicione odluke zasnovane su na procjeni budućih prihoda i procjeni budućih troškova od investicionog projekta. To znači da su investicije uvijek zasnovane na određenom stepenu rizika, c) *Troškovi investiranja*. Izvori sredstava za investiranje mogu biti sopstvena i tuđa. Ukoliko su sredstva za investiranje obezbijeđena iz tuđih izvora, tada se kao kriterijum investiranja nameće visina kamatne stope po kojoj se obezbjeđuju sredstva za investicije. Veća kamatna stopa znači i veće troškove, što destimulativno djeluje na investicije, d) *Oportunitetni trošak investiranja*. Odluka da se sredstva investiraju u određeni investicioni projekat znači propuštenu mogućnost ulaganja datih sredstava u druge alternativne projekte.⁷

4. STRATEGIJE PRIVREDNOG RAZVOJA

U pojmovnom smislu strategija privrednog razvoja se može identifikovati kao skup metoda pomoću kojih se dolazi do ostvarenja zacrtanih razvojnih ciljeva. Njome se, drugim riječima, u grubim crtama trasiraju ključni pravci željenih privrednih tokova u domaćoj ekonomiji čija realizacija treba u datom vremenskom intervalu da obezbijedi ostvarivanje razvojnih ciljeva. Strategije privrednog razvoja je moguće analizirati sa krajnje različitih načina. Ukoliko se kao kriterijum razvrstavanja uzme

⁷ Milošević, G.: *Osnovi ekonomije*. Novi Sad: Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, 2016, str. 174-176.

značaj pojedinih faktora privrednog razvoja moguće je razlikovati: a) strategiju razvoja baziranu na intenzivnom korištenju prirodnih resursa; b) strategiju razvoja koja se naglašeno temelji na ljudskom faktoru i c) strategiju naglašene upotrebe kapitala. U zavisnosti od načina pomjeranja značaja privrednih oblasti moguće je razlikovati: a) strategiju industrijalizacije i b) strategiju razvoja poljoprivrede. Ukoliko se kao osnovni kriterijum uzme pristup prema privrednoj ravnoteži ima smisla razlikovati: a) strategiju uravnoteženog i b) strategiju neuravnoteženog razvoja. Moguće je izdvojiti i više teorijskih opcija, tzv. čistih strategija razvoja. Kao elementame u tom smislu treba pomenuti: a) strategiju otvorene i strategiju zatvorene privrede, b) strategiju intenzivnog i strategiju ekstenzivnog razvoja i c) štedno (akumulacijski) i potrošački orijentisanu strategiju razvoja. Realno govoriti u savremenim uslovima aktuelnost naprijed izdvojenih teorijskih opcija je zaista vrlo ograničena. Mišljenja smo da je njihov krajnje relativan značaj dobrim dijelom rezultat dva posebno izražena trenda u razvoju svjetske privrede tokom devedesetih godina XX vijeka. Prvi je saznanje da ubrzani privredni rast prije svega industrijski vodećih zemalja u svijetu ima za posljedicu izuzetno zaoštavanje ekoloških pitanja čije rješavanje postaje uslov ne razvoja već i pukog opstanka ljudskog društva. Ovo saznanje imalo je za rezultat formulisanje strategije održivog razvoja tokom osamdesetih godina pod kojim se najčešće podrazumijeva zadovoljenje potreba sadašnje generacije na način koji neće dovesti u pitanje mogućnost zadovoljenja potreba budućih generacija. Drugi, se odnosi na fenomen globalizacije kao najmarkantnije karakteristike savremenog privrednog razvoja, a koji je obuhvatio pored ekonomske i ostale sfere življenja kao što su politička, socijalna, tehnološka, kulturna, informaciona itd.

4.1. Čiste strategije privrednog razvoja

U zavisnosti od veličine zemlje može se staviti akcenat na strategiju zatvorene ili strategiju otvorene privrede. Definisane relevantnog kriterijuma za svrstavanje neke privrede u grupaciju velikih, odnosno malih zemalja predstavlja vrlo osjetljivo pitanje. Dok je u predašnjem periodu akcenat bio na broju stanovnika i veličini teritorija, u posljednje vrijeme

se veličina zemlje sve više vezuje za finansijski i naučno - tehnološki potencijal. U teorijskom smislu velika zemlja ima mogućnost da se naglašeno opredjeljuje za tzv. zatvoreni tip privrednog razvoja, dok se za malu zemlju imperativno nameće potreba opredjeljivanja za strategiju otvorene privrede. Razumije se da ove zaključke treba shvatiti krajnje uslovno.

Strategijom zatvorene privredne nastoji se da se što potpunije iskoriste vlastiti proizvodni resursi, pogotovo oni koji predstavljaju materijalna i prirodna bogastva. Ovakvo, strategijsko opredjeljenje, pored ostalog, računa i sa neograničenom ponudom rada. Ono, takođe, minimizira moguće uticaje mnogobrojnih cikličnih deformacija koje emituje međunarodno okruženje, bilo da su ista uslovljena ekonomskim, političkim, tehnološkim ili informacionim uzrocima. Brojne su slabosti strategije zatvorene privrede. Jedna od naizraženijih njenih manjkavosti ogleda se u činjenici da svaki protekcionizam koji nema definisano svoje vremensko trajanje krajnje negativno djeluje na imperativ dinamičnog rasta u dugom roku. U savremenim uslovima privređivanja, naime, jedino su validni kriterijumi ekonomske efikasnosti koji dolaze sa svjetskog tržišta. Svršishodnost orijentacije na strategiju zatvorene privrede dobrim dijelom dovodi u pitanje i rastuća aktuelnost transfera naučnih i tehnoloških znanja, a posebno relevantnih informacija iz najšireg okruženja. Ovaj momenat je u prethodnih dvadesetak godina promovisan u značajan preduslov razvoja gotovo svih tržišnih privreda, uključujući tu i ekonomski najnaprednije zemlje.

U svojoj osnovi strategija zatvorene privrede računa sa strategijom supstitucije uvoza, kao i za oblikovanjem privredne strukture koja je maksimalno u funkciji zadovoljavanja domaćih potreba. Takav način dinamiziranja privrednog rasta nesumljivo je vezan sa mnogim strukturnim problemima i u suprotnosti je sa imperativom rasta produktivnosti rada i efikasnim vlastitim tehnološkim razvojem. Vrlo često strategija zatvorene privrede je podržavana mehanizmom stvaranja niza nereálnih potreba. Naime, mnoge potrebe koje u uslovima realizacije zatvorene strategije treba zadovoljiti nisu rezultat realnih ekonomskih odnosa i promjena strukture proizvodnje i potrošnje, već su vještački produkovane u cilju opravdavanja ulaganja u nove razvojne kapacitete.

Koncept zatvorene ekonomije je u suprotnosti sa imperativom uvažavanja zakonitosti tržišne utakmice. On neprekidno generiše informacije koje idu u prilog formiranju zaključka da je takva strategija ne samo prava već u konkretnim okolnostima i jedino moguća. U takvim uslovima postupak neprekidnog podizanja novih proizvodnih kapaciteta čini objektivnu pretpostavku privrednog rasta i razvoja. Logična posljedica takvog stanja je predimenzioniranje proizvodnog potencijala i izrazito neproduktivna alokacija raspoloživog kapitala.

Naprijed istaknute prednosti i posebno nedostatci strategije zatvorene privrede važe logično u obrnutom smislu i za strategiju otvorene privrede. Neminovnost koncipiranja strategije otvorene privrede treba tretirati u sklopu velikih promjena u međunarodnim ekonomskim, a i političkim odnosima. U osnovi dualne podjele na strategiju intenzivnog i strategiju ekstenzivnog razvoja nalazi se razlikovanje faktora razvoja na intenzivne i ekstenzivne. Intenzivni privredni rast karakteriše smanjenje pojedinih proizvodnih utrošaka po jedinici finalnog outputa uz istovremeno ispoljavanje povećane vrijednosti finalnih proizvoda po jedinici rada. Drugim riječima, pod intenzifikacijom tempa privrednog rasta podrazumijeva se takav proces kod koga se veći ili preovladavajući dio prirasta proizvodnje postiže na račun povećane efikasnosti u iskorišćavanju proizvodnih faktora. I obrnuto, pod ekstenzivnim podrazumijeva se tip razvoja kod koga se najveći dio proizvodnje ostvaruje na račun kvantitativnog uvećanja utrošaka proizvodnih faktora.

4.2. Strategija održivog razvoja

Poznati razvojni teoretičar Kenet Boulding je još početkom šezdesetih godina XX vijeka istupio sa tezom da je potrebno strategije privrednog razvoja vodećih tržišnih privreda preispitati budući da je rastuća proizvodnja bivala praćena naglašenim narušavanjem ekološke ravnoteže. Svijest o neophodnosti uvažavanja ekoloških kriterija na svim nivoima postala je dominantna i kod vodećih političkih činilaca tako da su Ujedinjene nacije 1983.godine obrazovale komisiju za razvoj i čovjekovu okolinu čijem je čelu bila u to vrijeme švedski premijer G. M. Brautland. Ova komisija je 1987. godine sačinila izuzetno iscrpnu studiju o

najbitnijim pitanjima privrednog rasta i razvoja koji su praćeni sve izraženijim ekološkim zahtjevima. U njoj je termin održivi razvoj (sustainable development) definisan kao „usaglašavanje potreba današnje generacije bez ugrožavanja potreba budućih naraštaja“⁸. S obizom da se priroda posmatrala kao pretpostavka za ispunjavanje kako sadašnjih tako i budućih potreba ljudi, proizilazi da je ideja o održivosti prvenstveno bila ekonomska, a ne ekološka. Značenje termina je u svakom slučaju diskutabilno. Ideja održivog razvoja je ubjedljivija ukoliko se tumači kao način da dodatni nivo razvoja može biti društveno nepotreban ukoliko se životna sredina katastrofalno degradira, ako veća nejednakost u raspodjeli vodi političkim nemirima, i tome slično. Korisna definicija neodrživog razvoja bi mogla biti da je to razvoj nakon koga ekološka šteta kažnjava privredni rast. „Ako se razvoj definiše kao povećanje blagostanja, onda održivi razvoj znači nesmanjivanje blagostanja tokom vremena. Održivost implicira odgovorno ponašanje prema budućim generacijama, bez obzira na činjenicu da one nemaju pravo glasa i da ne mogu uticati na kreiranje politike. Održivi razvoj teži ka ekonomskom razvoju, shvaćenom u tradicionalnom smislu - kao povećanje per capita blagostanja, ali se tome priključuje i zahtev za smanjivanje siromaštva i nepravde, kao i zahtev da „resursna osnovanacionalnih privreda i svjetske ekonomije mora da bude sačuvana“⁹. Ukratko, suština koncepta održivog razvoja čini interakcija privrednog i društvenog razvoja i životne sredine i međusobna uslovljenost i komplementarnost politike privrednog razvoja i politike zaštite životne sredine koje uvažavaju zakonitosti ekoloških sistema. Drugim riječima, za razliku od svih prethodnih strategija privrednog razvoja u paradigmi održivog razvoja ekonomski ciljevi gube na svom relativnom značenju.¹⁰

8 Veselinović, P.: *Ekonomija V izdanje*. Beograd: Univerzitet Singidunum, 2013, str. 219.

9 Isto, str. 219.

10 Isto, str. 216-220.

5. STRATEGIJSKO PLANIRANJE

5.1. Metod scenarija

U literaturi se riječ scenario pojavila posljednjih decenija XX vijeka, gdje je veći broj autora definiše kao pomoćnu konstrukciju hipotetičkog niza događaja, formalizovanu u cilju sagledavanja strategija i alternativa procesa odlučivanja. Budući da se realizacija i provjera planskih odluka uvijek dešava u perspektivi, postoji objektivna potreba da se, putem imaginarnih slika moguće budućnosti, realnije dođe do neke mape situacije (korak po korak) i preciznije odrede alternative za svakog učesnika na svakom koraku. Dakle, osnovni zadatak scenarija je da opciono izloži moguće budućnosti, kako bi menadžment mogao anticipirati uticaje pojedinih planskih odluka na promjenu ekonomske pozicije poslovnog sistema. U suštini, scenario je sistematizovan napor skiciranja budućnosti, tako da se razlikuje od drugih pristupa predviđanja po tome što obično više obezbjeđuje kvalitativnu deskripciju, a manje matematičku preciznost. Scenario analiza nastoji da identifikuje alternativne budućnosti, od kojih je svaka moguća, ali ni jedna sigurna, tako da je pojedini autori tretiraju kao neizbježan proces učenja preduzeća kojim se smanjuje neizvjesnost za poslovne šanse i prijetnje u formulisanju strategije odlučivanja.

Uključivanjem neizvjesnosti u strategijsku jednačinu, zasnovanu na kritičnim ishodima različitih scenarija viševarijantnog (kontingentnog) planiranja, pravi se paralela između sljedeće tri koncepcije strategijskog menadžmenta:

- *Racionalistička*: bazira se na vjerovanju da je zadatak menadžmenta da u okviru raspoloživih resursa otkrije optimalnu strategiju.
- *Evolucionistička*: ukazuje na kompleksnost poslovnog ponašanja, osporavajući apriorno definisanje strategije; do strategije se dolazi doživljavanjem poslovnih promjena, odnosno iz retrospektive.
- *Procesna*: zasniva se na kombinaciji racionalnog i evolutivnog pristupa, tako da se kroz adaptivan proces učenja na greškama formira racionalna strategijska forma.

Scenario, za razliku od konvencionalnog predviđanja, testira razvoj

budućih situacija u okruženju, od sadašnjosti ka budućnosti, uključujući analizu mogućeg diskontinuiteta.

Menadžer, računajući na turbulenciju uslova predviđanja u okruženju, gdje preduzeće obavlja svoju poslovnu misiju, treba da procjeni sve scenarije i brzo i fleksibilno reaguje na inscenirane promjene. Scenario, u odnosu na modele simulacije, omogućava da se eliminišu barijere, odnosno ograničenja u pogledu apsolutnog simuliranja. Korištenje scenarija, kao vrijednosnog pristupa neizvjesnoj budućnosti, predstavlja susret sa njenim alternativama, gdje se za svaku sastavlja pojedinačan scenario koji objašnjava implikacije budućih događaja. U scenarijima budućnost se opisuje kao vjerovatna, diskutabilna i nevjerovatna, tako da se sastavlja optimistički, normalni i pesimistički scenario. Kako je budućnost teška za mjerenje i kontrolu, scenario se bazira na vjerovanju da je jedino primjerenim opcionim ponašanjem i uvođenjem alternativnih ishoda, menadžmentu jasnije kako da planski reaguje na svaki ishod. Pisanje scenarija zasniva se na pretpostavci da budućnost često sadrži situacije bez istorije, odnosno da nije matematička manipulacija prošlosti, tako da je njegova primjena naročito poželjna kada preduzeće pripada grani kapitalno - intenzivnih ulaganja, dugog perioda razvoja i iniciranja dogovorenih poslovnih šansi. Upotreba scenarija omogućava da se proces odlučivanja poveže pomoću imaginacije, dešifruju signali koji nose remetilačke uticaje i poruke, i anticipiraju uticaje na šanse i prijetnje iz okruženja.

Navedene karakteristike metode scenarija promovisale su ga kao raširen i korišten način upravljanja iznenađenjima. Ipak njegova konkretna primjena zahtijeva da se preciziraju obuhvatnost i predvidljivost faktora, vremenski horizont koji zavisi od resursa i poslovnih ambicija, kao i broj scenarija-ishoda koji će se pisati (3-4 scenarija za period od jedne decenije). Scenariji, prema karakteru i sadržaju navedenih faktora, najčešće se klasifikuju kao referentni (osnovni) scenario u kojem se nastavljaju postojeći odnosi, ekstremno dobar i ekstremno loš scenario. Kako je metod scenarija u funkciji poslovnog planiranja i odlučivanja, njegovo pisanje mora biti transparentno sa situacijom u koje dolazi preduzeće, tako da se u literaturi i poslovnoj praksi pojavljuju različiti pristupi sastavljanja scenarija. Potreba za scenario - odlučivanjem može se slikovito predstaviti sljedećom matricom (tabela 1) čije su koordinate nivo

intenziteta u kapitalnim ulaganjima i vrijeme za razvoj proizvoda, a dat je prikaz velikog i malog vremena za razvoj proizvoda, kao i visok i nizak nivo kapitalne intenzivnosti.

Tabela 1: Vrijeme za razvoj proizvoda i nivo kapitalne intenzivnosti

Vrijeme za razvoj proizvoda Nivo kapitalne intenzivnosti	Veliko	Malo
Visok	Scenario planiranja	Scenario planiranja i formalno predviđanje
Nizak	Scenario planiranja i formalno predviđanje	Jednostavno predviđanje

Iz odnosa tipa proizvodno - kapitalne grane i vremena za razvoj proizvoda, jasno je da ako preduzeće pripada grani sa visokim nivoom intenzivnosti kapitala i velikim vremenom, neophodno je da koristi metodologiju scenarija planiranja: npr. multinacionalne naftne kompanije. U obrnutoj situaciji dovoljno je koristiti neku od strategija jednostavnijeg predviđanja, dok je u ostala dva slučaja potrebno koristiti kombinaciju formalnog predviđanja i scenarija.¹¹

5.2. SWOT analiza

Bazična ideja SWOT analize je da se njome omogući takvo razvojno ponašanje preduzeća koje će obezbjeđivati maksimalno korištenje vlastitih šansi i snaga (rezervi) sa jedne strane i minimiziranje slabosti i prijetnji sa druge strane. Osamdesetih godina XX vijeka H. Wehrich je razvio TOWS matricu koja analizira iste faktore kao SWOT analiza, samo polazi obrnutim redom. SWOT ili TOWS je akronim od početnih slova engleskih riječi: strenghts (snaga, sposobnosti), weaknesses (slabosti), opportunities (šanse) i threats (prijetnje). Radi se o konceptu koji treba da menadžerima omogući sistemsku analizu prijetnji i šansi kao i njihovo balansiranje

¹¹ Mikić, Đ.: *Teorija i strategija odlučivanja (kriterijumski izbor upravljačkih akcija)*. Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“, 2006, str. 236-238.

sa internim faktorima, kako bi se na osnovu takvog sučeljavanja definisala poslovna vizija, odnosno ciljevi i strategijske opcije poslovne misije. Dakle, cilj je da se optimizira ponašanje preduzeća u odnosu na njegove potencijale, kao i sadašnje i buduće stanje okruženja. Približavanje idealnoj situaciji gdje se prijetnje pretvaraju u šanse, može da počne od analize okruženja do internih mogućnosti ili obrnuto, zatim identifikovanjem važnih problema, startovanjem sa određenim ciljem, itd.¹²

5.3. Benčmarking

Nastanak i razvoj tehnike benčmarking (izv.benchmarking) najčešće se vezuje za napore Japanaca u drugoj polovini XX vijeka da posjete najefikasnija preduzeća u SAD i Zapadnoj Evropi, kako bi prikupili znanje, tehnologije i ideje, koje bi mogli transferirati u vlastite poslovne ambijente. Krajem XX vijeka i početkom XXI vijeka veći broj preduzeća prihvata benčmarking kao nezaobilaznu tehniku komparativne analize u odlučivanju, gdje se efikasnost vlastitog poslovanja upoređuje sa poslovnom efikasnosti najboljeg preduzeća. Suštinu benčmarking tehnike veoma autentično odražavaju i definicije sljedećih autora¹³: Primjena tehnike benčmarkinga, koji nosi poslovnu poruku i pokušaj da se postane bolji od najboljeg, ima posebno velik značaj u oblasti poslovnog planiranja, satisfakcije kupaca (tražnja učestvuje u kreiranju ponude), kontinuiranog poboljšanja poslovne efikasnosti, reinženjeringa poslovnog procesa i trajnog učenja itd.¹⁴

¹² Isto, str. 243.

¹³ Prema: **Mikić, Đ.**: *Teorija i strategija odlučivanja (kriterijumski izbor upravljačkih akcija)*. Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“, 2006. str. 251, preuzeo je definiciju benčmarkinga od: Freeman, Gilbert Stoner, koja glasi: „Benčmarking je proces iznalaženja najboljeg postojećeg proizvoda, proizvodnog procesa i usluga i njihova upotreba kao standarda za poboljšanje kompanijih sopstvenih proizvoda, procesa i usluga“, po A. T. Kearneu: „ Benčmarking ima za cilj uporednu ocjenu procesa korištenih indikatora utvrđenih kroz usmjeravanje istraživanja između reprezentative grupe sličnih ili konkurentskih organizacija, koji mogu voditi implemetaciji najbolje prakse i od Bendlell T. Boutler, L. Gatford „Benčmarking predstavlja kontinuirani proces mjerenja i upoređivanja sopstvenih proizvoda i usluga kao i cjelokupnog poslovnog procesa ili nekog od njegovih dijelova u odnosu na najznačajnije konkurentne ili one kompanije koje su priznate kao industrijski lideri“.

¹⁴ Prilagođeno prema: **Mikić, Đ.**: *Teorija i strategija odlučivanja (kriterijumski izbor*

6. BITNI ASPEKTI VREDNOVANJA STRATEGIJE

Vrednovanje strategije je složen postupak koji započinje vrednovanjem mogućih strategija biznisa. Diversifikovana i decentralizovana preduzeća pored divizija ili strategijskih poslovnih jedinica imaju i korporativni vrh. Drugim riječima, strategijsko planiranje se obavlja i na nivou preduzeća i na nivou pojedinačnih biznisa. Iako svaki biznis ima različite strategijske ciljeve, njih sve integriše cilj stvaranja vrijednosti za vlasnike. Zato je na nivou preduzeća neophodno sagledati nivo potencijalne sinergije kombinovanjem strategija dijelova, kao i potreban nivo ulaganja da bi se strategija sprovela.

6.1. Vrednovanje opcija

Planiranje uvijek predstavlja način smanjenja neizvjesnosti. Strategijsko planiranje podrazumijeva izradu strategije, izbor ključnih projekata i formulisanje strategijskog plana, dok poslovno planiranje podrazumijeva izradu biznis plana. Biznis plan je, zapravo, projekcija osnovnih finansijskih izvještaja (bilans uspjeha, bilans stanja i izvještaj o novčanom toku) za plan prodaje, proizvodnje, investicija i istraživanja i razvoja. Slično je i sa strategijskim planom, s tim da on uključuje efekte ključnih projekata. Standardni finansijski format biznis plana i strategijskog plana omogućava konzistentnost u komunikaciji, jer se u osnovi isti dokumenti koriste za komunikaciju između menadžera, kao i između menadžera i vlasnika. Pored konzistentnosti kao očigledne prednosti, ovaj pristup ima i određene mane. Osnovna mana se odnosi na odsustvo preciznih informacija konsekvencama. Suštinski element strategije biznisa predstavlja proizvod/usluga. Posljedično, optimalna strategija za biznis je posljedica atraktivnosti grane i pozicije biznisa u odnosu na konkurente. Na nivou preduzeća strategija ima širi obuhvat. U fokusu je portfolio biznisa. Šušlina je kako alocirati resurse na pojedinačne biznise kako bi se povećala vrijednost portfolija.¹⁵

upravljačkih akcija). Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“, 2006.str. 251-252.

¹⁵ Đuričin, N.D., Janošević, V.S., Kaličanin, M. Đ.: *Menadžment i strategija sedmo izdanje*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 2012, str. 533.

6.2. Vrednovanje sinergije

Strategija preduzeća treba da bude takva da vrijednost preduzeća, kao posljedica strategija njegovih pojedinačnih biznisa, treba da bude veća od zbira vrijednosti organizacionih dijelova. Sinergetski efekat je posljedica različitih strategijskih izbora.¹⁶

7. ZNAČAJ PRIMJENE STRATEGIJSKOG MENADŽMENTA U POSLOVANJU PREDUZEĆA

Veliki broj sprovedenih istraživanja pokazuju da su one organizacije koje su primjenjivale koncept strategijskog menadžmenta u praksi, u prosjeku ostvarivale bolje dugoročne performanse preduzeća. Kao osnovne prednosti primjene strategijskog menadžmenta, u savremenom turbulentnom okruženju, mogu se navesti:

- Usklađivanje preduzeća sa promjenama u okruženju (uslov opstanka preduzeća u dužem roku). Predstavlja sposobnost prilagođenja preduzeća dinamičkim promjenama u okruženju.
- Ostvarivanje boljih performansi preduzeća, kroz iskorišćavanje tržišnih šansi, umanjena opasnosti i podizanje efikasnosti preduzeća mogu se ostvariti bolje performanse, u odnosu na preduzeća, koja ne primjenjuju strategijski menadžment.
- Bolje usklađivanje i koordinacija poslovnih aktivnosti različitih (internih) organizacionih jedinica preduzeća u pravcu ostvarivanja postavljenih ciljeva.
- Povezivanje organizacionih ciljeva sa ličnim ciljevima pojedinaca u organizacijama. Postojanje dugoročnih ciljeva, strategije kao dugoročnog plana razvoja i rasta preduzeća daje mogućnost članovima organizacije da definišu svoje lične ciljeve.¹⁷

¹⁶ Isto, str. 535.

¹⁷ Milošević, D., (2015), »Strategija rasta i razvoja preduzeća u savremenom okruženju IV izdanje«, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo Beograd. Str.:31.

8. ZAKLJUČAK

Ekonomija predstavlja osnov za razvoj i napredak svakog društva u cjelini i u velikoj mjeri je zavisna od načina raspodjele i upravljanja raspoloživim resursima. Stepem razvijenosti jedne zemlje se mjeri nivoom razvijenosti ekonomije, jer nerazvijena ekonomija u svim sferama privrede povlači za sobom i veliku nezaposlenost stanovništva i dovodi u pitanje njihovu egzistenciju. Da bi ekonomija jedne zemlje bila u porastu mora da bude konkurentna u odnosu na ekonomiju drugih zemalja. Konkurentnost je bitan faktor koji može da utiče na stepen razvijenosti ekonomije i uopšte privrede na tržištu, kako domaćem tako i stranom. Konkurentnost jedne zemlje je u velikoj mjeri zavisna od mogućnosti proizvodnje proizvoda po određenim cijenama, od spektra ponude proizvoda, broja prodavaca koji prodaju određeni proizvod kao i toga da li postoje određene prepreke za ulazak na konkurentno tržište. Ako neko preduzeće nije u mogućnosti da proizvede kvalitetan određeni proizvod po nižim cijenama nego što to čine druga preduzeća, ne može biti konkurentno na širokom tržištu. Na taj način omogućava drugim konkurentima da prodaju svoje proizvode po nižim i prihvatljivijim cijenama za kupce nego što to može ponuditi kupcima domaće tržište. Kupovinom proizvoda od drugih konkurenata dolazi i do izlaska novca iz zemlje što može da ima negativne posljedice na sopstvenu ekonomiju jedne zemlje. Ako ne postoji veća mogućnost unutar jedne zemlje za veći podsticaj razvoja privrede u velikoj mjeri poboljšanje razvoja privrede mogu doprinjeti razne investicije. Investiranje je u velikoj mjeri zavisno i od zainteresovanosti samog investitora da ulaže novac u određene projekte i na određenom području. Dolaskom investitori ulažu novčana sredstva u određenu proizvodnju za koju su zainteresovani i na taj način otvaraju nova radna mjesta i zapošljavaju određeni broj ljudi. Zapošljavanjem ljudi smanjuje se stopa nezaposlenosti i povećavaju prihodi unutar jedne zemlje. Strategija je u velikoj mjeri bitna za razvoj ekonomije i uopšte za privredni rast jedne zemlje. Strategija treba da odgovara metode koje će na najbolji način omogućiti realizaciju određenih zacrtanih razvojnih ciljeva jedne zemlje. Takođe, u realizaciji razvojnih ciljeva veliki uticaj ima i strategijski menadžment čija primjena može da ima pozitivne

rezultate.

Imajući u vidu gore navedeno, nije teško zaključiti da od dobro definisane i dobro sprovedene ekonomske strategije zavisi i stanje sistema bezbjednosti svake države, pa tako i Bosne i Hercegovine, jer apsurdno je uopšte i govoriti o dobrom sistemu bezbjednosti, a da prethodno nije definisana ekonomska strategija, koja je polazna osnova za finansiranje svih budžetskih rashoda.

LITERATURA:

- [1] **Đuričin, N.Đ., Janošević, V.S., Kaličanin, M.Đ.:** *Menadžment i strategija sedmo izdanje*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 2012.
- [2] **Gnjatović, D.:** *Osnovi ekonomije*. Kragujevac: Fakultet za hotelijerstvo i turizam Univerziteta u Kragujevcu – departman u Vrnjačkoj Banji, 2016.
- [3] **Mikić, Đ.:** *Teorija i strategija odlučivanja (kriterijumski izbor upravljačkih akcija)*. Banja Luka: Panevropski univerzitet „Apeiron“, 2006.
- [4] **Milošević, D.:** *Strategija rasta i razvoja preduzeća u savremenom okruženju IV izdanje*. Beograd: Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, 2015.
- [5] **Milošević, G.:** *Osnovi ekonomije*. Novi Sad: Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, 2016.
- [6] **Pejović, I.:** *Osnovi savremene ekonomije*. Beograd: Visoka škola za ekonomiju i upravu, 2017.
- [7] **Veselinović, P.:** *Ekonomija V izdanje*. Beograd: Univerzitet Singidunum, 2013.

Prof. dr Braco Kovačević¹

UDK 796.323:177
Pregledni rad

SPORT KAO IGRA I DEVIJACIJA

SPORT AS A GAME AND A DEVIATION

Apstrakt: Sport može da predstavlja slobodnu igru, kao što može da ima i obilježje devijantne igre. Kao devijacija, sport je deformisan oblik igre, područje militarizacije, otuđenja, tolerisanog i netolerisanog nasilja. Sport izražava prirodu, suštinu i kvalitet određenih društvenih odnosa. U savremenim kapitalističkim društvenim odnosima, sport je komercijalizovan, birokratizovan, manipulativan i devijantan izraz čovjekovog načina života.

Ključne riječi: dehumanizacija, devijacije, igra, otuđenje, sport.

Abstract: Sport can be a free game, but it may also have the character of a deviant game. As a deviation, sport is a deformed form of play, area of militarization, alienation, tolerated and non-tolerated violence. Sport expresses nature, the essence and quality of certain social relations. In contemporary capitalist social relations, sport is a commercialized, bureaucratized, manipulative and deviant expression of man's way of life.

Keywords: dehumanization, deviations, play, alienation, sport

1. UVOD

Sport je izuzetno značajna društvena pojava XX i XXI vijeka. Za mlade je veoma privlačan jer omogućava ne samo tjelesni, fizički i psihički razvoj, nego omogućava i materijalnu i finansijsku promociju. S jedne strane posmatrano, sport je mladima atraktivna igra a, s druge strane

¹ Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

posmatrano, on je i područje u okviru kojeg se razvijaju i generišu različiti oblici devijacija.

2. SPORT KAO IGRA

Pristupi sportu su različiti, i oni se kreću u rasponu isticanja različitih, pozitivnih ili negativnih stavova. Uzmimo, najprije, za primjer *pozitivne stavove o sportu* koji ističu da je sport: *najvažniji kulturni fenomen savremenog doba*; *'estetska stvar'*; mehanizam *lične i socijalne afirmacije* i ispoljavanja *zajedništva*; prostor u kojem se osobe *psihički obogaćuju*, tako što predstavlja reakciju na dosadu i monotoniju (u procesu rada ili procesu učenja); mehanizam grupne *identifikacije*; područje manifestovanja posebnog *stila mladih*; mehanizam *apsorbovanja i trošenja viška energije* ljudi; način *bezazlenog pražnjenja agresivne i nagomilane energije* i, u tom smislu, predstavlja izvanredno sredstvo sprečavanja stresova; *područje kompenzacije*; prostor pozitivne *socijalizacije* i *individualizacije*, u okviru kojeg se individue odvajaju od izazova socijalno-patoloških i psihopatoloških pojava; mehanizam koji ima *pozitivan uticaj na publiku* tako što se ona pozitivno identifikuje sa takmičarima i klubovima koji za nju postaju uzorom; mehanizam koji ima *integrativnu i regulativnu* ulogu i funkciju u društvu prostor u kojem se čovjekove *ograničenosti ukidaju*; mehanizam *socijalne kontrole nasilja*, itd.

Ali, bez obzira na sve to, sport je privlačan, i posebno, sport je *privlačan za mlade*. Razloge privlačnosti sporta za mlade treba tražiti u različitim uzrocima, interesima i potrebama, kao što su: potreba za statusom, novcem i biznisom, potreba za profiliranjem tjelesnosti kao sredstva oblikovanja tijela ličnosti sportiste, potreba za ličnom afirmacijom i samo-realizacijom, potreba za ispunjavanjem slobodnog vremena, potreba za eksperimentisanjem novih životnih iskustava, potreba za druženjem, za spektaklom, ritualima i ceremonijama, potreba i želja da se pobjegne iz svijeta anonimnosti i "da se postane neko", "idol" i "zvijezda".

3. SPORT KAO DEVIJACIJA

Pored isticanja pozitivnih komponenti sporta, treba pomenuti i one **negativne**. U tom pogledu se obično ističe da je sport je područje visokog **rizika** (s obzirom na agresiju, nasilje i incidente); da je područje *tribalizacije navijačkog svijeta* (njegovog plemenskog sukoba i ratništva); područje *militarizacije navijačkog ponašanja* (militarizacije agresije i nasilja, histerije i razularenosti, iracionalne kompeticije i iživljavanja: na terenu između jednih i drugih sportista, na tribinama između jednih i drugih navijača); područje izražavanja *nagona suparništva*; da nije igra, nego je *sredstvo sticanja profita*, materijalnih dobara i socijalnog statusa; da je *komercijalizovani deformisan oblik igre*; *surogat igre*, on je otuđen, kao što je otuđen i sam život; da predstavlja *“industriju zabave”* i *“industriju svijesti”*; da je područje *manipulacije “slobodnim vremenom”*; sport predstavlja *degradaciju slobodnog vremena*; slobodno vrijeme ispunjava tri bitne funkcije neophodne za čovjeka: *odmor, razonodu i razvoj*; sport ne ispunjava treći zahtjev ili funkciju te, tako, degradira slobodno vrijeme; Da je sredstvo *“opijanja masa”*, njihovog obmanjivanja i zaglupljivanja; on je sredstvo odvajanja čovjeka od realnih društvenih i političkih problema, odnosno, on predstavlja izraz *“bjekstva”* od *“realnosti”*; on daje iluziju moći i značaja, lažne identifikacije sa igračima i klubovima; da je mehanizam *manipulacije masa* zato što ima *“ulogu ventila”* i što predstavlja područje *“oslobađanja napetosti”* koje prouzrokuju konflikti vezani za nezadovoljstvo življenja; smatra se da ovo obilježje sporta proizlazi iz *kompensacije* kao psihičkog odbrambenog mehanizma na frustracije, a koji se javljaju kao reakcija na osjećaj marginalnosti koji ljudi imaju u svakodnevnom životu, te da baš toj frustraciji oni nastoje da učestvuju u sportskom spektaklu kako bi se *“rasteretili”*; tako su sport, sportska takmičenja i sportski ambijenti pogodno područje na kojem se masa *“prazni”* i tako *“pripitomljava”* i konformistički otupljuje oštrice svoga protesta koji bi mogao ugroziti postojeći sistem; da je područje u kojem se *toleriše devijanto ponašanje* i *nasilje*, odnosno područje na kojem se izrazitije može ispoljiti ponašanje koje predstavlja tolerisanje kršenja normi koje se u običnom životu ne toleriše; da prestaje da bude *zadovoljstvo, radost, umjetnost i igra*, već se *pretvara u profesiju* za koju

rezultat i pobjeda predstavljaju vrhunske vrijednosti, itd.

Bez obzira na pozitivne ili negativne stavove o sportu, neophodno je reći da je *sport izraz određenih društvenih odnosa*. Upravo, u tom smislu se može reći da sport gubi obilježja igre i razonode za one za koje je on zanimanje. Takođe, sport se tehnozira jer postaje stvar stručnjaka, bez kojih ovakvog sporta i nema. On se i institucionalizuje i komercijalizira, postaje "biznisom", profesijom, unosnim i profitabilnim poslom. Takođe, sport se birokratizuje jer postaje "posebnim" područjem kojim rukovode određene "tajne sile" (tijela, odbori, komiteti, i slično). I, konačno, sport se elitizira (proizvodi "zvijezde" i "idole", s kojima se masa na određeni način identifikuje).

Kada se govori o odnosu *otuđenja* i *sporta* i, prije svega, modernog, savremenog sporta, teoretičari kao dominantne karakteristike modernog sporta ističu: *profesionalizaciju* i *komercijalizaciju* sporta, *dehumanizaciju* i *alijenaciju*, i *birokratizaciju sporta*.

Prvo, sport se *profesionalizuje* i *komercijalizuje*, a to znači da je sport izraz postojanja profesionalizacije i komercijalizacije društvenih djelatnosti, procesa i odnosa.

Drugo, sport je dehumanizovan i otuđen. Teoretičari koji se bave objašnjenjem sporta kao otuđenja, decidno ističu da su "veliki sportski rezultati" zapravo mali ljudski rezultati, zato što sportista nema vremena niti mogućnosti za onim "običnim ljudskim stvarima". Ukoliko želi da bude "vrhunska", sportska djelatnost ne dopušta bavljenje drugim djelatnostima što, naravno, utiče na otuđenost emocionalne i psihičke strukture ličnosti. S druge strane posmatrano, u mnogim sportovima sama tehnika postaje značajnija od drugih faktora sporta (prirodnih sposobnosti), da sport gubi obilježje igre a pojedinci svoju sopstvenu autonomiju (na primjer, mnogi teški sportovi, kao što su, na primjer, plivanje ili ženska gimnastika imaju svoju osnovu isključivo među djecom). I, kako primjećuje jedan istraživač, "dok je s jedne strane dječiji rad zabranjen, s druge strane se ponekad djeca u centrima za trening vrhunskog sporta moraju mučiti preko granice svojih sposobnosti - u interesu sporta nacije i svog vlastitog". Upravo, zato se dešava da upotreba djece u sportu za djecu znači njihovo odvajanje od djetinjstva. Naporni treninzi u funkciji "uspjeha", teror sportske pedagogije i trenera, korištenje nedozvoljenih

sredstava, neishranjenost (npr. gimnastičarke sa 25. kilograma tjelesne težine i sa nešto preko 130 centimetara visine) - djelimična je slika i svakodnevica djece bez djetinjstva. Evo kako jedan teoretičar sporta ilustrativno piše o upotrebi *djece u sportu*. "Trenerima nisu potrebna mamina i tatina dječica nego momci koji su od malena navikli da se bore za život, za parče hljeba, koje niko nije mazio, tetošio... Samo sa njima treneri mogu da rede ono što hoće, ono što je potrebno da bi se postigao rezultat, pobjeda. Oni su za trenera 'čisti materijal', predmet obrade, dehumanizovano oruđe koje ih ničim ne obavezuje na ljudski odnos, ljudski postupak... Koliko je Roma, koliko radničke i seljačke sirotinje do sada iskrvarilo po bezbrojnim ringovima, koliko ih je fizički i mentalno unakaženo? Koliko je uništeno mladih organizama, koliko je ljudi osakaćeno na sportskim borilištima dok su se borili da prežive i da drugima napune džepove, da za druge osvoje medalje, pobjede? Koliko će još mladih ljudi biti osakaćeno, koliko će njih još umrijeti da bi se otkrila poledina manipulacije ljudima, a trgovina robljem u kojoj stradaju oni koji su najmanje socijalno zaštićeni, oni koji su na društvenom dnu? A sve se to prekriva ogromnim idiotskim naslovom, novim najavama novih spektakala; sve se to prikriva razvijanjem navijačke euforije koja i dalje treba da proizvodi zaglupljene, zalučene ljude koji nisu sposobni ni da shvate ono što se oko njih zbiva, svoj položaj, način na koji od njih prave budale a kamoli da teže osmišljenoj promjeni postojećih odnosa. Oni će i dalje davati pare kojima će se kupovati njihova djeca, praviti spektakli da bi oni ostali tamo gdje jesu, da bi oni i dalje ostali objekti eksploatacije i samovolje, 'masa', 'raja', 'narod', 'nesvjesna gomila'" Da bismo ukratko objasnili dehumanizirajuća svojstva sporta, uzmimo za primjer i odnos između sporta i zdravlja, ili samo nasilje nad tijelom. Da li sport nepovoljno utiče na *zdravstveno stanje žene*? "Zaostale su i ničim dokazane postavke da žene gube ženstvenost, da sport smanjuje fertilnu sposobnost; dokumentovanim činjenicama i iscrpnim analizama i statističkim podacima dokazano je suprotno... Postoje izvjesni fiziološki momenti koji su specifični samo za žene; ukoliko ne bismo vodili računa o njima, mogli bismo ženin organizam dovesti u patološko stanje, a s tim joj i onemogućiti bavljenje sportom. Isto tako, na izgled banalna ginekološka oboljenja, preko kojih se olako prelazi, mogu dovesti do trajne

nesposobnosti žene, ne samo za bavljenje sportom, nego i za ugrožavaje i njene sposobnosti za reprodukciju i rad” - primjećuje jedan sportski analitičar.

I treće, sport se *birokratizira*, što znači da kako raste obim i opseg sporta, u njemu nužno sve više zadobivaju ulogu formalne institucije koje u potpunosti odlučuju o cjelokupnoj aktivnosti u sportu. I, naravno, sve se više povećava broj onih koji “žive od sporta”, a ne samo “za sport”.

Sport, posebno takmičarski, izražava određeni stepen otuđenosti izražene i kroz destrukciju: toliko je mnogo destruktivnog u našoj individualističkoj kulturi da je ono zapravo kulturni obrazac; kod neurotičnih osoba destruktivni aspekt je snažniji od konstruktivnog, jer za njih je mnogo važnije da druge vidi pobijeđene nego da sami uspiju: u takmičarskoj borbi naše kulture podesno je pokušati da se ošteti konkurent ili nemogući potencijalni rival radi poboljšanja sopstvene pozicije ili slave. Sport ne oplemenjuje, nego razara i uništava.

Područje sporta je jedno veliko područje različitih oblika *devijacija*. Kako bi nam to bilo razumljivije, uzmimo za primjer drogu i, najprije, “slučaj Birgit Dresel”. Poznat je slučaj da je desetog aprila 1987. godine u Zapadnoj Njemačkoj umrla dvadesetšestogodišnja sedmobojka Birgit Dresel. Za nju je prethodna, 1986. godina, bila veoma uspješna. Sa 33. Mjesta je došla na 6. Mjesto svjetske rang liste. Da bi poboljšala svoje mjesto, pripremala se za prvenstvo svijeta u Rimu i Olimpijske igre u Seulu. Da bi došla do neophodne forme, smatrala je da je neophodno da uzima doping sredstva. Svakodnevno ih je koristila, čak je to išlo do 101. medikamenta. Umrla je, a ljekari su konstatovali da je intenziviranje treninga i korištenje doping sredstava ugrozilo “biološke granice” te da je, kao posljedica toga, došlo do otkazivanja rada unutrašnjih organa, trovanja i raspada krvi. Ljekari su takođe konstatovali da je Birgitin organizam već bio sklon povredama, te da je već ranije imala hroničnu lumbalgiju i skoliozu, oštećenje diskusa i srastanje pršljenova, spušten desni dio karlice od dva centimetra pa, prema tome, i razliku u dužini nogu, da je imala degeneraciju čašice koljena, meniskopatiju, upalu desnog skočnog zgloba, ravna stopala, itd. “Slučaj Birgit Dresel” bio je osnova da neki izjave kako su “vrhunski sportisti” zapravo “skupina sportskih bogalja i ranih invalida”. Prema nekim istraživanjima upotreba dopinga u SAD

je postala zabrinjavajuća. Upotreba anabolnih stereoida kod sportista dizača tereta i bodi-bildinga zahvata preko 90%; kod bacača kugle, koplja, diska i ragbista, 70- 80 %; kod šprinterera i desetbojaca 40- 50 %, a kod sportova izdržljivosti 10 %. A, kada su u pitanju žene u sportovima snage zastupljenost je 20%, a u sportovima izdržljivosti 1%. A, kada je u pitanju košarka, ističe se da je u trenutku istraživanja 40-75% igrača NBA lige uzimalo kokain, a oko 10% "free base", specijalno napravljen kokain pojačanog dejstva. Evo jednog iskaza na ovu temu: „Kada sam u proljeće 1970. godine razgovarao s grupom sportista sa Kalifornijskog univerziteta Džim Kalkins, pomoćnik kapitena 'Cal' ragbi tima, mi je rekao da su mu treneri i klupski ljekar davali anabolične stereoide. I jedan i drugi su ga uvjerali da će mu takva sredstva pomoći da uveća mišićnu masu i da ojača, što se i desilo. Ali, nisu gubili vrijeme oko toža da mu skrenu pažnju na moguće opasne prateće posljedice. 'Dobio sam puno na težini kao što su mi i rekli, ali nakon otprilike jednog mjeseca ti stereoidi su stvarno počeli da me zafrkavaju' – rekao mi je Džim. 'Otišao sam kod klupskog ljekara i on mi je priznao da su moguće loše prateće posljedice. Prije ovoga sam imao potpuno povjerenje u trenere i ljekare, i osjećao sam se izdanim. 'I mogao je, budući da je poznato da stereoidi dovode do atrofije testisa, otupljivanju seksualnih podsticaja, oštećenja jetre i žlijezda, a neki ljekari vjeruju da oni uzrokuju rak prostate. A oni su u širokoj upotrebi. Žestoki i brutalni igrač sa kojim se televizijski gledalac oduševljava preko vikenda često je sintetički proizvod. Kad sam pristupio Nacionalnoj ragbi ligi upoznao sam igrače koji uzimaju ne samo stereoide, već i amfetamine i barbiturate i to u zapunjujućoj količini. Većina N.L.F. trenera se više bavi ovim stvarima nego prosječni narkos. Bilo mi je drago kada je Hjuston Ridž (ragbi-veteran) podnio obimnu tužbu prošlog proljeća protiv svog kluba, optužujući njegove zvaničnike za planiranje dopinga i za njegovu zloupotrebu. On ukazuje na to da stereoidi, amfetamini, barbiturati i druga sredstva nisu upotrebljavani 'radi liječenja i ozdravljenja, već s namjerom da se pomoću njih stimuliše duh i tijelo tako da bi igrači mogli da igraju grublje.' U ovom smislu je i Dajana Vilijams, američka sprinterka, 1989. godine posvjedočila da je njen trener primoravao da uzima anabolike: dobijala je „pilule koje izgledaju kao male fudbalske lopte-dianabol“, a zapravo

tada poznati i popularni anabolik. Nakon godinu dana primijetila je promjene na tijelu: rast brkova i brade, klitoris je zadobio, kako je izjavila, „neprijatne proporcije“, a takođe dobila je dubok glas i kosa joj je ubrzano rasla i, na kraju, postala je nimfomanka.

Kada je u pitanju nedozvoljeno korištenje narkotičkih sredstava, poznati su mnogi tzv. „slučajevi“, kao što su: „slučaj Krabe“, „slučaj Ben Džonson“, „slučaj Maradona“, „slučaj Tom Simpson“, „slučaj Birgit Dresel“, „slučaj Džojner“, i drugi. Evo jedne takve potresne priče, upravo bicikliste Tom Simpsona, koji je svojevremeno rekao slijedeće: „Ja nerado uzimam droge, ali spreman sam da zaboravim svoje principe ako to znači da me mogu tuđi vozači koji se dopinguju, a gori su od mene. Ja hranim ženu i djecu. A bez pobjeda nema para“. Tom Simpson je imao dvadeset i devet godina i bio je u „najvećoj formi“ kad je umro za vrijeme trke „Tur d`Frans“.

Evo još jedne „pričice“ koja upozorava i zabrinjava: nekadašnji čuveni američki sportista i „idol“, Al Oeriter, uznemiro je sportsku javnost kada je rekao: „Sportisti masovno uzimaju hormonalni preparat HGH koji nije na popisu nedozvoljenih sredstava i posljednja je riječ farmakološke uspješnosti. Lako se uzima i lako odstranjuje“, a na ove njegove riječi je reagovao jedan stručnjak za doping kontrolu koji je zatim rekao da je sportsko podzemlje veoma dobro organizovano te da je bio „zapanjen držanjem sportskih narkomana“ koji „uopšte ne smatraju da idu amoralnim putem, a nagovaraju ih ljudi željni brze zarade“.

Ili, uzmimo za primjer „drugi slučaj“ devijantnosti u sportu. Naime, nakon prolaska kroz cilj maratona u Los Andjelesu 1984. godine, Švajcarsku maratonku Gabi Andersen-šils su zavili u led, dali joj intervenozne injekcije kako bi se oporavila. Kad je „došla sebi“ i uspjela da progovori, rekla je: „Zadnja dva i po kilometra trčala sam skoro bez svijesti, na atletskoj stazi još samo refleksno. Ne sjećam se ničega“. Nakon ovakvih riječi ljekar australijske federacije je ogorčeno rekao: „životinji ne bi dozvolili da se tako muči, nju su pustili umirati na nogama“. Na to je ljekar kanadske reprezentacije dodao: „Kod konjičkih takmičenja sudije budno paze da konji ne bi dehidrirali, izgleda da u atletici dozvoljavaju da čovjek trpi dok mu ne uzavre mozak“.

Uzmimo za primjer *stadione*, kako bismo lakše razumjeli fenomen devijacija u sportu. U želji da sport igra ulogu „sigurnosnog ventila“ dešava se

to da se nasilje na stadionima ne samo toleriše, već i podstrekava. Stadion su postali mjesta na kojima vlada nasilje; na njima je dozvoljeno mnogo toga što na drugim mjestima nije. Devijacije u sportu su zadobile legalni i legitimni izraz „sportske borbe“. Tako je sve u sportu ne samo dozvoljeno, nego se pospješuje ponašanje koje je zakonom zabranjeno (npr. u boksu). Ili, tzv. „klizeći startovi“ (u fudbalu), namjerno nanošenje teških tjelesnih povreda, „ubistvo sa predumišljanjem i najavom kao što je slučaj u boksu“; saučestvovanje u njemu od strane trenera, vlasnika kluba, ili sudija koji podstrekavaju nanošenje teških tjelesnih povreda tako to „poštuju pravila borbe“, i slično, samo su vanjski manifestacioni izrazi postojanja devijacija u sportu. „Nokaut je jedini zakonom dozvoljeni način ubistva nevinog“ kaže jedan od velikana sportske medicine u svijetu Ernst Jokl. Jeziv je cilj: potres mozga protivnika. Od godine 1900. U ringu je umrlo oko hiljadu ljudi. Austrijski su naučnici utvrdili da 13 od 20 boksera trpi zbog funkcionalnih poremećaja u mozgu. Ili, uzmimo za primjer „*Formulu 1*“ i „slučaj Ajartona Sene“. Mnogi smatraju da je tragična smrt Ajartona Sene primjer režirane „nesreće“. Mnogi kažu da je javna tajna da je kod izrade „bolida“ bezbjednost vozača podređena zahtjevima brzine, odnosno, da se na sve većem broju automobilskih trka stvaraju uslovi i uspostavljaju takva pravila da su nesređe neizbježne. Sena je, kao i mnoge njegove kolege, „žrtva planiranog zločina“. Automobilistički „vlasnici industrije smrti“ su režirali i njegovu smrt, a Sena, „neustrašivi heroj automobilskih staza“ i idol miliona mladih, poginuo je „u bespoštednom ratu koji se vodi između najmoćnijih kapitalističkih klanova“. A da istorija bude još gora Senine gazde su iskoristile njegovu pogibiju da bi uveličali poredak koji ga je uništio stvarajući još jedan „herojski“ mit o vozačima „formule 1“ koji trče za profitom. Zato se sve češće čuju glasovi naučnika da je vrhunski sport štetan za zdravlje, i pri tome navode pravila iz fiziologije, po kojim prevelika opterećenja nisu korisna organizmu, dok mu prevelika štete. U korist ovih tvrdnji govore i podaci američkih osiguravajućih zavoda, koji pokazuju da vrhunski sportisti kraće žive od nesportista, da češće obolijevaju ili se povređuju, zbog čega imaju u kasnijim godinama i teške posljedice, pa i invalidnost. Grupa *fiziologa* je poslije višegodišnjeg istraživanja napravila „tabelu rizika“, u koju su s brojevima od 1 do 6 razvrstali razne

faktore koji mogu mnogo ugroziti zdravlje. U toj tabeli vrhunski sport ocijenjen je faktorom rizika 3, isto kao pušenje ili pretjerana gojaznost. Nauka, koja se u sportu koristi, sve je više pragmatički orijentisana bavēći se istraživanjima koja trebaju da omoguće "veće sportske uspjehe", čak i kad su zdravlje i život sportista ugroženi. Tako su treneri sve više bombardovani sa informacijama koje ih zbunjuju kada je u pitanju fiziologija, pedagogija, psihologija ili sociologija sporta.

4. ZAKLJUČAK

Sport nije samo igra. Kao područje institucionalizacije, profesionalizacije i komercijalizacije, sport je i područje devijacija. I, to, veoma različitih oblika devijacija. S obzirom da će se u budućnosti sport sve više profesionalizovati, komercijalizovati i globalizovati, razumljivo je da će se s njim razvijati i različiti oblici devijantnosti.

LITERATURA:

1. Koković D., Društvo, nasilje i sport, Novi Sad, 2010.
2. Koković D., Sociologija sporta, Beograd, „Fakultet za uslužni biznis“, 2002.
3. Kovačević B., Sociologija sporta, Banja Luka, 2000.
4. Le Bon G., Psihologija gomila, Zagreb, 1989.
5. Vejnović D., Sociologija sporta, Banja Luka, 2006.

Доц. др Станимир Ђукић¹
Доц. др Стево Иветић²

UDK 796/799:338.487]:351.748
Прегледни рад

СПОРТ И ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА УНУТРАШЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ

SPORT AND FORMS OF ENDANGERING INTERNAL SECURITY

Апстракт: Спорт и његова комерцијализација је, и процес трансформације многих професионалних спортских организација у корпорације, од којих су неке са међународним везама у регрутовању играча и рекламирању производа. Облици угрожавања унутрашње безбедности, осим социопатолошких, криминалитета, и корупције, врло често су и угрожавање јавног реда и мира, односно нарушавања јавног реда и мира на спортским и другим приредбама. У раду је дефинисана морална одговорност у спортском менаџменту, бизнис и друштвена одговорност, односно морална одговорност бизниса према спорту. Посебно је наглашена класификација безбедности, са акцентом на унутрашњу безбедност. Осим тога, у раду се разматра спорт и облици угрожавања унутрашње безбедности, са анализом нарушавања јавног реда и мира, као облика угрожавања унутрашње безбедности. Такође, разматрани су најважнији аспекти корупције и безбедности друштва. Најзад, дата је и анализа укупног броја откривених прекршаја јавног реда и мира, посебно на спортским приредбама, на подручју Полицијске управе у Новом Саду.

Кључне речи: спорт, спортски менаџмент, безбедност, морална одговорност, бизнис, унутрашња безбедност, јавни ред и мир, нарушавање јавног реда и мира, корупција, облици угрожавања унутрашње безбедности.

Abstract: Sports and its commercialisation is also a process of

¹ Факултет за дипломатију и безбедност, Београд, Email: stanimirdj@hotmail.com

² Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Email: stevoivetic@gmail.com

transformation of many professional sport organizations in corporations, some of which have international connections in recruiting players and advertising of products. Forms of endangerment of internal security, apart from those socio-pathological, apart from criminality and corruption, often include disturbances of public peace and order at sport and other events. This paper defines moral responsibility in sport management, business and social responsibility i.e. moral responsibility of business towards sports. Classification of security is especially underlined, with an emphasis on internal security. Besides; the paper considers sports and forms of endangerment of internal security, with an analysis of disturbances of public peace and order, as forms of endangerment of internal security. Furthermore, it considers the most important aspects of corruption and security of society. And finally, it gives an analysis of the total number of detected violations of public peace and order, in particular during sport events, in the area covered by the Police Administration in Novi Sad.

Key words: *sport, sport management, security, moral responsibility, business, internal security, public peace and order, disturbances of public peace and order, corruption, forms of endangerment of internal security.*

1. УВОД

Посматран у најбољем светлу, такмичарски спорт може да буде трагање за људском изврсношћу, може да прикаже лепоту, и да створи узбуђење и која фасцинира милионе људи широм света. Али да ли је његова популарност, такође, и његова Ахилова пета? Спорт следи догађаје високог профила, драматична спортска такмичења, харем у популарним спортовима, нешто су што се тражи. Људи желе да виде такве догађаје, понекад они у спортским звездама виде себе, и показују огромну лојалност према таквим тимовима или појединцима. Али пошто су елитни спортови тражени, они су нешто што људи желе да плате да би видели. Другим речима, спорт је постао заједничко трагање за изврсношћу. Силе туриста претвориле су га у робу. Најбољи професионални спортисти и

тренери у популарним спортовима често зараде неколико милиона долара у сезони, често много, много више него наставници, председници колеџа, онколози, и др. Професионална спортска роба може да вреди стотине милиона долара. Чак и на нивоу универзитетског спорта у САД, високопрофилисани амерички фудбал и кошарка највишег нивоа сматрају се, мада то није увек тачно, спортовима који „стварају приходе». Спортисти високог профила пружају забаву и, као и остали забављачи, могу имати огроман утицај на млађе навијаче. Спорт доминира масовним медијима, и телевизијском праву на велике догађаје, као што је НБА мушко кошаркашко првенство, продају се за милијарде долара. У спорту, дакле, не учествују само спортисти на разним нивоима игре. Елитни спортови, икључујући и главне професионалне спортове, такође су постали комерцијалне установе са управљачким телима и бизнисом који прелази оквире спортског интересовања. Да ли је ова комерцијализација спорта добра или лоша? Коју врсту моралних проблема она носи? Да ли се спорт, као што многи тврде, покварио због своје улоге у свету трговине и туриста? Да ли је постао само још једна роба, нешто што се купује и продаје, и да ли му је ова комерцијализација одузела његову чистоту и оштетила вредности које су се онога што спорт чини значајном области труда и успеха? У овом раду размотрићемо неке од проблема који настају због комерцијализације спорта. Посебно ћемо анализирати тврдњу да је комерцијализација спорта довела до његове корумпираности, и размотрити одређене проблеме настале у покушају да се спорт „прода» широком гледалишту.

Данас је реч *безбедност*, у готово свим језицима и културама, ушла у употребу у великом броју веома различитих друштвених области, као што су спорт, политика, здравство, информатика, екологија, психологија, економија и финансије, архитектура итд. (Ђукић, 2017:15).

Када говоримо о унутрашњој безбедности, односно о изворима и облицима угрожавања унутрашње безбедности, у наредном делу рада ћемо се осврнути на социопатолошке облике угрожавања, криминалитет и корупцију, угрожавање јавног реда и мира и др.

Посебно ћемо се задржати на угрожавању јавног реда и мира и нарушавању јавног реда и мира на спортским и другим приредбама.

2. МОРАЛНЕ ОДГОВОРНОСТИ У СПОРТСКОМ МЕНАЏМЕНТУ

2.1. Бизнис и друштвена одговорност

Који морални принципи треба да ограничавају комерцијализацију спорта? На кога пада одговорност у примени тих принципа? Друго питање је од пресудног значаја. Део процеса комерцијализације је и трансформација многих професионалних спортских организација у корпорације, од којих су неке са међународним везама у регрутовању играча и рекламирању производа. Компаније које су изван света спорта. Заиста, није у интересу професионалних тимова, спортских организација, или најбољих спориста да охрабрују насилно понашање међу навијачима, или унутар целог друштва.

Наша анализа упућује на то да трансформација елитног спорта у робу заиста представља стварну опасност по етику спорта. Међутим, у разним расправама је говорено о теми да ли постоје компензујуће користи и да ли критика комерцијализма може понекад да буде претерана. Пре него што се упустимо у анализу последица комерцијализације, можда је добро да се запитамо који се морални принципи тичу професионалног и елитног спорта у нашем друштву. У сваком случају, комерцијализација је толико узела маха да је вероватно постала главна карактеристика спортске сцене, и има своје позитивне и негативне аспекте. Размотримо, дакле, да ли постоји морални оквир који би регулисао ефекте економског тржишта у спорту тако да се може уживати у користима комерцијализације, а да у исто време сачувамо поштовање према интерним вредностима спорта. Можда ћемо, заиста, доћи до таквог оквира, разматрајући моралне проблеме који се јављају у бизнису спорта, а то сигурно значи да треба да се постигне што већа новчана добит. Зар не би алокација новчаних

средстава за друге сврхе, укључујући ту и стремљење ка моралним циљевима, значила на неки начин одузимање од инвеститора без њиховог одобрења? Зар то не би била крађа? Према томе, зар професионални спортски тимови, компаније за опрему, и друга предузећа у вези са спортом немају дужност коју назначава Fridman - да створе онолико профита колико то допушта тржиште?

Утилитаристички аргумент, иако важан, ипак није конклузиван, чак и да се може постићи потпуно слободно тржиште које стварно уздиже економску ефикасност. Економска ефикасност није увек једина вредност када је у питању морално вредновање друштвене политике. Најефикаснији систем, на пример, не мора бити и најправеднији. Сама Fridmanova анализа је призвала став да се за профитом може ићи само до оне тачке коју постављају ограничења других вредности, то су избегавање преваре и обмане. Али зашто би то биле једине вредности које корпорације треба да имају у виду? Шта је са безбедношћу радника, са сигурношћу производа и бригом за друштвено окружење?

Шта је са одбраном гледишта да је једина морална обавеза корпорације да направе профит? Према томе, ако би менаџери усмерили инвестиције да би тако осигурали моралне циљеве, то би заправо било преусмеравање новца од сврхе коју су акционари имали приликом инвестирања, с циљем да остваре профит, што је на неки начин крађа?

Ово је управо проблем који анализирамо. Наиме, да ли је правилно да се профит сматра једином обавезом предузећа? Ако предузећа имају и друге обавезе, као што је унапређивање безбедности радника и избегавање неправде, а акционари имају добре разлоге да буду свесни тих дужности, онда је балансирање профита у односу према овим моралним ограничењима обавеза предузећа, а не неприкладно скретање пажње од његових правих циљева.

Мада је овај проблем прилично сложен, неколико аутора је сугерисало да је однос између бизниса, нарочито између корпорација и друштва, у суштини уговоран, контрактуалан, или да је базиран на некој врсти узајамности, реципроцитета. Услови под којима нека корпорација може да постоји, оно што

се законски рачуна као корпорација, и њене разне привилегије и моћи, дефинисани су од стране друштва кроз правни систем. Укратко, друштво дозвољава бизнису одређену сферу легитимне активности, али има право да очекује да бизнис за узврат поштује одређене обавезе. Политички научник, Robert A. Dahl (Rober A. Dahl) протумачио је ово на следећи начин:

„Данас је апсурдно сматрати корпорацију једноставно као предузеће основано са циљем да ствара профитт. Ми, као грађани, дајемо им специјално право, моћ, и привилегије... и бенефиције подразумевајући да ће њихове активности испунити сврху... Свака корпорација треба да се сматра друштвеним предузећем чије се постојање може оправдати само у тој мери у којој они служе јавним или друштвеним циљевима” (Dahl, 1975:18).

Осим тога, теоретичар Norman E. Bowie (Norman E. Bowie) коментарише:

„Корпорација не сме да користи само онима који су је створили, она мора користити и онима који су је дозволили, тј., целом друштву” (Bowie, 1998:103).

Суштински се може констатовати да је поента у томе што велике корпорације не функционишу у друштвеном вакууму. Напротив, правни и политички поредак често поставља ограничења унутар којих корпорације могу да функционишу. Штавише, овај поредак им пружа услове који им омогућавају да се развијају кроз пореске прописе, и прибавља им и другу врсту јавне помоћи. Тако спортски стадиони на којима професионални тимови играју могу бити једним делом финансирани од стране грађана. Пошто корпорације нису у потпуности приватна целина и пошто се користе јавном подршком на различите начине, реципроцитет захтева да оне нарочито обрате пажњу на широк круг вредности које су од централног значаја за јавност у демократској држави. Као што се каже у једном истакнутом приступу пословној етици, корпорације имају одговорност према тзв. „стејкхолдерима», јер им својим поступцима могу нанети озбиљну штету, исто колико и акционарима (Jones, Freeman, 2002:19-37).

Али зар ово гледиште само по себи не проистиче из оспориве

претпоставке да друштво има права да прописује услове под којима они који су легитимно дошли до богатства могу да га инвестирају? Уосталом, зар то није новац акционара или новац власника? По којим основама друштво може да регулише шта они раде са њим? Ова питања одражавају ону позицију у политичкој филозофији која се често назива „либертаријанизам». Либертаријанци верују да је фундаментално људско право свакога да се други не мешају у његове послове, а нарочито да се не буде употребљен за циљеве других. По њиховом гледишту, барем у његовој екстремној форми, присвајање власништва без одобрења је неправедно уплитање у личну слободу. Према томе, либертаријанци би сматрали да је било који порез на приход који се користи у сврху редистрибуције, као што је финансирање образовања, здравства, или основне социјалне помоћи за сиромашне, велико нарушавање нашег најфундаменталнијег права (Nozick, 1974:7).

Међутим, ако прихватимо да друштво заиста има право да регулише економију до одређене границе, као што је то случај у западним демократијама, укључујући и Сједињене Америчке Државе, онда се уговорна анализа пословних одговорности чини одбрањивом. Регулација се може сматрати одбрањивом до оне границе до које повећава друштвено благостање и прихвата да су нелибертаријанска основна права, као што је право на опште образовање, компатабилна са разумним и значајним степеном финансијске слободе.

Мада би нас целокупно испитивање либертаријанизма и његових критичара одвело превише далеко, даље разматрање свакако може да подржи модерну државу благостања у њеном одбацавању либертаријанизма и његове подршке за шири след економских права као и права слободе. Исти они разлози који нас могу довести до тога да бранимо право на ту врсту личне слободе с правом бране либертаријанци, и да га укључимо у наш устав, могу се такође употребити у корист ширих права благостања за основне потребе. На пример, либертаријанско право на личну слободу чини се важним зато што се у њему особе третирају као средиште аутономије, с правом да доносе сопствене одлуке о томе како

треба да живе. Али право благостање је такође важно за одржавање аутономије и избора. Колико се аутономан може бити без хране, образовања, или здравствене заштите? Колико би се сопствени живот тада могао контролисати? Према томе, либертаријанизам се може одбацити као произвољно узимање само оних права на слободу која спречавају уплитање других за оно фундаментално, док се у исто време одбацују сва права која се тичу благостања, иако су неке врсте права благостања исто толико битне за обезбеђење контроле над нашим животима колико и сама слобода.

Овом гледишту можемо приступити из угла идеалног друштвеног уговора. Разумни и непристрасни људи (који следе идеју Diopа Rolsa о бирању принципа за конституисање друштва, као да не познају сопствену позицију у њему и као да не познају личне карактеристике које могу допринети личном успеху или неуспеху) под том претпоставком одбацили би друштво организовано око слободе тржишних трансакција, пошто би (будући да су непристрасни) морали да размишљају о инвалидима, сиромашнима, старијима који су неспособни да брину о себи, о деци којој је потребно образовање и здравствена нега, и (значајно за нас) посвећивању многих од нас друштвеним праксама чија се вредност сматра већом од вредности робе, као што је пракса самог спорта (Rawls, 2002:64).

Према томе, иако либертаријанци имају право да истичу слободу и очување слободе која нас штити од експлоатације од стране друштва, разумно је мислити да су такође оправдана и она ограничења која се постављају економском тржишту са намером да се сачувају фундаменталне вредности и права. Ово нас упућује, да се вратимо на питање друштвене одговорности корпорација, да бизнис није овлашћен да ради шта год му се свиди да би повећао профит, али се он може ограничити на основу разумних принципа усмерених на заштиту фундаменталних права и вредности. Акционари, према томе, немају права да очекују да корпорације у коју улажу може радити било шта како би повећала профит, без обзира колико то може бити морално непријатно. Уместо тога, од бизниса, укључујући и корпоративне целине у бизнису које

су везане за спорт, као што су професионални тимови, може се очекивати да иде за профитом унутар прихватљивих моралних ограничења.

3. МОРАЛНА ОДГОВОРНОСТ БИЗНИСА ПРЕМА СПОРТУ

Мада се можемо сложити око тога да бизнис има неке моралне обавезе, као што је она да се не рекламирају производи који су несигурни или покварени, можемо се упитати које су обавезе бизниса блиско повезаног са спортом? Конкретно, која се морална ограничења односе на професионалне спортске тимове велике лиге?

Према једном гледишту, спортски тимови треба да имају исте обавезе као и други бизниси у погледу безбедности по човекову околину, али никакве специјалне обавезе их не приморавају да заштите важне принципе спорта. Ако се поступак који спорт чини занимљивијим продаје, онда, пошто су у бизнису, спортски тимови треба да се око тога ангажују. Оно што се продаје јесте оно што задовољава навијаче, учинити спорт занимљивијим и стога профитабилнијим значи повећати укупну корисност кроз повећање задовољства навијача, а тиме и новчани профит и за власнике и за играче.

Али, да ли на професионални спорт треба гледати само као на неку врсту забаве? Концентрисати се само на оно што се продаје, а не и на конкурентност или интегритет игре, можда није у најбољем интересу ни власника ни играча. Претпоставимо, на пример, да нови навијачи америчког фудбала желе да виде све више и више насиља у игри. Да би продали више карата, професионални амерички фудбал уклања правила која штите угрожене играче, као што су квотербекови и пресретачи (punt returners), крећу се чак изван експеримента такозване лиге екстремног америчког фудбала из касних деведесетих. Резултат би вероватно био огроман број повређених главних играча, мање узбудљиве утакмице, а вероватно и мања продаја карата. Професионални амерички фудбал би се можда почео сматрати професионалним рвањем, неком

врстом невеште забаве, а не узбудљивим спортом, и навијачи би можда своју пажњу пренели на неки спорт који верније одсликава идеју такмичарског нивоа (иначе, екстремни амерички фудбал се није добро продавао). На сличан начин, ако се професионални кошаркаши више и више фокусирају на индивидуалне потезе који добро изгледају на телевизији, а све мање се фокусирају на суштину и тимску игру, навијачи можда тако губе интересовање за професионалну игру, и све више се окрећу универзитетској кошарци.

Према томе, може бити заједничка карактеристика свих спортских тимова у једној лиги или спорту да се сложе око споразума који ограничава њихову слободу да се превише мешају у интегритет игре. Лиге могу да створе своју бирократију, као што је служба комесара бејзбола или PGA Tour, чији је изричит задатак да заштите оно што је добро у спорту. Мада је важно за такве службенике да заиста буду независни од власника клубова и играча, од којих сваки може постати сувише фокусиран на краткорочну материјалну корист, таква независност би се тешко могла постићи. Међутим, стварање званичних надзорних органа, чији је задатак да бар делимично сачуваљу интегритет и компетитивност игре, јесте структурални механизам за очување неких од вредности спорта као заједничког трагања за изврсношћу, као и професионалној арени.

Оваква врста аргуумента о узајамној користи упућује на то да је у заједничком интересу сваког тима да постави границе свога стремљења ка профиту. Ако би се сви тимови ангажовали у неограниченој јурњави за профитом, спорт би могао да се толико уназади комерцијализацијом и да почне да привлачи све мању пажњу, и тако би сви били на губитку.

Оставимо по страни узајамну корист и упитајмо се да ли би било морално погрешно, по неком другом основу, ако би спортска индустрија претворила спорт у неку врсту забаве, по цену да то озбиљно умањи значајне принципе вештине и такмичења који су срж игре? У ствари, није сигурно да би се моралне обавезе бизниса могле свести искључиво на разматрања само узајамне користи. Шта ако је један тим толико доминантан да му не иде у прилог да ради

на постављању ограничења? Или, шта ако једна група - рецимо традиционални спортски навијачи заинтересовани да сачувају интегритет игре-толико слаба да моћнијем бизнису није у интересу да преговара са њима? Изгледа да се аргумент из узајамне користи, у многим областима, више сукобљава са захтевом правичности и са другим значајним моралним принципима него што тај захтев испуњава (Barry, 1989).

Ево неких примера. Претпоставимо да великолигашки бејзбол уведе много живљу лопту од оне која се тренутно користи, што доводи до тога да избацивање лопте из терена (home run) постаје рутинска ствар. Постало би уобичајено да тимови добијају двадесет поена у игри. Из неког разлога, ово се може допасти навијачима и они могу почети да купују више карата. Међутим, изгубило би се уравнотежено такмичење између бацача и ударача, које је увек било срж игре. Или, још горе, претпоставимо да се уведе пракса да професионалне кошаркашке утакмице имају унапред одређене завршетке, као што се сматра да их имају професионална рвачка такмичења. Утакмице постају све мање такмичење и све више и више драмске представе које следе узбудљив и занимљив сценарио. Узбудљива враћања, погоци у последњем минуту, и комичне грешке помажу да се напуне арене, али се кореографија унапред зна, исход је заслуга писца сценарија, а не играча на утакмици.

Шта је толико лоше код тих сценарија? Уосталом, власници профитирају као што профитирају и играчи (које је у последњем примеру можда боље звати „глумци»), а масе навијача уживају у пруженој забави. „Чистунци» који се жале да прави спорт више не постоји немоћни су и игноришу све. Такве промене могу бити заједничка корист многих, али да ли се оне могу и морално оправдати?

Када би се спорт трансформисао на такав начин, вероватно да за многе људе он више не би био интересантан. Дobar спорт је забаван управо због тога што илуструје људске врлине и врлине суочавања са тешким изазовима за дух и тело. Другим речима, активност управљања фундаменталним принципима спорта као заједничке потраге за изврсношћу управо је оно што чини спорт

интересантним. Из тих разлога, за чланове спортске индустрије је од заједничке користи да сачувају те вредности, уместо да дозволе да се оне умање или да нестану.

Још важније од овога је што би се нешто од велике вредности изгубило уколико би се спорт трансформисао у искључиво комерцијалну врсту забаве, по цену да изгуби свој основни карактер, то јест, вредност спорта као заједничког трагања за изврсношћу кроз изазов.

Иако професионални спорт не одговара овом моделу баш сасвим, иако на многе начине (понекад оправдано) покушава да привуче масовну публику, његова привлачност је вредна управо због тога што одражава основне принципе спорта, а не само забаву.

Постоји и други начин да дођемо до ових сазнања, уколико се запитамо ко би био оштећен кад би комерцијализација трансформисала спорт сувише радикално, тј. у правцу чисто комерцијалне забаве. Засигурно би то били чланови шире спортске заједнице, играчи, званичници и навијачи посвећени правом спорту, они који поштују игру. С тим у вези, ако спорт изражава вредности које су дуготрајног значаја, као што је посвећеност у савладавању изазова или стандарди изврсноности, онда би и шира заједница била оштећена. Овоме се може наћи замерка, јер чак и ако комерцијализација, када се доведе до свог екстрема, чини штету другима, то још увек не значи да им она наноси неправду. Тако, на пример, полиција може повредити разбојника док он чини преступ, али из овога не следи да су они тако учинили неправду разбојнику, или да су се према њему понели неправедно.

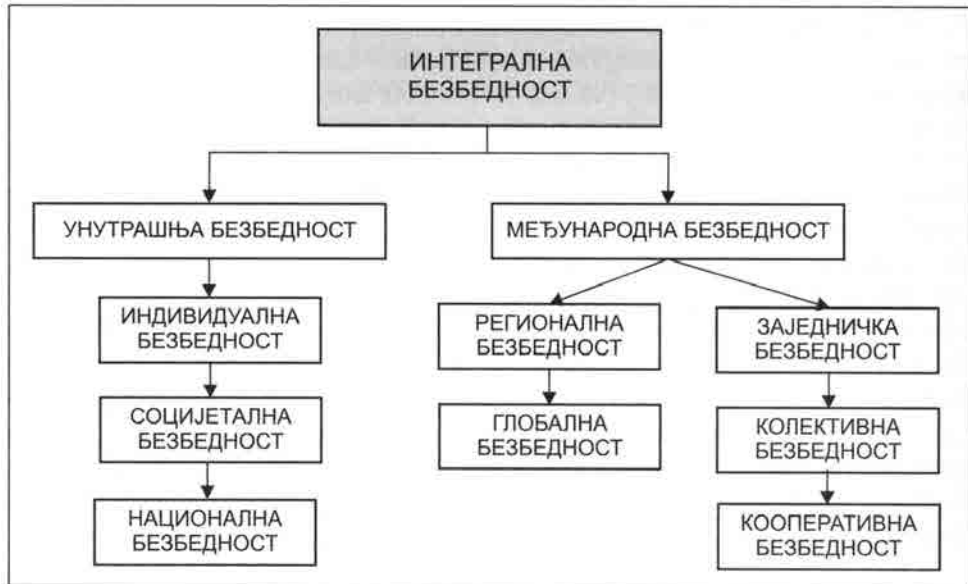
Пошто није очигледно да је лишавање људи нечега од значаја, облик наношења неправде, спорно је и то да ли је комерцијализација спорта која значајно нарушава фундаменталне принципе спорта заиста представља неправду према другима. Да популарна врста музике толико доминира тржиштем да опера више не би могла финансијски да се одржи, љубитељи опере би можда били оштећени, али да ли би им тиме била учињена неправда? С друге стране, ако је вредан друштвени обичај истраживања на људској важности умањен растом комерцијалних интереса, или чак

изгубљен, да ли се може из тога закључити да је тиме учињена неправда, поред тога што је начињена штета? Чак и да није никоме почињена нарочита неправда, општа неправда је можда, ипак, почињена.

Ако је оправдано рећи да се корупција у спорту сматра за неправду и штету, или, једноставније, ако је опасно кварити вредности од таквог фундаменталног значаја, онда се може закључити да је спортска индустрија више него седиште спорта. У том случају може се рећи да она има повереничку и представничку везу са спортом. То значи да индустрија има одговорност да сачува интегритет спорта и поштовање према његовим основним вредностима. Овај закључак може да буде не само у најбољем интересу за индустрију, као што је наговештено аргументом из заједничке користи, него се може протегнути и преко уских властитих интереса на заштиту онога што је од дубљег значаја.

4. КЛАСИФИКАЦИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

Примењујући научни приступ изучавању проблематике безбедности, треба извести класификацију, тј. рашчланити безбедност на врсте, како би се квалитативном анализом делова безбедности остварила научна идентификација безбедности као опште вредности савременог света. Уважавајући научни приступ, безбедност се дели на унутрашњу (индивидуална, социјетална и национална) и међународну (регионална, глобална, заједничка, колективна и кооперативна) безбедност (Стајић, Гађиновић, 2007:35).

СЛИКА 1. — Класификација безбедности

Извор: аутор (Према: Стајић, Љ., 2011).

Интегрална безбедност се дефинише као свеукупна или целовита безбедност. Представља сублимат унутрашње и међународне безбедности, али не као прости збир тих двеју безбедности, већ као нова вредност која се штити. Не можемо говорити о било каквој, па ни унутрашњој ни међународној безбедности ако је било који елемент тих безбедности значајније угрожен. Као свеобухватна, интегрална безбедност је једна и јединствена и са тог становишта је недељива. Њена подела на унутрашњу и међународну је условна више из педагошких и практичних разлога због лакшег објашњења и учења. Пошто се савремене државе, данас, нападају на свим пољима (породица, вера, власт, уставно уређење, спољна политика, економија, систем безбедности итд.) онда и држава мора свим својим снагама да се супротставља тим нападима. Интегрални напад тражи интегралну одбрану.

Унутрашња безбедност се састоји од индивидуалне, социјеталне и националне безбедности од којих су свака за себе посебне вредности које се штите како системом безбедности тако и другим

друштвеним мерама.

Индивидуална безбедност је мера стабилности, заштићености и демократичности једног друштва без чега нема ни индивидуалне безбедности. Одређена је и ограничена правом дате државе. Као таква мера индивидуалне безбедности различита је од државе до државе. Најчешће се описује односом између појединаца и група са различитим потребама и интересима, као и владавина права и поштовању људских и грађанских слобода. У узрочно-последичној је вези са социјеталном и националном безбедношћу.

Социјетална безбедност је способност друштва да истраје у свом суштинском карактеру без обзира на могуће и стварне претње. То је способност државе да опстане у тешким тренуцима по њен територијални интегритет и суверенитет одржавајући своје традиционалне обрасце, језик, културу, религијски и национални идентитет и обичаје.

Национална безбедност је појам који се чешће него други објашњава у нашој литератури. Под њим се подразумева жељено стање заштићености државе које се постиже елиминисањем претњи и ризика по виталне вредности државе. Из тога проистиче да је то вишезначајан појам који у најопштијем смислу представља стање у коме држава сматра да јој не прети војни напад, политички притисак или економско угрожавање споља, као ни екстремни политички, економски, идеолошки, верски или културни атак изнутра, тако да држава може нормално да се развија самостално или у заједници са другим државама.

Сам појам *национална безбедност* налази се у употреби од 1943. године, када је Валтер Липман (Walter Lipman) у свом делу "*U.S. Foreign Policy*" први пут употребио овај термин. После Другог светског рата овај појам је нашао широку примену у политичком речнику савремених држава. У том контексту он је употребљаван да означи унутрашњу и спољну безбедност државе, односно безбедност државе у односу на спољне и унутрашње изворе угрожености. Ради се, дакле, о националној безбедности једне државе која обезбеђује опстанак и нормално деловање државе са свим елементима њене независности, територијалне целовитости и уставног поретка

(Јовановић, 1997:6).

Међународна безбедност се може пратити још од периода обликовања првих територијалних заједница људи - племена. Први писани документ који сведочи о регулисању односа између држава датира још од 3100 године п.н.е. Ради се о писаном уговору (на каменом споменику) којим се регулишу границе између два месопотамска града - државе Логома и Уме (Аћимовић, 1987:20). Данашња динамика развоја међународних односа, посебно процеси глобализације са развијенијим везама између држава и региона, и измењена схватања у области задовољавања националних интереса, све мање зависе од политичких концепата великих сила. У таквим условима већи значај у изградњи унутрашње и међународне безбедности имају политички, економски, техничко-технолошки, социјални, културни и други фактори, па је у будућности свако заснивање међународних односа само на моћи и сили, са аспекта демократских процеса и глобалне безбедности, дубоко превазиђен политички концепт.

Полазећи од те чињенице изградња стабилне међународне безбедности треба да буде услов за опстанак и успешан развој држава, и стабилна основа за елиминисање свих конфликта који могу довести у питање стабилност и безбедност националних држава. Отуда, *међународну безбедност можемо дефинисати као свеукупно стање међународних односа у којима се сви чланови међународне заједнице осећају безбедним и сигурним и у којима постоје изграђени ефикасни механизми заштите националних држава од свих облика угрожавања и угрожености њихове безбедности* (Стајић, 2011:34).

Регионална безбедност је део међународне безбедности која се фокусира на један регион - пример регион Југоисточне Европе, чији је Србија саставни део.

Ризици од озбијања ратова и других оружаних сукоба на европском простору знатно су смањени, али нису потпуно отклоњени. То се посебно односи на земље у источној и југоисточној Европи, које су у процесу транзиције суочене са економским, социјалним и политичким проблемима и потешкоћама, што може, у одређеним

околностима, да изазове пораст напетости.

У постојећим условима ОЕБС, ЕУ и НАТО кључни су елементи европске безбедносне архитектуре. Они су одлучујући фактори у креирању различитих, па и безбедносних односа. Од способности њиховог прилагођавања бројним новим изазовима, константним ризицима и сталним претњама безбедности, као и од карактера односа које ће те асоцијације успостављати са осталим актерима савремене међународне заједнице, највише зависи безбедност евроатланског простора и света у целини.

Појмови *колективна безбедност* и *колективна одбрана* су термини који означавају два концепта безбедности који су настали у XX веку. Оба концепта подразумевају једну дугорочну, формалну обавезу између група држава да се штите безбедносни интереси појединачних чланица њихових заједничких сфера (Коен, 2005:5). *Колективна безбедност* је термин који означава договорено, координисано и одрживо стање безбедности унутар групе суверених држава, остварено деловањем заједничког система безбедности.

Према истакнутом британском адвокату Адаму Робертсу „колективна безбедност је систем безбедности на регионалном и светском нивоу, у којем свака држава прихвата обавезу да је безбедност једне од њих брига свих осталих држава, и оне пристају да се укључе у колективни одговор на претње или нарушавање мира.”

У дефиницији колективне безбедности Адама Робертса говори се о колективном одговору, а не помиње се употреба војне силе. Основна разлика између система колективне одбране и колективне безбедности је та што се у систему колективне одбране употребљава војна сила када се ради о заједничкој одбрани, а у систему колективне безбедности то није случај.

Основне институције система колективне безбедности су: Уједињене нације (УН) и Организација за безбедност и сарадњу у Европи (OSCE).

Заједничка безбедност постоји рецимо, у оквиру Европске уније или Заједнице независних држава - ЗНД. Представници ЕУ тврде

да концепт заједничке безбедности и одбране земаља чланица ЕУ није у колизији са концептом колективне безбедности у ОУН, нити са кооперативном безбедношћу и колективном одбраном НАТО.

За земље чланице ЕУ, улога ОУН у области међународне безбедности је и даље примарна. За укључивање европских снага у акције очувања мира и безбедности и даље је неопходан мандат ОУН. Такође, и политика европске безбедносне сарадње не доводи у питање трансатланску везу, већ је успостављена политика договарања о употреби заједничких капацитета са НАТО-ом.

Кооперативна безбедност је термин који повезује колективну безбедност са општим приступом безбедности. Овај појам најчешће се одређује као „широк приступ безбедности, мултидисциплинарног опсега, који у својој основи фаворизује уверавање у односу на одвраћање; укључивање пре него искључивање; невојна решења у односу на војна; подразумева да су државе првенствени чиниоци система безбедности, али прихвата да недржавни чиниоци могу имати важну улогу; не захтева формално стварање безбедносних установа, али их не искључује и не искључује вредност стваралачке навике дијалога на мултилатералној основи” (Simma, 2003:17).

5. СПОРТ И ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА УНУТРАШЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ

За унуташњу безбедност смо рекли да штити суверенитет државе и њених субјеката од свих антидруштвених појава, односно од свих појава којима се угрожава друштвено уређење. С обзиром на елементе који сачињавају друштвено уређење често се унутрашња безбедност поистовећује са заштитом економске, политичке, правне и социјалне сигурности грађана.

Имајући у виду да смо у претходном делу рада извршили класификацију безбедности и облике угрожавања, као и да смо говорили о неким од тих облика (оружана побуна, тероризам, саботаже, диверзије, субверзије и сл.), у наредном делу рада ћемо се

осврнути на унутрашњу безбедност, односно на социопатолошке облике угрожавања, криминалитет, угрожавање јавног реда и мира и друге облике угрожавања безбедности. Посебно ћемо се задржати на угрожавању јавног реда и мира, и нарушавању јавног реда и мира на спортским и другим приредбама.

5.1. Нарушавање јавног реда и мира

„Јавни ред и мир у смислу Закона о јавном реду и миру, јесте усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђења једнаких услова за остаривање људских и мањинских права и слобода грађана зајемчених Уставом» („Службени гласник Републике Србије», број 85/16).

Значи јавни ред и мир подразумева друштвени однос којим се не нарушавају друштвена дисциплина и мир грађана. Повреде јавног реда и мира, супротно томе, чини понашање које ремети устаљене односе грађана, угрожава њихову безбедност, којим се нарушава јавни морал или онемогућава редовно вршење послова органа и институција које имају јавна овлашћења.

Када повреде јавног реда и мира достигну екстремне размере (демонстрације већих размера, грађанска непослушност, нереди на спортским и другим приредбама и сл.), оне представљају, несумњиво, веома значајан облик угрожавања унутрашње безбедности. Поготову што такав облик нарушавања унутрашње безбедности може бити подстрекаван, организован или усмерен од снага посебних дејстава које се налазе изван земље, и чије последице нарушавања јавног реда и мира желе да искористе за своје циљеве.

Осим тога, нарушавање јавног реда и мира на спортским и другим приредбама је врло честа и учестала појава, без обзира о којој врсти спорта је реч, као и на којем нивоу такмичења се ради (да ли локални, републички или међународни ниво). Последице таквог понашања навијачких и других група, оставља далекосежне

последнице, како у материјалном, тако и у свим другим облицима и областима друштвеног живота.

С тим у вези, због наведеног проблема, најчешће се утакмице из већине спортова, без обзира на ранг такмичења, проглашавају „утакмицама високог ризика», уз ангажовање великог броја снага реда (полицијске снаге, Жандармерија), али и поред тога одређене навијачке групе, хулигани и др., нарушавају јавни ред и мир уз коришћење великог броја пиротехничких и других средстава.

6. КОРУПЦИЈА И БЕЗБЕДНОСТ ДРУШТВА

С обзиром да корупција представља широк друштвени проблем, њене последице могу имати велики утицај на привредни развој једне земље, али и на развој региона у целини. Често се из тог разлога указује на везу која постоји између корупције и достигнутог степена привредног развоја. Ова веза је узајамна. Достигнути степен привредног развоја може бити фактор и узрок појаве корупције. Може се рећи да је сиромаштво један од значајних узрочника.

Последице од корупције у било којој области су велике. Оне се најчешће групишу у неколико основних: *падекономске ефикасности, пад обима страних инвестиција и немогућност привредног развоја.* Поставља се питање, шта је најчешћа последица појаве корупције? Чини се да је то пад економске ефикасности земље, јер се на овај начин умањује и друштвено благостање. Уместо да се развијају нови производи и пружају нове врсте услуга, уместо да усавршавају понуду и парирају највећим конкурентима, предузетници се баве тиме како и кога да подмите. Криминал постаје привредна грана. Такође, један од честих проблема који долази до изражаја, јесте претња државној суверености и ауторитету државне власти, нарушавање демократских вредности и јавних установа, што на крају штети државном уређењу, односно укупној безбедности друштва и државе. Са друге стране, у условима правне несигурности и развијене корупције, смањује се интерес страних инвеститора

за улагање у те земље. При анализи последица, стално треба имати у виду, да корупција може бити резултат неефикасности функционисања многих институција система, али исто тако може за последицу имати још мању ефикасност институција система у целини и утиче на укупну безбедност друштва, односно државе (Ђукић, 2016:233).

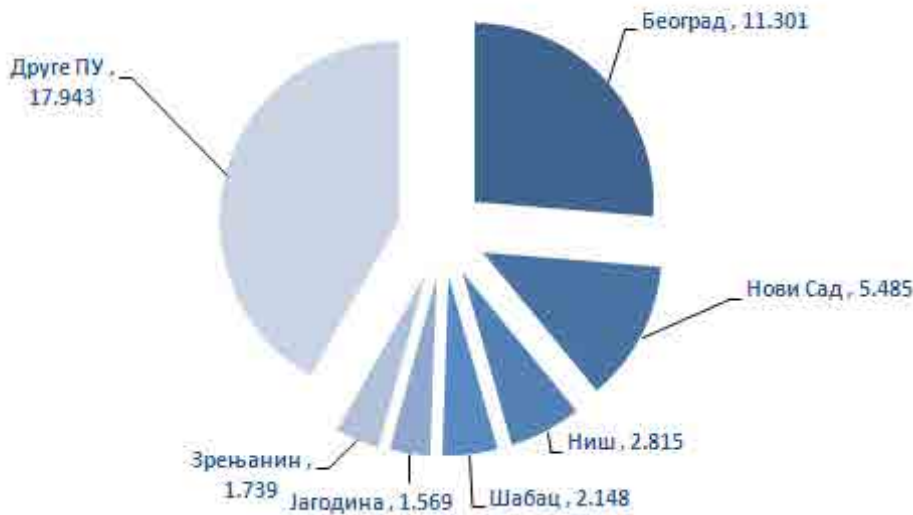
Нужан пратилац уласка страног капитала у земље у транзицији јесте и улаз тзв. прљавог новца чиме се искључује здрава конкуренција, а носиоци таквог криминалног деловања због своје моћи и привидно законитог деловања, постају све јачи и недодирљиви. Финансирањем политичких странака остварују утицај на полицију и судство, као и на садржај закона који се доносе, а којима се треба борити против организованог криминала (Dolgova, 1997).

Исто тако, корупција ствара озбиљне тешкоће парламентарној функцији, остављајући озбиљне последице на политичку стабилност, а тиме и на безбедност. Ово зато што се политичка стабилност делимично заснива на везама између владе и њених грађана. У том случају парламент има веома важну улогу, јер пружа могућност да заинтересоване стране изразе своје ставове. Парламент је и место политичких договора. У случају да је корупцијом спречено да се доношење одлука одвија како је договорено, односно постигнуто да се одлучује у корист корумпиране стране, други ће свакако на то реаговати. Тиме све одлуке вођене корупцијом доводе до политичке нестабилности, а када се то једном догоди процес се, по аутоматизму, убрзава, стварајући још озбиљније проблеме (Стајић, 2011:168).

6.1. Анализа укупног броја откривених прекршаја јавног реда и мира, са акцентом на спортским приредбама, на подручју Полицијске управе у Новом Саду

Према статистичким подацима и по подацима МУП-а Републике Србије, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као друге по величини Полицијске управе у Републици Србији, у току 2014. године, регистровано је укупно око 5.485 прекршаја јавног реда и мира, тако да се та безбедносна проблематика, по сложености, сврстава на друго место, одмах иза Полицијске управе за град Београд.

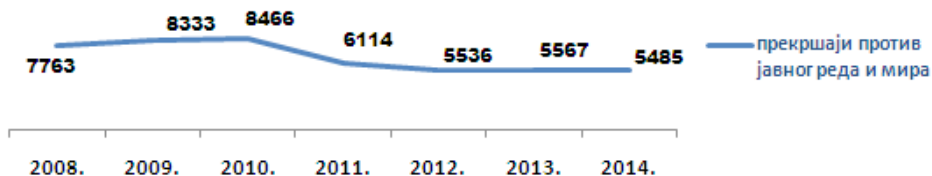
Прекршаји са елементима насиља - вређање, злостављање, вршење насиља и учествовање у тучи најчешћи су и чине око 55% (2013. године- 57%) од укупног броја прекршаја.

СЛИКА 2. — Укупан број регистрованих прекршаја по Полицијским управама у 2014. години

Извор: аутор.

Анализирајући укупан број откривених прекршаја јавног реда и мира у 2014. години, на подручју Полицијске управе у Новом Саду, као и тренд кретања укупног броја откривених прекршаја у протеклих седам година, дајемо графички преглед на следећој слици.

СЛИКА 3. — Укупан број откривених прекршаја за период од 2008. до 2014. године
Извор: аутор.

Анализирајући прекршаје јавног реда и мира у 2014. години, по структури прекршаја, у односу на исти период прошле године:

У већем броју регистровани су:

- непристојно, дрско и безобзирно понашање (864:724),
- угрожавање сигурности другог лица (613:598),
- свађа или вика (229:216),
- држање опасних животиња (122:111),
- пропуштање надзора над малолетним лицем (54:50) и
- давање алкохолног пића пијаном или малолетном лицу (35:32).

Сви други прекршаји бележе смањење:

- вређање, злостављање и вршење насиља (2.572:2.724),
- учествовање у тучи (443:470),
- бука, ремећење мира (327:366),
- просјачење и скитничење (102:108),
- одавање проституцији или уступање просторија (43:44),
- пропуштање упозорења лица које нарушава јавни ред и мир (36:44),

- прекршаји извршени у групи (23:32),
- неовлашћено паљење ракета и других запаљивих материја (13:14),
- коцка или уступање просторија (1:6) и
- неовлашћено пуцање из ватреног оружја (1:2).

На следећој слици дајемо упоредни приказ броја најтежих прекршаја јавног реда и мира, за период од 2013. до 2014. године.

СЛИКА 4. — Упоредни приказ броја најтежих прекршаја јавног реда и мира за период од 2013. до 2014. године

Извор: аутор.

На основу појединачне анализе за све општине на подручју Полицијске управе у Новом Саду, највише, односно 3.067 прекршаја јавног реда и мира забележено је на подручју Града - Новог Сада, што је за 650 прекршаја више у односу на све друге општине Јужнобачког округа (2.417).

На подручју Полицијске управе у Новом Саду, односно на подручју Јужнобачког округа, у 2014. години, одржано је 3.227 јавних скупова, од чега 11 непријављених. На овим скуповима је, према проценама, било присутно 1.034.373 учесника. Највише је било скупова спортског карактера 2.721, затим културног 138, политичког 62, верског 27 и осталих 268. Два (2) јавна скупа су прекинута, а један је забрањен. Поред тога, одржан је велики број спортских сусрета означених као

„високог ризика”, где је ангажован велики број припадника полиције, и сви они протекли су безбедно. У свему овоме треба истаћи веома добру сарадњу са Одредом жандармерије у Новом Саду. Када су у питању спортске приредбе, регистрована су и четири (за исти период у 2013. години - 6 случајева), тежа случаја нарушавања јавног реда и мира, у Новом Саду, од тога пре одигравања утакмице један случај и три случаја за време одигравања утакмице. На утакмицама нижег ранга такмичења било је само неколико појединачних случајева у којима је долазило до блажих облика кривичних дела и прекршаја на основу Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. По основу Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, током анализираних периода, у 7 случајева припадници полиције су интервенисали, успоставили нарушени јавни ред и мир, извршили довођење по том основу 22 лица а задржали 4 лица. Због извршених кривичних дела и прекршаја, припадници полиције су поднели 41 кривичну пријаву, у којима је обухваћено исто толико кривичних дела, од чега 11 за кривична дела насилничко понашање на спортској приредби, затим по 6 дела неовлашћено држање опојних дрога и ометање службеног лица у вршењу службене дужности, затим 4 дела држање и ношење оружја и експлозивних материја, 3 насилничка понашања и изазивања опште опасности, 2 дела угрожавања сигурности и по 1 кривично дело за ношење лаке телесне повреде и разбојништво и остало - 6.

Такође, поднета су 24 захтева за покретање прекршајног поступка за учињених 6 прекршаја из члана 23. и 2 прекршаја из члана 21. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, 11 прекршаја из Закона о јавном реду и миру и 7 осталих прекршаја.

Од карактеристичних случајева ваља поменути подношење Захтева против ФК „Доњи Срем” из Пећинаца и одговорног лица у клубу јер нису ангажовали одговарајућу редарску службу и осигурали безбедно одржавање спортске приредбе, како то прописује Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Осим тога, на подручју Јужнобачког округа, евидентирано је 35 лица којима је изречена заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама из члана 22. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, која имају обавезу јављања у службене просторије МУП ради спровођења мера безбедности/заштитне мере забране присуствовања одређеним спортским приредбама, а који су навијачи, играчи или тренери спортских клубова и који имају место пребивалишта на територији ПУ Нови Сад.

7. ЗАКЉУЧАК

Данашњи свет, нарочито Европа као синоним демократије и владавине права, суочава се са највећом кризом безбедности од краја хладног рата. Током хладног рата безбедност је, пре свега, имала државоцентрично и војно значење. Могућност избијања нуклеарног или конвенцијалног рата између суперсила била је централна безбедносна преокупација. Данас се појам безбедности с једне стране проширио са војног на друге секторе, а с друге стране продубио, са државе на недржавне референтне објекте. Тако су настали појмови као што су економска, социјетална, спортска, еколошка, политичка, људска, колективна и глобална безбедност. Осим тога, појам безбедности се и обогатио, тако да се сада не разматра само са становишта стратегијских студија у циљу „решавања проблема”, већ и са становишта филозофије, социологије, спорта, антропологије и других друштвених дисциплина ради критичког преиспитивања извора (не)безбедности. (Ђукић, 2016). Део процеса комерцијализације је и трансформација многих професионалних спортских организација у корпорације, од којих су неке са међународним везама у регрутовању играча и рекламирању производа. Компаније које су изван света спорта. Заиста, није у интересу професионалних тимова, спортских организација, или најбољих спориста да охрабрују насилно понашање међу навијачима, или унутар целог друштва.

Унутрашња безбедност штити суверенитет државе и њених субјеката од свих антидруштвених појава, односно од свих појава којима се угрожава друштвено уређење. С обзиром на елементе који сачињавају друштвено уређење често се унутрашња безбедност поистовећује са заштитом економске, политичке, правне и социјалне сигурности грађана.

Извори и облици угрожавања унутрашње безбедности, су осим социопатолошких облика угрожавања, криминалитета и корупције, врло често и нарушавање јавног реда и мира у већем обиму. Посебно је карактеристично угрожавање јавног реда и мира, односно нарушавање јавног реда и мира на спортским и другим приредбама, које са собом носи далекосежне последице. С тим у вези, држава мора да овом проблему посвети далеко већу пажњу и значај, у циљу заштите угрожавања унутрашње безбедности друштва као целине.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аћимовић, Љ. (1987). *Наука о међународним односима*, Београд: Институт за међународну политику и правду.
2. Bowie, E. N. „Changing the Rules”, u *Ethical Theory and Business*, ed. Norman E. Bowie i Tom L Beauchamp, 2d ed. (Englewood Cliffs, N J: Prentice-Hall, 1983), 103.
3. Bowie, E. N., Robert L Simon, *The Individual and the Political Order* (Lanham, Md.: Rowman and Littlefield, 1998), 3.
4. Barry, B., *Theories of Justice* (Los Angeles: Univeristy of California Press, 1989).
5. Вујаклија, М. (1986). *Лексикон страних речи и израза*, Београд: Просвета.
6. Ђукић, С. (2015). *Емпиријска анализа феномена корупције у Србији и корупција у привреди*, Београд: Војно дело, 4/2015, 274-278.
7. Ђукић, С. (2016). *Корупција у Србији - теоријска и емпиријска анализа*, Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду.

8. Ђукић, С. (2016). *Безбедносни менаџмент и савремени безбедносни изазови, ризици и претње као угрожавајуће делатности националној безбедности*, Београд: Војно дело, 8/2016, 174-178.
9. Ђукић, С. (2017). *Основи безбедносни и систем безбедносни у Стратегији националне безбедности*, Београд: Војно дело, 7/2017, 15-17.
10. Jones M. T., "Andrew C Wicks, i R. Edward Freeman, Stakeholder Theory: The State of the Art", u *The Blackwell Guide to Business Ethics*, ed. Norman E Bowie (Malden, Mass.: Blackwell Publishers, 2002), 19-37.
11. Јовановић, Б. (1997). *"Полиција и сигурност"*, Загреб: 1-2, 6.
12. Коен, Р. (2005). *Сарадња у безбедности - Нови хоризонти за међународни поредак*, Београд: Фонд за отворено друштво - Србија, 5/2005; Европски центар за студије безбедности Џон К. Маршал, расправе Центра Џон К. Маршал бр. 3, Garmish-Paterkirchen, 5.
13. Klitgaard, Robert (1988.) *Controlling Berkley*, University of California Press.
14. Nozick, R., *Anarchy, State and Utopia* (New York, Basic Books, 1974), 7.
15. овоме више: Dolgova, A. (1997).: *Organized crime in Russia, Organized crime in the Baltic Sea Area - Pre Congress organized by the Swedish national section of AIDP, Saltsjobaden-Sweden: (1998), Nouvelles Etudes Penales, 175-193.*
16. Robert A Dahl, 'A Prelude to Corporate Reform'; in *Corporate Social Policy*, ed. Rober L Heilbroner i Paul London (Reading, Mass.: Addison-Weasley, 1975), 18.
17. Rawls J., *A Theor)' of Justice* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1971) i mnoge diskusije o tom delu, kao i Rolsove kasnije radove_ Diskusija razli'itih pristupa pravdi moze se naCi u Bowie i Simon, 'The Individual and the Political Order'; a analiza razlicitih pristupa pravdi drustvenih i ekonomskih ustanova, ukljui'ujuci i analize Rolsa i libertarijanaca, moze se naCi u Cristopher Heath Wellman, 'justice': u *The Blackwell Guide*

- to Social and Political Philosophy*, ed_ Robert L Simon (Malden, Mass: Blackwell Publishers, 2002), 60-84.
18. Стајић, Љ. (2011), *Основи система безбедности*, Нови Сад: Правни факултет.
 19. Стајић, Љ., Гаћиновић Р. (2007), *Увод у студије безбедности*, Београд: Драслар партнер, 48.
 20. Simma, В. (2003). *Парламентарни надзор безбедносног сектора - Начела, механизми и пракса*, Charter of the United Nations, Београд: Интерпарламентарна унија и Женевски Центар за контролу оружаних снага, 17.
 21. Закон о јавном реду и миру, „Службени гласник Републике Србије”, број 85/16).

Др Стеван Дакић¹
Мр Тин Вејновић²
Жељка Вуковић³

UDK 796.01(497.6 Бања Лука)
Прегледни рад

СРЕДЊОРОЧНИ РАЗВОЈ СПОРТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

MEDIUM-TERM DEVELOPMENT OF SPORTS IN BANJOJ LUKA

Анстракт: У раду се говори о значају спорта кроз распрострањеност на све нивое образовања, спорта као најширег облика забаве и разоноде са великим утицајем на скоро све сфере друштвеног живота Града Бање Луке. Кроз рад се анализира модел организације и финансирања спорта, стање спортских објеката и инфраструктуре, правне претпоставке и недостаци који имају утицај на функционисање и развој спортске дјелатности у Граду Бањој Луци. У задњем дијелу рада се анализирају стање спорта и стратешки приоритети Програма развоја спорта у Бањој Луци.

Кључне ријечи: Спорт, развој спорта, физичка култура, физичко васпитање, Град Бања Лука

Abstract: In this paper we discuss the importance of sports through its expansion on all levels of education, sports as the widest form of entertainment and pastime with immense influence on almost every sphere of social life in the city of Banja Luka. Through this paper we analyze model of organization and financing of sports, condition of sports facilities and infrastructure, legal assumptions and deficiencies that influences

1 Европски дефендологија центар з научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања Бања Лука

2 Европски дефендологија центар з научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања Бања Лука, tin@blic.net

3 Студент Факултета политичких наука, e-mail: zeljka.vukovic1995@gmail.com

functioning and development of sports activities in the city of Banja Luka. Final part of this paper concerns analysis of the current state of sports and strategic priorities of the sports development Program in Banja Luka. Keywords: Sport, development of sports, physical culture, physical upbringing, Banja Luka city.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Законом о спорту у Републици Српској је дефинисано да је спорт дјелатност од општег интереса која се остварује доношењем и реализацијом програма развоја спорта, а јединице локалне самоуправе доносе своје програме развоја спорта којима се утврђују основни правци, стратегија развоја и остваривање општег интереса у спорту.

Спорт је сложена друштвена појава којој се у свим развијеним земљама свијета поклања велика пажња због изузетно великог утицај на све сегменте живота, превасходно то се огледа кроз позитивно дјеловање спорта на психофизичко здравље, али му се веома често приписује и да има утицај као пропагандно, финансијско и политичко средство за остваривање циљева, закључно са здравствено-социјалним сегментом.

Посебна специфичност спорта је да кроз квалитетно и дугорочно планирање, реализацију систематских акција као и племенитих намјера појединаца ствара младе генерације као друштвено одговорна лица која ће бити у функцији да утичу на посебан здравствено-социјални сегмент друштва. Спорт је доста условљен објективно расположивим финансијским средствима, квалитетом организовања и бројем правих експерата ангажованих на рјешавању стручних проблема, који треба да допринесу стварању врхунских резултата. Град Бања Лука мора донијети стратешке и планске документе који ће бити водич за спровођење циљева и активности, те усвојити и развити параметре по којима ће приоритет Града бити масовност и квалитет рада кроз што веће укључивање дјецe и омладине у спортске активности, као и грађана

у спортско-рекреативне активности, по узору на друге градове и земље у окружењу.

Спортске активности и спорт у бившој СФРЈ су били дио државног система гдје је основа била свестраност и масовност, што је представљало релативно добру основу за развој аматеризма, међутим постизани су и веома запажени резултати на највећим међународним такмичењима, нарочито у колективним спортовима. Прије рата Савез организација за физичку културу (СОФК) се бринуо о организацији и развоју спорта у Бањој Луци, укључујући ту организацију клубова, такмичења, као и масовних спортско-рекреативних садржаја и био је од велике помоћи за све административне нивое организовања, јер се финансирао од стране свих нивоа власти и уз велику подршку релативно развијене привреде. Престанком постојања СОФК, престао је да функционише систем организовања спорта који је давао резултате, успостављен је транзициони систем под патронатом јединица локалне самоуправе, институција на нивоу Републике Српске, као и приватног предузетништва, који нема финансијску јачину, заједничке програме и свијест за улагање у спорт и стварање врхунски спортских резултата. РС се окренула рјешавању егзистенцијалних проблема, проблема избјеглица и уопште проблема сопственог опстанка, спорт је рјешаван селективно, без стратешких праваца развоја и критеријума спорт је изгубио своју самосталност те више није имао утицај у друштву већ се створио осјећај да друштво има претјерани утицај на спорт. Превазиђеност и недореченост правних прописа су значајно допринијели да се развој спорта сведе на један од најмасовнијих видова непланског рада и организовања који је за посљедицу имао отварање великог броја спортских школа које су отворане без испуњавања прописаних законских стандарда и потребних стручних квалификација оснивача. Добијена је привидна масовност у виду отварања великог броја спортских организација без критеријума, циљева, начина и форме, која није дала резултате у погледу већег и селективнијег укључивања дјецe и омладине у спортске активности, а спортски резултати су били веома лоши. Последњих неколико година на развој спорта се покушава утицати доношењем

планских докумената који би дефинисали јасне критеријуме, циљеве и планове развоја спорта како би рјешавали проблеме организације спорта и критеријума за финансирање програмских активности спортских организација. Због тога Скупштина Града Бања Лука је донијела Закључак о разради новог концепта финансирања спорта и изради нових докумената који укључују и нове критеријуме за финансирање спорта у Бањој Луци.

Нови концепт развоја спорта би требао бити одраз пројектованог система објективних вриједности и садржавати кључне реалне ставове и потребе појединих друштвених слојева у конкретном временском периоду према најважнијим питањима којима је систем организовања свих видова спорта намијењен. У новом систему вриједности, као и у старом, спорт је високо друштвено вреднован а показатељ његове вриједности представља масовно учешће грађана, поготово нарочито младих, у разноврсним спортско-рекреативним садржајима.

2. ПОЈМОВНА ОДРЕЂЕЊА РЕЛЕВАНТНИХ ТЕРМИНА

Као најопштији појам обрађен је термин „спорт“ који се приказује и кроз низ својих појавних облика, почев од синтагме „физичка култура“ која се користила у бившој СФРЈ а преузета је из некад доминантне руске терминологије, али која је због низа недостатака посљедњих година све мање у употреби. Пратећи актуелне свјетске токове у домаћој терминологији и високошколским установама се све више користи термин „спорт“ као појам са највећим степеном уопштености из којег је изведено више појмова који у суштини представљају само појавне облике спорта као главног појма попут школског спорта, спорта за све, такмичарског (врхунског и аматерског) спорта, спортског менаџмента и др.

Чланом 1. Европске повеље о спорту дефинисана су два неодвојива појма, „спорт“ и „физичко васпитање“ („Sport“ and „Physical Education“), за које се сматра да су изузетно важан фактор људског развоја, као и чланом 4. став (2) ове Повеље који се залаже за

предузимање одговарајућих мјера како би се свим грађанима омогућило бављење спортом, а поготово младим.

Спорт је присутан на скоро свим нивоима образовања, спорт је најраспрострањенији облик забаве и разоноде са великим утицајем на скоро све сфере друштвеног живота локалних заједница и шире. Најшире схваћено, спортска рекреација је физичка активност усмјерена на унапређење здравља или психофизичку релаксацију људи. Због свега реченог поједини социолози спорт дефинишу као слободну људску активност усмјерену на развој психофизичких способности и задовољење различитих личних и друштвених потреба.

У односу на достигнути квалитет и категоризацију на нивоу Републике Српске и у међународним оквирима може се, према Закону о спорту, разликовати неколико нивоа такмичарског спорта и то су: „врхунски“ и „аматерски (квалитетни)“ спорт. За врхунски спорт су карактеристичне активности у којима се остварују врхунски спортски резултати у складу са утврђеним нормама и стандардима Међународног олимпијског комитета и међународних спортских асоцијација. Статус врхунског спортисте могу имати само они спортисти и спортске гране које постижу врхунске резултате на међународној сцени.

Аматерски спорт обухвата активности у оквиру којих се постижу запажени спортски квалитети и резултати на локалном и републичком или вишем нивоу организовања, као и резултати које остваре спортисти на међународним такмичењима, а ти резултати нису категорисани као врхунски. Када спортисти постигну резултате који су највриједнији на државним такмичењима онда се може рећи да су то квалитетна спортска остварења. Спортисти који учествују на међународним такмичењима, као што су европска или свјетска првенства, не остварују аутоматски признање статуса врхунског спортисте уколико то није потврђено високим пласманом. Осим аматерског, односно квалитативног нивоа, за административно разврставање спортова користе се и неки други критеријуми међу којима је најчешћи онај који спортове дијели

на „олимпијске“ и „неолимпијске“, односно на оне који су признати или непризнати од стране Генералне асоцијације међународних спортских федерација (SportAccord - Union for both Olympic and non-Olympic international sports federations).

Правилником о организовању школског спорта у Републици Српској дефинисано је да се под организацијом школског спортског такмичења подразумева организација Малих олимпијских игара које представљају систем спортских такмичења ученика и ученица основних и средњих школа Републике Српске. Међународна Повеља о физичком васпитању и спорту коју је UNESCO усвојио 1978. године у првом члану дефинише да је „бављење спортом фундаментално људско право за све“. У школском систему Републике Српске ово право дјеце и омладине је обезбјеђено кроз редовну наставу физичког васпитања као и кроз функционисање система школског спорта. Школски спорт је немогуће одвојити од наставе физичког васпитања али се дијелом треба одвојити од такмичарског спорта јер се дио васпитног процеса одвија кроз систем школског спорта, у којем ученици извршавају бројне васпитно-образовне задатке, и разликује се од такмичарског система спорта. Систем школског спорта се организује кроз четири нивоа такмичења и то: школска, општинска/градска, регионална и републичка финала.

Према одредбама Закона о спорту спортска рекреација обухвата организоване спортске активности дјеце, омладине, одраслих и лица са инвалидитетом која се организују у оквиру различитих облика спортско-рекреативних, колективних или појединачних, активности. Као синоними за ово карактеристично подручје спорта, намјењено најширим дјеловима становништва и ослобођено старосних ограничења, у пракси се користе различити термини: рекреација, рекреативни спорт, фитнес, спорт за све и др. Појам рекреација потиче од латинске речи „*recreo (recreate)*“ што значи поново створити, обновити, поново креирати. У антрополошком смислу се односи на регенерацију људских физичких и менталних потенцијала и под рекреацијом се могу сматрати све активности

које се спроводе ван подручја професионалног рада човјека, а које појединац извршава као личну потребу у циљу одмора, релаксације, разоноде и забаве. Она се спроводи у слободном времену због чега се квалитет живота савременог човјека често процењује по обиму и начину трошења слободног времена.

Узимајући у обзир наведено рекреацију, односно појам "спортска рекреација", одређујемо као процес обнављања (освјежења, јачања и сл.) примјеном спортских активности. Она је усмјерена на задовољавање основних људских потреба и интереса кроз богатство разноврсних, свима доступних, спортско-рекреативних садржаја који су усаглашени са нивоом способности, здравственим стањем, полним и узрасним карактеристикама појединаца. У стручној литератури у употреби је и термин рекреативни спорт а посљедњих година и синтагма „**спорт за све**“. У многим јавним документима он се дефинише као област која обухвата бављење спортским активностима ради одмора и рекреације, унапређења здравља, или унапређења сопствених резултата у свим сегментима друштвеног живота.

3. ФИНАНСИРАЊЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА СПОРТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

У Бањој Луци су, у складу са Законом о спорту, регистроване 252 спортске организације у 42 спортске гране, односно 24 гранска спортска савеза града закључно са 2017. годином.

Учесници у систему организације спорта су спортске организације регистроване као *удружења грађана* и представљају невладине организације регистроване у складу са Законом о спорту; *јавне установе из области спорта, предшколског васпитања (вртићи), основног и средњег васпитања и образовања, високог образовања (акредитоване високошколске установе из области спорта); правни субјекти* који су корисници објеката у јавној својини. Актуелно стање спорта у Бањој Луци се не може сматрати задовољавајућим

јер нема развојну компоненту и адекватан систем организације због недовољно уређеног систем организовања и управљања његовим појединим сегментима. Због недостатка системског рјешења организације и финансирања спорта у Републици Српској (нема довољних, а ни константних извора финансирања) јединице локалних самоуправа морају да финансирају све нивое такмичења од локалног до међународног што у уређеним системима спорта није случај. Спортске организације остварују извјесне приходе кроз чланарину, донације, спонзорства и котизације, што је недовољно за достизање жељеног нивоа и већина њих се прије свега бори да одржи минимум функција и створи елементарне услове за рад. Већина спортских организација је сиромашна а тренери и спортисти углавном немају одговарајуће услове за рад. Такмичења изискују велике трошкове тако да се већина прије свега бори да одржи минимум функција и створи елементарне услова за рад што не оставља много простора за развој усмјерен ка постизању врхунских резултата. Грански савези су углавном удружења сиромашних клубова који би, по правилу, својим доприносима требало да осигурају финкционисање савеза. Недостатак прописа, превасходно код гранских спортских савеза, из области обавезне едукације, односно адекватног лиценцирања спортских стручњака и стручњака из области спорта је један од највећих проблема како у Граду Бањој Луци тако и у Републици Српској. Постоји мрежа спортских радника која нема своју евиденцију и није видљива у сваком погледу али они раде у спортским колективима на начин за који сматрају да су довољно обучени за провођење спортских активности и дјелатности. Постоји добар број спортских стручњака који остварују запажене резултате са млађим узрасним категоријама, поготово у атлетици, џудоу, пливању, кошарци, кајаку, стоном тенису и слично али када прелазе на сениорски ниво остварују се минорни резултати који нису чак ни приближни резултатима спортиста земаља из окружења. Узрочно посљедична веза томе је недостатак средстава и нестручност тренерског кадра који, исто тако, због недостатка финансијских средстава није био у могућности да се даље усавршава и дошколује. Велика одговорност по овом питању је и на

спортским савезима који не врше адекватно лиценцирање и евиденцију тренерског кадра.

Поред финансирања велики проблем спорта у Бањој Луци је недостатак стручног кадра како међу тренерима тако и у организационој (менаџерској) структури. Планирање, организовање и контролу у већини текућих послова воде недовољно едуковане особе, често неспремне за промјене и прихватање савременог начина рада. Систем организације спорта у Бањој Луци се спроводи преко спортских организација, организација из области спорта (стручна удружења) и јавних установа из области спортске дјелатности а све у складу са Законом о спорту, Законом о удружењима и фондацијама Републике Српске и Законом о локалној самоуправи. Према Закону о спорту, спорт је дефинисан као категорија од општег интереса и углавном се финансира из буџета јединица локалних самоуправа и Републике Српске.

Одјељење за образовање, здравство, омладину и спорт можемо слободно сматрати насљедником СОФК и његових активности које имају за циљ улагање средстава у развој спорта. Посљедњих година се све озбиљније прилази планском распоређивању финансијских средстава намјењених потребама спорта у Бањој Луци. Постојећи критеријуми за расподјелу средстава су добра основа за утврђивање и реализацију стратешких циљева али су они још увјек у појединим дијеловима недоречени и остављају доста простора за недосљедну примјену и ненамјенско трошење додијељених средстава. Због тога, а на основу Закључка о утврђивању новог концепта финансирања спорта Скупштине Града Бање Луке, градоначелник Града Бање Луке је донио Рјешење о именовању Тима за пројекат: "Нови критеријуми финансирања спортских клубова и спортских манифестација", који је имао задатак да предложи планска документа у области спорта на територији Града.

Према досадашњим пројекцијама буџета за суфинансирање програмских активности спортских организација и других организација у области спорта дефинисане су сљедеће ставке које се

суфинансирају из буџета Града: средства за текуће одржавање спортско-рекреативних садржаја, средства за финансирање здравствене заштите спортиста у спортским клубовима, средства за рад организација и удружења из области спорта, средства за Олимпијски базен, средства за школски, студентски и рекреативни спорт; средства за развој пливачког спорта – школа пливања за дјецу и омладину, средства за спортске организације лица са инвалидитетом и средства за појединце у области спорта.

Финансирање активности и дјелатности на нивоу Града Бање Луке врши се из буџета Града, а спроводи се у складу са Законом о локалној самоуправи, Законом о спорту и Статутом Града Бање Луке те другим подзаконским и општим актима Републике Српске и Града Бање Луке. Одјељење за образовање, здравство, омладину и спорт (у даљем тексту: Одјељење) је орган Градске управе који је задужен за област спорта.

У периоду од 2012. до 2016. године, на основу програма финансирања спорта Града Бање Луке, у оквиру спортских активности и дјелатности спортских организација и других организација у области спорта Град Бањалука је издвојио средства у износу од 22.101.630,00 КМ, што у процентуалном износу у односу на укупан буџет износи 3,04 %, односно исказано по глави становника то је око 10,00 КМ, што Бања Луку ставља у ред јединица локалне самоуправе која улажу средства у спорт на нижем средњем нивоу.

Стратешко опредељење за финансирање спорта у Граду Бањој Луци је суфинансирање програмских активности и дјелатности спортских организација и других организација у области спорта кроз основни, посебни и допунски програм финансирања спорта. Општи интерес у спорту Града Бање Луке се остварује кроз основни, посебни и допунски програм финансирања спорта за које се обезбјеђују средства у буџету Града Бање Луке. Највећи проблем финансирања спорта је непостојање системског финансирања на нивоу Републике Српске и БиХ. У свим уређеним (спортским) системима јединице локалних самоуправа финансирају основне потребе спортских организација само до највишег нивоа такмичења

унутар једне државе. Код нас због непостојања јасног система финансирања спорта на нивоу Републике Српске и БиХ, Град Бања Лука мора из свог буџета да финансира и репрезентативне наступе спортских организација или спортиста појединаца иако би то требала бити обавеза надлежних институција на нивоу Републике Српске и БиХ (надлежни спортски савези и надлежна министарства). На овај начин буџетска средства Града Бање Луке се увелико троше на активности које не би требале бити у надлежности града већ, искључиво, републичког нивоа и нивоа БиХ. Ова ситуација нас доводи до тога да нема довољно средстава за програмске активности за развој спорта и спортске инфраструктуре. Град Бања Лука треба да у складу са својим приоритетима пропише критеријуме и начине суфинансирања спорта на својој територији и да дефинише који су то приоритети финансирања спорта на нивоу града. Кроз доношење неколико системских докумената потребно је уредити ову област у надлежностима које Граду дозвољавају законске одредбе. Суфинансирање програмских активности спортских организација са територије Града је неопходно реализовати на основу Правилника о категоризацији спортова, Правилника о категоризацији спортиста и Правилника о критеријумима, условима и начину суфинансирања програма спортских организација и манифестација од интереса за Град Бању Луку.

Такође, у данашњем друштву и уз осиромашено тржиште непримјерено је очекивати значајнији приход од чланарина, улазница или донација и спонзорства и сл. Уз то улагање у спорт није одговарајуће стимулисано а посебних пореских олакшица за спортске организације практично нема. Досадашња улагања у програмске активности спортских организација Града Бање Луке, кретала су се у распону од 0.96% до 1.35% годишњег буџета. Неопходно је створити законску основу ради дефинисања примјене стратешких циљева развоја спорта који ће дефинисати јасан систем финансирања спорта како на нивоу Републике Српске тако и на нивоу јединица локалних самоуправа, односно Града Бање Луке.

4. ПРАВНЕ ПРЕТПОСТАВКЕ СПОРТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Оквир за стратешко планирање у било којој области спорта представљају позитивно правни прописи које чине Закон о спорту и Закон о локалној самоуправи. Спорт у Републици Српској, а самим тим и у Граду Бањој Луци, регулише Закон о спорту који је донесен 2002. године и подзаконски акти проистекли из овог закона који на одређени начин регулишу поједина питања директно или индиректно у вези са спортом.

Два највећа проблема у организацији спорта јесу *надзор над радом спортских организација и испуњавање услова за обављање спортских активности и дјелатности*. Недоношење новог Закона о спорту, односно због застарјелости одредби важећег Закона о спорту у којем су поједина читава поглавља дјелимично или у потпуности непримјењива јер се уређује другим законом, омогућена је недосљедна примјена прописа. Спорт у Републици Српској па тако и у Граду Бањој Луци нема развојни капацитет већ искључиво одржавање постојећег стања које не даје адекватне резултате. Прије свега ту се мисли на XV поглавље Закона – Надзор који се сада уређује Законом о инспекцијама у Републици Српској и он је „*lex specialis*“ за ову област. Проблеми настали на основу овога у пракси показују да је немогуће у потпуности спроводити надзор у спорту као што се спроводи у другим развијеним земљама и ту највише трпе спортисти, тренери и спортски радници па онда грађани и цијело друштво.

Други важан проблем организације спорта јесте недоношење прописа који се тиче испуњавања услова за обављање спортских активности и дјелатности прије уписа у Регистар спортских организација и других организација у области спорта (у даљем тексту: Спортски регистар), којег води Министарство породице, омладине и спорта, и самог стицања права за обављање спортских активности и дјелатности. У доле наведеном, посебном, дијелу под насловом “(Не)законито оснивање спортских организација” наведени су узрочници проблема. Ова два проблема се још увијек

не рјешавају и самим тиме имају велики утицај на организацију спорта у Бањој Луци.

Правно нормирање одређене друштвене области битно одређује све активности у њеним оквирима и одређује интерес и приоритет законодавца (у овом случају Републике Српске). Тако је и спорт област чија се судбина у знатној мјери може одређивати кроз правно регулисање. У том смислу неопходно је, прије свега, јасно одредити интерес и приоритет у спорту на нивоу Републике Српске како би се могли одредити и јасни интереси и приоритети у јединицама локалних самоуправа, односно Града Бање Луке.

Један од највећих правних проблема везан је за недоношење подзаконског акта из члана 77. став (3) Закона о спорту, који би ближе прописао услове за оснивање спортске организације, јер су ову правну празнину многи злоупотребили тако што много спортских организација постоји само на папиру и нису у систему такмичења али повлаче средства кроз пројекте који се финансирају из буџета републичких и других институција и немају никакву оправданост постојања у смислу развоја спорта.

У члану 54. Закона о спорту дефинисано је да су спортске организације оне организације које окупљају спортисте, спортске стручњаке и остале, а организоване су ради обављања спортских активности и дјелатности. Оне се могу основати као удружења, друштва, предузећа, установе, савези и стручна удружења. Спортске организације су невладине организације, како је дефинисано чланом 55. Закона о спорту, и имају да се региструју као правна лица, односно спортске организације стичу својство правног лица даном уписа у судски регистар удружења а право на обављање спортских активности и дјелатности стичу након уписа у регистар који води министарство надлежно за послове спорта како је наведено у члану 57. Закона о спорту. Наиме, чланом 77. Закона о спорту прописано је да би спортска организација могла обављати спортске активности и дјелатности потребно је да испуњава одређене кадровске, техничке и инфраструктурне услове које прописује министар надлежан за

послове спорта. Овде се долази до проблема који је у директној вези са недоношењем подзаконског акта који ближе прописује услове и начине утврђивања испуњености услова за оснивање спортске организације и регистрациони судови немају обавезу да приликом уписа у судски регистар траже рјешење о испуњености услова које треба да утврди надлежно министарство за послове спорта. Исто тако надлежно министарство, прије уписа спортске организације у Спортски регистар, не тражи испуњење услова за обављање спортских активности и дјелатности новоформиране спортске организације. На овај начин за оснивање нове спортске организације довољна су три физичка лица, како је прописано чланом 9. став 1. Закона о удружењима и фондацијама Републике Српске и чланом 64. став 1. Закона о спорту, без прије обезбјеђених услова за оснивање спортске организације ради обављања спортских активности и дјелатности. Из горе наведеног видљиво је да за регистрацију спортске организације као удружења није потребно достављање доказа о испуњености услова за обављање спортских активности и дјелатности и на тај начин регистрована су бројна удружења за рад са дјецом без икакве провјере о кадровској и испуњености других услова за обављање таквог посла. У посљедњих неколико година, како због утицаја свјетске економске кризе и смањења буџетских средстава тако и због неконтролисања рада и извршења програмских активности спортских организација, немамо тачне податке о утицају суфинансирања програмских активности спортских организација, као и податке о стручном раду у оквиру спортских организација. Законом о спорту у поглављу "Стручни рад у области спорта" дефинише се шта су то стручни рад и стручни планови као и ко може обављати стручни рад у спортским организацијама. Такође, одредбама чланова од 151. до 153. истог закона, прописан је надзор над стручним радом. Међутим, иако постоје законске одредбе, ове контроле у пракси уопште не постоје због саме проблематике у надлежности над вршењем инспекцијског надзора и надзора стручног рада у спортским организацијама. Због свега наведеног неопходно је да се у наредном периоду пропишу услови за контролу програмских

активности спортских организација које се финансирају из буџета Града Бање Луке као вид механизма контроле и утицаја на квалитетну и сврсисходну реализацију програмских активности које могу допринијети развоју спорта, наравно, не улазећи у надлежност инспекцијских органа надлежних за контролу рада спортских организација.

5. СПОРТСКИ ОБЈЕКТИ И ИНФРАСТРУКТУРА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Град Бања Лука поседује значајан број отворених и затворених спортских објеката међу којима је одређен број реконструисаних школских објеката и игралишта али истовремено и не мали број објеката изграђених још прије 30-40 година. Међутим, број, стање и капацитет ових објеката је недовољан за укупне потребе Града и све већег броја спортских организација.

Град Бања Лука има 26 отворених спортских објеката и то: фудбалски стадиони (18), тениски центри (2), базени (1) и остали спортски и спортско-рекреативни објекти (5). Такође, Град Бања Лука има 42 затворена спортска објекта и то: спортске дворане (2), базени (1), физкултурне сале основних школа (27) и физкултурне сале средњих школа (12).⁴

Као најважнија питања која се намећу приликом рјешавања проблема спортских објеката су: планирање изградње и реконструкције, јединствене евиденције, одржавање, управљање, и коришћење спортског објекта или терена.

Од великог значаја за ово питање је власништво над објектима и непосредни интерес корисника објекта. Да би дошли до оптималних услова и начина одржавања и управљања спортским објектима неопходно је примјенити модел да сви спортски објекти у власништву Града Бање Луке буду у оквиру истог система одржавања и управљања.

Такође, велики проблем представља коришћење спортских објеката

⁴ Информацији о стању спортских објеката у власништву Града Бањалука за 2016. годину

од стране спортских организација и њиховог партиципирања у расподјели термина. Узимајући у обзир да поједине спортске организације имају право управљања и коришћења спортског објекта (примјер: фудбалски клубови имају право управљања терена са пратећим објектима гдје они сами учествују у одржавању и коришћењу спортског терена), а други само право коришћења у виду додјеливања термина за одржавање тренинга (примјер: кошаркашки, одбојкашки, рукометни клубови и сл. од Града добијају плаћене термине), али имамо и спортских организација који немају никакво право по овом питању (примјер: гимнастички, џудо, стонотениски клубови и сл.). Да би ријешили ове проблеме неопходно је успоставити систем заједничког одржавања и коришћења за потребе спортских организација у складу са категоризацијом спорта и класификацијом спортских организација, али и изградњи најмање једне спортске дворане за спортове као што су гимнастика, џудо, карате, стонитенис и сл. Велики проблем представља и коришћење Олимпијског базена и плаћање термина од стране ватерполо и пливачких клубова. Исто тако, активности атлетских клубова у Бањој Луци превазилазе могућности атлетске (тартан) стазе у оквиру Градског стадиона, поготово у бацачким дисциплинама, у којима се остварују солидни резултати али немају адекватне услове за тренажни процес. Атлетска стаза (са 6 стаза) је направљена у оквиру организације Јуниорског првенства Балкана 2004. године и од тада није било улагања.

Позитиван примјер улагања у спортске објекте јесте помоћни терен Фудбалског клуба "Борац" који је, свакодневно, попуњен са терминима ради тренажног процеса и одигравања утакмица млађих узрасних категорија и веома добар примјер утицаја на развој спорта, односно фудбала.

6. СПОРТ У БАЊОЈ ЛУЦИ

Такмичарски спорт у Бањој Луци већ неколико година организационо и резултатски стагнира, односно недостатак стратешких

праваца развоја допринео је уопштавању такмичарских резултата гдје су олимпијски спортови изгубили на значају. Проблеми се уочавају у свим сегментима: категоризацији, финансирању, селекцији, стручном раду, контроли програмских активности, и сл. Један од разлога је што спортске организације немају довољно средстава за такмичарске активности и стручни рад. У таквим околностима тренери се баве свим и свачим, на штету стручног рада и резултата. То у већој мјери не погађа млађе категорије, обзиром да они своју обуку углавном сами плаћају и да чланаринама покривају највећи дио трошкова. Слаби материјални услови као и недостатак контроле рада спортских организација прије свега утичу на рад у сениорској конкуренцији, када све постаје превелик трошак уз неизвјесну награду за остварени резултат, чак и у случају постизања врхунског резултата.

Врхунски спортски резултати су и добра прилика за промоцију града у свијету а истовремено су и подстицај дјечи и омладини да се још више баве спортом. Улагањем у спорт остварује се истовремено и омасовљавање спорта као посебног вида здравог начина живота.

Упркос објективним проблемима и недаћама присутним у свим спортским гранама посљедњих година забиљежено је видно побољшање од организације великих спортских такмичења преко увођења нових спортова који нису били заступљени у претходном периоду па до спортских резултата који се остварују. У сразмјеру улагања и организације спортског система, бањолучки спортисти су постизали солидне резултате, како на нивоу БиХ тако и у регији, а као најважнији резултат издвајамо учешће пливача Михајла Чепркала на Олимпијским игарама у Рио де Жанеиру у 2016. години.

Да би се постигла врхунска спортска остварења неопходни су изузетни напори, комплетан ангажман и подршка, породице, школе и средине у којој спортисти живе и раде. Они заслужују пуну пажњу друштва, од врхунског стручног кадра до материјалне помоћи.

Врхунска остварења се не постижу сваког дана. Рационализацијом развоја спорта на нивоу Града Бање Луке постепено се стварају могућности да се спорт усмјери према реалним могућностима и интересима а не према жељама и амбицијама.

Већина резултата остварена је првенствено индивидуалним напорима мањих спортских колектива или појединаца а мање систематским дјеловањем и због тога Град Бања Лука жели да кроз овај програм, и доношењем неколико правилника и општих акта, покуша успоставити одржив систем развоја и унапређења спорта у Бањој Луци.

У досадашњој пракси, на адекватан начин, није било ријешено питање нивоа резултата који се сматра врхунским спортским остварењем, јер на нивоу града није била дефинисана категоризација спортских грана и спортиста, па се руководило принципом: „од случаја до случаја“. У спорту је неопходно разграничити олимпијске од неолимпијских спортова, као и разграничити организован од неорганизованог спорта и све што из тог произилази, а мисли се на категоризацију, стипендирање, награђивање и др.

Вредновање спортских резултата, односно категоризација у спорту, се може остварити само у спортовима заступљеним на зимским и љетним олимпијским играма (ИОС - International Olympic Committee), спортовима признатим од стране Међународног олимпијског комитета (ARISF - Association of IOC Recognised International Sport Federation), спортовима члановима Генералне асоцијација међународних спортских федерација (SportAccord - Union for both Olympic and non-Olympic international sports federations) и параолимпијским спортовима (ИПС - International Paralympic Committee).

Иако стрељаштво, одбојка, пливање, бокс и шах имају заједничко само ријеч “спорт” веже их и чланство у истој међународној организацији спортова (ИОС или SportAccord). Појава нових спортова који нису чланови СпортАкорда, односно који немају још дефинисан статус унутар Међународног олимпијског комитета и СпортАкорда, логична је посљедица читавог низа фактора који

нас доводе до нове категоризације спортова и класификације спортских организација унутар својих матичних спортова и вредновању спортских резултата.

Категоризација представља изузетно осјетљиво питање и од великог је значаја за спорт. Спортови се разврставају у поједине категорије на темељу критеријума категоризације који су дефинисани чланом 4. Правилника о категоризацији спортова у Републици Српској. Чланом 6. истог Правилника прописано је да надлежни органи јединица локалних самоуправа на основу критеријума из члана 4. наведеног правилника врше рангирање спортова и спортских организација на нивоу јединице локалне самоуправе.

Због великог броја олимпијских и неолимпијских спортова веома је тешко пронаћи идеалне јединствене критеријуме за поуздано идентификовање спортског (врхунског) резултата. Закон о спорту је предвидео основне критеријуме на основу којих се сваке четврте године врши категоризација спортских грана (општи и материјални услови, спортска достигнућа, традиција, развијеност спортске гране, здравствени и медијски значај, атрактивност, приступачност и други значајни фактори), са могућношћу ревизије сваке двије године.

Веома важан фактор представља развијеност спортске гране, односно спорта, јер велику развијеност спорта у Бањој Луци, Републици Српској или БиХ, а тек неколико десетака земаља које су учлањене у међународну асоцијацију тог спорта могуће је различито третирати од спортова који су пропорционално врло добро заступљени у Бањалуци, Републици Српској, БиХ и у цијелом свијету. Због тога су, чланом 7.А.4. Статута СпортАкорда, прописани минимални услови за чланство у овој организацији и уједно препознатљивост спорта од стране Међународног олимпијског комитета као организованог спорта у међународном систему спорта.

Други важан фактор за категоризацију су спортска достигнућа гдје се подразумева да се златна медаља у јакој међународној конкуренцији на европском или свјетском првенству у спорту, који се

налази у програму олимпијских игара, не може третирати подједнако као и златна медаља на истом рангу такмичења која је освојена у неком неолимпијском спорту, или чак неком спорту који није члан Спорт Акорда, који је за већину свијета готово непознат или је познат кроз медије али није организован у смислу заступљености, прописаној организацији такмичења, као и јаким домаћим лига и сл.

Предлажу се сљедећи критеријуми за класификацију спортских организација унутар категорисаних спортских грана и суфинансирања програмских активности спортских организација из основног модела финансирања: *Категорија спорта; Традиција спорта у Граду; Постигнути резултати у протеклој такмичарској сезони; Број такмичарских екипа у редовном систему такмичења; Организација такмичења; Развијеност спорта.*

Са категоризацијом спортских грана тјесно је повезана и категоризација спортиста која се може искључиво вршити у спортовима заступљеним на љетним и зимским олимпијским играма (чланова Међународног олимпијског комитета), спортова признатих од стране Међународног олимпијског комитета и спортова чланова СпортАкорда и параолимпијским спортовима (чланова Међународног параолимпијског комитета).

Категоризација спортиста се спроводи на основу спортског резултата или поретка који спортиста или спортска екипа постигне на међународном спортском такмичењу, под условом да је наступ спортисте на том такмичењу одобрио припадајући матични спортски савез.

Опредијељеност Града Бање Луке ка развоју и омасовљењу спорта професионални спорт ставља у други план што не значи да он нема своју важност у систему спорта Града. Један од видова помоћи професионалном спорту ће се спроводити у складу са моделом финансирања плана кроз основни програм суфинансирања програмских активности спортских организација а који је наведен у посебном поглављу овог програма.

Генерално је прихваћено да је редовна физичка активност веома важна за здравље, како мушкараца тако и жена. Међутим физиолошке, анатомске, психолошке и социјално-културолошке специфичности женског пола захтијевају посебне приступе у свим сферама и нивоима бављења спортом.

Међународни олимпијски комитет је прописао да минимално 20% жена мора бити у управљачким структурама спорта али, и поред тога, ова одредба није заживјела у многим земљама па тако према расположивим подацима ниједна жена није на предсједничкој функцији неког од спортских савеза у БиХ.

Град Бања Лука у наредном четворогодишњем периоду мора да анализира и евидентира број жена у спорту, с посебном пажњом на евиденцију жена који се баве врхунским спортом.

Полазећи од економских могућности Града Бање Луке те на основу резултата спортиста, освајача медаља на највећим међународним такмичењима, биће додјељиване накнаде у виду одређеног новчаног износа у складу са сипендирањем категорисаних спортиста.

Ближи услови и начини награђивања резултата и категоризација спортиста биће прописани Правилником о категоризацији спортиста Града Бање Луке.

Спорт лица са инвалидитетом је организован кроз спортске савезе одређене спортске гране, као и Савез за спорт и рекреацију инвалида Републике Српске који окупља све спортове лица са инвалидитетом који се не могу организовати кроз савез своје матичне спортске гране. Организован систем такмичења у параолимпијским спортовима на нивоу Републике Српске имају само Одбојкашки савез инвалида Републике Српске, који је у једном моменту имао и два ниова такмичења, те Стрелачки савез инвалида Републике Српске, док кошарка у колицима има организован систем такмичења само на нивоу БиХ. У Бањој Луци, поред клубова из наведених савеза, постоје и атлетски клубови инвалида који немају организован систем такмичења. С обзиром да цјелокупни спорт, како на нивоу Републике Српске тако и БиХ, нема прописан модалитет

финансирања спорта тако и у спорту лица са инвалидитетом нема јединственог модалитета финансирања спортова лица са инвалидитетом што представља велики проблем у организацији и одржавању спортских такмичења.

Може се закључити да су лица са инвалидитетом углавном препуштени сами себи у погледу могућности да се баве спортом и стварања неопходних услова да би то било изводљиво. Организоване активности огледају се првенствено у облику повремених такмичења манифестационог карактера, са великим потешкоћама у реализацији, уз ослањање на буџет Града Бање Луке. Ипак има и позитивних примјера организовања спорта за лица са инвалидитетом. Јадан од њих је модел функционисања Савеза сједеће одбојке инвалида Републике Српске који је, према процјени стручњака из ове области, достигао веома висок ниво у организацији и спровођењу сталних такмичења на просторима Републике Српске.

Систем такмичења намјењених лицима са инвалидитетом варира различито у зависности од спорта, односно од најелементарнијих (један или два турнира годишње) до веома напредних и сложених система који се примјењују у најпопуларнијим колективним спортовима. Дужина такмичења се креће од само неколико дана у години, код неких спортских дисциплина, па све до такмичења која се у континуитету одвијају готово читаве године (на примјер сједећа одбојка). У сегменту организације и спровођења такмичења постоје бројни проблеми који директно утичу на њихов квалитет. Већину такмичења организују и њима руководе недовољно оспособљена лица, међу којима доминирају волонтери. Због тога се на већини такмичења, на свим нивоима, често дешавају пропусти (неадекватано уређени прилази објектима и тоалету, недостатак волонтера, непостојање прецизних пропозиција такмичења што у спорним ситуацијама утиче на регуларност такмичења).

Већина такмичења се, због финансијских и организационих проблема, спроводи по најкраћем и најједноставнијем систему на

само једној, евентуално две до три, манифестације годишње. Овакав начин организовања утиче на недовољну медијску покривеност спорта лица са инвалидитетом што је повезано и са његовим лошим статусом у друштву. То уједно негативно утиче на опредељење потенцијалних спонзора који би могли наћи свој интерес у финансирању ових активности.

Наведени недостаци нису толико изражени у спортским дисциплинама које су успјеле да организују струковне савезе (сједећа одбојка, кошарка у колицима, стрељаштво) па се они могу узети као добар модел организовања и спровођења спортских активности лица са инвалидитетом.

У Републици Српској не постоји стандардизовани систем категоризације усмјерен ка спортским захтјевима лица са инвалидитетом тако да сваки појединачни савез регулише ту област на свој начин или се примјењују правилници установљени на нивоу међународних институција у конкретном спорту. Велики проблем у пракси представља мањак простора и термина за тренинге.

Узимајући у обзир све наведено улога спорта у животима лица са одређеном врстом и степеном инвалидности је од непроцјењивог значаја, како у превентивном тако и у рехабилитационом смислу. Ово се не односи само на њих лично већ и на друштвену заједницу у цјелини јер се стање у којем се налазе, негативно или позитивно, пројектује и на саму заједницу у којој егзистирају. Нема дилеме да је за цјелокупно друштво од изузетне важности да се то стање учини што је могуће више прихватљивим. Спорт и физичка вјежба одавно се користе као терапијско средство лијечења код лица са инвалидитетом. У сврху наведеног спорт лица са инвалидитетом не треба да тежи стварању врхунских спортских резултата већ искључивом побољшању развоја спорта тј. формирању нових спортских организација које ће укључивати што већи број лица са инвалидитетом са територије Града Бање Луке. Јачање капацитета и саме организације спортских организација лица са инвалидитетом треба да буде један од главних циљева овог програма.

Према постојећим подацима, из евиденције неколико организација које се баве спортом лица са инвалидитетом (иако ови подаци нису ажурирани), дошло се до поражавајуће чињенице да се тек негдје око 1-2% лица са неким видом тјелесног оштећења организовано бави спортским активностима. Уколико се зна да у неким европским земљама број физички активних лица са инвалидитетом износи чак и 80% онда је очигледно да је стање код нас веома лоше. То указује не само на сиромаштво него и на недовољну уређеност спортског система који би требао препознати значај и важност бављења спортом лица са инвалидитетом.

Као и у валидном спорту велики утицај на (не)финансирање спорта лица са инвалидитетом јесте непримјењивост члана 38. Закона о спорту којим је дефинисано да се спортске активности лица са инвалидитетом финансирају дијелом из буџета Републике Српске и општинских буџета, али и из средстава Фонда пензијско-инвалидског осигурања и Фонда здравственог осигурања, али до данашњег дана ова два фонда нису поступила у складу са одредбама Закона о спорту. У неколико наврата представници више спортских организација су покушали да кроз писану кореспонденцију и састанке са представница ових фондова ријеше најкрупније проблеме али резултата није било.

Упркос великој традицији спорта на нашим просторима и значајним спортским достигнућима помало је занемарано право лица са инвалидитетом да и они имају адекватне услове за бављење спортом и остваривање врхунских резултата. Ови подаци недвосмислено показују да би један од од стратешких циљева у наредном периоду требало да буде стварање предуслова за укључивање што већег броја лица са инвалидитетом са територије Града Бање Луке у организоване спортско-рекреативне активности и формирање квалитетније материјалне основе за њихов стручни третман.

Такмичења су основна сврха спорта, мотив највећем дијелу спортиста за напорно тренирање и велика одрицања, као и прилика за представљање јавности. Њима се врши и валоризација спортских резултата упоређивањем са другима у земљи и свијету и као таква такмичења чине спорт занимљивим широј јавности. Спортска

такмичења не би требало везивати само за врхунски и квалитетни спорт јер само повећање броја спортиста је неопходан услов за обезбјеђење успеха у спорту.

Суфинансирање спортских такмичења и манифестација обавља се на начин како је утврђено у моделима суфинансирања спортских манифестација, односно суфинансирају се такмичења и манифестација на основу посебних и допунских програма на основу јавног позива и програмског календара. Област континуиране едукације и стручног усавршавања у сфери спорта у Републици Српској није уређена законским прописима што Граду Бањој Луци представља велики проблем, али у надлежностима које то дозвољавају Град мора прописати минималне услове за спровођење континуиране едукације у спорту. Највећи ефекат програма континуиране едукације у спорту би био у повећању знања, усвајању нових тренажних технологија и увођењу реда у рад спортских организација по питању струке и стручности кадрова који раде у истим на територији Града, јер спорт се тренутно одвија изван државног контролног система. Ако узмемо у разматрање значај спорта, спортске или физичке активности, у спречавању одређених болести и деформитета можемо доћи до закључка да усљед нестручног рада у спортским организацијама може доћи до повећања броја повреда што напослетку може нанијети финансијске штете здравственом систему Републике Српске.

Успостављање јединственог електронског информационог система у спорту би било од велике важности за сам развој спорта у Граду Бањој Луци јер би се: формирале базе података о спорту; убрзала комуникација спортских субјеката; допринијело транспарентности рада спортских организација и Градске управе; добили адекватни, тачни и ажурирани подаци о обостраним активностима ради доношења релевантних показатеља за дугорочна планирања и реализацију пројеката од општег интереса; на лакши начин вршило планирање, организовање и контрола у спорту. Највећи дио преписке са Градом (предлози пројеката, молбе, захтјеви, извјештаји о намјенском утрошку средстава и др.) се одвија у штампаном облику што знатно успорава рад. Осим тога поднијети

пројекти су крајње неуједначеног квалитета, често без доброг образложења и прецизно разрађене финансијске конструкције, што процедуру још више успорава и утиче на стварање додатних проблема. Информациони систем би требало да обезбједи административну подршку (упутства, начин комуникације, општа аката за рад у спортским организацијама), брз и лак начин подношења програма потенцијалних корисника за намјенска средства из буџета кроз стандардне формуларе, обрасце и слична документа, омогућио би брз и транспарентан начин рада, податке о оснивању и евиденцији спортских организација, податке о броју и стању те искоришћеност спортских објеката, број регистрованих спортиста, тренера, спортских организација, те напослетку омогућио стварање портала за грађане преко којег би се информисали о свим актуелним дешавањима у спорту. Уласком у систем би, на примјер, за родитеље било могуће сазнати да ли неки клуб има адекватан стручни кадар, да ли и под којим условима врши упис дјеце одређеног узраста, на којој локацији се одржавају тренинзи, колико износи чланарина, и сл.

Здравствена заштита спортиста представља један од највећих проблема јер реформом здравственог система Републике Српске и увођењем категорије породичног љекара реформисан је систем примарне здравствене заштите. Спортисти у Републици Српској подлијежу Закону о здравственој заштити као и сви остали грађани, тако да им и права проистичу из врсте осигурања. Спортисти млађи од 15 година спадају у обавезан вид здравствене заштите и имају права на пуну здравствену његу у случају болести или повреде. Старије категорије остврују права на основу осталих видова осигурања (преко родитеља, као студенти или запослени итд). Међутим, уколико спортиста не остврује нити један услов за здравствено осигурање прописан Законом, осуђен је на самостално финансирање свих здравствених услуга, изузев хитног збрињавања. Чињеница да је трауматологија у спорту већа него у општој популацији ствара додатан притисак на спортисту у виду страха од повређивања и рехабилитације у случају повреде. Због свега наведеног требало би учинити све да спортски савези, клубови и

друге спортске организације, као своју законску обавезу, обезбједе средства за здравствену заштиту. То не представља посебно велики новчани издатак за спортске организације а спортисти гарантује квалитетну здравствену заштиту у случају болести или тешке повреде.

У буџету Града Бање Луке планирају се средства за здравствену заштиту спортиста, систематске прегледе спортиста са територије Града, једанпут годишње. Ово је добра пракса која је показала одличне резултате у превенцији нежељених ефеката неспровођења адекватног систематског прегледа. Проблем настаје код другог периодичног прегледа јер већина спортских грана у својим спортским правилима прописује да се систематски прегледи спортиста спроводе два пута годишње односно на сваких шест мјесеци.

7. СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТИ ПРОГРАМА РАЗВОЈА СПОРТА У БАЊОЈ ЛУЦИ

Основни стратешки приоритети Програма развоја спорта Града Бање Луке су финансирање програмских активности спортских организација кроз улагање у развој младих спортиста ради стварања велике основне базе за даљи развој и унапређење врхунског спорта, подршка укључивању у спорт и његова доступност што већем броју дјеце и омладине као и остваривање и вредновање врхунских спортских резултата кроз стварање једнаких могућности за све спортске организације.

Кључну компоненту школског спорта представља наставни предмет физичког васпитања као обавезан наставни предмет за све ученике основних и средњих школа Републике Српске и прописан је од стране Министарства просвјете и културе са одговарајућим фондом часова. Овај вид васпитања је неодвојиви дио општег васпитања, што му обезбјеђује статус васпитно-образовног подручја, док је циљ физичког вјежбања данашњег човјека превентиван у отклањању негативних утицаја савременог

начина живота, посебно код дјеце и омладине, којег карактеришу хипокинезија, прекомјерна и неадекватна исхрана и стрес. Циљ физичког васпитања је да разноврсним и систематским моторичким активностима у повезаности са осталим васпитно-образовним подручјима допринесе интегралном и свестраном развоју личности ученика, развоју моторичких способности, стицању, усавршавању и примјени моторичких умијећа и навика као и неопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада. Школски спорт обухвата наставне и ваннаставне спортске активности у области школског физичког васпитања, укључујући и школска спортска такмичења која се проводе кроз систем такмичења Малих олимпијских игара основних и средњих школа Републике Српске, у складу са Правилником о организацији школског спорта у Републици Српској као и са наставним планом и програмом утврђеним законом.

Када се посматра доступност бављења спортом у Граду Бањој Луци може се рећи да је присутан тренд комерцијализације спортских активности и дјелатности, који је посљедица недостатка финансијских средстава за реализацију програмских активности спортских организација, тако да само 2% спортских организација не наплаћује чланарину својим члановима. Наплаћивање чланарина је поготово изражено у млађим узрасним категоријама у разним школама спорта, односно школама фудбала, кошарке, одбојке, тениса и сл, гдје дјеца праве своје прве спортске кораке. Ово све доводи до чињенице да доступност спорта постаје проблем великом броју грађана, односно укључивање њихове дјеце у спортске активности, поготово у спортовима претпостављене комерцијалне профитабилности. Овај, најважнији, проблем спорта у Бањој Луци је уједно и један од стратешких циљева програма "Подршка укључивања у спорт и његова доступност", који се односи на доступност спорта и подстицање укључивања дјеце и омладине у спорт. Кроз ово стратешко опредељење Град Бања Лука жели омогућити укључивање што већег броја дјеце и омладине у спортске активности и покренут је Пројекат "Спорт доступан дјеци" који би се спроводио путем јавног позива преко спортских организација

које су класификоване унутар категорисаних спортова, односно у спортским организацијама олимпијских спортова, спортова признатих од стране Међународног олимпијског комитета и спортова СпортАкорта које су регистроване на територији Града Бање Луке, на начин да се из буџета Града Бање Луке суфинансирају чланарине изабраних спортских организација на основу критеријума који ће бити утврђени одлуком о расписивању јавног позива. Физичко васпитање не постоји као обавезан предмет ни на једној високошколској установи у Републици Српској тако да се реално и не може говорити о организованом студентском спорту, на нивоима факултета не постоје спортска такмичења а екипе факултета за универзитетска и међууниверзитетска такмичења се формирају без јасног система и објективног увида у могућности такмичара, односно спроводе се преко надлежних студентских организација које нису у систему спорта. Најчешће су селектори екипа студенти тако да није риједак случај да факултет у свим спортовима представља неколико истих студената. Универзијаде су практично постале промоције спортских клубова и није риједак случај да поједини спортисти добијају индексе само да би учествовали на такмичењима а има и случајева да се за факултете такмиче спортисти који нису студенти. Почетни приједлог је да се на свим факултетима најпре уведе настава физичког васпитања, бар као изборни предмет, да би се у некој наредној фази могло радити на изналажењу системских рјешења за студентски спорт. Осим тога, требало би подстицати оснивање универзитетских спортских друштава и организовати редовна универзитетска такмичења која се спроводе током читаве године (на примјер у форми лига).

Општа је појава, како код нас тако и у свијету, да највећи број лица након завршене основне и средње школе престаје бити активно у смислу редовног физичког вјежбања што доводи до нежељених посљедица које се огледају у смањивању општих способности, нарушавања здравља и опште отпорности организма на штетне факторе који су у савременим условима живота све бројнији (тегобе везане за локомоторни апарат, поремећаје метаболизма,

кардиоваскуларни и респираторни систем). Активности као што су редовне шетње, вјежбање у фитнес центрима, часови аеробика и све врсте спортско-рекреативних програма припадају природним физиолошким учинцима који могу допринијети одржавању виталних људских способности на вишем нивоу а њихова примјена једнако је важна у свим раздобљима људског живота.

У Бањој Луци је у задњих неколико година, захваљујући организацији Бањолучког полумаратона и других спортско-рекреативних манифестација, подигнута свијест о значају бављења спортским и физичким активностима али још доста тога треба урадити на пољу системске организације спортске рекреације и програмирањем физичком вјежбању као фактору здравља.

Тренутно највећи проблем спортске рекреације у Граду Бањој Луци је недостатак прописаних правила и норми које би довеле до лиценцирања спортских радника који организују физичко вјежбање кроз спортско – рекреативне активности.

У Бањој Луци ради велики број медијских кућа које би координисаним активностима са спортским организацијама требале пружити бољу медијску подршку развоју спорта и физичких активности како би јавност у Бањој Луци и Републици Српској била упозната са радом спортских организација, резултатима, плановима и циљевима рада.

Медијске куће би, објективним извјештавањем, требало да пруже подршку развоју спорта али и да у сваком тренутку скрену пажњу уколико развој крене у погрешном правцем у било којем сегменту. Надлежне институције, одговарајућим актима, морају да дефинишу стање и правац развоја спорта у Бањалуци. Заједничким дјеловањем спортских организација, медијских кућа и надлежних институција могуће је створити амбијент за стварање средине погодне за развој спортиста и стручних лица. Самим тим, као крајњи резултат, долазе освојене медаље и остали велики спортски успјеси.

Свијест о потребама и вриједности спортско-рекреативног вјежбања први је услов за формирање трајних активних интереса за подручје спортске рекреације. Информисање и пропаганда требало би да на ефикасан, рационалан и научно заснован начин допринесу развијању трајног интереса за спортску рекреацију те да у најпривлачнијем облику саопштавају основна знања. Успјешно и свестрано дјеловање на том подручју захтјева сталну сарадњу и заједнички рад стручњака за спортску рекреацију, љекара специјалиста медицине рада и спортске медицине, психолога, новинара и свих оних који на било који начин могу допринјети дизајнирању и пропагирању спортске рекреације као животно важне активности. Како и на који начин организовано и системски приступити рјешавању проблема везаних за масовно укључивање становништва у редовне програме физичког вјежбања би требало да постане брига сваке политике и дугорочно опредјељење усмјерено на превенцију општег здравља становништва.

8. РЕЗИМЕ

Теме о спорту у свакодневном животу и у различитим професионалним круговима заузимају последњих година значајно мјесто са становишта забринутости за остварење врхунских резултата спортиста у Републици Српској и Граду Бањој Луци. Прије рата Савез организација за физичку културу (СОФК) се бринуо о организацији и развоју спорта у Бањој Луци, укључујући ту организацију клубова, такмичења, као и масовних спортско-рекреативних садржаја и био је од велике помоћи за све административне нивое организовања, јер се финансирао од стране свих нивоа власти и уз велику подршку релативно развијене привреде. Престанком постојања СОФК, престао је да функционише систем организовања спорта који је давао резултате и успостављен је транзициони систем под надзором јединица локалне самоуправе, институција на нивоу Републике Српске, као и приватног предузетништва, који нема финансијску јачину, заједничке програме и свијест за улагање у спорт и стварање врхунских спортских резултата. Актуелно стање спорта

у Бањој Луци се не може сматрати задовољавајућим јер нема развојну компоненту и адекватан систем организације због недовољно уређеног система организовања и управљања његовим појединим сегментима. Због недостатка системског рјешења организације и финансирања спорта у Републици Српској (немају довољне, а ни константне изворе финансирања), јединице локалне самоуправе морају да финансирају све нивое такмичења, од локалног до међународног. Када анализирамо стање у спорту можемо рећи да цјелокупна слика спорта у РС и Бањој Луци није задовољавајућа зато што економска, политичка и друштвена ситуација не погодује стварању повољних претпоставки за значајнији развој спорта јер има пуно материјално-техничких, кадровских, организационих, финансијских, едукативних и других проблема.

У периоду од 2012. до 2016. године на основу програма финансирања спорта Града Бање Луке у оквиру спортских активности и дјелатности спортских организација и других организација у области спорта Град Бања Лука је издвојио средства у износу од 22.101.630,00 КМ, што у процентуалном износу у односу на укупан буџет износи 3,04 %, односно исказано по глави становника то је око 10,00 КМ, што Бању Луку ставља у ред јединица локалне самоуправе која улажу средства у спорт на нижем средњем нивоу. Овакви показатељи нам говоре да се мора ићи на процентуални модел издвајања за спорт у Републици Српској чиме би се постигла једнакоправност грађана и спортиста по општинама.

Град Бања Лука посједује значајан број отворених и затворених спортских објеката, међу којима је одређен број реконструисаних школских објеката и игралишта, али истовремено има и велики број објеката изграђених још прије 30 - 40 година.

Основни стратешки приоритет Програма развоја спорта Града Бање Луке је финансирање програмских активности спортских организација кроз улагање у развој младих спортиста ради стварања велике основне базе за даљи развој и унапређење врхунског спорта, подршка укључивању у спорт и његова доступност што већем броју дјецe и омладине као и остваривање и вредновање врхунских спортских резултата кроз стварање једнаких могућности за

све спортске организације.

Генерално гледано спорт у Граду Бањој Луци требамо посматрати оптимистично јер се посљедњих неколико година спорту приступа организованије са циљем укључивања што већег броја омладине и грађана у спортске активности а узимајући у обзир да имамо надарену и талентовану дјецу квалитет и успјеси спортиста би могли доћи до изражаја крајем овог срењорочног периода.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Савјет за младе и спорт Скупштине града Бања Лука, Програм развоја спорта града Бањалука, септембар 2017.
2. Информацији о стању спортских објеката у власништву Града Бањалука за 2016. годину,
3. Закон о спорту („Службени гласник Републике Српске“ бр. 4/02, 66/03, 73/08 и 102/08);
4. Закон о удружењима и фондацијама („Службени гласник Републике Српске“ број: 52/01 и 42/05);
5. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник Републике Српске“ број 106/15);
6. Правилник о упису у регистар спортских организација и других организација у области спорта („Службени гласник Републике Српске“ број: 98/09);
7. Правилник о организацији школског спорта у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“ број: 108/07 и 99/09);
8. Правилнк о категоризацији спортова у Републици Српској („Службени гласник Републике Српске“ број 100/13);
9. Правилник о стручном усавршавању и оспособљавању стручних кадрова у области спорта са номенклатуром спортских занимања и звања („Службени гласник Републике Српске“ бр. 59/07).
10. Ален Бартош: ЗНАЧАЈ И УТЈЕЦАЈ ЕЛЕКТРОНСКИХ МЕДИЈА НА ПОПУЛАРИЗАЦИЈУ СПОРТА, *Удруга за спорт и рекреацију „Ветеран ‘91.“, Загреб, Хрватска, 2013. године.*

11. Дефендологија - Теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука 2001. године
12. Проф. др Душко Вејновић: Нука, обрзовање и академска заједница требају постати генератор и развоја друштва у транзицији ,Удружење дефендолога Републике Српске И Града Бања Лука, Бања Лука 2017.
13. Сунчица Бартолуци, Социологија спорта у Хрватском контексту,Кизенолошки факултет Свеучилиште у Загребу
14. Вејновић, Д., Социологија спорта, Факултет физичког васпитања и спорта, Бања Лука, 2006. *Дефендологија* - Теоријско стручни часопис за питања заштите, безбједности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, Удружење дефендолога Републике Српске, Бања Лука 2001. године

www.savremenisport.com

<https://prezi.com/0nonujvijzod/sport-u-bosni-i-hercegovini/>

Проф. др Остоја Барашин¹

UDK 796/799:614
Прегледни рад

УЛОГА СПОРТА У РАЗВОЈУ ЗДРАВОГ ДРУШТВА

ROLE OF SPORTS IN THE DEVELOPMENT OF HEALTHY SOCIETY

***Апстракт:** Развој масовних спортова и њихово мјесто у модерном друштву актуално је питање од великог значаја. Популаризација физичке културе, спорта и здравог начина живота игра важну улогу у друштву. Масовни спорт основа је професионалног спорта, али и услов физичког развоја младих генерација. Професионални спорт је могућ препознавањем индивидуалних прилика и способности сваке личности у одређеном подручју спортске активности (кроз повећану специјализацију и индивидуализацију процеса тренинга) како би се постигли максимални спортски резултати. Постизање рекорда у професионалном спорту, побједи на међународним, националним и осталим спортским догађајима представљају морални подстрек развоју масовног спорта. Говорећи о улози спорта у савременом друштву, може се рећи да је спорт континуирани друштвени процес у којем људи показује потенцијал, акумулирају и побољшавају људски капитал, проширујући властити потенцијал. Спорт, обављајући развојну, образовну, патриотску и комуникацијску функцију, интегриса и усмјерава појединце и друштвене групе, помаже нацији да се развија. Спортски систем директно је повезан с подсистемима здравља, науке, културе, васпитања и образовања. Спорт има значајан утицај на друштвено-економске и политичке процесе било ког савременог друштва.*

Кључне ријечи: спорт, друштво, здравље, политика.

¹ Европски дефендологија центар з научна, политичка, економска, социјална, безбједносна, социолошка и криминолошка истраживања Бања Лука

***Abstract:** The development of mass sports and their place in society is an issue of great importance. Popularisation of physical culture, sports and healthy way of life plays a very important role in the society. Mass sport is a base of professional's sport, but also a condition for physical development of young generations. Professional sport is possible by recognition of individual opportunities and capabilities of each person in a certain field of sport activity (through increased specialisation and individualisation of the training process) in order to achieve maximum sport results. Winning of records in professional sports, wins at international, national and other sport events represent a moral incentive for the development of mass post. Taking about the role of sports in a modern society, one may say that the sport is a continuing social process in which people demonstrate their potential, accumulate and improve the human capital, broadening their own potential. By performing developmental, educational, patriotic and communication functions, the sport integrates and directs individuals and social groups, helping the nation develop. The sport system is directly connected with the sub-systems of health, science, culture, education and upbringing. Sport exerts considerable influence on social-economic and political processes of any modern society.*

Key words: sport, society, health, politics.

1. ОДРЕЂЕЊЕ СПОРТА И ДРУГИ СРОДНИ ПОЈМОВИ

“Спорт је дио наслеђа сваког мушкарца и сваке жене и ништа не може надокнадити његов недостатак.” - Пјер де Кубертен²

Спорт је један од важних чиниоца здравља људске популације, а игра и спорт представљају саставни дио живота људи различите старосне доби и социјалног положаја. Уопштено посматрано, спорт представља опште добро и један је од најизразитијих облика људске креативности. Изражена потреба да се кроз спорт истакну људске способности, жеља и задовољство у ширењу граница могућности човјека, спонтаност и интерес за драму што се одвија у

² Pierre de Coubertin (1863-1937), француски педагог и историчар, утемељивач модерних олимпијских игара.

спортском такмичењу, дају спорту посебан значај, што је изузетно важно за дјецу и младе.

“Постоје многобројне дефиниције спорта, најчешће противрјечне и парадоксалне. Томе нарочито доприноси неодређени појам ‘спортска игра’ и тврдње да је спорт игра. Једна група истраживача истиче да је спорт борба са самим собом, другим човјеком и природним препрекама (силама природе). Други, наглашавају да је спорт васпитна друштвена институција прожета игром, а чији је циљ физичка и духовна изградња личности. Трећи, спорт посматрају као рационалну дјелатност, свеукупност достигнућа у одређеном подручју друштвеног живота” (Коковић, 2000:21).

Сложена друштвено-економска, психолошка и еколошка ситуација у свијету поставља нове захтјеве различитим секторима јавног живота, укључујући и спорт.³ Прије свега треба имати у виду да је и данас евидентан проблем подстицања разних врста физичке културе и спорта међу различитим популацијама. Неспорно је да систематска спортска активност и вјежбе на различите начине побољшавају општу отпорност организма према модерним учинцима различитих врста. Тај проблем је посебно изражен међу младима због све присутнијег нарушавања здравља, што погодује ширењу различитих болести, које се негативно одражавају на економску, интелектуалну и социјалну стабилност друштва, како у садашњости тако и у будућности. У том смислу, промоција здравог начина живота и спорта заузима посебно мјесто у процесу развоја савременог масовног спорта.

Много је начина на које се може изрећи шта је то спорт, а један од таквих је онај што стоји у Прогласу спортиста изречен у Риму 1984.: *“Спорт је радост живљења, жеља самоизрицања у слободи, напрезање са савршеним самоостваривањем кроз слободно залагање; то је сусрет и одмјеравање с другима, однос према природи и*

³“Спорт је сложена, јавна друштвена дјелатност којој се у свим развијеним земљама свијета поклањавелика пажња. Разлог за такав однос је његов изузетно велики утјецај на све сегменте живота савременог човјека. Најчешће се у први план истиче позитивно дјеловање спорта на психофизичко здравље, али му се веома често приписују и атрибути пропагандног, финансијског и политичког средства.” Стратегија развоја спорта у БиХ, јули, 2010.

друштвеној средини. Спорт је чинилац људског дозријевања, моралног и друштвеног васпитања; поспјешује и људске односе и даје ва-жан допринос уљућеном животу. По својој свеобухватности уздиже се на међународни ниво као средство братства и мира.”

Историја људског друштва обиљежена је као период у ком је дјетињство представљало најактивнији дио људског живота. Нажалост, данас су дјеца све више заокупљена компјутером, смарт телефонима, телевизијом, као и другим стварима које искључују неопходне активности за њихов квалитетан психофизички развој, али и људске популације уопште. Спорт, поред очувања здравља, стварања радних и обрмбених способности има и значајну друштвену улогу. Та улога је првенствено усмјерена на васпитно образовне вриједностијер је врлозначајан утицај спорта на формирање личности. Он дјечи пружа могућност да развију своје хумане квалитете и промовише истинске људске вриједности. Васпитање за љубав, живот и заједништво онемогућава егоистично затварање у себе и представља снажну препреку ширењу наркоманије, алкохолизма, криминала као и дручних друштвено штетних појава који су у данашње вријеме све већа пријетња здравом друштву.

Под утицајем општих друштвених вриједности у којим доминира жеља за резултатом и компетитивношћу, васпитна димензија спорта је све мање присутна. Умјесто стицања знања, вјештина, подизања способности и усвајања моралних вриједности, на првом мјесту међу циљевима спортских активности све се чешће потенцира постизање високих резултата и успјеха. Из тих разлога потребно је већу пажњу усмјерити, управо, васпитним аспектима рада с дјецом у спорту. Спорт није могуће дефинисати кроз игру, физичко вјежбање или васпитну дјелатност, сматра Коковић, јер ако се покуша одредити на овај начин онда је то просто фиксирање неких његових квалитета који су емпиријски очигледни, али не и његове основне карактеристике.

Дјецу привлачи спорт због забаве, игре и доброг тренера, а одбија их побједа као императив, притисак амбициозних родитеља, честе озљеде, недовољан напредак, досада и исмијавање. По правилу дјеца би требала почети врхунски такмичарски тренингу каснојој

животној фази, али, нажалост, савремена пракса показује да почетак специјализације и бављења појединим спортовима почиње све ранији што на дјецу негативно дјелује. Због тога дјеца све теже могу поднијети снажан притисак тренера и нереално амбициозних родитеља ради постизања врхунских резултата. Овакво стање намеће потребу раздвајања и разумијевања суштине спорта као рекреације од спорта као занимање.

Основно обиљежје спорта је такмичење и нема спорта без такмичења. Спортиста се може такмичити с временом, мјерним јединицама, савладавањем тежине, природним и атмосферским препрекама и у правилу са противницима. "Човјек у спорту неминовно постаје хомо метрум; мјерљивост резултата је, уз агон, једно од темељних обиљежа спорта, али и друштвеност, посебно наглашена у екипним спортовима. Вриједност сваког спортског такмичења мјери се достигнутим резултатима, надмашивањем олимпијских или свјетских рекорда. Трка за већом даљином и висином, тежим теговима и краћим временом постала је апсолутни циљ за себе" (Коковић, 2000:24). Ниво постигнутих резултата лимитира подршку институција и спонзора, а спорт претвара у професију која постаје начин стицања профита.

Основна особина рекреације је разонода и забава, а примарни циљ није побједа него подизање и одржавање способности организма, тјелесне и менталне снаге. Када су дјеца у питању, треба разликовати игру, физичко васпитање у школи и бављење школским спортом од укључивања у тренинг врхунског спорта. Но, увод у неку конкретну спортску активност за малу дјецу ипак треба бити прилагођен њиховом узрасту, физичким могућностима и жељи за игром кроз коју они највише уче и усавшавају своје вјештине.

2. ДРУШТВО И СПОРТ: ДРУШТВЕНЕ ДИМЕНЗИЈЕ СПОРТА, ДРУШТВЕНЕ ФУНКЦИЈЕ СПОРТА, СПОРТ КАО СТИЛ ЖИВОТА

Спорт врши све већи утицај на главна подручја људског дјеловања, укључујући политичку, економску и културну арену. Његово присуство може, такође, да се осјети у области образовања и здравља. Спорт је прожео већину друштвених институција, породица, школа, локалних заједница и предузећа, а такође, укоријенио се и у свим мејнстрим медијима, чиме је постао једна од најзначајнијих друштвених појава. Културни значај спорта одражава културни интегритет друштва. Морални аспект спорта је непрекидно изложено јавном интересовању и вредновању. Јавност доживљава спорт као сферу фер-плеја и центра моралног интегритета. Као дио културе једног друштва, спорт одражава, штити и унапређује и промовише вриједности и етику које чланови тог друштва прихватају, односно очекују. Осим етичке вриједности, спорт представља ослонац очувања здравља становништва.

“За нека друштва је карактеристично прекомјерно вјеровање у спорт и његове функције, док је за друга спорт нешто секундарно и маргинално. Претјерано вјеровање у спорт доводи до његове митологизације, јер се на спорт гледа као на неку нову врсту религије која треба да омогући остварење водећих идеала. Штавише, спорт се, данас, у кризним временима почиње посматрати као спасоносна формула за друштвену проходност (покретљивост). Уствари, спорт је само слика и израз одређеног друштва; он репродукује (обнавља) друштво у сажатом облику. Спорт је здрав када је и друштво здраво и квари се заједно са кризом друштва”. (Коковић, 2000:62).

Спорт је славље које спаја људе и пружа им прилику за повезивање. Церемоније отварања и затварања Олимпијских игара на најдиректнији начин имплицирају идеју да је спорт много више од пуког супротстављања и сукобљавања између појединаца и нација. Он окупља различите нације на једном мјесту, гдје се људи срећу, међусобно одмјеравају, и на тај начин упознају и уче прихватити међусобне разлике.

Са претварањем спорта у спектакл и публика све више добија на значају. Због масовности и честог насилничког понашања навијање постаје све актуелнија и важнија појава како са друштвеног, тако и са научног становишта. Навијање може имати два значења. Прво, оно представља исказивање привржености одећеном клубу, која се може манифестовати, осим кроз радовање и еуфорију, и кроз разочарање, очај, па и кроз бијес. С друге стране, навијање карактеришу и пристрасност, ирационални карактер и ирационална страст. Из ових карактеристика управо и произилази феномен навијачких група. У њиховом средишту се налазе најоданији, најфанатичнији и најупућенији навијачи. Насупрот њима налази се тзв. "хладн" тип навијача и посматрача спортских догађаја.

Не треба судити спорту, већ ономе што од њега људи чине или желе учинити. Важно је да они који су наразличитим нивоима укључени у спорт, од учесника до високих функционера, имају то на уму ако желимо да спортска игралишта и даље буду мјесто спајања, мјесто комуникације међу појединцима и групама на потпуно супротним странама у погледу културе, политике и религије. То мора бити мјесто на којем ти појединци постижу оно што политичарима ријетко полази за руком, а то је одређени облик хуманизма.

Спорт је кроз свој еволутивни развој, који је пратио развој људског друштва, од првобитног значења игре, забаве и разоноде, временом попримио и друга обиљежја, те постао важна друштвена делатност. Тим путем се остварују значајне социјалне и економске димензије појединца и друштва у цјелини. Спорт је важан друштвени феномен на свим нивоима савременог друштва, остварујући велики утицај на кључна подручја друштвеног живота: утиче на међунационалне односе, пословни живот, друштвени статус, модне трендове, етичке вриједности, начин живота људи. Спорт данасима могућност да буде главни друштвени чиниоц који се може одупријети инвазији јефтине културе и лоших навика.

Савремена схватања спорта стоје на становишту да је он врло значајна јавна дјелатност, једна од најшире прихваћених и праћених, усмјерена на самог човјека, али и на друштво у целини, која има далеко дубљи смисао од постизања спортских резултата. По

таквом схватању спорт представља један флексибилни појам који више говори о ономе ко га употребљава него о појави о којој је реч. Спортисти у спорту виде бескомпромисну борбу за побједу или за рекорд, док је то за тренере својеврсни начин живота. Посјетиоци спортских такмичења спорт описују као драму, неизвесност исхода борбе између противника, док социолози и социјални психолози спорт виде као средство задовољавања потреба у спортској борби, могућност да се испоље агресивни нагони, да се утроши вишак енергије и негативних емоција. Он представља реакцију на немогућност да се задовоље неке друге, универзалније потребе. Спорт задовољава потребу за компензацијом, јер учествујући као пасивни гледалац, човјек тражи заборав и бијег од свакодневних животних проблема. Поистовјећујући се са успјешним спортистима, појединац ствара илузију да је присутан и можда чак и значајан. Настојећи да се везивањем за звијезде масовне културе издигне изнад своје безначајности, армија идолопоклоника још више потврђује своју безначајност. Јер масовно обожавање и подражавање идола не може да јој донесе очекивани престиж, већ суштински, може само још више да обезвриједи њену индивидуалност.

Спорт заузима значајно мјесто, не само у физичкој култури, већ и у култури уопште, са све већим социјалним и економским значењем. То се посебно односи на европски континент, као колијевку модерног спорта, где спорт све више постаје и својеврстан дио европског идентитета. Европска комисија је идентификовала спорт као функцију пет области: едукације, здравства, социјалног сектора, културе и рекреације.

Упркос бројним друштвеним потешкоћама и ограничењима за развој спорта на нашим просторима, спорт је не само да је једна од најпопуларнијих дјелатности како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Због тога је спорт издигнут на ниво друштвене дјелатности од посебног значаја за државу и друштво. Успјеси наших спортиста широм свијета, поред доприноса угледу земље, стварају простор и за упознавање њених ресурса, развоју потенцијала и надградњи духа и етике њених грађана, као и стварању амбијента за ближе повезивање са развијеним свијетом.

Али, спорт је, такође, суочен са сталним пријетњама и изазовима попут комерцијалног притиска⁴, искоришћавања младих играча, допинга, расизма, насиља, корупције и прања новца, који су се појавили у готово свим друштвима. Спорт поприма ефекте спектакла; то је "сентиментална масовна производња". Споретски спектакл је увијек био прилика за исказивање свих људских осјећања. У ствари, спортски спектакл је друштвена појава која омогућава производњу и пражњење осјећања преко масе. Заједнички интерес масе је спектакл. Утицај спортског спектакла произилази из стања међуљудских односа. Дивљење, које се исказује према спортистима шампионима, прави од људи праве фанатике.

Спорт је постао дио и подручје одређеног идеолошког система, или "материјално оваплоћење идеолошких пракси", својеврстан ритуал народа. Он има улогу "прочишћења", нарочито на подручју задржавања и пражњења агресивности и представља институцију која игра улогу чепа и одушка". (Коковић, 2005:384).

Данас се за спорт кроз праћење и навијање занима скоро половина човечанства. Међу њима има припадника оба пола, људи различитих старости, свих нивоа образовања, различитог нивоа културе, различитих вјерских и политичких убјеђења. Одговор на питање зашто је спорт данас толико популаран захтева анализу многобројних функција које он данас остварује и потреба које задовољава.⁵ Спорт је постао оличење успјешне експанзије и продора универзалног тржишта, одсликава и ствара конструисане обрасце

4 "Капиталистичка производња продире до најприватнијих сфера, остварујући уз помоћ капитализма трансформацију читавог друштва у гигантско тржиште. Корпоративне институције су, преобразиле сва средства забаве и спорт у производни процес ради увећања капитала" - Х. Бреверман (Прузето из Коковић, 2005:386).

5 Првих 10 дана Свјетског првенства 2018 у Русији било је више ТВ гледаоца него 2014. године за цијело првенство у Бразилу. Ово је већ највећи спортски догађај који је "Акамаи", мрежа за пренос видео садржаја утакмица, икад испоручио у смислу укупног промета. У ствари, у року од само 10 дана првенства, укупни промет надмашио је свих 64 утакмице Свјетског купа у Бразилу 2014. године. До краја другог круга, "Акамаи" је испоручио више од два пута промета који је испоручио 2014. године.

(<https://www.cnn.com/2018/07/14/world-cup-2018-breaks-viewing-records-across-streaming-platforms-as-so.html>)

идентитета. Ако је традиционални модел спорта указивао на национални идентитет, посмодерни спорт је постао извор потрошачког стила али и артикулација новог културног идентитета.

3. ПОЛИТИКА СПОРТА И ПОЛИТИКА У СПОРТУ

Феномен спорта има снажну социјализацијску снагу. Политичари већ дуго сматрају национални спорт као праксу, која може ујединити заједницу јединственом националном идејом, испуњеном неком врстом идеологије, жељом људи да успију, да побиједе.

У САД-у је шездесетих година, спорт постао национална страст која је проглашена моделом америчког друштва, а од 70. до 80-тих спорт је постао “друга религија” већине американаца у САД-у. Важну улогу у промоцији спорта имају спортски медији, који су помогли преваладавању такозване “психолошке баријере” у јавним ставовима о физичкој активности.

Може ли спорт без политике (и обрнуто) је вечито питање на које свакодневни живот увек даје негативан одговор. Упркос силној жељи да се политика не мијеша у спорт, мора се констатовати да су ове појаве тијесно повезане. Данас није могуће у потпуности одвојити политику од спорта, будући да политика управља државом, а спорт је подсистем цјелокупног државног система. Циљ модерних хуманих друштава је да спортски резултати буду посљедица свјесног и слободног масовног бављења спортом у најширим друштвеним круговима. О вези спорта и политике свједоче и догађаји који су претходили распаду бивше СФРЈ, а одиграли су се на спортским теренима, попут утакмице у Загребу између “Црвене Звезде” и “Динама”. Био је то својеврстан окидач за већ припремљен терен политичких дешавања, а епилог свега је рат и деструкција једне државе са трагичним посљедицама. Сукоби између навијача, па између публике и полиције, а на крају између играча и полиције вероватно је био добро изрежиран сценарио који је имао јасну поруку и снажну импресију на грађане који су догађај пратили на телевизији. Емоције које су имале различите ефекте на припаднике

српског или хрватског народа биле су довољно импресивне да прерасту у масовне сукобе. Овакви догађаји су примјери чисте манипулације навијачима од стране политике и увјек представљају озбиљну пријетњу миру и елементарним слободама људи.

“Финансирање основних видова спорта (врхунског, квалитетног, рекреативног, школског, спорта особа са инвалидитетом...), као и других пратећих ресурса (спортских објеката и инфраструктуре, здравствене заштите спортиста, дијагностике, едукације кадрова, издаваштва...) сигурно је један од најзначајнијих дијелова Стратегије развоја спорта у Републици Српској. У времену које је уследило након распада СФРЈ спорт је, усљед велике материјалне и политичке кризе, био потпуно потиснут на маргине државних послова. Посљедице таквог односа још увек се осјећају у готово свим сегментима. Посљедњих година су ипак видљиви значајни помаци који су резултат напора Владе РС, прије свега њеног ресорног Министарства. У поређењу са европским стандардима, међутим, још увек нема мјеста задовољству у области финансирања спорта. Према расположивим подацима, редовна издвајања из буџета исказана по глави становника су још увек испод једног евра што Републику Српску доводи на само дно европске љествице буџетских издвајања за спорт.

Један од јасних показатеља озбиљног приступа државе ријешавању проблема спорта јесте и оснивање ресорног Министарства (за породицу, омладину и спорт – МПОС) које распоређује значајна финансијска средства преко намјенских програма. Клубови и републички грански савези имају право да затраже и додатна средства за акције и манифестације од ширег друштвеног значаја. Ресорно Министарство се не бави само спортом, већ и рјешавањем проблема из друге две области – породичних и омладинских питања.” (Стратегија развоја спорта у Републици Српској, 2008-2012.)

Очигледна је привлачност спорта за политику⁶. Спортске страсти

⁶ Понашање предсједнице Хрватске Колинде Грабар Китаровић на Свјетском првенству у фудбалу изазвало је велику пажњу медија и много негативних али и позитивних коментара у региону и свијету, а на све критике одговара да су државници данас ти који треба да креирају модеран протокол.

“Добила сам више од седамдесет захтева за интервјуе из цијелог свијета. Морам да

се преносе у подручје политике, додатно се разбуктавају, и тако постају политички употребљиве и инструментализоване. Раније се говорило да спорт зближава нације и народе, а данас спортски терени постају умјеста за изражавање националних нетрпељивости⁷.

кажем да то нисам очекивала и да би било лицемјерно да тврдим да ми због тога није драго”, рекла је у интервјуу за ХРТ хрватска председница и додала како данашњи политичари морају да се модернизују, да буду у тренду, јер људи желе да виде њихове мане и врлине, људске слабости.

На то што су многи осуђивали њен улазак у свлачионицу репрезентације ХР последије утакмице, хрватска председница је рекла да је то било једино мјесто гдје је могла да види играче и да је то био једини начин да им она као председница честита.

“Имам утисак да људи у свијету желе баш то, да им покажемо наше слабости. Вјерујем да се строги протокол односи на амбасадоре. А државници су ти који креирају модеран протокол. Не постоје ограничења осим једног, а то је - не увриједити домаћина ни на који начин. Осим тога, мислим да нам је, посебно на утакмици, дозвољено да се понашамо као људи”, рекла је Колинда Грабар Китаровић.

Реакције на све то су биле различите, било је ту и лажних вијести, рекла је председница Хрватске, али је, све у свему, како оцјењује, све било позитивно.

“Одбијам тврдње да сам украла шоу репрезентативцима, јер да није било њих, не би било ни прилике да ја изађем на терен. На крају, они су били и мало тужни, а ја сам уз помоћ Путина и Макрона, покушала да им мало подигнем расположење”, категорична је Колинда. (Извор: **Tanjug** 26.07.2018 22:11).

7Цијела Хрватска је славила величанствен успјех фудбалске репрезентације која је на Мундијалу у Русији освојила друго мјесто. Заиста није претјерано рећи како се цијела Хрватска ујединила у подршку своје фудбалске репрезентације. Једнако тако се то јединство потврдило и у спектакуларном слављу којим се обиљежио повратак репрезентативца, а које је преплавило комплетну Хрватску.

Као главни катализатор тих охрабрујућих позитивних процеса посебно се истицала кључна улога новог селектора репрезентације, Златка Далића. А онда је, као разарајућа бомба, међу њих пао Марко Перковић Томпсон. “Политика се поново вратила међу нас и то на најгори могући начин. Све досадашње изјаве селектора Далића и наших изванредних ногометаша, њихова искрена зачуђеност реакцијама дијела јавности чињеницом како су баш они који су ујединили цијелу Хрватску спектакуларним спортским успјехом, чином позивања Тхомпсона у свој аутобус као и објављивањем својих фотографија с Тхомпсоном и неким својим порукама на друштвеним мрежама, али и својим даљњим инсистирањем на Тхомпсону као “нашој химни”, вјеројатно ненамјерно, поново међу грађане Хрватске убацили, односно посадили врло опасно сјеме наших међусобних раздора - што, нажалост, зорно свједочи и о недостатку елементарне социјалне интелигенције код дијела тих људи.” Пише у свом коментару хрватски портал [Lupiga.com](https://www.lupiga.com/vijesti/) /<https://www.lupiga.com/vijesti/>

У античкој Грчкој су заустављани ратови како би се олимпијска такмичења несметано одвијала, док данас имамо случајеве да се спортски обрачуни настављају правим ратом између држава. Изражена жеља за уздицањем нације може поништит и елементе играчког у спорту и довести до „загађења“ игре. Национализам је свеопшта појава у спорту који може постати неисцрпан извор непријатељстава и насиља.

Постоје три нивоа на којима се укршта спорт и политика:

- Интерна политика спорта
- Локални и/или регионални престиж
- Спорт као фактор националног престижа и спољне политике

4. ЗАКЉУЧАК

Да би се у потпуности могли користити сви потенцијали спорта, на унутрашњем и међународном плану, неопходан је савремено конципиран и према светским стандардима развијен систем образовања стручних кадрова у спорту. Високи захтеви савременог спорта, како у домену спортско-тренерске технологије, тако и у простору управљања организацијама и медијском праћењу спортских активности, захтевају компетентан и образован стручни кадар који, као фундаментални потенцијал спорта, посједује специфична

знања и примјењиве вјештине.⁸ Због тога је у савременим образовним системима у свијету, уведена пракса школовања и усавршавања кључних профила спортских стручњака, тренера, менаџера и новинара, на свим академским нивоима. Важност образовања указује да спорт не треба посматрати одвојено од развијања појединачних способности и склоности. Заједничко образовању и спорту је њихова еманципаторска функција. Свако свођење спорта на пуку комерцијализацију има далекосежне негативне посљедице и контрапродуктивне, негативне учинке. У најширем смислу, образовање се дефинише као активност чији је циљ развијање знања, моралних вриједности и схватања, а не само вјештина везаних за ограничено поље активности.

У циљу успостављања функционалног и ефикаснијег модела школовања кадра за потребе спорта, с којим би се задовољили високи стручни, научни и образовни стандарди, усаглашени са развијеним високошколским системима Европе, истовремено његујући најбоље особине традиционалног образовног система неопходно је даље унапређење рада високошколских установа у области

Није се та критика задржала само у њемачким, швајцарским и аустријским медијима, већ је отишла много даље. Тако се Chicago Tribune чуди томе што је "екстремни десничар Марко Перковић Тхомпсон" судјеловао у службеном дијелу слава. Велики шпански дневни спортски лист GOL пише "о полемичном судјеловању у славу поводом повратка хрватских ногометаша" пјевача којег се "веже за пронацистички (уштакски) режим". GOL пише: "Контроверзни хрватски ултранационалистички пјевач, оптужен за симпатије према пронацистичком уштакском режиму, био је у Загребу у понедјељак, за вријеме прославе освојеног другог мјеста на Мундијалу, у аутобусу скупа с играчима хрватске ногометне селекције". Исти дневник с чуђењем спомиње фотографију Ивана Ракитића с Тхомпсоном, коју је објавио на свом Инстаграм профилу, уз коментар - "СТИГАО ЈЕ КРАЉ. Један једини, Идемо!!! Хрватска."

8 Модерни спорт и савремени медији масовних комуникација доживјели су посљедњих неколико деценија огромне промјене. Спорт је постао савремена индустрија повезана са феноменом масовне публике, индустријом реклама и оглашавања, производњом спортске опреме и другим областима, он је постао високопрофитна индустрија сам по себи и за себе, спорт је у потпуности постао глобалан. Потребе у спорту данас су знатно другачије и оне траже одговор у медијима. Домаћи спорт у медијима је потпуно потцијењен због увоза спортских догађаја из других земаља. Медији су, након рата, доживјели велику експанзију, али то није праћено и одговарајућим развојем спортског програма, посебно када је у питању домаћи спорт. (Стратегија развоја спорта у Републици Српској 2012-2016.).

спорта и физичког васпитања. Циљ је да се, пратећи трендове развоја и потребе савременог спорта, истовремено уважавајући интересе националног спорта, на једном мјесту окупи све најбоље што имамо у овој области. Тако ће се, заједничким радом и напорима, стечено искуство надградити неопходним нивоом знања, умијећа и способности, како би се спортском тржишту понудили високообразовани спортски стручњаци, компетентни за рад у свим сегментима спорта. Намјера је да својим личним карактеристикама и професионалним перформансама унесу нову вриједност националном спорту. Стварањем таквог кадра и његовим инволвирањем у спортске процесе обезбеђује се континуитет квалитетног стручног рада, а тиме и врхунских резултата, од најмлађих категорија до репрезентативних селекција.

Физичка активност је доказани метод повећања отпорности према болестима као и постизање бољег здравља, физичког функционисања и повећане виталности и дуговјечности. Спорт, у контексту физичке активности је најбољи начин постизања физички и ментално здравијег становништва као циља здравствене политике. Унапређивање физичких активности је инвестиција која повећава добробит становништва. Спортски програми добијају на значају као средство друштвене интервенције на критичну популацију омладине, изложене савременим социопатогеним процесима (наркоманија, алкохолизам, пушење, криминал, коцкање)⁹. Учествовање у спорту није само средство везивања за неку активност ради сузбијања досаде, него он помаже развоју личности, превазилажење личних и друштвених потешкоћа.

Спорт се не може посматрати изоловано од друштвеног стања и контекста. Друштвени систем пресудно утиче на спорт, његову суштину, карактер, организациону структуру итд. За нека друштва

⁹ Џон Лок је конструисао одређену теорију cjеловитог физичког васпитања. Заиста, у његовим схватањима има довољно елемената да се закључи да је не само сматрао да је рад на систематском развоју и њези физичког здравља, чврстине и отпорности дјецe и омладине нужан и неопходан за њихов cjелокупни ментални (интелектуални и морални) развој, веч је подробно указао и на начине, поступке и путеве, којима би требали ићи у подизању њихове физичке спремности. Конституисао је, дакле, и одређену методикy физичког васпитања. (Лок, 1967:9)

је карактеристично прекомјерно вјеровање у спорт и његове функције, док је за друга спорт нешто секундарно и маргинално. Претјерано вјеровање у спорт доводи до његове митологизације, јер се на њега гледа као на неку врсту религије и средство за остварење одређених идеала. Спорту се понекад приписује моћ коју не поседује, бар када је у питању друштво. У сваком случају, спорт представља само слику и рефлексију одређеног друштва. Он је здрав кад је и друштво здраво и квари се са кризом друштва. Ако у друштву има порока и криминала, они врло лако налазе свој пут до спорта. Због тога није могућа никаква реформа спорта без претходне реформе друштва.

Спорт, дакле, представља вишедимензионални и сложен феномен. Поред такмичења, подручје спорта обухвата и социјалне, психолошке, економске, политичке, педагошке, научне, медицинске, филозофске, религиозне, културне, правне и друге вриједности.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Vodin D.,Robene L.,Neas S. *Спорт и насиље у Европи*, Књига Трговина, Загреб, 2007.
2. Драган Коковић, *Лукотине културе*, Прометеј, Нови Сад, 2005.
3. Драган Коковић, *Наличје такмичења*, Прометеј Нови Сад, 2008.
4. Драган Коковић, *Социологија спорта, Спортска академија Београд*, 2000.
5. Драган Коковић, *Спорт и медији*, Факултет за услужни бизнис, Пријепоље, 2004.
6. Душко Вејновић, *Социологија спорта, Факултет физичког васпитања и спорта*, 2006.
7. Срђан Врцан, *Поново о спору и политици*, Погледи, 3(1984).
8. Срђан Врцан, *Спорт и политику*, Трећи програм радио Загреба, 1982.
9. Џон Лок, *Мисли о васпитању*, Завод за издавање уџбеника СР Србије, 1967.
10. Стратегија развоја спорта у РС, 2012.-2016. година
11. Стратегија развоја спорта у БиХ, јули 2010.

Интернет линкови:

1. <https://www.lupiga.com/vijesti/svjetska-sramota-kome-je-bio-potreban-marko-perkovic-thompson/>
2. (<https://www.cbbc.com/2018/07/14/world-cup-2018-breaks-viewing-records-across-streaming-platforms-as-so.html>)
3. https://idrottsforum.org/pertho_nicholson-hoye091007/

Славко Црнић¹
Милена Црнић²
Маријана Црнић³

UDK 613.2:796.071-051
Претходно саопштење

ГЛУТЕН У САСТАВУ ХЉЕБНОГ ЖИТА И ХРАНЕ ЗА СПОРТИСТЕ

GLUTEN- BENEFIT OR LOSS OF PHYSOPHISICAL AND HEALTH POTENTIAL OF AN ATHLETE

Резиме: Енергија коју у исхрани пружају житарицама максимална природна енергија за повећање свих активности и здравствених равнотежа (челичне здравствене) сваког људског бића од дјечијег до старог доба до касних година. Спортски таленти настају правилном и избалансираном храном. Пшенично и ражево зрно имају највећи енергетски потенцијал, па су неизоставни у саставу било које таблице за исхрану дјеце, талената, спортиста и рекреативаца. Због високих количина глутенона у зрну, ове две житарице све више смањују у корист паразитарица или других житарица које немају максималан енергетски учинак.

Сада, важећим методама исхране спортиста је циљано постављено на максимални могући резултат уз максимално исцрпљивање организма. Погрешном исхраном организам не добија ензимску, храњиву и хормонску равнотежу што изазива трајне негативне последице на здравље и дужину здравог живота спортиста.

У студијама истраживања свјетски признатих и познатих института и научних тимова, глутен се тесно повезује са повећањем карцинома, целиакија, дијабетеса, аутизма, хошимото синдрома, мултипне склерозе.

1 Из Бања Луке

2 Из Подгорице

3 Из Љубљане

У последњих неколико деценија сам састав зрна правих житарица се мијењао. Прије мање од 100 година је принос пшенице и ражи био испод 2 тоне / Ха. За исти период, приноси су повећани за око 6 пута. Процент глутенина је повећан за преко 20 пута. Храна са глутеном постала је опасна по здравље.

Глутен је у производима од правих житарица нерастворљивог биљног протеина у производима од брашна који садрже већу количину истог. Он је носач енергије за клицу и за раст биљака, док код људи и других животиња због непробављивости одузима енергију.

У науци глутен је праведно носилац највеће и најмоћније животне енергије, али нашој организацији та потенцијал није доступна примјењеним познатим прехранбеним технологијама.

Институт ВИНИС је пет година радио на рецептурама и технологијама смањења глутенина у пшеничном зрну-брашну. У завршној 2017-ој години истраживања успио је добити без глутена.

Европски стандард се сматра безопасним брашном са <80мг / 100 гр. Наш производ садржи <20 мг / 100 гр. Истим поступком се добија брашно са 3.000 путе већим бројем ензима, нарочито амилаза па у исхрану не треба сући. Потребне за довољно храну спортисте се оптимално смањују на 50-150 гр / дан, чиме се остварује максимална и енергетска здрава потенција без искорјењивања.

Овим радом жели допринијети спорту, рекреацији и опћенито људима, тако што се промјеном начина исхране талената, дјеце, спортиста и рекреативаца могу рачунати са сигурним побољшањем здравственог, психофизичког, когнитивног и енергентског стања спортиста, продужавање времена трајања спорта и стабилног, дугог и виталног живота људи који су престали да се баве спортом.

Карактеристичне ријечи: глутен (глутенин), житарице, здравље, спорт, рекреација, исхрана спортиста, когнитовно.

(1) Вођа пројекта истраживања и директор Института ВИНИС

(2) Чали истраживач, Члан Научног вијећа Института ВИНИС

(3) Научни истраживач, Сарадник, Члан научног тима

(4) праве житарице су пшеница, раж и јачам

Кључне ријечи: *глутен, храна спорт, спортисти, здравље.*

Abstract: *It is proven fact that the energy provided in nutrition by grains is maximal natural energy for increasing all activities and healthy balance (iron health) every human being, from infants to late years. Sports talents are made with correct and balanced diet. Wheat and rye grain have the most potential , that is why they are inevitable part in diet and nutrition of children, talents, athletes and recreatives. Because of high quantity of toxic glutenin in grain , these two grains are getting less and less used, benefiting paragrains or other grains which do not have maximum effect. Current nutrition methods developed for athletes is aiming at the best possible result with maximum use of human body . With the wrong nutrition and diet, organism does not get enzymatic, nutritional and hormonal balance which is badly affecting on health and length of healthy life of athletes.*

In studies of research world appreciated and recognisable institutes and scientific teams , gluten effects are strongly connected to the increase of cancer, diabetes , autism , hoshimito syndrom and multiple sclerosis.

In last few decades the main content of real grains has changed. Before less than 100 years yield of wheat and rye was around 2 tons/Ha. For the same period, yield was increased 6 times. Percentage of glutenin is increased more than 20 times. Food containing glutenin has become dangerous for plants. In science gluten is respectfully considered carrier of biggest and most powerful life energy , but in our organism that potential is not available, due to the problem with its digestion.

Vinis institute has been working for 5 years on recipes and technology for reducing glutenin in rye and wheat grain and flour. In the last 2017 year during his research he managed to get flour without gluten. European standard considers harmless flours that contain less than 80 mg/100 gr of gluten. Our product has less than 20 mg / 100 gr. With the same procedure it is made flour with 3000 times bigger amount of enzymes, especially amilasy which allow diet to be with less sugar. Requirements for additional diet and nutrition for athlete are optimally being reduced to 50-150 gr/day, with which maximum and energy healthy potential is being achieved without exhaustion.

This goal is to improve sport, recreation and above all people , by changing way of dieting talents, children, athletes and recreatives and

improving their health , physophysical , cognitive and energy level of athletes , extension of doing sports and stabile , long and vital life of people who stopped doing sports.

Characteristic words : gluten (gkutenin) , grains , health , sport , recreation , nutrition , diet , diet for ethletes , cognitive.

(1) Leader of research project and director of VINIS institute

(2) Real grains are wheat , rye and barley

(3) Real grains are wheat , rye and berleu....

Keywords: gluten , food sport , athletes , health.

Глутен-бенефит или губитак психофизичких и здравствених потенцијала спортисте?

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА: Постављен је циљ: производња пшеничног или ражевог брашна у коме је глутен тран формиран у корисној енергији. Пројекат се назива Производња безглутенског брашна као производа за спортисте, обилује и за широку употребу у прехранбеној индустрији. Сам процес свих истраживања је почело од кабинетског начина (прикупљање литературе и резултата истраживања других института и универзитета, састављање грађана и уклањање диела које ће истраживачки тим служити. После тога тада је прешло на власт истраживања симулација природних процеса који доводе до трансформације глупане у енергију биље и провјеру резултата неутралног института и лабораторија.

1. УВОД

На основу писаних докумената (Библија, Записи из историје Рима, манастирских записа СПЦ и пронађених артикалата Лепенског вира и Винче), да се закључити да проналазак и вриједан инвентивно производ Пшенично (ражено) безглутенско бнрашно и није баш потпуно нова иновација. Интегрално безглутенско брашно од зрна пшенице је иновација у времену када је од зрна правих житарица већина глутена због селекција и деценијског поремећаја

односа глутена и осталих састојака, а све уи циљу постизања високих приноса. Глутен у зрну житарице и многи други фактори се погрешно сматрају „закључаним“ формулама и сматра се да човјек својим технологијама и нивоом знања није у могућности да мијења ситуацију у којој је нешто што је традиционално било комплетна људска храна постаје нешто што је усмјерено против самог човјека.

Теорија о „закључаним формулама „је погрешна теорија која као и све друге апсолутне теореме и „крајње и непромјенљиве истине“ су у циљу спутавања човјека-научника да било шта покуша и да не проба друге методе. Једина истина је да је све што човјек сматра „закључаним“ грешка јер би све у природи због тога стало и престало да се креће и мијења. Човјек се одрекао истраживања и сарадње са природом која држи тај, с наше стране „замишљени кључ“.

Човјек се кроз новију историју рађе одрицао праве и здраве хране, надајући се да ће се прилагодити и из нечег што није храна добити више од бенефита који га следује, када се храни

Погрешно!

Нису ријетке појаве да неко ко има све титуле тврди да се човјек кроз погрешно поступање и навике генетски прилагодио (јер Боже мој, све се мијења). Вријеме које човјек бивствује на Земљи је прекратко да се генетски било шта промијени. Да је човјек склон тако брзим промјенама већ у вријеме писане историје би били људи који живе у неким срединама у којима је незамислив боравак људске врсте, или би достигао неке вјековне тежње и доживио промјену. Вријеме постојања човјека је сувише кратко да би сам постао свој творац и једини је то свеprisутни кључ. Ако постоји процес не постоји кључ и обрнуто. Ово је полазиште од кога је пошао тим за проучавање и спознају промјене која може поправити људску грешку која га може довести у положај немогућности самог његовог опстанка.

За боље разумијевање и уопште, схватање важности начина исхране за постизање одређених циљева је неопходно прњтити начин снабдијевања и начин исхране трупа у ратовима који су записани.

Да не би ишли далеко у историју, а могли би да се подсетимо на Прво српско царство које је обухватало цијели познати свијет, Друго српско царстви НИНЕ БЕЛОВА, оснивача Египта и Треће српско царство под командом Лесандра Карановића (Александра Македонског), па до подвига Армије Краљевине Србије, Прве, Друге и Треће албанске голготе од 1909. до 1916. године. Њихова исхрана је била као преписана. Не само њихова, већ и исхрана легија Римског царства, чији су легионари прелазили невјероватно дуге удаљености уз један основни артикл: пшенично зрно или пшенични хљеб, у српском народу познат као војнички хљеб-ПАНИН.

У чему је тајна? Тајна је у томе што пшеница, раж и јечам-права жита (врсте трава) настају истовремено када и човјек и на локацијама гдје се развијају прве цивилизације (код нас Лепенски Вир и Винча прије више од 7.500 година, 2018.година је уствари наша 7526.година) Да ли Творцу треба приписати компадабилност организама човјека и правих жита, или само треба схватити да су се једно другом прилагодили до нивоа потпуне зависности, није нам намјера доказивати.

Довољан је закључак да је састав правих жита у потпуности довољан за исхрану и развој свих есенцијалних људских особина, физичких, духовних, менталних когнитивних, као за достизање свих подвига у животу, спорту, одбрани породице и нације.

Погрешно би било закључити да данашња жита носе исте особине, управо због промјена састава и повећања глутена у зрну и фитинске киселина која штити глутен као основну снагу природе у настанку новог стабла и плода.

Правилна и максимална исхрана спортисте за постизање врхуинских резултату се темељи на правим житарицама, али савремени спортски нутриционисти занемарују важне чињенице:

- 1 - Житарице у задњикм деценијама садрже преко 20 пута више непробављивог гхлутена (код неких сорти преко 90 %)
- 2 - Потпуно адекватно глутену ствара се фитинска киселина која штити енергетски депо зрна у виду глутена. Фитинска киселина је кључ за активацију глутена и његово претварање у енергију. За тај процес су потребни фитати, које садрже билјне намирнице,

производе их и све врсте житарица у пороцдесу клијања и раста клице, као и наши органи за варење али у малим количинама зависно од дужине намакања глутена соковима пробаве. Више фитазе садрже неки плодови (ланено сјеме) али они не претварају фосфор из нетопивог облика у топиви, повећавају слузавост и привидно али штетно стварају „добру“ пробаву.

3 - Фитинска киселина се понаша као слободни радикал у људском организму, те њена већа количина одузима енергију, односи и блокира рад аминокиселина у саставу организма и износи важне минерале и витаминер који су потребни за правилно формирање и рад људског организма (фосфор, магнезијум калцијум, све витамине и сл.).

4 - Праве житарице се неефикасно задржавају и пробавном тракту, у дебеломом цријеву нарочито троше енергију организма и тако у преко 80 % блокирају проток енергије. Утицај енергије на постизање спортских или било којихврхумнских резултата.

Наука се у задњим деценијама бавила проблемима наведеним у тачкама 1-4 и другим сувислим проблемима. Дошло се до сазнања да је у природи у правилу тамо гдје је брава, налази се и кључ. Те се сазнало да се прије употребе правих житарица и било којих њихових продуката као људске хране потребно неутралисати фитинску киселину и „ослободити“ енергију глутена без лошег утицаја кроз људску исхрану.

Истраживањима се дошло до закључка да фитинску киселину и њен погубан утицај на људски организам блокирају и неутралишу ФИТАТИ, који се ослобађају из депоа зрна или брашна саме праве житарице. Потребни су технолошки услови и неопходно вријеме које се креће од неколико сати па код пшенице, чак максималних 36 сати. Тај процес се почне одвијати када и процес откључавања глутена и његовог претварања у несхватљиву енергију, која побјеђује ниске температуре, мразеве и тежину земљиног плашта и гравитације као препреке за раст и обезбјеђивање нове стабљике и новог плода који даје принос и до 50 пута већи од унешеног основног зрана као сјемена.

2. ДИСКУСИЈА

Знајући чињенице из претходног става, научни тим је у пет година стварао на малим количинама и без уноса зрна у земљиште те успио симулирати природне процесе који доводе до ослобађања тих силних енергија својом трансформацијом у корисну енергију и без штетних последица. Као брва је постављен глутен и фитинска киселина је клјуч. Фитати покрећу процесе претварања нетопивог, за наш организам неопходног, фосфора у топиве и употребљиве облике од велике важности за исхрану и надокнаду енергије спортиста.

Пожељни резултат је позитивна енергија у облику амилаза које препознаје и узима наша ћелија, а да би се процес обнове-одржања организма и енергије ћелије одвијао у жељеном смјеру су неопходни ензими којих је скоро увијек мањак у храни. Ензими се увећавају симулацијом природних процеса адекватно степену претворбе глутена у енергију, потпуно пропорцијално смањењу-утрошку фитинске киселине и количини створених природних фитата.

Да би се ослободила енергија и прешла у ефекте спортисте потребно је у правој фази неутралисати дои тада фитинску киселину и тиме омогућити нашем организму узимање одређених минерала, витамина и ензима.

Фитинска киселина се мора неутралисати насталим фитатима кроз природни процес. Природни процес је размекшавање трана, неутрализација фитинске киселине, ослобађање енергије глутена и његова претворба у амилазе те стварање велике количине (адекватне количине ензима који ће усмјеравати и одржавати процес обнове организма, настанка нових ћелија и раста.

Хипотезом Х-1 смо предвидјели постизање жељених резултата симулацијом природних и нешто убрзаних процеса размекшавања, клијања и почетка раста нове биљке, као кључа природе у обезбјеђивању сталне обнове настанка, раста и сазријевања новог живота.

Дошли смо до сазнања да у симулираним природним условима

код зрна или брашна правих жита у току 24-36 сати настаје довољно фитата који блокирају утицај фитинске киселина и тако се обезбјеђује насметана трансформација глутена у енергију која је неопходно потребна за настанак нове биљке и продужетак врсте. У току 24 сата спајања цијелог зрна и довољно воде настаје процес, али су и даље присутни фитинска киселина и веома мале количине ензима. У току 36 сати намакања, у зрну и брашну правих житарица нестаје фитинска киселина и оно престаје бити опасно за здравље људи. У наредних 12 сати почиње и завршава се максимално стварање ензима и амилаза. Количина преостале фитинске киселина не прелази количине које не може неутралисати људски пробавни органи. Производ од тако припремљеног брашна постају комплетна храна за људско биће, кад није потребно узимати друге намирнице за постизање максималних резултата и максималног здравља, издржљивости. Пробава је омогућена без поспјешивача, остатак садржаја хране се пробавља за мање од 20 сати и тиме се накнадно ослобађа спортисти и здравом човјеку енергија која је саморегулирајуће задржавана у пробавном тракту за блокаду негативних последица трулења хране. Тај скор код већине људи износи понекада 80% укупне енергије којом човјек располаже. Могућност, снага, издржљивост и когнитивност се мултиплицирају до нивоа лаког постизања врхунских резултата и рекорда.

3. ДИСКУСИЈА ПО ПОЗНАТОЈ ИСТОРИЈИ ИСХРАНЕ

Да ли су ове мудрости знали српски војнички куvari, тибетански монаси и писци веда, као и куvari Александра Македонског, нисмо сазнали али смо та помало скривена знања нашли у писаним документима и нарочито у Библији.

Такође су куvari и пекари Српске војске одувијек у хљебно брашно мијешали до 15% раженог брашна. Раж садржи мање глутена. Код ражи се брже и више производи фитата. Веће количине фитата убрзава процес неутрализације фитинске киселине. Ова сазнања нису била у упутствима, али је традиција налагала да се то тако ради. Много, много давно је то неко знао и пренио генерацијама.

Нека открића су дошла из нужде или случајно (значење „случајно“ нема израз који ми сада употребљавамо већ је његово значење дубоко у коријену ведског и словенског језика. На оба језика је луча свјетлост, Свевишњи је свјетлост која креира живот и све што је око нас. Случајно значи С БОЖИЈИМ ПРОСВЈЕТЉЕЊЕМ!).

Тако је Први свјетски рат затекао Краљевину Србију у завршним пословима око извоза сувих шљива. Велике количине су биле припремљене за извоз а извоз се није могао завршити због ратне блокаде. Интенданци, а ни тадашња наука, нису знали да шљива или сува шљива садржи највише природних фитата (зато се употребљавају шљиве за побољшање пробаве). У недостатку других намирница пред Албанску голготу и за издржљивост војника за велике офанзиве (Церска битка и Колубарска битка) поред таина највишег квалитета се дијелио оброк сувих шљива. Са том енергијом је српски војник постигао резултате и издржљивост Римских легионара, војника Александра македонског и других ратника из историје.

Глутени као љепак у брашну имају савремени технолози као неопходни састојак јер потпомажу дизање тијеста у реакцији са квасцем. То доводи до тога да производи од брашна који садржи више глутена изгледају другачије. Технологије које су примијењене за прераду житарица у прехранбене производе су прилагођене особинама и утицају глутена.

Такви производи изазивају све тегобе, блокирају енергију, отежавају пробаву и не дају довољно енергије организму. Глутен у тим производима је укусан али непробављив. Због тога нас доводи да због уживања таквих производа губимо енергију добијену од осталих производа, имамо сталну потребу по вјештачким и неприродним празним шећерима и тиме додатно исврпљујемо организам. Преостале фитинске киселина у производима-храни, разарају организам тако што узимају минерале који су градбени дио организма (калцијум, магнезијум, калијум, микроелементе итд). Узимањем минерала, витамина и ензима из прерађене хране фитинске киселине се наутралишу и оспирају наш организам. На такав штетан начин се постиже нешто боља пробављивост, али изазивају

тегобе које називамо колитис, целиаклија, кронова болест. Ове болести су последица превеликог испирања цријева, промјене цријевне флоре због налијепљене стијенке пробавног тракта, убрзаног пропадања и уклањања замјенљивих слојева ћелија цријевог система, те на крају до дисфункције цријевог метаболизма и поремећаја властизог и од централног нервног система неовисног нервног система пробавних органа (инфаркт пробавног система који је увијек са смртним исходом). Све док се процес неутрализације фитинске киселине не заврши, фитинске киселина остају у нашем организму и интензивно чине штету.

У литератури из шездесетих година се у тадашњим уџбеницима говорило да се технологије производње хране од хљебног жита такве да траже више „брашног лјепка“ тј, глутена у зрну. Селекције и стварање нових сорти су ишле у том смјеру. Приноси су се нахггло повећали код нових сорти, али се није обазирало на штетне појаве као што су исцрпљивање земљишта и појаве „неизлечивих болести“ које се све више односиле животе и квалитет истог срозале до дисфункције човјека ка живог бића.

Познато је да процес обогаћења хљебне хране ензимима настају у примјени старих технологија производње хљеба, наставља се довољниом задржавањем и мијешањима са соковима пљувачних жлијеза, завршава дјеловањем жлијезда једњака и желудца. Ови природни пшроцеси не подстичу процес трансформације непробављивижог глутена у енергију која је потребна човјеку за његов рад, спотр и здравље. Тај процес трења да се одвије прије него зрно постане брашно које је својом структуром добра сировина за производау хране, прије свега хљеба.

Зрно или хљеб из ранијег доба су били чврсти, доброг састава да би се довољно времена жвакали и гутали како би се постепено завршавао процес ензимизације.

Овај процес је требало симулирати те у само брашно правих жита (остала жита и паразитарице немају глутен и немају потртебну енергију) унијети довољно ензима.

Дошло се до спознаје да се убрзана ензимизација одвија у процесу који се зове јаровизације, тј. када размекшано и исклијало зрно

буде подвргнуто нижим температурама. Тако је у природи и на такав начин се обезбјеђује енергија за настанак више класова и више зрна (једно зрно даје даје 50-60 нових зрна захваљујући моћи и енергији похрањеној у глутену).

Експериментима се дошло до закључка да се цијели процес покреће подвргавањем проклијалог зрна температури од 0 до -5 степена Ц. Процес на ниским температурама мора трајати најмање 8 часова. Најбољи резултати (највиши ниво ензима) се постижу између 10. и 16 сата

Симулирали смо јаровизацију у трајању од 12- 24 часа и добили максимално повећање ензима за 3.000 пута у односу на количину ензима у сувом зрну. У међувремену смо пратили тај процес на собним температурама и дошли до закључка да исклијало зрно са клицом дужине 2,5 цм повећа ензимску вриједност за 300 пута, што је недовољно за постизање максималне енергије за веће људске напоре или постизање спортских резултата.

Табела 1. Приказ здравствених показатеља код људи који су користили у исхрани преко 50% безглутенског интегралног брашна

Број учесника	Корисници безглут. Брашна у исхрани	Учесници на класичној исхрани	Одсуство с посла дана у години/особи	Напредовало у послу или спорту	% утрошка примања за храну
Исхрана безглутенским производима	22	-	3 (повреде ван посла)	13	17,3 %
Класична исхрана	-	108	16,4 (болест-повреде)	-	64,9 %

На експериментима код људи који се не баве спортом смо закључили да количина производа од правих житарица потребних за оброк опада с обогаћивањем ензимске и енергетске вриједности

производа. За ситост особе, наглашену енергију, здравље, сталну кофгнит5ивну способност је потребно просјечно:

- Хљеба или пецива од бијелог брашна (скоро 90% глутена је потребно 500-700 гр за оброк с ризиком веома лоше и недовољне исхране и терета и болести које су последица лоше пробаве,

- Лоша пробава је узрок многих такозваних неизлечивих болести савременог човјека,

- Хљеба или пецива од интегралних правих жита припремљених класичном методом је потребно 450-550 грама за оброк (нешто боља исхрана али још увијек недовољна),

- За потребе организма за посебне напоре као комплетна храна је довољно 100-150гр/оброк безглутенског брашна или производа од безглутенског брашна,

- За комплетне потребе исхране за редовне напоре и животну енергију је потребно 200- 260 гр хљеба типа панин дневно или на други начин узето као сирова храна у комбинацији са соковима или другим сјеменкама,

Припрема хљеба ПАНИН на традиционални начин од безглутенског брашна (За још веће повећање енергентске вриједности и минерала препоручује се до 20 % брашна ТАПИОКЕ):

Хљеб се прави величине 800-1200 грама. У посуду која се може поклопити или прекрити дебелом влажном крпом се стави 800 гр интегралног брашна пшенице (могу се додати до 10 % друга брашна као што су ражево или јечмено, дода двије кашичице (најмање кафене кашичице) соли, и 2-3 дл воде (најбоља је кишница или изворска вода која је одстајала у стакленој незатвореној посуди на дневној свјетлости 3-5 сати. Тијесто се тврдо закува. Прекува неколико пута и остави у посуду (прекрије) на собну температуру 24 сата. Тијесто може одлежати и у фрижидеру на температури 4-8 степени

Поново се прекува неколико пута и поново остави да одстоји следећих 24 сата.

По истеку времена се поново прекува (одвоји дио до 10 дкг за следећи хљеб. Одвојенио дио се одлаже у фрижидер у затвореној посуди, а прије закувавања сновог хљеба се размути у води за

закувавање хљеба. У неким кухињама се претходно тијесто-квас размутило у млакој води и с том млаком водом се закува следећи хљеб. Припремљено тијесто се стави на плех, формира и стави да се пече 25-30 минута у загријану пећницу на 250 степени Целзијуса. Када је печен, хљеб се умота у влажну крпу и остави да се охлади. Овакав хљеб је хранљив, довољно га је 150-200 гр/за комплетан оброк, пробављив и може да се чува 6 мјесеци до неколико година (имамо примјер да један војночки панин из 1909. године био јестив и са потпуном енергетском снагом 1923. године. Похрањен је у музеј.

Послије ових сазнања долази до поставке X-2 која гласи:

За савременог човјека који све осим важности и начина исхране сматра хитнијим и пречим те својим погрешним ставом упропаштава или спутава могућности и капацитете властитог организма.

У процесима прије припреме-прераде правих житарица у основну сировину-брашно, треба све процесе спровести и максимално обогатити енергију брашна, максимално смањити утицај и присуство такозваних штетних природних састојака или непробављивих састојака и омогућити узимање енергије од стране људског организма.

4. ЗАКЉУЧАК

У задњој години истраживања смо успјели произвести пшенично интегрално безглутенско брашно, које не само да је без глутена, већ је производ са максималним вриједностима и енергетском снагом која доводи до тога да у малим количинама dostatно храни даје довољно енергије.

Брашно има следеће карактеристике:

- 1 - Садржи сласт (шећере амилазе које се брзо конвертују у енергију, снагу и повећава могућности спортисте,
- 2 - Представља изузетан производ који максимално подржава здравље,
- 3 - Може се употребити за производњу свих врста хране од брашна

житарица,

4 - Веома је укусно и, погодно за припрему сирове храна, хране за болеснике, дјецу, спортисте, старе и рекреативце.

Литература:

1. Лијечење храном, Славко Црнић 2005. године
2. Истраживања о глутену и фитинским киселинама професора и студената, дипломски радови Загребачког универзитета 2009-2014. године (више студија и дјела)
3. Основа медицинске хемије-органичка хемија, Сарајево 1990. године (Николин, Грујић-Васић, Бобаревић, Рамић) Свјетлост,
4. Историја агрономије Краљевине Србије у 19. и почетком 20. вијека, Универзитет у Београду, Агротехничке науке,
5. Хемија (органичка и неорганичка) Бања Лука 2003. године (В. Бојанић, Д. Штајнер, С. Коврешин, Н. Чегар)
6. Олга Гашић, Биохемија биљака 1992. године, Београд,
7. Чланци и студије Института ВИНИС 2012-2017 године (Славко црнић)
8. Оригинални научни радови 2011-2016. године сарадника Института ВИНИС (с. Црнић, Д. Шијан, Ди. Шијан Бања Лука, м. Црнић Љубљана и Д. Адамовић Н. Сад

Siniša Vukadinović¹

UDK 796.01(497.6 Republika Srpska)
Originalni naučni rad

PRAVCI RAZVOJA VRHUNSKOG SPORTA REPUBLIKE SRPSKE

**THE RIGHTS OF DEVELOPMENT OF THE SPORTS SPORT OF THE
REPUBLIC OF SRPSKA**

Sažetak: Svrha rada je dati ključna saznanja kreatorima politika vrhunskog sporta na nacionalnom nivou o mogućim pravcima i perspektivama razvoja sistema vrhunskog sporta Republike Srpske i razviti i implementirati politike koje se temelje na ključnim indikatorima uspjeha u sportu koji mogu dovesti do konkurentne prednosti. Svakako da složenost sistema sporta u Bosni i Hercegovini ima snažne posljedice na nivoe upravljanja u sistemu sporta Republike Srpske, a shodno tome i na sportske rezultate. Najbitniji uzrok je odsustvo dugoročnog sistemskog pristupa u oblasti sporta. Bitniju ulogu u razvoju sporta bi svakako trebali dobiti ključni stakeholderi u sportu Republike Srpske, a misli se prije svega na sportiste, trenere i stručnjake u sportu. Do vrhunskog sportskog rezultata je sve teže doći, a za takav uspjeh će biti potreban dugoročan i stabilan sistem razvoja vrhunskog sporta koji će biti finansijski, kadrovski i naučno podržan u znatno većoj mjeri nego sada.

Ključne riječi: sport, politika, uspjeh, sistem, upravljanje.

Abstract: The aim of this research is to give key informations to elite sport policy directors about possible directions and perspectives of development of elite sport system in Republic of Srpska, and to develop and implement policies based on key success factors that can lead to competitive advantage. Certainly, the complexity of sport system in Bosnia and Herzegovina has strong consequences on sport governance in Republic of Srpska, and

¹ Magistar sportskog menadžmenta, Univerzitet u Banjoj Luci

consequently also on sports results. The most important cause is absence of a long-term approach in sport system of Republic of Srpska. A more important role in sports development should certainly be given to key stakeholders in sport of Republic of Srpska, primarily for athletes, coaches and sports directors. For elite sport success of Republic of Srpska it will be required long-term and stable development system of elite sport that will be financially, personnel and scientifically supported to a greater extent than now.

Keywords: sport, politics, success, system, management.

1. UVOD

Konkurencija u vrhunskom sportu na globalnom nivou je sve jača, a razvoj sporta sve više postaje prioritet javne politike. Stoga, državne vlasti i sportske organizacije na nacionalnom nivou troše sve više novca za razvoj vrhunskog sporta. Uostalom, sportski uspjeh je vrijedan resurs kojim državne vlasti ostvaruju veliki broj ciljeva koji nisu direktno vezani za sport. Dejonghe (2004) ističe da su internacionalizacija i globalizacija povećali heterogenost sistema vrhunskog sporta. Osim toga, vhunski sport, sa političkog aspekta, može imati bitnu ulogu u društvenom i kulturnom životu zajednice. Iz tih razloga, države su u stalnoj potrazi za održivom konkurentskom prednošću u vrhunskom sportu. Ipak, menadžeri u sportu i kreatori politika vrhunskog sporta jedne države imaju veoma težak zadatak prilikom formulisanja politika vrhunskog sporta na nacionalnom nivou.

Savremena istraživanja pokazuju da bez sistemskog pristupa vrhunskom sportu postoji mala vjerovatnoća da se postigne sportski rezultat. Razlog tome je prisustvo infrastrukture, prakse i podrške kod uspješnih sportskih nacija, a posebno zbog činjenice da su proučavanja onih koji su prije toga uspjeli na neki način dali doprinos i njihovom uspjehu (Deloitte&Touche, 2003). Mnogo je različitih faktora koji utiču na ostvarivanje vrhunskog sportskog uspjeha, a De Bosscher, Shibli, Westerbeek i Van Bottenburg (2015) ističu faktore na mezo nivou kao jedine koji utiču na političko okruženje u sportu (politike usavršavanja trenera,

politike selekcije i razvoja talenata i druge). Ovi faktori su jedini koji se mogu kontrolisati i na njih direktno uticati i shodno efektivnosti politike vrhunskog sporta, sportisti će imati veće šanse za vrhunski sportski uspjeh.

Vukadinović (2017) je u svom istraživanju kvantitativno odredio nivo konkurentnosti sistema vrhunskog sporta Republike Srpske. Ono je bilo usmjereno na proces strategijskog planiranja politika koje podržavaju razvoj uspješnijeg sistema sporta Republike Srpske. U ovom istraživanju su po prvi puta dati ključni faktori koji oblikuju politike vrhunskog sporta i puteve sportskog uspjeha Republike Srpske. Od izuzetne važnosti za ovo istraživanje jeste evaluacija politika vrhunskog sporta na nacionalnom nivou od strane ključnih stakeholdera, a prije svega se misli na vrhunske sportiste, trenere i stručnjake u sportu.

Cilj ovog istraživanja je dati ključna saznanja kreatorima politika vrhunskog sporta na nacionalnom nivou o mogućim pravcima i perspektivama razvoja sistema vrhunskog sporta Republike Srpske i razviti i implementirati politike koje se temelje na ključnim indikatorima uspjeha u sportu koji mogu dovesti do konkurentske prednosti.

2. SISTEM VRHUNSKOG SPORTA REPUBLIKE SRPSKE

Svaki sistem sporta možemo posmatrati kao jedinstven, a razlog za to možemo potražiti u bliskoj zavisnosti sistema vrhunskog sporta o kulturi pojedine nacije.

Sistem sporta u Republici Srpskoj uređen je u skladu sa utvrđenim međunarodnim pravilima i standardima uz određena odstupanja uslovljena specifičnim prilikama razvoja sporta u Republici Srpskoj. Osnovna načela organizovanja sporta na nivou Bosne i Hercegovine (BiH) utvrđena su u međunarodno priznatoj Izjavi iz Lozane 1999. godine, Zakonom o sportu BiH iz 2008. godine i Zakonom o sportu Republike Srpske iz 2002. godine. Prema tome, sport u BiH je organizovan na decentralizovan način sa utvrđenim pravima i nadležnostima BiH, entiteta, Brčko Distrikta BiH i drugih nivoa administrativnog organizovanja (Službeni glasnik BiH 27/08, 2008). Iako je sport na nivou BiH organizovan na

decentralizovan način, Vlada Republike Srpske (2012) ističe brojna odstupanja od načela iz Lozane i stalno prisutnu tendenciju centralizacije što se pravda interesom države radi jedinstvenog ostvarivanja i predstavljanja u međunarodnim odnosima. Ovakve pojave ne nailaze na adekvatne reakcije iz sportskih organizacija Republike Srpske uslijed čega dolaze u podređen položaj i krnje vlastitu autonomnost.

Koordinirajuću ulogu u oblasti sporta u Republici Srpskoj ima Ministarstvo porodice, omladine i sporta, iako prema odredbama Olimpijske povelje za razvoj vrhunskog sporta je zadužen isključivo Nacionalni olimpijski komitet (International Olympic Committee, 2016), što potvrđuje specifičnost i decentralizovanost sporta u BiH. Nacionalni olimpijski komitet BiH isključivo predstavlja svoju zemlju na Olimpijskim igrama, regionalnim, kontinentalnim i svijetskim takmičenjima pod pokroviteljstvom Međunarodnog olimpijskog komiteta.

Rezultati istraživanja Vukadinovića (2017) ukazuju na konkurentsku poziciju sistema vrhunskog sporta Republike Srpske. U ovom istraživanju autor dokazuje da je nivo razvoja svakog stuba politika vrhunskog sporta Republike Srpske niži od prosječnog nivoa razvoja ostalih zemalja. Najveći jaz između Republike Srpske i ostalih zemalja se uočava u Stubu 1 – finansijska podrška, Stubu 5 – podrška sportistima tokom i nakon karijere i Stubu 7 – obezbjeđivanje dovoljnog broja trenera i njihovo usavršavanje. Ujedno, to su i stubovi sa najmanjim procentom razvoja u sistemu vrhunskog sporta Republike Srpske.

De Bosscher i saradnici (2015) ukazuju i na visoku povezanost ukupnih finansijskih ulaganja u vrhunski sport i uspjeha u sportu na međunarodnom nivou. Države koje najviše ulažu u vrhunski sport (Sjeverna Koreja, Japan, Francuska, Australija i Kanada) su i najuspješnije nacije na Olimpijskim igrama. Oni navode da je finansijska podrška ključan resurs sportskog uspjeha, ali ne može da garantuje uspjeh u sportu. Njihovo istraživanje je pokazalo da je u nekim slučajevima ovaj odnos čak negativan. Ukupna izdvajanja za sport iz budžeta Republike Srpske su za 2008. godinu bila znatno veća nego za 2016. Godinu (Влада Републике Српске, 2012). Ovaj podatak ujedno govori i da je Republika Srpska na samome dnu evropske ljestvice budžetskih izdvajanja za sport, sa tendencijom opadanja ili stagnacije posljednjih nekoliko godina. Ipak, iz

budžeta Republike Srpske se još uvijek pokriva najveći dio troškova za sve vidove sporta.

Vlada Republike Srpske (2012) naglašava da je trenutno stanje stručnog i edukovanog kadra u sportskim i rekreativnim organizacijama Republike Srpske vrlo loše, te da ne postoji jedinstven sistem edukacije koji treba omogućiti adekvatnu strukturu trenera i ostalog stručnog kadra. Izostala je veza između Nacionalnih sportskih federacija i visokoškolskih institucija u Republici Srpskoj u pogledu kadra koji bi provodio edukaciju.

Razvoj vrhunskog sporta i sportista u velikoj mjeri bi trebao biti vezan za razvoj sportske nauke, a kao bitan indikator uspjeha u sportu je prepoznat još u radovima Oakleya i Greena (2001) i Greena i Houlihana (2005). De Bosscher i saradnici (2015) su pronašli da naučno-istraživački rad značajno korelira sa uspjehom u sportu, te su istakli ovaj element kao indikator nacija koje žele biti lideri u razvoju sistema vrhunskog sporta. Takođe navode da, naučno-istraživački rad treba dati snažnu podršku sportistima u njihovom razvoju i time postati izvor održive konkurentske prednosti.

U Vladi Republike Srpske (2012) ističu da trenutni tehnološki kapacitet sporta Republike Srpske ne prati savremena tehnološka kretanja niti vlastite potrebe. Nosioci naučnog i tehnološkog razvoja u sportu Republike Srpske su tri licencirane visokoškolske ustanove, i to Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Univerziteta u Banjoj Luci i Fakultet sportskih nauka Panevropskog Univerziteta Apeiron. Međutim, navedene institucije nemaju veliki broj projekata koji imaju adekvatnu primjenu u sportu Republike Srpske. Prošlom strategijom razvoja sporta bilo je predviđeno konstituisanje i početak rada nacionalnog Instituta za sport (Влада Републике Српске, 2008), ali još uvijek nije došlo do realizacije istoga. Ova institucija bi trebala biti glavni pokretač i realizator naučno-tehnološkog razvoja u fizičkom vaspitanju, sportu i rekreaciji. Dakle, postaje jasno da nizak nivo razvoja ovog stuba u Republici Srpskoj ne može dovesti do nekih ozbiljnijih sportskih rezultata na međunarodnom nivou.

3. PRIJEDLOG MJERA, RJEŠENJA I AKCIJA ZA PRAKTIČNU PRIMJENU

Složenost sportskog sistema Republike Srpske, kao jednog od entiteta BiH, ima snažne posljedice na sve nivoe upravljanja. Opšta ocjena se ogleda u odsustvu dugoročnog sistemskog pristupa u procesu realizacije aktivnosti u oblasti sporta. Primjetno je da je neformalna koordinacija zastupljenija u sprovođenju politika sporta. Shodno tome, prvo je potrebno utvrditi strateške prioritete i jasno definisati ključne ciljeve u razvoju vrhunskog sporta Republike Srpske.

Pajević (2003) ističe da je u našim uslovima za selekciju 5–20 vrhunskih sportista za neki sport potrebna baza selekcije od 50,000 djece. Stoga, u našim uslovima bi bilo prikladnije opredijeliti se za jedan od sistema sporta u kojem su pojedini dijelovi piramide izostavljeni.

Prvi značajan korak bi trebao biti donošenje sistemske regulative za primjenu informacionih tehnologija u sportu Republike Srpske. Informacioni sistem bi omogućio brzu i efikasnu komunikaciju između organa vlasti i svih relevantnih subjekata u sportu, ali bi riješio i veoma veliki problem jedinstvene baze podataka u sportu Republike Srpske.

Polazna osnova u procesu izrade novog Zakona o sportu bi trebale biti odredbe koje se odnose na sistem dobrog rukovođenja u sportu. Neophodno je detaljnije urediti oblast borbe protiv svih vidova zloupotreba u sistemu sporta, postavljajući jasne odgovornosti za sve činioce u strukturi sporta. Svakako da je u tom cilju potrebno u potpunosti depolitizovati sport i jasno razgraničiti nadležnosti u sistemu sporta kako bi sportski pokret dostigao, poželjno, visok nivo autonomnosti.

Nadalje, bilo bi poželjno da Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske postane jasan regulator odnosa u sistemu sporta Republike Srpske. Kreatori politika u vrhunskom sportu bi trebali pozicionirati sportiste kao centar razvoja određene grane sporta. Sportisti, treneri i stručnjaci u sportu, kao važni subjekti u sistemu sporta, bi trebali biti institucionalno zastupljeniji u procesu donošenja odluka na svim nivoima, a jedan od prioriteta javnih vlasti jeste zaštita prava i omogućavanje adekvatnih uslova za sportiste.

Obzirom da je finansijska podrška za sport ekstrahovana kao zaseban

element u sistemu sporta Republike Srpske, tako bi je trebalo i posmatrati (Vukadinović, 2017). U finansijskoj strukturi sistema sporta Republike Srpske primjetno je nedovoljno finansiranje od igara na sreću. Takođe, javno-privatno partnerstvo u sportu nije zaživjelo, kao ni sportski finansijski fondovi predloženi još u prošloj strategiji. Postojeći sistem finansiranja je neophodno pravno urediti u cilju decentralizacije sportskih subjekata. Bitna stavka bi trebala biti i redovna finansijska kontrola sportskih organizacija od strane nezavisnih nadležnih državnih organa. Vukadinović (2017) je u svome istraživanju istakao naučno-istraživački rad kao vrlo bitan element u razvoju sistema sporta Republike Srpske. Nauka je oblast koja bi trebala biti generator napretka društva u cijelini, pa tako i sporta. Obzirom na stav ključnih stakeholdera u sportu Republike Srpske o vrlo slabom uticaju naučno-istraživačkih aktivnosti na uspjeh u sportu na međunarodnom nivou (Vukadinović, 2017), potrebno je značajno uticati na svijest svih relevantnih društvenih faktora, a posebno onih koji imaju najjači uticaj na uspjeh u sportu.

4. ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da su se društvene promjene na ovim prostorima odrazile na sve segmente društva, pa tako i na sport. Postaje jasno da borba za olimpijska odličja postaje sve žešća, tako da je sportski uspjeh na međunarodnom nivou moguće ostvariti samo ukoliko se uspostavi ravnoteža između efektivnosti i efikasnosti. Put do vrhunskog sportskog rezultata je veoma težak, te je nerealno očekivati da veliki broj sportista iz sredine sa malom populacijom to može da ostvari. Takvi rezultati se ne ostvaruju slučajno niti su plod nekih sretnih okolnosti ili postojanje samog talenta. Za uspjeh će biti potreban dugoročan i stabilan sistem razvoja vrhunskog sporta koji će biti finansijski, kadrovski i naučno podržan u znatno većoj mjeri nego sada.

U kojoj je mjeri realno da sportisti sa prostora Republike Srpske osvajaju olimpijske medalje zaista je teško odgovoriti. Ovo je ozbiljno pitanje za kreatore politika vrhunskog sporta i donosiocje njihovih odluka u Republici Srpskoj i tim problemom bi se trebali temeljno pozabaviti.

Literatura:

1. De Bosscher, V., Shibli, S., Westerbeek, H., & Van Bottenburg, M. (2015). *Successful elite sport policies*. United Kingdom: Meyer&Meyer Sport.
2. Dejonghe, T. (2004). Restructuring the Belgian Professional Football League: A Location-Allocation Solution. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 95, 73–88.
3. Deloitte&Touche. (2003). *Investing in change – High level review of the modernisation programme for governing bodies of sport*. London, United Kingdom: Autor.
4. Green, M., & Houlihan, B. (2005). *Elite sport development. Policy learning and political priorities*. London i New York: Routledge.
5. International Olympic Committee. (2016). *Olympic Charter*. Lausanne, Switzerland: Autor.
6. Oakley, B., & Green, M. (2001). The production of Olympic champions: international perspectives on elite sport development system. *European Journal for Sport Management*, 8, 83–105.
7. Пајевих, Д. (2003). *Психологија спорта и рекреације* [Psychology of Sport and Recreation]. Лакташи: Графомарк.
8. Službeni glasnik BiH 27/08. (2008). *Zakon o sportu u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Autor.
9. Влада Републике Српске. (2012). *Стратегија развоја спорта у Републици Српској за период 2012–2016. година*. Бања Лука: Autor.
10. Vukadinović, S. (2017). *Konkurentnost sistema sporta Republike Srpske* [Competitiveness of elite sport system of Republic of Srpska] (Unpublished master's thesis). University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina.

Dr BILJANA BESPALJKO¹

Doc. dr. sci. krim. MARIO KARADŽA, dipl. inž. saobraćaja²

Mr TIN VEJNOVIĆ³

UDK 796/799:338.487]:351.748(497.6RS)

Pregledni rad

**SAVREMENI TRENDOVI RAZVOJA SPORTA I NJEGOVA POVEZANOST
SA TURIZMOM U REPUBLICI SRPSKOJ U FUNKCIJI JAČANJA
NACIONALNE BEZBJEDNOSTI**

**MODERN TRENDS OF SPORT DEVELOPMENT AND ITS CONNECTI-
ON WITH TOURISM IN THE REPUBLIC OF SRPSKA IN THE FUNCTI-
ON OF STRENGTHENING NATIONAL SECURITY**

***Rezime:** Osnovazapisanjeovogradjedase ukaže naveliki značaj savremeno-
nog razvojasporta injegove povezanosti sa turizmom u Republici Srpskoj.
Sport je aktivnost koja se počela razvijati sa početkom razvoja ljudske vr-
ste i svakim danom postaje sve razvijenija i posjećenija aktivnost. Sport-
ske aktivnosti mogu da utiču u velikoj mjerina zdravlje ljudi i doprinose
boljem opštem stanju organizma. Turizam doprinosi posjeti raznih desti-
nacija, upoznavanju novih kultura, znamenitosti, a takođe i kao sport ima
pozitivnih uticaja na ljudsko zdravlje.*

*U današnje vrijeme sve veći broj ljudi dolazi radisportskih manifestacija
iz raznih dijelova svijeta tako da su posjetioci tih sportskih manifestacija
samim tim i turisti. Turisti dolaskom na sportske manifestacije imaju po-
trebu da koriste i druge vrste usluga i na taj način dodatno troše novčana
sredstva. Porastom korišćenja raznih vrsta usluga od strane turista raste
i potreba za većim zapošljavanjem stanovništva. Ovaj rad daje veći broj*

1 Profesorica biologije u JU "Poljoprivredna škola" u Banjoj Luci

2 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

3 Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Banja Luka

bitnih informacija koje su date s ciljem da se uvide osnovni pojmovi o sportu, menadžmentu u sportu, organizaciji u sportu, strategiji, važnosti kontrole u sportu, pojmovima vezanim za turističku ponudu, uticaju turizma na turističku privredu, i o povezanosti savremenog sporta i turizma. Predmet ovog rada odnosi se na sport, strategiju razvoja sporta i njegovu povezanost sa turizmom čija dobrastrategija razvojai veća povezanost sa turizmom može u velikoj mjeri doprinijeti ekonomskom oporavku Republike Srpske.

Iz naprijed navedenog društveni značaj uvođenja i primjene sportskog menadžmenta ogleda se u jačanju ukupnih ljudskih resursa društvene zajednice, a samim tim i potpuni uticaj na nacionalnu bezbjednost.

Ključne riječi: Sport, razvoj, manifestacija, turisti, stanovništvo, strategija, ekonomski oporavak, nacionalna bezbjednost.

Abstract: *The basis for writing this paper is to point out the great importance of modern development of sports and its connection with tourism in the Republic of Srpska. Sport is an activity that began to develop with the beginning of the development of the human species and is becoming more and more active and more active every day. Sports activities can greatly affect human health and contribute to a better general state of the body. Tourism contributes to visiting various destinations, getting to know new cultures, sights, and also as a sport has a positive impact on human health. Nowadays, an increasing number of people come for sports events from various parts of the world, so visitors of these sports events are also tourists. Tourists arriving at sports events have the need to use other types of services and in this way additionally spend money. The increase in the use of various types of services by tourists also raises the need for greater employment of the population. This paper provides a number of important information given in order to understand the basic concepts of sports, sports management, sports organization, strategy, the importance of control in sports, terms related to tourist offer, the impact of tourism on the tourism economy, and the connection of modern sports and tourism. The subject of this paper relates to sports, the strategy of sport development and its connection with tourism, whose good development strategy and*

greater connectivity with tourism can greatly contribute to the economic recovery of the Republic of Srpska.

From the foregoing the social importance of the introduction and application of sports management is reflected in the overall strengthening of human resources of the community, and therefore the full impact on national security.

Keywords: *sport, development, manifestations, tourists, population, strategy, economic recovery, national security.*

1. UVOD

Sam naziv „sport“ nosi svoje semantičko značenje iz latinskog (*disport*), odnosno starogrčkog jezika (*desport*), što je u ovim nazivima i označavalo nešto što je u bliskoj vezi sa igrom, zabavom i dokolicom. Posebno u staroengleskom jeziku, gdje je riječ „*disport*“ označavala aktivnost koja se provodi u cilju zabave i razonode, ali i aktivnost koja podrazumijeva fizičko vježbanje.

Može se smatrati da je razvoj sporta, u najširem smislu, tekao uporedo sa razvojem ljudskog društva. U antičkoj Grčkoj posebno do izražaja dolazi njegova agonistička aktivnost (borba, utakmica, takmičenje) čiji je cilj bio pobjeda, pohvala i slava. Za Stare Grke sportska vježbanja i takmičenja su imala dva usmjerenja: kao sredstvo vojno-fizičkih priprema (petoboj) i kao zabava (olimpijske igre). Slični ciljevi karakterisali su i period feudalizma, gdje se „sportska“ takmičenja i fizičko vježbanje usmjeravalo u pravcu njegovanja ritterskih vještina (jahanja, gađanja strijelom, mačevanja, plivanja,...). Buržoasko društvo je afirmisalo nacionalne gimnastičke sisteme koji su bili u funkciji svestranog pripremanja vojnika.

U značenju bliskom današnjem, sport se javio početkom XIX vijeka u Engleskoj. Dotadašnje značenje koje se ogledalo u razonodi kojom su plemići i imućniji građani ispunjavali svoje slobodno vrijeme, postepeno se zamjenjuje sveobuhvatnijim pojmom za mnogobrojne fizičke vježbe, a pojedine igre se počinju tretirati kao sport (sa utvrđenim pravilima i propozicijama). Na taj način engleska aristokratija, putem sporta,

počela je da utiče na jačanje zdravstvenog stanja i razvijanje odgovarajućih sposobnosti svoje klase, što je bilo i u funkciji širenja sopstvenog ekonomskog i političkog uticaja.

Savremena jezička konotacija termin „sport“ posmatra u mnogo širem značenju. U pojedinim zemljama ovim terminom se označava cjelokupna aktivnost u fizičkoj kulturi. Najčešće, sport se vezuje za takmičenje, nadmetanje, borbu u čijoj osnovi se nalazi potreba čovjeka da prijeđe granice već postignutog, odnosno, kako ističe Božović⁴ „da dodirne, nadskoči ili ospori granice ljudskih mogućnosti“. Brojne su definicije sporta koje pokušavaju, svaka na svoj način, da bliže odrede suštinu ovog pojma. Različiti pristupi i gledišta koja obuhvataju ovaj problem dovode i do većih ili manjih razlika u njihovom određenju, ali se kao zajednička karakteristika, ipak, provlači shvatanje da je sport jedan vid šire društvene djelatnosti (fizičke kulture), čija je osnovna karakteristika borba, praćena konstatnom težnjom za višim dostignućima. Neke od brojnih definicija pojma „sport“ njemu govore na sljedeće načine: „Sport je u širem smislu dobrovoljna psiho - fizička aktivnost čovjeka za vrijeme slobodnog vremena, kome se posvećuje iz zabave i radi telesno - obrazovnih koristi. U užem smislu sport je učesće na takmičenjima“ (D. Ulađa)⁵. „Sport je dobrovoljni i uobičajeni kult intenzivnog mišićnog vježbanja zasnovan na želji za napretkom, a koji može da ide do rizika“ (P. Kuberten)⁶. „Sport je svaka vrsta telesnog vježbanja ili djelatnosti koja ima za cilj radnju čije izvođenje počiva u suštini na zamisli i borbi protiv nekog određenog elementa: daljine, vremena, prepreke, materijalne teškoće, opasnosti, životinje, protivnika i, pored toga, samog sebe“ (G. Hebert)⁷. „Sport je svaki tjelesni napor, individualan ili kolektivan, vršen u cilju pobjedničkog afirmisanja superiornosti pojedinaca ili ekipe nad samim sobom ili nad nekim nepokretnim protivnikom (vrijeme, prostor, bilo kakav otpor) ili živim protivnikom (čovjek ili životinja)“ (H.

4 **Nešić, M.:** *Sport i menadžment, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje.* Sremska Kamenica: Fakultet za uslužni biznis, 2008., str.10.

5 *Isto*, str. 10.

6 *Isto*, str. 10.

7 **Nešić, M.:** *Sport i menadžment, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje.* Sremska Kamenica: Fakultet za uslužni biznis, 2008., str.10.

van Blijenburg)⁸.

„Sportom se naziva, prvo, određenje vidova fizičkog vježbanja kao predmeta upoređenja majstorstva, snage, sposobnosti čovjeka i obuhvatajući element takmičenja, borbe za prvenstvo, rekord ili maksimalno dostupni rezultat i drugo, kao specifična forma priprema za takmičenje” (A.D. Novikov i L. P. Matveev)⁹.

Iz navedenih definicija uočljivo je da se sport prvenstveno smatra igrom, zabavom, razonodom, ali i kao vrstom fizičkog vježbanja, odnosno psiho - fizičkom aktivnošću. Sve to je, naravno, povezano sa takmičenjem (borbom) kojim se teži postići određeni mjerljiv rezultat (optimalan učinak, pobjeda nad protivnikom, rekord...)¹⁰.

U najširem smislu sport kao čovjekovu djelatnost karakteriše sljedeće:

1. Takmičenje - kao posebna forma realizacije ljudske ličnosti, kroz koju se pruža mogućnost objektivnog ispoljavanja, upoređivanja i procjene pojedinih sklonosti i sposobnosti pojedinaca. Za razliku od drugih djelatnosti, gdje je takmičenje samo element ili metoda, u sportu je ono njegova bitna osnovai suštinsko obilježje („nema sporta bez takmičenja”).
2. Rezultat - svako sportsko takmičenje predstavlja, u suštini, diferencijaciju kvaliteta i isticanje mjerljivog rezultata, tako da za neposredan cilj skoro i da nije bitna veličina uložene napora, već samo njegov krajnji efekat. U nekim slučajevima ide se do ekstremnog zahtjeva, gdje se traži izlaganje naporima do krajnjih granica mogućnosti pojedinca.
3. Specijalizacija - orijentacija ka postizanju što većih (maksimalnih) rezultata zahtijeva specifičnu pripremu na osnovu koje se direktno i obezbjeđuju osnovne pretpostavke za postizanje rezultata. Ovo naglašava karakteristiku uže usmjerenosti na jednu sportsku granu ili disciplinu, koja, nadalje, pretpostavlja primjenu specifičnih metoda i pristupa, poseban režim života i druge uslove (najvećim dijelom su sadržani u zakonitostima sportskog treninga, ali i pravilima sportske grane).
4. Utilitarnost - sport je kroz čitav svoj istorijski razvoj nosio i određene (u većoj ili manjoj mjeri) utilitarne vrijednosti, što i danas treba da ima, posebno u vaspitnom, zdravstvenom i rekreativnom pogledu.

⁸ Isto, str. 10.

⁹ Isto, str. 10-11.

¹⁰ Isto, str. 9-11.

5. Društveni karakter - sport se može i treba razmatrati kao složena socijalna pojava, odnosno socijalni fenomen. Sport danas zauzima vrlo značajno mjesto ne samo u fizičkoj kulturi, već i u kulturi uopšte, sa sve većim socijalnim značenjem. Kao djelatnost koja je usmjerena na samog čovjeka, ali i kao sfera svojevrsnih međuljudskih odnosa, on ima daleko dublji smisao, nego što je samo postizanje sportskih rezultata.

Imajući u vidu društveni karakter sporta, u sociološkom pogledu on se mora posmatrati i kao dio društvene djelatnosti. To znači da je i sportska djelatnost organizovana aktivnost većeg broja ljudi, nastala u društvenoj podjeli rada i sa osnovnom funkcijom - stvaranje uslova za zadovoljenje određenih vrsta potreba većeg broja ljudi (nerijetko i čitave zajednice). Ovako organizovana aktivnost ima i svoje pojedinače nosioce (pojedince ili manje grupe ljudi) što je uslovljeno nastankom pojedinačne podjele rada. Posebno ponašanje tih pojedinaca i njihove neposredne akcije u oblasti sporta, predstavljaju sportsku aktivnost čija je funkcija da zadovolji potrebe određenih subjekata.¹¹

2. SPORT KAO FENOMEN SAVREMENOG SVIJETA

Sport je danas veoma važna društvena pojava, a sportski pokret svojevrsni fenomen savremenog svijeta. Utakmicama pojedinih sportskih klubova i reprezentacija često prisustuje i preko 100.000 gledalaca. Bezmalobol, polovina čovječanstva današnjice zanima se za sport.

Istorija XX vijeka bilježi da su zbog sportskih nadmetanja izbijali i međudržavni oružani sukobi, ali da su se zbog sporta, ratovi i prekidali. Misija sporta na mnogim poljima, u najširim svjetskim razmjerama nebrojeno puta je dokazana, pa otuda i potvrda o vrijednom mjestu sportskih događaja u prevazilaženju nekih nagomilanih protivrječnosti savremenog svijeta. Uočljivo je da sport spaja narode, ruši vijekovne mračne tradicije, očovječuje ljude, ukida barijere i predrasude kada su u pitanju različita društvena uređenja i politička uvjerenja, običaji, vjere ili boje kože. Time sport dobija integracionu i regulacionu ulogu, ne samo unutar jedne zemlje, nego što je posebno značajno, i na međunarodnom

¹¹ *Isto*, str. 12-13.

i međudržavnom planu. Napokon, u svojoj suštini, sport je svojevrsno multidisciplinarno područje isprepletено pedagogijom, psihologijom, historijom, fiziologijom, biologijom, medicinom, a bogato začinjeno ekonomijom, sociologijom, politikom ili diplomatijom. Sport je postao neka vrsta međunarodnog jezika.

Sport svoje ishodište nalazi u slobodnom vremenu, igri i zabavi. Kao igra, predstavlja istovremeno i fizičku i mentalnu aktivnost, koja se organizovano upražnjava doslovno u svim zemljama svijeta. Ali, takmičarski sport je sve manje igra, a sve više nadmetanje. Za veoma kratko vrijeme, takmičarski sport je od razonode i razbibrige dospjeo do profesije. Profesionalni sport je industrija, a vrhunski sportisti pokretne reklame. Ta industrija stvara novu elitu: globalne sportske heroje - zvijezde! U isto vrijeme, polovina stanovništva svijeta postaje konzumentima sporta, čineći ogromno tržište za ostvarivanje enormnih profita. Vrijeme u kome živimo obilježeno je sportom ili - život velikog broja ljudi na našoj planeti, obilježio je sport.¹²

3. SPORTSKI MENADŽMET

Sastavni i fundamentalni dio sporta su, svakako, sportski resursi. Oni se, prije svega odnose na sportiste i sportske organizacije, dijelove sistema bez koga ne bi ni bilo sporta. Sportska organizacija je „organizam” koji omogućava sportistima da iskažu svoje potencijale i ostvare novu vrijednost. U sportskoj organizaciji menadžment obezbjeđuje integralnost svih procesa i resursa koji su relevantni za upravljanje aktivnostima i funkcijama. Menadžment u sportskoj organizaciji, odnosno u sportu, je u funkciji transfera ideje do konačnog cilja.

Može se, stoga slobodno reći, da primjena menadžmenta u sportu predstavlja uspješno vođenje ideje ka cilju. Na ovaj način definisan, sportski menadžment obezbjeđuje funkcionisanje cjelokupnog sistema sportske organizacije, od sistema selekcije talenata, obezbjeđenja stručnog rada do stvaranja opštih uslova za pripremanje sportista za najviša dostignuća, organizovanja sportskih takmičenja, obezbjeđivanja materijalnih

¹² Šurbatović, J.: *Menadžment u sportu*. Beograd: JP Zavod za udžbenike, 2014., str. 59-60.

i finansijskih sredstava, kao i komunikacija sa sportskom javnošću. Osnovni zadatak i cilj sportskog menadžmenta treba da predstavlja povećanje sportske produktivnosti, uz uvažavanje svih humanih aspekata stvaranja novih ljudskih vrijednosti.

Sportski menadžment ima za zadatak da na sebe preuzme odgovornost za funkcionisanje svih procesa u sportskoj organizaciji. To se prvenstveno odnosi na njenu stabilnost i poziciju u okruženju, sportske rezultate, poslovne rezultate, radnu efikasnost i sl. Istovremeno on ima i funkciju osnovne pokretačke snagerazvoja sporta u cjelini, a time, naravno i sportske organizacije. Definisane osnovnih principa menadžmenta u sportu, prema M. Tomiću, moglo bi se posmatrati u okviru sljedećeg:

- *Razvijanje sporta očuvanjem misije i duha sporta.* Osnovni interes svake sportske organizacije je da zadovolji potrebe pojedinaca, grupe ili društva. Sport bez toga ne bi imao svrhu svog postojanja i organizovanja. Menadžment je, stoga, u funkciji provjere i korigovanja misije sporta.

- *Zadovoljenje ciljeva višestruke javnosti.* Budući da je sportska organizacija u suštini neprofitna organizacija, ona sadrži veliki broj ciljeva koji su u aktivnoj vezi sa višestrukom javnošću. Menadžment ima zadatak da zadovolji većinu, ako ne i sve, zahtjeve te i takve javnosti. Jedan od njih je i politika sporta koju definiše društvo.

- *Razvijanje konkurentne i stabilne pozicije sportske organizacije.* Sa aspekta postavljenih ciljeva, menadžment teži da održi ili ojača konkurentnu poziciju sportske organizacije koja može omogućiti veće učesće u raspodjeli sportskih rezultata. S druge strane, on mora da afirmiše princip očuvanja stabilne pozicije sportske organizacije u svim njenim dijelovima, funkcijama i resursima.

- *Razvoj kreativnih sposobnosti.* Ovo je princip koji menadžment sportske organizacije mora da uvažava kao „lajt - motiv”¹³. On se odnosi na organizaciju kao cjelinu i ljude u njoj kao fundamentalne djelove. Sobzirom na to da je i menadžment stvaralaštvo, on mora, stoga, obezbjediti sve neophodne uslove za razvoj tih sposobnosti (trajne ljudske vrijednosti i odgovarajući sportski rezultati) bez kojih se postavljeni ciljevi ne bi mogli ostvariti.

- *Decentralizacija i delegiranje autoriteta.* Pored osnovne djelatnosti, u

¹³ Lajtmotiv - pobuda u radu, misao vodilja.

sportskoj organizaciji postoje i različiti poslovi koji zahtijevaju nezavisnije upravljanje. Isto tako, osnovnoj djelatnosti koja proističe iz svrhe postojanja, potrebna je podrška, koja se odnosi na finansiranje, objekte, stručnjake, administraciju, marketing i sl. Sa tog aspekta podrška mora biti organizovana i osmišljena, a da istovremeno ne ometa i ne opterećuje osnovnu djelatnost. Princip decentralizacije poslova, dakle, u sebi sadrži - centralizaciju kontrole i decentralizaciju odlučivanja.

- *Primjena i razvoj svih funkcija menadžmenta.* Menadžment u sportu mora da primjenjuje i razvija, sveobuhvatno sve osnovne funkcije menadžmenta: predviđanje, planiranje, organizovanje, kadrovsku politiku, rukovođenje i kontrolu. Izdvojena iz cjeline, svaka za sebe, neka od ovih funkcija ne bi predstavljala ništa, jer samo u povezanosti i interakciji funkcija menadžment može ostvariti svoju ulogu.¹⁴

4. DJELOKRUG SPORTSKOG MENADŽMENTA

Djelokrug sportskog menadžmenta podrazumijeva: 1) djelokrug izučavanja i 2) djelokrug praktične primjene znanja koja se izučavaju.

Menadžment je proces, ciklično kretanje kroz pet funkcija koje menadžeri realizuju pripremajući, izvodeći i kontrolišući kretanje organizacije ka ostvarivanju njenih ciljeva.

U užem smislu, sportski menadžment kao akademska disciplina obuhvata područja znanja o menadžmentu koja su se iskristalisala u praksi upravljanja sportskim organizacijama. Zajednička Komisija Udruženja za fizičko obrazovanje i za sportski menadžment Sjeverne Amerike za ocjenu/atestiranje programa obrazovanja sportskih menadžera na univerzitetima Sjeverne Amerike, utvrdila je sljedeće standardne sadržaje izučavanja sportskog menadžmenta: a) Izučavanje sociokulturnih dimenzija sporta, b) Menadžment i liderstvo u sportu, c) Etika u sportskom menadžmentu, č) Marketing u sportu, ć) Komunikacije u sportu, d) Budžet i finansije u sportu, dž) Pravni aspekti sporta, đ) Ekonomika sporta e) Menadžment sportskih objekata i priredbi, f)

¹⁴ **Nešić, M.:** *Sport i menadžment, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje.* Sremska Kamenica: Fakultet za uslužni biznis, 2008., str. 78-80.

Upravni organi i strukture u sportu, g) Praktično iskustvo u sportskom menadžmentu.¹⁵

5. ORGANIZOVANJE U SPORTU

Organizovanje u sportu predstavlja proces formiranja organizacione strukture sportske organizacije. Efikasna i dobro dizajnirana organizaciona struktura sportske organizacije je preduslov za realizaciju definisanih planova. Formiranje organizacione strukture uključuje čitav niz poslova na definisanju uloga i zadataka, kompetencija i ovlašćenja, pravila i normi ponašanja, kao i angažovanja resursa u sportskoj organizaciji koji su u funkciji zacrtanih ciljeva i definisanih politika za njihovo ostvarenje. Strukturiranje, kreiranje ili dizajniranje organizacije je jedna od najvažnijih aktivnosti menadžera u sportu. Kao i u privrednim djelatnostima, tako i u sportskim organizacijama, menadžeri najprije vrše aktivnosti diferencijacije - podjele rada po poslovima koje valja obaviti, a potom i aktivnosti integracije - grupisanja poslova po službama ili sektorima. Pošto se izvrši grupisanje poslova u organizacione cjeline i njihovo povezivanje radi usklađenog djelovanja sportske organizacije kao cjeline, pristupa se procesima rukovođenja, odnosno aktivnostima koordinacije aktivnosti i uspostavljanje efikasne komunikacije unutar organizacije. Diferencijacija - proces podjele rada po poslovima i zadacima. Integracija - grupisanje poslova po službama ili sektorima i njihovo povezivanje.¹⁶

6. STRATEGIJA

Strategija je opšti plan akcija čija je svrha ostvarivanje određenih, jasno definisanih, ciljeva. Nauka o strategiji nastala je kao grana vojne nauke koja se bavi komandnim strukturama, planiranjem i izvođenjem rata. Vremenom je ušla i u druge nauke, prije svega ekonomiju, kroz

15 Raič, A., Maksimović, N.: *Sportski menadžment*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture, 2001., str. 5-6.

16 Šurbatović, J.: *Menadžment u sportu*. Beograd: JP Zavod za udžbenike, 2014., str. 96-97.

marketing strategije i strateško planiranje. Ima je i u sportu (npr. fudbalska strategija), matematici (teorija igara), informatici.¹⁷

6.1. Strategija razvoja sporta u Republici Srpkjoj za period 2012.-2016. godine

Potreba sporta Republike Srpske je da se stvore adekvatni uslovi i ponude realni organizacioni, finansijski, infrastrukturni, kadrovski i drugi okviri u kojima se sportska djelatnost može najuspješnije ostvarivati. Bitno je napraviti adekvatan dugoročni pristup koji će omogućiti sukcesivno poboljšanje materijalno - tehničkih, kadrovskih, organizacionih, finansijskih, edukativnih i drugih uslova za bavljenje fizičkim aktivnostima svih građana i postizanju vrhunskih rezultata u sportu.

6.2. Metodološki pristup izradi strategije

Strategijski menadžment, a samim tim i strategijski menadžment u sportu, ima četiri osnovne karakteristike. Po prirodi je interdisciplinaran, što znači da nije orijentisan ni na jednu posebnu oblast organizacije sporta, već obuhvata sve funkcionalne oblasti u cjelini. Eksterno je orijentisan, što podrazumijeva interakciju sporta sa njegovim eksternim okruženjem kako bi se moglo uticati na strategijske odluke i aktivnosti. Interna orijentacija obuhvata analizu specifičnih resursa i kapaciteta, odnosno sposobnosti date organizacije, dok usmjerenost organizacije

¹⁷ <https://sr.wikipedia.org/sr/Strategija>

na budućnost podrazumijeva planiranje.¹⁸

Prvi model su identifikovali kao *osnovno strategijsko planiranje* (eng. Basic Strategic Planning). Ovaj model je karakterističan za male organizacije koje nisu radile mnogo strategijskih planova. Proces se implementira samo jednu godinu unaprijed, da se stekne iskustvo u sprovođenju planiranja, a zatim ga u narednim godinama dotjeruje sa dodatim fazama planiranja i konkretnim aktivnostima. Ovo planiranje se obično sprovodi sa najvišeg nivoa upravljanja i obuhvata: određivanje cilja (izjavu o misiji), izbor ciljeva do kojih organizacija mora da dođe ako želi da ostvari svoju misiju, identifikovanje specifičnih pristupa ili strategija koje moraju biti realizovane u postizanju svakog cilja, identifikovanje specifičnih akcionih planova za sprovođenje svake od strategija, te praćenje i ažuriranje planova.

Drugi model je planiranje zasnovano na problemu/ili zasnovano na cilju, (eng. Issue-Based/or Goal - Based Planning). Organizacije koje koriste prethodno opisano osnovno planiranje često evoluiraju i koriste ovaj sveobuhvatniji i efikasniji tip planiranja. Ovaj model planiranja obuhvata: eksterne/interne procjene, da bi se identifikovali prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnje (SWOT); strategijsku analizu da bi se identifikovali i odredili prioriteta glavnih problema/ciljeva; dizajniranje glavne strategije (ili programa) za rješavanje problema/ciljeva; dizajniranje vizije, misije i vrijednosti; uspostavljanje akcionih planova (ciljeva, potrebnih resursa, uloge i odgovornosti za realizaciju); evidentiranje problema, ciljeva, strategija/programa, ažuriranje misije i vizije i akcionih planova u strategijski plan sa priloženom SWOT analizom, itd.; izrada godišnjih operativnih planova; izrada i usvajanje budžeta za jednu godinu (alokacija sredstava potrebnih za finansiranje jedne godine); sprovođenje jednogodišnjeg poslovanja organizacije i monitoring, pregled, procjena i ažuriranje strategijskog plana.

Treći model je model usaglašavanja (eng. Alignment Model). Osnovni cilj ovog modela je da se obezbijedi snažno usklađivanje između misije

(25.3.2018. 12:46h)

18 Postoje različiti modeli strategijskog planiranja za koje se organizacija može opredijeliti kada počne da razvija svoj proces planiranja (McNamara, 2000). Kriemadis i Theakou (2007) su identifikovali pet najčešćih modela izrade strategije u sportskim organizacijama.

organizacije i njenih resursa za efikasno upravljanje organizacijom. Koraci u ovom modelu su: definisanje misije organizacije, programa, resursa i potrebne podrške i indentifikovanje šta se dobro radi, a šta je i kako potrebno prilagoditi i izvršiti promjene u stratezijskom planu.

Četvrti model je scenario planiranje. (eng. Scenario Planning). Ovaj pristup se koristi u kombinaciji sa drugim modelima kako bi se obezbijedilo da planeri i svarno koriste stratezijsko razmišljanje. Model može da bude posebno koristan u prepoznavanju stratezijskih problema i ciljeva. Sastoji se od izbora više internih prednosti (snaga) i zamisle se srodne promjene koje mogu da utiču na organizaciju. Izvrši se skeniranje, a nakon skeniranja predlaže se šta organizacija može da uradi u okviru scenarija kako bi moglo da se reaguje na svaku promjenu. Planeri tako otkrivaju zajedničke faktore ili stratezije koje se moraju razmotriti da bi se odgovorilo na eventualne promjene iz eksterne sredine. Zatim se izaberu najvjerojatnije promjene u eksternoj okolini koje će uticati na organizaciju i izvrši se identifikacija opravdane stratezije organizacije koja može da da valjane odgovore na promjene.

Peti model je „organsko” /ili samoorganizaciono planiranje (eng. „Organic” / or Self - Organizing Planning). Proces tradicionalnog stratezijskog planiranja ponekad se smatra „mehaničkim”, tj. ono, u svojoj prirodi, ide od opšteg ka specifičnom ili od uzorka do efekta. Samoorganizovanje zahtijeva stalno povezivanje na zajedničke vrijednosti, dijalog oko tih vrijednosti i daje zajedničko razmišljanje oko sistema trenutnih procesa. Opšti koraci ovog modela uključuju: razjašnjavanje i isticanje kulturnih vrijednosti organizacije, artikulisanje grupne vizije organizacije i prikazivanje stratezijskih planova stejkholderima (eng. stakeholder). Budući da većina problema funkcionisanja sporta Republike Srpske, koji treba da se riješe ovim planiranjem, proizlaze iz efektivnosti sportskog sistema, u izradi ove stratezije korišten je modifikovani drugi model koji je okrenut prije svega planiranju zasnovanom na ciljevima. Jedan od presudnih razloga zašto smo se opredijelili za ovaj model je upravo činjenica da nedostatak efektivnosti ne može da nadoknadi ni maksimalna efikasnost.¹⁹

19 www.vladars.net (24.3.2018. 18:01h)

7. KONTROLA U SPORTU

Kontrola u sportu predstavlja proces utvrđivanja saglasnosti između ostvarenih rezultata i projektovanih ciljeva sportske organizacije.

Kontrola u sportu odnosi se na upoređivanje i mjerenje sportskih, ali i poslovnih rezultata jednog kluba. Kao i u preduzećima, kontrolni proces funkcionira po principu povratnesprege. Ukoliko se utvrdi postojanje razlike između ostvarenog i planiranog, pristupa se preduzimanju korektivnih akcija. Ako su odstupanja isuviše velika, može doći do redefiniiranja ciljeva sportske organizacije.

Što se tiče profesionalnog sporta, klubovi imaju obavezu da vode poslovne knjige kao privredni subjekti i da dostavljaju revizorske izvještaje granskim asocijacijama i/ili ligama, odnosno zajednicama klubova koje vode takmičenje jednom godišnje. Stoga je finansijska kontrola poslovanja od velike važnosti za funkcionisanje klubova, a često je i samo učešće u sportskim takmičenjima uslovljeno pozitivnim poslovnim rezultatom. Međutim, u sportu, ukupno uzevši, mnogo češće se pojavljuje kontrola kao funkcija u trenažnim procesima i samim sportskim aktivnostima.

U našim uslovima, glavna prepreka efikasnom poslovanju klubova predstavlja upravljački kadar koji za svoje loše odluke ne snosi nikakve sankcije.

Princip materijalne odgovornosti u procesu upravljanja i rukovođenja osnovna je odrednica savremenog koncepta organizacije profesionalnih klubova.

Klubovima koji su organizovani kao akcionarska društva upravljaju predstavnici akcionara ili sami akcionari u visini svojih vlasničkih udjela. Klubovima koji su u vlasništvu pojedinaca ili moćnih porodica rukovode sami vlasnici. Za kvalitet svojih odluka odgovaraju sopstvenom imovinom. Pomenuti klubovi mogu angažovati i profesionalni menadžment koji je za rezultate svoga rada odgovoran poslodavcu. Interes vlasnika ili ulagačaje usmjeren na rezultat i/ili profit koji njihovi klubovi - preduzeća ostvaruju na sportskom i poslovnom tržištu.

Ciljevi koje klubovi teže da ostvare determinisani su izborom odgovarajuće strategije upravljanja. Klubovi kod kojih su jasno definisani vlasnički odnosi, veoma jednostavno uspostavljaju sistem kontrole upravljanja.

Klubovi koji su u statusu udruženja građana, kod kojih je organizaciona forma sasvim drugačija, takođe, nastoje da na što efikasniji način definišu pravila rukovođenja i ustanove institut materijalne odgovornosti upravljača koje biraju njihovi članovi.

Finansijsku kontrolu koju propisuju granske sportske federacije vrše nezavisne revizorske kuće, dok internu kontrolu poslovanja u klubovima vrši nadzorni odbor kluba.

Iako je javnost u radu možda i najbolji način kontrole upravljača, ono što će biti od izuzetnog značaja za naše profesionalne klubove, sve dok se ne transformišu i eventualno privatizuju, jeste uvođenje materijalne odgovornosti za one koji ih sada vode.

Kontrola upravljanja, prije svega finansijska kontrola u smislu polaganja garantnih depozita budućih kandidata za čelne funkcije u našem vrhunskom sportu, jedini je način da se spriječi dosadašnja loša praksa.²⁰

8. TURISTIČKA PONUDA

Definisanje osnovnih elemenata turističke ponude, podrazumijeva istovremeno definisanje i same turističke ponude, odnosno, odgovor na pitanje na čemu se temelji i od čega se sastoji turistička ponuda određene destinacije? Turistička ponuda se temelji na atraktivnim, saobraćajnim i receptivnim faktorima odnosno, sastoji se od primarnih (prirodna i kulturna dobra) i sekundarnih (turistička nadgradnja) faktora. Prem Huncikeru i Krafu turistička ponuda je: „Količina turističkih dobara koja se želi plasirati uz određene cene,...”²¹.

Turistička ponuda se najčešće posmatra i definiše sa predmetnog i institucionalnog aspekta, gdje upravo institucionalni aspekt akcentira ili daje značaj materijalnoj osnovi turizma.²²

20 Šurbatović, J.: *Menadžment u sportu*. Beograd: JP Zavod za udžbenike, 2014., str. 103-105.

21 Vujović, M.S.: *Osnove turizma*. Beograd: Beogradska poslovna škola - visoka škola strukovnih studija, 2015., str. 21.

22 *Isto*, str. 20-21.

9. UTICAJ TURIZMA NA DJELATNOSTI TURISTIČKE PRIVREDE

Da bi se govorilo o ekonomskim funkcijama turizma razumljivo je pretpostaviti da zemlja ima i do određenog stepena razvijene djelatnosti, kao što su: ugostiteljstvo, saobraćaj, trgovina, turističke agencije, kao i druge djelatnosti i aktivnosti koje direktno i indirektno podmiruju potrebe domaćih i inostranih turista (npr. razne industrijske grane, poljoprivreda, građevinarstvo i sl.), te isto tako da se ostvaruje turistička potrošnja.

Turistička potrošnja (bilo domaćih, bilo inostranih turista) ima snažne reperkusije na sve djelatnosti koje čine turizam kao složeni sistem. Može se konstatovati da postoji izražena korelacija (međuzavisnost) između ostvarene turističke potrošnje i razvijenosti pojedinih djelatnosti turističke privrede.

U savremenom trenutku razvoja turizma dobar broj turističkih destinacija nastoji da, pored tzv. osnovnih turističkih usluga (smještaj, ishrana, prevoz), zbog promijenjenih zahtjeva tražnje, razvije i tzv. „ostale” turističke usluge, posebno iz domena zabave, razonode, rekreacije, sporta, učenja, obrazovanja, avanture i sl.²³

10. KONTEKST POVEZANOSTI SAVREMENOG SPORTA I TURIZMA

Turizam XXI vijeka može se posmatrati u kontekstu promjena koje nastaju u različitim oblastima čovjekovog života, a posebno u društvenom, prirodnom i socio - psihološkom ambijentu. Brojni faktori utiču na njegove pojavne oblike, te se može reći da je turistička industrija sve intenzivnije podložna svjetskim ekonomskim, tehnološkim, komunikacionim, informacionim, klimatskim, socio - psihološkim i drugim promjenama. Promjene kojima je okruženo područje turizma i koje značajno mogu uticati na njegovu savremenu fizionomiju, u prvom redu se odnose na: 1) dužinu ljudskog života, koji je znatno produžen usljed kvaliteta savremenog životnog okruženja, 2) radno vrijeme, koje se pretežno

23 **Bakić, O., Hrabovski Tomić, E.:** *Turizam pojmovi, efekti, funkcionisanje*. Sremska Kamenica: Univerzitet EDUCONS Fakultet poslovne ekonomije, 2010., str. 83-85.

skraćuje i uslovljava mogućnost korišćenja više kraćih odmora tokom godine, 3) stilove života, gdje se uočava sve više mogućnosti za zadovoljavanje specifičnih potreba, 4) način izbora turističkih aranžmana, gdje se povećava broj turista koji sami bukiraju i plaćaju svoje usluge, individualna putovanja i sl., 5) svijest da turizam nije samo putovanje zbog jednog godišnjeg odmora, jer on sve više ima status šanse za obnavljanje životne energije, odmor od napornog rada više puta godišnje kroz brojne aktivnosti.

Druga polovina XX vijeka predstavljala je prekretnicu u razvoju sporta, posebno u njegovom odnosu sa turizmom. Sport je postao faktor velikog međunarodnog interesovanja, privlačeći značajnu pažnju medija, kapitala, brojnih učesnika, a takođe i političkih krugova u svijetu. Kako je napretkom društva u ovom periodu i turizam doživljavao svoj ubrzani razvoj, komplementarno je razvijao veze i sa sportom kao planetarnim fenomenom. Turizam je početkom 21. vijeka postao najbrže rastuća svjetska privredna grana, te ne iznenađuje njegova bliska veza sa sportom. Kao dvije komplementarne grane, one su postale sve unosnije tržište kapitala, a takođe i uticajne u kulturološkom pogledu.

U ranijim periodima sport je sa turizmom bio povezan najvećim dijelom posredno, uglavnom kroz putovanja na različite sportske događaje i priredbe. U savremenom turizmu sport ima mnogo širu i značajniju ulogu. Pored tzv. „takmičarskog sporta“ (kako profesionalnog, tako i neprofesionalnog) koji se i danas realizuje uz visok stepen „saradnje“ sa turizmom, moderni turizam neizostavno za sebe vezuje sport sa svim njegovim pojavnim oblicima. Na taj način sport u cjelini, a posebno sportska rekreacija, postaje važan sadržaj boravka turista na određenim destinacijama, gdje su oni aktivni konzumenti različitih sportskih i sportsko-rekreativnih aktivnosti.

U savremenoj naučnoj i stručnoj literaturi turizam se najčešće posmatra kao ljudska potreba nastala iz savremenog načina života. Za turizam, kao i za sport, karakteristična je specifična potreba da se bude aktivan, da se djeluje, da se bude drugačiji. Turistička putovanja često znače pokušaj da se ponište, odnosno kompenziraju, negativni efekti otuđenih oblika postojanja, koji su nametnuti svakodnevnim životom. Stoga se za sport i turizam može izvući jedan zajednički imenilac, a to je - kretanje.

Savremeni turista ima potrebu i „traži” sve više aktivnosti na svojim putovanjima. Zbog toga je i logično da i različite sportske aktivnosti i discipline sve češće postaju predmet njegovog interesovanja, prije svega, što sportski i/ili sportsko - rekreativni sadržaji mogu poboljšati kvalitet ljudskog života, ali i zdravstveno stanje pojedinca, grupa i naroda. Organizam čovjeka efikasnije se oporavlja, ako su u periodu odmora angažovani mišići i/ili organi koji tokom svakodnevne aktivnosti nisu bili adekvatno opterećeni. Takođe, sportska aktivnost sadrži svojevrstu socijalizacijsku komponentu, gdje se ljudi međusobno susreću, druže, aktivno kontaktiraju, „odmjeravaju” svoje sposobnosti, odnosno zadovoljavaju čovjekovu iskonsku potrebu za igrom. Najnoviji pokazatelji Svjetske turističke organizacije ukazuju da posljednjih deset godina raste broj turista koji na svoja putovanja kreću, prije svega, iz razloga aktiviranja „uspavanog” organizma. Na to je uticala i sve veća propaganda, odnosno upozorenja stručnjaka na pogubne posljedice savremenog načina života u kome prevladava pojava hipokinezije. Paralelno sa razvojem svijesti o potrebi kontinuiranog bavljenja fizičkim aktivnostima kao jednog od najznačajnijih faktora za zdravlje i kvalitet življenja, raste i interesovanje turista za onim programima i destinacijama koje pružaju mogućnosti za sportske i rekreativne aktivnosti. Najveći trend porasta broja turista upravo imaju različiti oblici aktivnog turizma, gdje praktično sve svjetske destinacije nastoje da turistima omoguće uslove za aktivan odmor u najrazličitijim sredinama.

Pod sportskim turizmom se, dakle, podrazumijevaju sve vrste aktivnog i pasivnog učešća u sportskim aktivnostima, do kojih dolazi povremeno ili redovno iz nekomercijalnih ili poslovnih razloga, a za koje je neophodan odlazak iz mjesta stalnog boravka ili radne sredine. Sportski turizam, kao i druga područja turizma, podrazumijeva egzistenciju nekoliko bitnih elemenata: određeni geografski prostor; objekte, terene i infrastrukturu; organizacione službe; smještajne kapacitete; saobraćajne uslove; servisne službe; mogućnost zabave; nasljeđe i sl.

Sportski turizam predstavlja savremeni društveni, ekonomski i kulturni fenomen, koji proizilazi iz jedinstvene interakcije aktivnosti ljudi i lokaliteta. Za njega se može reći da pripada savremenim oblicima megatrendova u turizmu. Generalno gledano, može se smatrati da danas,

trenutno, egzistiraju tri kategorije sportskog turizma:

1. *Posmatranje sportskih događaja (Sports Event Tourism)*- koje uključuje velika sportska takmičenja (npr. Olimpijske igre, Svjetsko fudbalsko prvenstvo, velike teniske turnire, trke formule 1 i sl.). Ovo su događaji koji pobuđuju pažnju najvećeg broja ljudi - konzumenata sporta i sportskih događaja širom planete, a takođe, predstavljaju i prvorazredne turističke atrakcije;
2. Posjeta atrakcijama vezanim za sport (Celebrity and Nostalgia Sport Tourism) - odnosi se na posjete i obilazak poznatim sportskim objektima, muzejima sporta, olimpijskim stadionima, itd.
3. Aktivno učešće (Active Sport Tourism) - ovu kategoriju definišu turistička putovanja radi neposrednog učešća u sportskim aktivnostima. Prvenstveno se odnosi na individualna putovanja radi tkz. „aktivnog odmora” čiji su osnovni sadržaji sport i rekreacija.

Mnoge zemlje i destinacije razvijaju sportski turizam na svojim prirodnim potencijalima, što može biti faktor i značajnog privrednog napretka. S druge strane, oni koji ne posjeduju odgovarajuće prirodne potencijale nastoje da izgrade adekvatne objekte i lokalitete, koji mogu privući određeni broj sportskih turista. Takođe, različite regije i gradovi, koji su imali razvojne probleme zbog propadanja industrije, uvidjeli su da sportski turizam može biti pokretač novih investicija i radnih mjesta. U tom cilju su obnavljani stariji objekti ili izgrađivani novi, ali i uz poboljšanje menadžmenta (upravljanja i rukovođenja), te obezbjeđivanjem sponzorstva i donacija, uspjeli su da dobiju organizaciju velikih sportskih događaja. Sve to donijelo je nova radna mjesta, veću zaradu, mogućnost za brojne sportske aktivnosti, organizovanje većeg broja sportskih klubova, postizanje značajnih rezultata, uspješniji regionalni razvoj, itd. Sportski turizam ima intenzivan uticaj i na okruženje u kojem egzistira. Uticaj sportskog turizma može imati pozitivne, ali i negativne efekte na ruralnu i urbanu sredinu (promjena načina upotrebe zemljišta, pored razvoja poljoprivrede, nova radna mjesta, poboljšana infrastruktura, psihološka korist, razmjena kulturnih sadržaja, degradacija prirode, gužva, buka, zagađenje vazduha, gradnja objekta na neodgovarajućim lokacijama, neadekvatno oblačenje, negativni uticaji u razvoju jezika, razlike u socijalnom statusu, itd). Međutim, vjerovatno najnegativnija

posljedica je sve veća upotreba nedozvoljenih sredstava i droge, te nasilje koje je sve češće u sportu, pa time i u sportskom turizmu. Negativno dejstvo može proizići iz kulturne homogenizacije, odnosno globalizacije koja sve više zahvata i sportski turizam, koji kao dio ukupnog turizma, može imati značajno negativno dejstvo na prirodno okruženje, te se i u ovoj oblasti mora voditi računa o održivom razvoju, odnosno o preduzimanju različitih mjera očuvanja prirodnih resursa. Da bi razvoj sportskog turizma imao što manje negativnih aspekata, veoma su važna pitanja rukovođenja i upravljanja ovom djelatnošću. Upravljanje i politika rukovođenja sportskim turizmom mora uzimati u obzir: uticaj globalnih promjena; uticaj vlada pojedinih država; institucionalni i administrativni okvir kroz koji će se nadzirati sportski turizam; primjene određenih zakonskih i drugih odredbi o razvoju i kontroli ove djelatnosti; itd. Po svim ovim segmentima veoma je važna saradnja najviših državnih organa, odnosno ministarstava za turizam i sport. U nekim zemljama ne postoje pojedinačna odvojena ministarstva turizma i sporta, u drugim su formirana, dok je mali broj zemalja gdje je zajedničko ministarstvo za turizam i sport.

Turizam i sport su, kako je već i rečeno, fenomeni koji su obilježili XX vijek. Sve prisutnije aktuelne tendencije savremenog poslovanja, prije svega u uslužnom sektoru, upućuju na zaključak da će ovo biti i najbrže rastući poslovni potencijal u XXI vijeku. Danas da gotovo nema ozbiljne države (i njene vlade) u svijetu koja nije prepoznala značaj turizma i koja ne ulaže napore u razvoj ove privredne grane. Takođe, sportisti su danas najbolji ambasadori jedne nacije, s obzirom na to da najveća sportska takmičenja, putem mas - medija, prate milioni gledalaca širom svijeta.

Nadalje, sponzorisanje sporta predstavlja najefikasniji oblik poslovne propagande i može se slobodno reći da je daleko superiorniji u odnosu na sve ostale elemente promotivnog miksa. To svakako imaju u vidu i najveće svjetske korporacije, koje kao pokrovitelji i sponzori sportskih takmičenja grade sebi prepoznatljiv imidž na globalnom nivou, jer vrhunski sportski rezultati govore i o poslovnom potencijalu (i uspjehu) korporacije na najslikovitiji način. Svjetski šampioni u fudbalu, Olimpijske igre i drugi veliki sportski događaji, privlače milione turista iz

cijeloga svijeta. Biznis je, sigurno i za duži period, ušao u sport „na velika vrata” (mada se mora imati u vidu da to može biti i „dvosjekli mač” koji prijete da uguši duh i misiju sporta, kao što već ima pojava da su neki sportovi postali „nezanimljivi” za medije i finansijere, a time i za „široke mase konzumenata”).²⁴

11. ZAKLJUČAK

Interesovanje za sport i sportske manifestacije postaje sve veće i sport svakim danom sve više dostiže velike svjetske razmjere. Broj posjetilaca koji dolazina sportske manifestacije velikoj mjeri je zavisano od raspolaganja stanovništva sa slobodnim vremenom i novcem. Sportske manifestacije mogu na jednom mjestu da okupe veliki broj ljudi iz različitih destinacija. Sport čini neraskidivu vezu sa brojnim prirodnim i društvenim naukama od kojih zavisi i kojima može u velikoj mjeri da doprinese ako je razvijen.

Menadžment u sportu u velikoj mjeri je odgovoran za planiranje, način organizovanja i realizaciju sportskih manifestacija. Bez dobro planiranog i organizovanog sportskog menadžmenta nema ni većeg napretka u sportu.

Da bi se došlo do što boljih rezultata u sportu veoma je bitna i dobra strategija razvoja sporta. Strategija razvoja sporta treba da sagleda trenutno stanje u sportu, finansijske i druge mogućnosti, i da da adekvatan plan mogućih realizacija sportskih manifestacija u Republici Srpskoj. Za napredak u razvoju sporta veoma je bitna i kontrola u sportu koja bi loše odluke u većini slučajeva mogla spriječiti.

Sport čini uzajamnu i neraskidivu vezu sa turizmom i turističkom ponudom. Ljudi sve više pored odmora na nekim atraktivnim turističkim destinacijama traže i korištenje još nekih dodatnih vrsta usluga. U velikom broju slučajeva pored turističkih uslug dodatne vrste usluga se odnose uglavnomna posjećivanje sportskih manifestacija ili upražnjavanje

²⁴ Nešić, M.: *Sport i menadžment, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Sremska Kamenica: Fakultet za uslužni biznis, 2008., str. 308-314.

sportsko rekreativnih aktivnosti. Velika je uzajamna korist od povezanosti sporta sa turizmom u tome što sportska dešavanja nisu ograničena samo na ljetnu sezonu nego su zastupljena tokom čitave godine pa čak i u zimskim periodima i na taj način dolazi do produžetka turističke sezone.

Sport zajedno sa turizmom može da utiče i na privredni rast i opravak. Dolazak većeg broja ljudi iz različitih destinacija na neko određeno mjesto gdje se održava sportska manifestacija povlači za sobom i veliki broj drugih potreba posjetilaca sportskih manifestacija. To se prvenstveno odnosi na potrebe prevoza posjetilaca (kako vazdušnog tako i drumskog), smještaj i ishranu posjetilaca, posjetu kulturnih centara, prodaju suvenira, provod i dr., gdje posjetioci dodatno troše novčana sredstva i na taj način postižu razvoj raznih privrednih grana.

Dodatna ulaganja u razvoj sporta i veća povezanost sa turizmom mogu biti višestruko isplative ponovnim vraćanjem starih posjetilaca, i privlačenjem novih posjetilaca, jer je zadovoljan posjetilac dobra reklama.

LITERATURA:

- [1] **Bakić, O., Hrabovski Tomić, E.:** *Turizam pojmovi, efekti, funkcionisanje*. Sremska Kamenica: Univerzitet EDUCONS Fakultet poslovne ekonomije, 2010.
- [2] **Nešić, M.:** *Sport i menadžment, treće dopunjeno i izmijenjeno izdanje*. Sremska Kamenica: Fakultet za uslužni biznis, 2008.
- [3] **Raič, A., Maksimović, N.:** *Sportski menadžment*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture, 2001.
- [4] **Šurbatović, J.:** *Menadžment u sportu*. Beograd: JP Zavod za udžbenike, 2014.
- [5] **Vujović, M. S.:** *Osnove turizma*. Beograd: Beogradska poslovna škola - visoka škola strukovnih studija, 2015.
- [6] [https:// sr. wikipedia.org/sr/Strategija](https://sr.wikipedia.org/sr/Strategija) (25.3.2018. 12:46h)
- [7] [www. vladars.net](http://www.vladars.net) (24.3.2018. 18:01h)

Dijana Radović¹

UDK 796.01:316(091)(497.6)
Pregledni rad

**AKTUELNI TRENUTAK RAZVOJA SPORTA
U REPUBLICI SRPSKOJ I BIH**

**THE CURRENT INNOVATION OF SPORT DEVELOPMENT
IN THE REPUBLIC OF SRPSKA AND BIH**

Apstrakt: *Formalna karakterizacija savremenog sporta nailazi na velike simpatije istoričara i sociologa. Međutim, prelazak s drevnog na savremeni sport odigravao se nepravilno, trajao je vjekovima, nije isključivo vezan za Zapad i nije linearan. Pogrešno je zaključiti da se koncepti sporta i njegovog nadmetanja mogu lako primijeniti na aktivnosti u praistoriji ili kasnijim predsavremenim društvenim formacijama. Iako postoji određeni kontinuitet s prošlošću, postoje i radikalni diskontinuiteti. Sportska aktivnost svoj smisao nalazi u kulturi čiji je dio i zato se potpuno može razumjeti samo uzimanjem u obzir konteksta te kulture (Skembler, G., 2007). Ključne riječi: sport, sportska aktivnost, kultura.*

Summary: *A formal characterization of the modern sport is encountering great sympathy historians and sociologists. However, the transition from ancient to modern sport played itself out incorrectly, lasted for centuries, is not exclusively linked to the West and is not linear. It is wrong to conclude that the concepts of sport and its competitions can easily be applied to activities in prehistoric times or later pre-modern social formations. Although there is a certain continuity with the past, there are radical discontinuities. Sports activity is its meaning in a culture which is part and so completely can only be understood by taking into account the context and culture (Skembler, G., 2007).*

Key words: *sport, sports activity, culture.*

¹ Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta

1. UVOD

“Izlaganje sociološke teorije treba da počne od sociološki najopštijih i najelementarnijih kategorija, a to su društvena djelatnost i društveni odnos. Njihovom analizom i postepenim uvođenjem složenijih pojmova doći će se na kraju do pojma globalnog društvenog sistema, njegove strukture i kretanja (Popović, M., 1967, str.9). Teorijski sistem je često uži od odgovarajućeg opšteg pristupa, jer svojom ulogom objašnjava, obično sužava, svodi elemente i odnose na kategorije za koje smatra da su osnova posmatranja. Svaki pristup znači izbor određenih naučnih problema koji se mogu vidjeti sa određene tačke gledišta (Popović, M., 1967).

Zakoni u društvu postoje i djeluju relativno nezavisno od svijesti ljudi i njihovih sposobnosti da razumiju svoje tipične pobude i namjere onih sa kojima dolaze u dodir. To ne znači da društveni zakoni postoje nezavisno od ljudi i njihovog zajedničkog života uopšte. Kao što van ljudi nema društva, tako nema ni društvenih zakona. Dok zakoni egzistiraju nezavisno od ljudske svijesti, pravila postoje samo ukoliko su ih ljudi kao članovi određenog društvenog sistema, manje ili više svjesno usvojili i u praksi ih se pridržavaju. Svakako da poznavanje zakona nije neophodan uslov za formiranje društvenih pravila, a isto tako ni poštovanje pravila nije potrebno za realizaciju zakona (Popović, M., 1967).

Tako će se daljem radu pristupiti pravilima i zakonima u sportu, ali i pristup sportu sa gledišta pozitivnih, i posebno onih negativnih karakteristika svih sportskih aktera. “Voljom ili voljnim aktivnostima društvenog života smatraju se sposobnosti djelovanja i sposobnosti ličnosti da shvataju značenje svog ponašanja. Pošto su emocije osnovna biološka energija iz koje proizilaze sve aktivnosti, to se i voljne aktivnosti ne mogu posmatrati odvojeno od emocije i afekata koji aktivno učestvuju u njihovom najstajanju koji im određuju snagu i daju pravac. Zbog toga je svjesne aktivnosti nemoguće odvojiti od afekata i emocija. No, i pored toga, za praktične potrebe procjene ličnosti moguće je procijeniti kada je uticaj afekata na svjesni dio ličnosti bio patološki, od uticaja koji nije doveo do psihopatoloških manifestacija. Ovo je moguće na osnovu kliničke procjene ponašanja ličnosti dok se nalazila pod dejstvom afekta,

jer i pored toga što afekti stalno utiču na ponašanje, ne smije se zanemariti činjenica da su oni u stalnom međudodnosu sa biološkim i socijalnim faktorima” (Hajduković, Č., 1975, str.83).

2. SPORT I MEDIJI

“Razumijevanje mnogih fenomena vezanih za fizičku kulturu u savremenom svijetu pretpostavlja razvijanje integralne teorije fizičke kulture, bez koje danas nije moguće ni adekvatno zasnivanje mnogih disciplina u sistemu fizičke kulture. Ta se teorija može zasnivati na rezultatima antropoloških, medicinskih, socioloških, bioloških, psiholoških i drugih nauka. U tom smislu, razrađeniju teorijsku problematiku zahtijeva rješavanje kompleksnih pitanja vezanih za odnose fizičke kulture i njeno integrisanje u sistem savremenog načina života i rada” (Dragosavljević, P. & Dragosavljević, P., 2006, str.27). Fizička kultura kao istorijska pojava se iz bioloških aktivnosti preobrazila u društvenu aktivnost, jer su osnovni elementi fizičke kulture biološki elementi, dok su manifestni elementi prouzrokovani nivoom kulture i društveno-ekonomskim odnosima u društvu, odnosno oni socijalni, emotivni, svjesni, voljni i drugi elementi (Dragosavljević, P. & Dragosavljević, P., 2006).

Sport kao fizička aktivnost, kao igra i zabava, kao mogućnost iskušavanja sopstvenih mogućnosti i izazova, kao druženje, kao mogućnost upoznavanja drugih ljudi i putovanja, kao korisno trošenje slobodnog vremena privlači jedan dio mladih. To je ona značajna društvena strana. Nekima od njih, međutim, sport otvara vrata kao posao i zanimanje, drugima kao biznis i oblik privređivanja kojim mogu da ostvare snažnije prihode, odnosno kao mogućnost iskazivanja poslovne sposobnosti. On privlači ljude i kao spektakl velikih razmjera koji je relativno lako dostupan mnogima neposredno ili putem medija i uz to ne traži nikakvu kompetenciju. On služi da razbija banalnost i trivijalnost svakidašnjice (Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu, 2001, str.210). Banja Luka je u sportskom smislu bila jedan od najrazvijenih gradova u bivšoj Jugoslaviji, a svakako da je koncentracija medija bila upravo u glavnim gradovima. Mobilizatorska uloga medija rezultirala je stvaranju

masovne publike, kao i većem interesovanju mladih za bavljenje sportom. Sport je i nekada, a i danas značio promociju grada i države, a sigurno da proces promjena u sportu, i odnosa sporta i medija, uveliko traje. Dokazane su veze između upotrebe masovnih medija i običaja, ponašanja i posjedovanja informacija važnih za društvene promjene, društvenu kontrolu i upravljanje. Mediji osim što daju informaciju o nekom događaju, tačnije o igračima, trenerima, organizaciji, toku igre, rezultatima itd., takođe imaju ulogu i da produže trajanje tog događaja, da danima govore o određenom meču ili utakmici. Ono što je bitno sa psihološkog i sociološkog aspekta, mediji nude potrošaču privid aktivnog učestvovanja u datom događaju. Uključivanjem sponzora u sportske događaje izražava se potreba za korišćenjem sporta u tržišno-propagandne svrhe, pa će tako mediji zasigurno u budućnosti imati ključnu ulogu u poslovnom smislu, zatim i za afirmaciju mladih za bavljenjem sportom, kao i za povećanje svijesti mladih o važnosti sporta (Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu, 2001).

3. SPORT I DRUŠTVO U TRANZICIJI

Proces civilizovanja bio je nepredviđeni ishod dugotrajne borbe za vlast između monarha i feudalnih barona. Spolja nametnuta ograničenja donijela su samoograničavanja što je za posljedicu imalo pojavu državnog monopola nad pravom za korišćenje sile, i uzajamnog proširivanja spona međuzavisnosti ili, jednostavnije rečeno, razvoja podjele procesa rada. Sportizacija slobodnog vremena naročito je bila povezana sa parlamentarizacijom političkih sukoba. Što je aristokratija sticala sve civilizovanije navike vladanja, to je sve više unapređivala organizovanje manje nasilnih i više civilizovanih oblika zabave. U Engleskoj u devetnaestom vijeku kult javnih škola pretvorio je te oblike zabave, to jest sporta, u svetovnu religiju. U dvadesetom vijeku, zahvaljujući mješavini komercijalizacije i profesionalizacije, sportske aktivnosti su dobile novu notu ozbiljnosti, uslijed čega je strateško korišćenje nedozvoljenog nasilja postalo uobičajnija pojava. Neki tvrde da nije bilo u suprotnosti u odnosu na osnovne figuracione teze zato što je nasilje bilo racionalno

i kontrolisano i da nikako nije donosilo zadovoljstvo. Kada je u pitanju nasilje koje je povezano sa fudbalskim huliganizmom, posebno od šezdesetih godina prošlog vijeka, smatra se da nasilje u fudbalu uopšte nije nova pojava, premda je mobilnost navijača i rivalstva među državama i klubovima dalo novu formu. To je klasni fenomen koji je svojstven jednom polu i koji širom svijeta opstaje zahvaljujući socijalnom sastavu ljudi koji dolaze na fudbalske utakmice (Skempler, G., 2007).

“Novija naučna saznanja ukazuju da su delikventske aktivnosti u najvećem broju uslovljene emotivnom nestabilnošću pojedinaca, i to bez obzira da li oni djeluju pojedinačno ili u grupama. Emotivna nestabilnost nije, u širem smislu, duševno oboljenje pa i pored toga što opravdano zaslužuje posebnu pažnju psihijatra, psihologa i socijalnog radnika, pred sudom načelno ne mora umanjavati krivičnu odgovornost. Ovakve osobe mogu biti tretirane kao normalni delikvent. Osim ovoga, mora se prihvatiti da postoje i delikventi uopšte bez emotivnih poremećaja, odnosno, da postoje normalne osobe koje su pod jakim uticajem spoljašnjih faktora u jednom momentu popustile, i ispoljile opasno ponašanje” (Hajduković, Č., 1975, str.149). U našoj postmodernizovanoj kulturi, koja daje podršku i oslonac novim nagonima, formiranju promjenjivih i prolaznih identiteta i u kojoj se proces individualizacije odvija brzo, pojedinci, bez obzira na to da li je riječ o sportistima, navijačima ili gledaocima, mogu birati i stvarati identitete koji su nekada bili nespojivi, istovremeno mogu biti nasilni i miroljubivi, a gdje se taj kulturološki zaokret mora smatrati dijelom kulturološke portrošačke ideologije (Skempler, G., 2007).

Fizička kultura savremenog sporta nagovještava šire kulturno prihvatanje hedonizma umjesto asketizma. Kalifornijski sportovi kao što su surfovanje ili vožnja rolera zahtijevaju manje rigorozne treninge od starijih sportova. Čak i u Japanu, gdje su kolektivističke vrijednosti samodisciplinovanja ukorenjenije nego na Zapadu, disciplinski režim ragbija i bejzbola gubi u korist slobodnog vremena ispunjenog surfovanjem, koji predstavlja mješavinu prijatnog zadovoljstva i konzumerizma. Takođe, potrošačka kultura dugo estetizuje spremno, osunčano, zdravo tijelo, tačnije ideale koje su potvrdili sportisti širom svijeta, a za čije se postizanje zahtijeva intenzivno održavanje tijela i neprekidnog trošenja.

Konstantno vježbanje u salama jača mišiće, slabljenje i posebni režimi ishrane čuvaju zdravlje, zdrava hrana i proizvodi za njegu i hirurške intervencije poboljšavaju izgled. Tako potrošačka kultura kroz izgled tijela promovira tumačenje svog unutrašnjeg "Ja". Proizvodi životnog stila namijenjeni uljepšavanju i ljepšem izgledu tijela postali su oni koji označavaju sve važniju individualnost potrošača. Samim tim, masovna proizvodnja i potrošnja potvrđuju koliko su lažne tvrdnje da sportska roba pojedincima daruje jedinstven lični kvalitet. Osim toga, kroz pretvaranje odraslih sportista u slavne ličnosti i davanje robnog statusa sportskoj harizmi kroz robu, sport se udaljava od bezličnosti sportske snage, i približava se robnom statusu personalizacije sportske predstave. Takav primjer je iskazan kroz istaknuta imena igrača na sportskim dresovima, što navijačima omogućava da konzumiraju njihov identitet kroz kupovinu i nošenje replika dresova. Na sličan način i vrijednosti oznaka sportista i korporacija postaju nezamjenjive, kao što je to primjer sa Majkl Džordanom i firmom "Nike" (Đulijanoti, R., 2008).

„Grupa naučnika sa Harvardskog univerziteta poručuje da se sa fizičkim aktivnostima ne treba pretjerivati ni u kom smjeru. Fanatici koji se čitav život bave intenzivnim vježbanjem uzrokuju kontra efekte. Ovi naučnici upozoravaju da je najbitnije u svemu biti umjeren i da jedino fizička vježba umjerenog inteziteta ostvaruje pozitivne efekte zbog kojih se upražnjava. Fizička aktivnost početa ranije i nastavljena dalje tokom starosti stvara najbolje efekte vezane za zdravlje. Ta aktivnost treba da se izvodi redovno i da bude umjerenog inteziteta. Ona ne može direktno da produži život jer je on određen genetski, ali može i treba da utiče na proces starenja i na taj način da produži aktivan život“ (Dragosavljević, P. & Dragosavljević, P., 2006, str.36).

Zbog svoje masovnosti sport kao svojevrsan oblik masovnog ponašanja odnosno masovne kulture savremenog doba preuzima na sebe neke funkcije koje više nisu isključivo sportske i ne pripadaju području čiste razonode, zabave i igre što se od njega očekuje. Sport, i to naročito vrhunski, gubi obilježja prave igre i zabave za one koji se njima bave i postaje njihovo zanimanje odnosno težak i mukotrpan profesionalno obavljani posao. Od sportiste se danas zahtijeva rezultat da bi opravdali ulaganja. Da bi to postigli sportisti moraju da se identifikuju sa dvije

stvari – prva je identifikacija za uživanjem u igri i takmičenju, a druga – identifikacija za pobjedom koja postaje imperativ (Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu, 2001, str.206).

Vrhunski sport podrazumijeva složene strategije i taktike u sportskoj borbi čiji je cilj ili pobjeda ili poboljšanje plasmana. To sport pretvara u predstavu čiji protagonisti mogu biti samo pojedinci izuzetnih motoričkih sposobnosti i psihosocijalnog potencijala, pri čemu se akteri podvrgavaju intenzivnom i sveobuhvatnom treningu, kao i strogim ograničenjima u ličnom životu. Tačnije, vrhunski sport podrazumijeva vrhunska sportska ostvarenja, koja se provjeravaju na svjetskom ili regionalnom nivou, što znači da je potreban vrhunski trenažni proces koji uključuje veliki tim stručnjaka različitih profila, kao i sve neophodne uslove za normalan život. A to znači da takvi pojedinci trebaju biti oslobođeni tereta oko obezbjeđivanja sredstava za životne potrebe. Tako se može doći do zaključka da do sportskih vrhova mogu doći samo povlašćeni, oni čije trenutne psihofizičke sposobnosti omogućavaju transformaciju i usavršavanje, ali trebaju posjedovati i veliku volju, jak takmičarski duh i karakter, i trebaju težiti ka ostvarenju velikih ciljeva. Dobra selekcija mladih ljudi je itekako bitna, jer u suprotnom može doći do narušavanja njihovog zdravlja zbog prevelikog trenažnog opterećenja, ali i korišćenja raznih stimulativnih sredstava (Koković, D., 2001).

4. SPORTSKI MORAL

“Sport je tijesno vezan za čovjekove potrebe izražene u igri, kretanju, takmičenju, komunikaciji, dominantnom statusu i naravno, grupnoj identifikaciji. Poznati teoretičar Rože Kajoa sport posmatra kao igru: „Igre ostavljaju dubok pečat na razne tipove društva, pokaži mi koju igru igraš pa ću ti reći ko si“ (Kajoa, 1965). Međutim, sport je neminovno u kontekstu etike i pravila koja su temeljna za svaku sportsku manifestaciju, jer posebno vrhunski sport vrlo često je instrumentalizovan sa prisustvom makijavelističkog ponašanja. Takvo ponašanje u okviru mimoilaženja moralnih normi dovodi do poremećaja u sportu, do prisustva negativnih društvenih formi. Negativni odnosi izražavaju se u nasilju, nepoštovanju

pravila, doppingu kao tihom vidu nasilja, mržnji, konfliktu, itd” (Korzačanin, A., 2008, str. 54).

“Sportski moral ili etika u sportu predstavlja specifičnu svijest o ponašanju u procesu takmičenja, trenažnog procesa, zatim publika – sportisti, i publika - sportska manifestacija. Sociologija sporta moral posmatra kao standard društvenog ponašanja sa ciljem da norme, pravila prihvate ne samo sportisti nego i treneri, sudije, publika i ostali. Dakle, etika je naučna disciplina koja ima dvojako značenje. Prvo, ona je filozofska disciplina, a drugo, to je skup pravila, normi o ponašanju ljudi koju formira društvena grupa ili zajednica. U tom smislu moral se spoznaje sa aspekta globalnog društva odnosno društvene zajednice, kao cjeline. Prema Pavićeviću (1974) za razliku od teorijske etike praktična ili normativna etika ima za cilj da ne objašnjava postojeća moralna shvatanja, već da formuliše i utvrđuje principe i pravila na osnovu kojih se treba rukovoditi u svakodnevnom ponašanju i djelovanju” (Korzačanin, A., 2008, str.54).

U najprostijem smislu etika je nauka o moralu, a moral sastav normi ili pravila ljudskog ponašanja. Vezano za sport, najbliži je pojam “autonomija morala”, koja podrazumijeva prihvatanje društveno-moralnih normi koje se provode iz znanja i razumijevanja da nam je to ljudska dužnost, da izlazi iz nas samih, da usvajamo ljudsko jer pripadamo ljudskoj vrsti kao takvoj, jer smo ljudi. Riječ je o moralnim principima tolerancije, humanosti, kao i poštovanja potreba drugih. Savremeni sport je na udaru stalnih etičkih ispitivanja i iskušenja. Sport uključuje razne rizike poput postizanja uspjeha po svaku cijenu, a istovremeno je sredstvo propagande u međunarodnoj politici. To potvrđuju brojna dešavanja povezana sa dobijanjem medalja svjetskih prvenstava, olimpijada, paraolimpijada i sl. Sportisti tako postaju borci za prestiž svoje nacije pa ne smiju biti nezdravi, pa makar po cijenu vlastitog zdravlja i uprkos savjetima sportskih ljekara. Etika je filozofska grana koja se razvila iz tzv. praktične filozofije, a definiše se kao nauka o moralu. Takođe, podrazumijeva uvažavanje moralnih principa, tolerancije, humanosti, poštovanje potreba drugih. Autonomno postojanje moralnih normi znak je razvijene, zrele moralnosti (Brkljačić, M., Etika i sport).

Vrhunskim sportistima, posebno onima koji se bave sportovima koji su

do krajnjih granica prožeti profesionalizmom i komercijalizmom, u de-organizovanom kapitalizmu je lakše nego ranije da varanje predstave kao povećanje prostora za zarađivanje novca. Međutim, to je proizvod dublje strukturalne tranzicije o kojoj se nikada ne govori u izvještajima sa sportskih nadmetanja. Prije svega ostalog, to je odraz preporođenih objektivnih klasnih odnosa, ali je paradoksalno to što nastaju u društvima u kojima subjektivni klasni odnosi igraju sve manju ulogu u konstrukciji identiteta svog "ja". Sportske zvijezde mogu imati ogromne prihode, međutim, vrijednost tih sportskih zvijezda za druge, za članove sve globalizovanijeg kapitalističkog establišmenta i njihove najbliže saveznike iz novonastalog srednjeg staleža, daleko je veća. "Sport biva kolonizovan u sve većoj mjeri za šta je najviše odgovoran ekonomski podsistem koji funkcioniše zahvaljujući moćnim medijima koji imaju novac. Korišćenje droge u sportu potiče od dijalektike između logike akumulacije kapitala i klasnih odnosa sa jedne strane, i sa druge strane, ono što bi se moglo nazvati logikom časti i odnosom statusa, odnosno, ono što u postmodernoj kulturi sve više dolazi do izražaja – slave. Ako klasa dopušta ili čak unapređuje status i slavu, zahvaljujući statusu i slavi sportisti će biti veoma dobro plaćeni, ali što je još značajnije, članovi kapitalističkog establišmenta će imati još veće prihode. Klasa i status, ili slava, se uzajamno hrane i ispomažu. To što sportisti koriste drogu, sa sociološkog stanovišta ne može se objasniti bez osvrta na tu logiku i te odnose" (Skembler, G. 2007, str.150).

Moralni problem je upravo takva situacija. Sport je mašinerija u kojoj su bolesni, povrijeđeni, iscrpljeni oni koji više nisu profitabilni. Uloga doktora određenog kluba je da da najbolju moguću terapiju povrijeđenom sportisti, kao i da odredi trajanje rehabilitacije radi što boljeg oporavka. Sa druge strane, dešava se to da je pitanje hoće li sportista izabrati najbolju terapiju za svoj oporavak i osigurati tako siguran i zdrav povratak treninzima i takmičenjima ili će ipak prednost dati brzom oporavku koji ga za što kraće vrijeme vratiti na teren i u status profitabilnog sportiste. Što se tiče povezanosti termina etika i sport, kao što je pomenuto, najčešće se misli o negativnim (neetičnim) aspektima sporta. Svjedoci smo brojnih neetičnih elemenata vezanih za sport - doping, mito i korupcija, prodate utakmice i prije nego što se odigraju, kupovina i prodaja

vrhunskih igrača čiji su vrtoglavi iznosi transfera dosegli i po nekoliko miliona eura, dominantnost pojedinih sportova i istovremeno nedovoljno ulaganje u one manje atraktivne, manje profitabilne, kao i vrijeđanje po različitim osnovama (nacionalnoj, polnoj, vjerskoj). Navedena problematika postoji uprkos definisanim tačkama Etičkog kodeksa međunarodnog Olimpijskog komiteta. Jedno od načela je dostojanstvo, u kom je izneseno pet tačaka. To su očuvanje dostojanstva pojedinca temeljan je zahtjev olimpizma, nema diskriminacije na osnovi rase, pola, porijekla, vjere, filozofskog ili političkog mišljenja, bračnog statusa ili na drugim osnovama, ne toleriše se praksa koja podržava bilo koji oblik fizičke ili mentalne povrede, strogo je zabranjen doping na svim nivoima. Te se tačke mogu generalizovati i primijeniti na svakog sportistu, sportsko društvo, odnosno na cjelokupno djelovanje u sportu. Da bi osigurali prestiž svojoj državi, sportisti se izlažu vrlo zahtjevnim, napornim i često jedva izdržljivim treninzima. Oko sebe skupljaju cijeli tim stručnjaka raznih profesija kao što su kineziolozi, nutricionisti, psiholozi ne bi li ostvarili zadate norme i došli do toliko željenog cilja – prvog mjesta. Takođe, situacija je takva da se mijenja se i napreduje sve. Stagnacija donosi gubitak, nezadovoljstvo, neuspjeh. Istovremeno, svjedoci smo da je čovjek kao takav ostao anatomski nepromijenjen. I tu se rađa teško premostiv problem u sportu i među sportistima, jer je tijelo njihov jedini alat za djelovanje. Sportisti jedino mogu pomjerati granice fizičke izdržljivosti, ali uvijek je potrebno ići preko maksimuma, više nego je što organizam sposoban, a tu se javlja problem. Ako smo moralni, problem je nepremostiv, a ako rušimo i ne poštujemo etičke principe i pravila, rješenja su jednostavno ostvariva uzimanjem dopinga, potkupljivanjem sudija, sprečavanjem napredovanja boljima namjernim povređivanjem i sličnim nemoralnostima. Ostati na tronu znači biti najbolji, donositi profit svom klubu, naciji, a to nikako ne podrazumijeva biti bolestan i nemoćan. Danas gotovo da nema sportskog kluba bez svog sportskog doktora i fizioterapeuta. Uz njih u bogatijim klubovima postoje i psiholozi, sociolozi, nutricionisti itd. Postoje timovi stručnjaka u službi sportiste kako bi ostvarili što bolje rezultate i osigurali pobjedu (Brkljačić, M., Etika i sport).

Smisao i pogledi na sport mijenjali su se sa vremenom. U suštini, vezu

između sportiste i zdravlja određuje uvijek sportista, odnosno čovjek. Onoliko koliko je čovjek zdrav, toliko je i veza između sporta i zdravlja korisna ili štetna. Ta je veza ista u bilo kojoj ljudskoj djelatnosti ili zanimanju. Razlika je samo u karakteru povreda koje u sportu zovemo sportskim povredama, a u ostalim zanimanjima naziva se profesionalnom bolešću. Gledajući sva ta blistava sportska dostignuća, većina ljudi ne zna što se događa iza kulisa. Vrhunski sportista u želji za prevaziženjem granica posežu za pomenutim farmakološkim sredstvima, dopingom, zbog čega izgube zdravlje. Posežući za nedopuštenim sredstvima javljaju se moralne dileme. Danas su doping kontrole rigorozne. Kao što je već rečeno, osim narušenog i u nepovrat izgubljenog zdravlja, sportista je sankcionisan i od strane federacije protiv zloupotrebe. Gube se sva primanja na osnovu rezultata, prekidaju se ugovori i trajno mu postaje zabranjen povratak na takmičenjima. Prema Bodin, Robene, & Heas (2007) sport je postao žrtva napretka samom činjenicom da svako društvo ima dio neuspješne prakse i navijače koje je teško kontrolisati, što upravo predstavlja pogodan prostor za različite ideološke, političke i kriminalne oblike djelovanja. Zbog toga pitanje nasilja traži odgovor u sastavu vrijednosti društva, a posljedično i u sportu kao društvenom dijelu od kog se može očekivati da putem vrhunskih sportskih dometa napravi sve ono što politika nije u stanju da postigne. Vrhunski domet uvijek traži cijelog čovjeka, a samo je mali broj onih koji su uspješni na oba polja (Čeh, M. Etika i sport).

Tako je došlo do toga da je takmičarska etika zamijenjena radnom etikom, dok se agon kao kategorija igre prilično degradirao, jer sportisti više ne igraju već rade, i to je upravo način na koji sport izlazi iz područja igre. Spremnost na samodestrukciju postaje takmičarska vrlina dobrog sportiste, a vrhunski sport postaje sistemski obračun sa zdravljem. To više nije ni radni etos, već etos kaskaderstva u kome je povreda izdaja tijela koje je na cjedilo ostavilo cjelokupnu instituciju sporta. U kritične argument spade i otuđenje, gdje sportista nije samo otuđen od svog stvaranja, sportskog rezultata, već i od svog tijela, jer tijelo je klupsko vlasništvo tima stručnjaka koji koji su tu da rad obave što učinkovitije, a kada se tijelo sportiste kao materijal potroši, tako da od njega više nema koristi i prihoda, nalazi se neko novo tijelo i novi stroj (Zagorac, I., 2014).

Postavlja se pitanje koje su preporuke radi poboljšanja sadašnjeg stanja sporta u državi? Prvo, komunikativna i društvena etika sporta mora da bude preformulisana u skladu sa dijalogom. Kada je riječ o identitetu sportiste, trebalo bi da se u sportskoj praksi izbjegava gušenje, koje sa sobom nose specijalizacija i rutinizacija, i da se više radi na promovisanju različitih sportskih uloga i disciplinarnih interesovanja kod pojedinaca. Sportski događaji su karnevalski i treba da stimulišu, a ne da guše dijalog između različitih tijela, kulturnih identiteta, narodnih običaja i slojeva zvaničnika. Ovakav dijaloški princip mora da bude zasnovan na demokratiji, za šta je neophodna veća reforma nekih kulturnih tradicija i prakse da bi se očuvala prava svih građana na učešće. Drugo, institucionalna reforma sporta treba da se kreće u pravcu obuhvatne, demokratski definisane zajednice običaja koja minimalizuje princip novca i maksimizira distributivnu pravdu u okviru reformisanih upravnih tijela. Dok sportska globalizacija registruje zadovoljavajuće uzajamno dejstvo revitalizovanih identiteta i globalizovanih navika, hiperrobni status funkcionise da bi se isključio ili transformisalo učešće određenih zajednica. Upravna tijela treba da garantuju da globalnim sportom ne dominiraju znaci, praksa i identiteti kosmopolitske elite. Treće, sociolozi mogu da usvoje proaktivniju ulogu u političkoj transformaciji sporta. Treba promovisati interese podređenih grupa u sportu, treba se baviti istraživanjima i objavljivati ih u svrhu izlaganja empirijske neistine i razdorene interese koji su u osnovi nepravedne prakse velikih sportskih institucija. Treba saradivati sa progresivnim elementima u sportskim upravnim tijelima koji primjenjuju igru da bi pomogli djeci sa traumama ili promovisali pozitivnu komunikaciju u svim podijeljenim društvima (Đulijanoti, R., 2008).

5. SPORTSKO NASILJE

„Nasilje je opšta i najvažnija karakteristika našeg vijeka, zbog čega bi XX vijek, smatraju neki, trebalo nazvati: “Vijekom nasilja“. Na djelu je nasilje: nad prirodom, nad samim sobom, u politici, u sportu, nad istinom, mišljenjem, djecom, ženama, demokratijom, narodima, itd. Zavlada je

počast fizičkog i duhovnog nasilja, terorizma i tiranije, destruktivnosti i sadizma, brutalne provale nasilja i agresije (npr.sjeverna Irska, Kosmet). S obzirom na okolnost snaga savremenih sredstava za masovno uništavanje, mogući izgledi nasilja i agresije poprimaju opasne razmjere do potencijalnog samouništenja ljudske vrste“ (Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu, 2001, str.200).

“Nasilje u sportu postalo je uobičajena pojava, konstanta svih savremenih društava. Stiče se utisak da je toliko raspostranjen i da postoji već formirano, pogrešno uvjerenje, da ono ide uz sport, da je prirodni pratilac sporta, pa čak da je to na nekakav način i poželjno. Na sreću, kod nas se, čini se, ne dešavaju svi oblici nasilja koji su poznati u svijetu, a koji su karakteristični za populaciju od 14 do 35 godina. U razvijenijim zemljama nasilja vezana za sportska dešavanja odavno su u žiži interesovanja najšire društvene javnosti, pa čak i stručnjaka u sportu” (Nasilje i sport, 2011, str.183).

Sociolozi razmatraju različite strategije o suzbijanju nasilja na sportskim stadionima, a sportska publika je integralna komponenta šireg programa upravljanja rizikom kojom se manipuliše na više načina. Sistematskim prećutkivanjem ispod praga javnosti ako do nereda dodje, iako ova strategija sve više gubi na značaju. Čuđenjem i moralisanjem, odnosno osuđivanjem sportskih nereda i ukazivanjem na njihove nosioce. Treća strategija je potiskivanje nasilja kroz obrazovni čin. Četvrti način je klupska kontrola, gdje se organizuju posebna društva navijača i davanje nekih privilegija pojedincima koji se predstavljaju kao vođe koji kontrolišu cijelu grupu navijača. Još jedan način je pojačana organizacija tehničkih mjera koju najčešće razvijaju međunarodne fudbalske organizacije. Jedan od ovakvih primjera je ukidanje mjesta za stajanje. I poslednji vid je policijska mjera bezbjednosti, koje u praksi nigdje nisu uspjele eliminisati nasilničko ponašanje, već su samo uspjele da spriječe tragičnije razmjere nekih incidenata. Kada je ovaj problem u pitanju, sociolozi smatraju da jedino promjene u strategiji društva, ekonomije i kulture mogu dovesti do sigurnih pozitivnih promjena (Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu, 2001).

Nasilje je sa stanovišta sociologije, hronološka devijacija u kojoj do izražaja dolazi izostanak osnovnih socioloških normi unutar sporta, u

kome su ličnosti povezane privremenim zajedničkim interesom (Nasilje i sport, 2011). U svemu tome "navijačke grupe predstavljaju relativno stabilne kolektivne formacije u kojima postoji određeni sistem vrijednosti, svijest o grupnoj pripadnosti, postoje normama utvrđene uloge članova, ustaljeni oblici ponašanja i drugo. Što se tiče unutrašnje strukture navijačkih skupina, može se ustanoviti da u njima funkcioniraju svojevrsna hijerarhija ustanovljena, u prvom redu, na temelju navijačkog iskustva i inteziteta učestvovanja u grupnim aktivnostima. Ipak, pretpostavlja se da ta hijerarhija ima labav karakter, te da funkcioniraju isključivo ako je usmjerena što nesputanijem zadovoljavanju specifičnih potreba i interesa pripadnika grupa. Odnosi između pripadnika navijačke grupe neformalne su prirode; norme koje određuju njihovo ponašanje nepisane su; relativno visoko stepen poštovanja normi proizilazi iz činjenice da ih sami navijači prihvataju, s obzirom da one odgovaraju njihovim vrijednostima, a tim oni zadovoljavaju niz svojih potreba. Iz tih potreba i proizilazi njihova motivacija za učestvovanjem u aktivnostima grupe" (Pavlović, P. & Vejnović, D., 2014, str.151).

Prema Evropskom sporazumu koji je ratifikovan 1994.godine, a stupio je na snagu 1995.godine, sport u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj se "zasniva na principima i standardima koji su utvrđeni u mnogim međunarodnim dokumentima, kao što su: Evropska povelja o sportu, Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija protiv dopinga u sportu, Evropska konvencija o nasilju i nedoličnom ponašanju gledalaca na sportskim priredbama, Olimpijska povelja, Paralimpijska povelja, Evropski kodeks o sportskoj etici, Deklaracija o sportu, toleranciji i fer-pleju, te Izjava iz Lozane o organizovanju sporta u Bosni i Hercegovini" (Nasilje i sport, 2011, str.289).

Na osnovu pomenutog je predviđeno da su države potpisnice u okviru svojih ustavnih odredbi dužne da preduzmu, usklade i primijene zakon i odgovarajuće mjere za sprovođenje odredbi Sporazuma, u cilju svođenja delikventnog ponašanja svih sportskih aktera na minimum. Bosna i Hercegovina i Republika Srpska dugi niz godina nisu bile normativno uređene, ali je danas u Republici Srpskoj ovaj problem definisan kroz Zakon o sprečavanju nasilja na sportskom takmičenju, donesen 2004.

godine. U nekim kantonima (kojih ima 10) u Federaciji BiH pitanje nasilja je regulisano kroz donošenje posebnog zakona, dok je u drugim ono definisano kroz odredbe zakona o javnom redu i miru. Posljednji Prijedlog ovog Zakona u Republici Srpskoj usvojen je od strane Kluba poslanika Stranke demokratske akcije 2010.godine. Osim ovog Zakona, koji predstavljao energičnu reakciju društva na vandalizam i novinu u pozitivnom zakonodavstvu Republike Srpske i BiH, u ovom momentu u BiH ni jedan poseban zakon ne obrađuje pitanje sprečavanja nereda na sportskim takmičenjima. Ovakvi zakoni su potrebni da bi se propisale mjere obezbjeđenja zaštite gledalaca i svih sportskih učesnika, kao i prava i dužnosti organizatora sportskih priredbi koji su dužni da preduzmu mjere kojima se onemogućava nasilje, i ovlaštenja pojedinih organa i odgovornosti onih koji ne poštuju ovaj Zakon. Kako smatraju zakonodavci, ovaj Zakon je svojim rješenjima u potpunosti usklađen sa evropskim standardima po svim pitanjima. Primjera radi, u članu 3.se nabrajaju sva ponašanja koja se mogu smatrati nedoličnim, kao što je suprostavljanje ili nepoštovanje zakonite naredbe od strane radnika policije ili bezbjedonosne agencije. Takođe, primjenjuju se i propisi o okupljanju građana prema Zakonu o javnom okupljanju koji je pod nadzorom Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske. Kada su u pitanju sportski događaji povećanog rizika, odredbama Zakona su definisane obaveze organizatora od koji se izdvajaju najkarakterističnije: da odgovarajući sportski objekat ima ograde ispred objekta radi usmjerenja i razdvajanja protivničkih grupa, ograde za sprečavanje ulaska gledalaca na teren, ograde za razdvajanje protivničkih navijača, vidljivo obilježen ulaz i izlaz prema svima djelovima gledališta, sjedišta koja se ne mogu odvaliti korištenjem same fizičke snage, odvojene prostorije za VIP lica, bezbjedan smještaj prevoznih sredstava gostujućih ekipa, prostoriju za medicinsku pomoć i ostale funkcionalne osnovne sportske prostorije, adekvatno osvjetljenje, sistem javnog razglasa i drugo. Različiti vidovi prekršaja iz pomenute oblasti se regulišu visokim novčanim kaznama za sva lica bilo da su fizička ili pravna. (Nasilje i sport, 2011). Pravila u sportu isto tako obavezuju sve učesnike da ih znaju i primjenjuju. Ona se odnose na prirodnost, praksu, teoriju i subjekte i njihovo ponašanje na takmičenju. Ona omogućavaju osnovna humana načela u

pogledu ravnopornosti, jednakih prava, uslova i primjene fer-pleja. Ona su zvanična i obavezna za sve članice granskih sportskih federacija, a takođe se ne mogu mijenjati mimo odluke Kongresa sportskih federacija. Svaka dopuna ili izmjena pravila podrazumijeva se kao iskazana potreba koja se provjerava organizovanjem ponuđene izmjene i prema odluci Kongresa granskih sportskih federacija (Stojanović, T., Dragosavljević, P. & Kostić, R., 2009).

6. ZAKLJUČAK

“Tamo gdje društvo posjeduje sportski duh, a tome najviše doprinose ideologije i splet istorijskih i društvenih okolnosti, gdje sport na odgovarajući način brine o djeci, njihovom vaspitanju i razvoju, šanse za razvoj rastu i nisu nikada, i zauvijek, izgubljene. Dijete odgojeno u sportskom duhu, pola je odraslog i korisnog čovjeka. Pri svemu ovome treba stalno imati u vidu da, bez obzira na nivo razvijenosti, sadašnjost nikad nije dovoljna i da je uvek neophodno misliti i brinuti za budućnost. Sportski sistem vrijednosti i odnos prema njima uveliko određuje tu budućnost” (Razvoj sportske privredne grane, str. 478).

Literatura:

1. Bodin, D., Robene, L. & Heas, S. (2007). *Sport i nasilje u Europi*. Zagreb: Knjiga trgovina d.o.o.
2. Brkljačić, M. *Etika i sport*. Accessed at file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/8.pdf.
3. Čeh, M. *Etika i sport*. Accessed at http://www.hrks.hr/skole/22_ljetna_skola/404-408-Ceh.pdf.
4. *Defendologija – društveno okruženje i nasilje u sportu*. (2001). Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
5. Dragosavljević, P. & Dragosavljević, P. (2006). *Sportska rekreacija*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.

6. Đulijanoti, R. (2008). *Sport – kritička sociologija*. Beograd: Clio.
7. Hajduković, Č. (1975). *Prestupničko ponašanje mladih*. Beograd: Savremena administracija.
8. Kajoa, R. (1965). *Igre i ljudi*. Beograd: Nolit.
9. Koković, D. (2001). *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.
10. Korzačanin, A. (2008). *Etika u sportu*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Fakultet sporta i tjelesnog odgoja. Accessed at <http://www.sportci.com/PDFS/BR0101/SVEE/04%20CL%2011%20AK.pdf>.
11. Mataja, Ž. (2003). *Život za sport i od sporta*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
12. *Nasilje i sport*. (2011). Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
13. Pavićević, V. (1974). *Osnovi etike*. Beograd: BIGZ.
14. Pavlović, P. & Vejnović, D. (2014). *Teorija i sociologija sporta*. Banja Luka: Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja.
15. Popović, M. (1967). *Problemi društvene strukture*. Beograd: Kultura.
16. *Razvoj sportske privredne grane*. Accessed at Montenegrin Sport Academy, „Sport Mont”.
17. Skembler, G. (2007). *Sport i društvo – istorija, moć i kultura*. Beograd: Clio.
18. Stojanović, T., Dragosavljević, P. & Kostić, R. (2009). *Teorija i metodika sportskog treninga*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta.
19. Zagorac, I. (2014). *O sportu drugačije: Humanistički aspekti sporta*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.

Željka Vuković¹

UDK 796.01:316.334.2/.3
Prethodno saopštenje

SPORT I NJEGOVE VRIJEDNOSTI

SPORT AND ITS VALUES

Apstrakt: U radu se sagledava mjesto i uloga sporta u društvu, te njegove vrijednosti. Posebno se ističe važnost i vrijednost sporta u nekim vanevropskim državama i specifičnosti sporta u Evropi. Ugled pojedine zemlje ili naroda danas se ogleda i u uspješnosti njihovih sportista. Sport je arena za takmičenje između država ali i značajan diplomatski faktor u svjetskoj politici. Često se ističe da su vrhunski sportisti najbolji ambasadori države. Ključne riječi: sport, društvo, vrijednosti, tranzicija, sportski događaj.

Abstract: The paper considers the place and the role of sports in society, just like its values. The importance and value of sports in some countries outside Europe just like the specifics of the sports in Europe are especially emphasized. Reputation of a country or a people is today reflected in the successes of their athletes. Sport is an arena for competition between the countries, but also an important diplomatic factor in the world politics. It is often stressed that top athletes are the best ambassadors of their country.

Key words: sport, society, values, transition, sport events.

1. OPŠTA RAZMATRANJA

Deficitarnost naučnog i istraživačkog rada iz oblasti sociologije sporta usmjerila je mnoge autore na moguća istraživanja sporta koja bi trebalo

¹ Student Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci,
e-mail: zeljkavukovic1995@gmail.com

preduzeti kao što su: povezanost između sportske prakse i drugih aktivnosti svakodnevnog života (slobodno vrijeme, porodični život, potrošnja, stanovanje i drugo), moguće uloge sporta u razvoju kulture industrijskih i gradskih društava na svim nivoima njihovog ekonomskog razvoja, bez obzira na političke režime, kako sportske vrijednosti, uključene u školsko obrazovanje, utiču na razvoj ličnosti, granice i mogućnosti velikih sportskih takmičenja u razvoju i razumijevanju među narodima i otpor sociološke i psihološke prirode, slavljenje moralnih i estetskih vrijednosti među onima koji se bave sportom. Postojanje sporta kao samostalnog društvenog fenomena u razvojnom procesu društva dovelo je do njegove potpune integracije u svakodnevnom životu gotovo svih oblika društvenog organizovanja. Različite faze u procesu razvijanja fizičke kulture kao Riseova klasifikacija tri dimenzije sporta (humanistička, antropološka i kulturološka) pokazuju kolika je uzajamna povezanost društva i sporta, odnosno, koliko je društvo uticalo na razvoj sporta a, možda još važnije, koliko je sport uticao i utiče na razvoj društva. Istorijski gledano sport nije više samo igra, ne odnosi se samo na čovjekovo slobodno vrijeme i ne dotiče samo sferu rekreacije. Moderni sport je djelatnost, uslužna i proizvodna, „industrija“ prisutna u gotovo svakom kutku civilizovanog svijeta. To je jedna od najzanimljivijih i najrasprostranjenijih ljudskih djelatnosti. Proces planiranja u savremenom sportu je neminovnost, a kada su u pitanju razvoj istog različite vrste strategija nam omogućavaju da pomoću interdisciplinarnog pristupa dođemo do optimalnog rezultata od kojeg će najviše koristiti imati krajnji konzumenti – sportisti. Vrhunski rezultat je posljedica višegodišnjeg sistematskog pristupa i ulaganja u sport. Svaka država koja želi da se nađe na mapi osvajača medalja na najvećim sportskim takmičenjima mora biti spremna da uloži, ne samo finansijska sredstva, već i u edukaciju i potpunu podršku sveukupnom sistemu sporta. Zakon o sportu na entitetskom i državnom nivou još uvijek ne ispunjava potrebe savremenog sporta i sadrži elemente koji ne odgovaraju razvojnom aspektu sporta. Logično je postaviti pitanje gdje je današnji sport u Bosni i Hercegovini i Republici Srpskoj, da li je i u kojoj mjeri konkurentan sportu u ostatku Evrope i koje su njegove osnovne karakteristike.

2. SPORT I NJEGOVE VRIJEDNOSTI

Naučiti misliti sociološki ili steći širinu pogleda, znači kultivirati sopstvenu maštu. Kao sociolozi, treba, na primjer da zamislimo šta za ljude predstavlja sport. Izučavati sociologiju sporta ne može biti, jednostavno, rutinski postupak sticanja znanja. Sociolog sporta je onaj ko je u stanju da se oslobodi neposrednih ličnih okolnosti u kojima se nalazi da bi vidio stvari u jednom širem kontekstu. Sociološko istraživanje zavisi od onoga što je američki autor Rajt Mils sjajno nazvao - sociološka imaginacija. Sociološka imaginacija, pa i imaginacija u sportu od nas zahtjeva, prije svega, da se udaljimo od sopstvene svakodnevne rutine kako bismo na stvari gledali iz novog ugla. Sociološka imaginacija omogućuje nam da shvatimo kako su mnogi događaji, pa i događaji u sportu, koji se naizgled tiču samo pojedinca, u stvari, odraz nekih širih fenomena. Posao je sociologije, pak, da istražuje veze između onoga što društvo pravi od nas i onoga što mi sami u tom smislu zaista i činimo. Naše aktivnosti u sportu stvaraju strukturu i oblik društvenom svijetu oko nas, ali istovremeno i taj svijet strukturiše te aktivnosti. Predmet sociologije je društvo kao cjelina društvenih pojava: društvenih djelovanja i ponašanja pojedinaca i grupa, njihovih međusobnih društvenih odnosa i kolektivnih društvenih tvorevina koje pri tom nastaju (skupina, organizacija i ustanova). Sociologija je opšta, teorijska i osnovna nauka o društvu kao cjelini svih društvenih pojava. Upoznavanje sa jednom naukom uvijek počinje raspravom o njenom predmetu, metodi i zadacima. Moderni sociolozi uglavnom su saglasni da je 19. vijek, vijek nastanka i razvoja opšte sociologije, a 20. i 21. vijek je vijek razvoja posebnih sociologija kao što su: sociologija kulture, sociologija religije, sociologija prava, sociologija obrazovanja, sociologija porodice, sociologija sporta, sociologija rada, sociologija sela, sociologija grada, sociologija masovnih komunikacija, sociologija politike, sociologija medicine i slično. Početak 21. vijeka pokazuje da su se posebne sociologije toliko razvile, da se naprosto može tvrditi da ne postoji značajnije područje društvenog života a da se njime sociologija ne bavi. Jedna od posebnih sociologija je i sociologija sporta koja se bavi proučavanjem jednog posebnog društvenog segmenta - sportskog. Problematika sporta i sportske prakse

dugo vremena bila je zapuštena i naučno neobrađena. Jednostavno, nije se mnogo razmišljalo o svakodnevnicima koja je bila ispunjena sportskim događajima. Istraživanja je bilo malo i u njima je prevladavao normativizam ili pozitivistička stanovišta. Malobrojna su bila istraživanja i rasprave koje su ukazivale na raskorak između normativnog i stvarnog, o društvenoj važnosti i funkcijama sporta veoma se malo pisalo. Teoretičari sociologije sporta saglasni su u konstataciji da je sport područje naučnog istraživanja za koje se smatra da je još uvijek nedovoljno istraženo baš zato što tek treba otkriti njegovo istinsko značenje. Međutim, pored takvog gledišta treba istaknuti da sport postaje predmetom istraživanja mnogih naučnih disciplina kao što su naprimjer medicina, antropologija, sociologija, pedagogija, psihologija itd. Istraživanja sporta na području sociologije nemaju dugu tradiciju, ali se ipak može konstatovati da se kao naučna disciplina sociologija sporta već konstituisala. Ona ima svoj predmet, metode i zadatke. Moderna sociološka istraživanja sporta upućuju nas na vezu koja spaja sport, igru i zabavu sa raznovrsnim pojavama društvenog života. Istorijski posmatrano, sport je odavno globalna ljudska aktivnost kojom se bave ljudi različitih životnih dobi. Načini i ciljevi bavljenja sportom su različiti. Uticaj današnjeg sporta je i na individuu i na društvo, upravo je on pokretač mnogih društvenih aktivnosti nastalih ličnom transformacijom čovjeka kroz različite oblike upražnjavanja sporta. Razvoj sporta je bio vrlo dinamičan, raznovrstan i išao je uporedo sa razvojem društva. Sada je on veliki izazov za sportiste, trenere, druge posrednike u sportu, i naučnike i predmet je proučavanja različitih stručnih i naučnih institucija. Ugled pojedine zemlje ili naroda danas se ogleda i u uspješnosti njegovih sportista. Sport je arena za takmičenje između država ali i značajan diplomatski faktor u svjetskoj politici. Postoje različite definicije sporta i one su evoluirale zajedno sa predmetom svoga interesovanja. Po američkom sociologu Dž. Loku sport je institucionalizovana igra, obrazac društvene strukture i kulture, društvena insitucija i organizacija, te društvena situacija i oblik društvenosti.² Magglingenska deklaracija iz 2003. godine definiše sport kao potrebu i pravo svakog čovjeka i idealno sredstvo za učenje

² Vejnović, D. (2003). Sociologija sporta. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, str. 51.

nužnih životnih vještina³. Mladi ljudi mogu, baveći se sportom, naučiti kako se odnositi prema pobjedi i porazu, kako biti timski igrač, odnosno biti dio grupe koja teži ostvarenju zajedničkog cilja, kako se poštuju pravila i protivnik, spoznati da se radom dolazi do rezultata te upoznati sebe i svoje mogućnosti. Sport i fizičko vježbanje nužni su razvoj čovjeka i društva zbog toga što poboljšavaju fizičko i mentalno zdravlje ljudi. Iz tabele 1. vidi se ta međuzavisnost.

Tabela 1. Relativni rizik (interval pouzdanosti 95%) za različite hronične bolesti i potreba za bolnicom kod finskih sportista u odnosu na referentnu grupu (Kujala i sar., 2003)

Bolest	Sportovi izdržljivosti (trčanje na duge pruge, skijaško trčanje)	Mješoviti sportovi (fudbal, hokej, atletika – trčanje na kratke pruge i skokovi)	Sportovi snage (boks, rvanje, dizanje tegova, atletska bacanja)
Koronarna bolest srca	0,33 (0,18-0,61)	0,64 (0,45-0,90)	0,73 (0,51-1,03)
Dijabetes	0,24 (0,07-0,81)	0,52 (0,29-0,92)	1,21 (0,75-1,95)
Hipertenzija	0,70 (0,45-1,09)	0,86 (0,65-1,13)	0,70 (0,52-0,94)
Srčana insuficijencija	0,49 (0,34-0,71)	0,47 (0,36-0,61)	0,83 (0,66-1,04)
Astma	0,64 (0,21-1,10)	0,68 (0,32-1,41)	0,68 (0,31-1,50)
Hronični bronhitis	0,48 (0,21-1,10)	1,07 (0,70-1,64)	0,94 (0,59-1,50)
Emfizem	0,73 (0,31-1,72)	0,46 (0,23-0,92)	0,40 (0,29-0,83)
Osteoartritis	2,42 (1,26-4,68)	2,37 (1,32-4,24)	2,68 (1,51-4,15)
Potreba za bolničkim uslugama	0,71 (0,70-0,73)	0,86 (0,85-0,87)	0,95 (0,94-0,96)

³ Ogi, A.(2003). The value of sport for development and peace. In S. Puhak and K. Kristić (ur.), „Making sport attractive for all“, Proceeding Book of 16th European Sport Conference, Dubrovnik. Zagreb: Ministry of Science, Education and Sport, 3-13.

Sport omogućava komunikaciju među ljudima, bez obzira na njihov obrazovno, generacijsko, polno ili statusno određenje. Time izravno obogaćuje socijalna iskustva i interakciju pojedinaca, a posredno utiče i na aktuelna društvena događanja i oblikovanje društvene svijesti. Sport se dijeli na vrhunski ili selektivni te masovni (sport za sve) ili neselektivni. U zavisnosti od kvalitete, broja učesnika te populaciji kojoj je namijenjen postoji nekoliko vrsta sporta: vrhunski, profesionalni, amaterski, školski, rekreacijski, sport za sve i sport lica sa posebnim potrebama⁴.

3. SPORT I DRUŠTVO U TRANZICIJI

Danas, na početku 21. vijeka, živimo u jednom svijetu prepunom problema, ali i neslućenih planova, programa, obećanja budućnosti. To je svijet tranzicije, svijet pun promjena, svijet dubokih konflikata, napetosti i društvenih podjela, kao i uništavajućeg dejstva moderne tehnologije na prirodnu sredinu. Pa ipak, mi danas raspoložemo mogućnostima da ovladamo svojom sudbinom i poboljšamo svoje živote - nešto što je za ranije generacije bilo nezamislivo. Problematika sporta i sportske prakse je jedna od mogućnosti poboljšanja života i njegovih prilika. Atinski period istorije sporta odlikovala je teorija o jedinstvu duha i tijela. Tvrdilo se da je fizička aktivnost kadra da pruži i intelektualno vrijedne posljedice. S nastankom građanskog društva sport postaje pristupačan najširim društvenim slojevima. Sport postoji otkada i čovjek. Pojmovna određenja sporta polazila su od raznih kriterija, te se on određivao kao šala, zabava, igra, "kult intenzivnog mišićnog napora", borba i slično. Prema američkom sociologu Dž.. Loku sport je: prvo, slučaj igre; drugo, institucionalizovana igra, specifičan obrazac društvene strukture i kulture; treće, društvena institucija i društvena organizacija; četvrto, društvena situacija i oblik društvenosti. Fizička kultura, za razliku od sporta označava dio kulturnih vrijednosti zasnovanih na djelatnostima kretanja. Osnovna razlika između igre i sporta je ta što je za sport bitan rezultat, dok

4 Milanović, D. (2013). Teorija treninga *Kineziologija sporta*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str.33-38.

je igra aktivnost po sebi koja nema drugog cilja do sebe same. Rekreacija je sport na nivou svakodnevnice, ali se od njega razlikuje jer predstavlja spontani izraz čovjekove želje da zadovolji potrebe za aktivnostima, na dobrovoljan način i u svrhu odmora i razonode. Sport kao višedimenzionalan i složen fenomen ima mnogobrojne aspekte: društvene (izraz je određenih društvenih potreba i ima specifične socijalne funkcije), ekonomske (odnosi u sportu odvijaju se kroz ekonomsku logiku), kulturne (način života modernog društva), antropološke (sport kao bio-psiho-socio-kulturna pojava), političke (sredstvo i instrument politike), moralne (odnos humanističkog morala i sporta), pravne (izraženi posebno u profesionalnom sportu), pedagoške (u funkciji vaspitanja, obrazovanja i širenja kulture), istorijske (nastanak, porijeklo i razvoj sporta), estetske (sport kao umjetničko djelo i izvor estetskih osjećanja), tehničke (sredstva koja se koriste u sportu), biološke (fiziološki procesi u organizmu sportiste) i medicinske (zdravstveno stanje sportista, preventiva u sportu itd.). Različiti su sociološki - teorijski pristupi sportu, a većina autora ih klasifikuju kao: društveno-istorijske, analitičke, funkcionalističke, strukturalističke, fenomenološke i interakcionističke. Igrački elementi sporta sve više iščezavaju. Ponašanje onih kojima je igra poziv nije pravo igračko ponašanje. Nasilje i novac ne samo što obesmišljavaju, nego i razaraju svijet igre. Sport postaje sve sličniji radu. Kao i rad, profesionalni sport je sredstvo egzistencije. I u sportu, kao i u radu, prisutno je tzv. "cjedenje znoja". Princip maksimalizacije profita važi i u sportu. Organizovanost i konkurencija u sportu gradi se po uzoru na rad. Sport takođe pruzima tehnike od rada, a profesionalni sportisti moraju da se odmaraju od sporta. Vrhunski sport je gotovo u potpunosti instrumentalizovan, pa u njemu preovlađuje makijavelistička vrijednosna orijentacija. Nauka u sportu je instrumentalizovana i usmjerena je isključivo ka postizanju vrhunskih rezultata, dok je njena humanistička dimenzija, čiji bitan dio čini sociološka kritika zloupotrebe sporta, dugo bila zanemarivana. Sport je danas fenomen svjetskih dimenzija, ali mu prijete opasnost da mu javnost okrene leđa zbog nestanka senzibiliteta kojim se uspio nametnuti. Sport dijeli sudbinu društva kojem pripada, on je jedan od podsistema društva i često je pod okriljem "ideološkog ometača". Demokratizaciji sporta veliki doprinos dali su masmediji, ali za

razvoj sporta još uvijek su dominantne njegove društvene dimenzije i to u prvom redu ekonomska, politička i kulturna.

3.1. Sport u vanevropskim zemljama

Sport u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) je jedan od najrazvijenijih i najuspješnijih sportskih sistema u svijetu – jedan od tehnološki najrazvijenijih sistema, sa najbolje plaćenim sportskim zvijezdama, a sportisti i timovi u brojnim sportovima su najuspješniji u svijetu. Američki sport je u potpunosti usmjeren na pobjedu i zaista često ostvaruje visoke rezultate, što je posljedica velikog uticaja Lombardijeve etike (Vince Lombardi, trener američkog fudbala u 60-im godinama prošlog vijeka) koja promovise ideju da je pobjeda najvažnija i jedino mjerilo uspješnosti rada. Sistem sporta je usmjeren na srednje škole i univerzitete te profesionalne sportske klubove. Na koledžima, na najvišem sportskom nivou, sport je dominantan oblik dopunske aktivnosti studenata. Utakmice se odigravaju pred punim tribinama i dio su zabavljačke industrije. Logičan nastavak visokoškolskog sporta je elitni sport u profesionalnim klubovima koji uživaju veliku podršku američke javnosti, komercijalno su orijentisani te im je prioritet zarada. SAD su decentralizovano društvo u kojem svaka država ima odvojen način funkcionisanja sporta i sportsku administraciju. To se odražava na sistem američkog sporta kojim dominiraju privatni sektor i komercijalne usluge.

U Australiji sport, također, zauzima značajno mjesto u društvu. Sa oko 30.000 različitih sportskih klubova i oko 6,5 miliona aktivnih sportista, shvatamo da jedan od tri stanovnika Australije učestvuje u nekoj sportskoj aktivnosti. Na federalnom nivou prioriteta australijskog sporta su: uključivanje što većeg broja stanovništva u sport, razvoj vrhunskog sporta i ostvarenje vrhunskih sportskih rezultata na međunarodnim takmičenjima. Australijska sportska komisija je 1966. godine uvela nacionalni program razvoja sporta pod imenom „Aussie sport“ sa ciljem promovisanja sporta među mladima u školskim i klupskim sistemima na lokalnom i regionalnom nivou. Australijski institut za sport je osnovan 1980. godine i centralna je institucija za selekciju i pripremu sportskih

talenata koje vodi do najviših sportskih dostignuća. Institut je jedna od najkvalitetnijih naučno-nastavnih sportskih institucija u svijetu na kojoj se školuju visokokvalifikovano sportsko osoblje, provode složeni dijagnostički postupci, treninzi vrhunskih sportista i sportskih ekipa te savremena sportska rehabilitacija. Baza Instituta za sport se nalazi pokraj grada Canbera ali se jednako uspješne podružnice nalaze po svim australijskim državama u njihovim najvećim gradovima.

3.2. Sport u Evropi

Sport je danas masovna pojava u mnogim evropskim zemljama, gdje ga smatraju bitnim područjem afirmacije država i naroda kao i faktorom kvalitete života, zdravlja i radne sposobnosti svojih građana, što na kraju snažno utiče na status i međunarodni položaj države u cjelini. Vlade pojedinih zemalja učestvuju u organizovanju i finansiranju sportskih aktivnosti svojih građana te vode računa o tome koliko i kako se djeca, mladi i odrasli bave sportom. Strateškim dokumentima određuju ciljeve i smjernice razvoja svih vrsta sporta u svojim zemljama. Početkom '90-ih godina prošlog vijeka sport u Evropi se našao na velikom raskršću i sve više postajao biznis u svojoj strukturi i menadžmentu.⁵ Važan dio nadgradnje u zemljama Evropske Unije (EU) jest i sport koji se javlja kao značajan društveni pokret u Evropi. Zemlje EU sportom uspostavljaju čvrstu saradnju koja je u toj djelatnosti često jača nego u mnogim drugim sferama društva. To znači da sport može često biti ispred politike i da može u znatnoj mjeri obezbjediti kvalitetne integracijske procese na evropskom kontinentu. Evropske zemlje su se snažno povezale na području sporta i uspostavile složen sistem evropskih sportskih organizacija sa dobro razrađenom mrežom takmičenja u svim sportovima. U ovim zemljama je jasno definisan nevladin i vladin resor upravljanja i djelovanja u sportskim organizacijama. Nevladine organizacije u evropskom sportu su nacionalne sportske federacije; one su osnova za evropski sportski sistem, a predstavljaju oko 700.000 sportskih klubova

⁵ Vejnović, D. (2003). Sociologija sporta. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, str. 24

i otprilike 70 miliona članova koji redovno učestvuju u organizovanom sportskom vježbanju i treniranju.

3.2.1. Bijela knjiga o sportu⁶

Bijela knjiga o sportu je jedan od osnovnih doprinosa Evropske komisije temi sporta i njegove uloge u svakodnevnom životu građana Evropske unije. U njoj je priznat uticaj koji sport može imati na druge politike EU. Također, utvrđene su potrebe i specifične karakteristike svijeta sporta te je utrla put budućim očekivanjima u pogledu sporta na evropskom nivou, uz pridržavanje prava EU, načela supsidijarnosti i nezavisnosti sportskih organizacija.

Osnovni ciljevi bijele knjige su sljedeći:

- utvrditi strateške smjernice;
- pokrenuti raspravu o posebnim problemima;
- dati sportu istaknutiju ulogu u postupku donošenja odluka EU;
- naglasiti potrebe i specifične karakteristike predmetnog sektora;
- utvrditi odgovarajući nivo upravljanja u pogledu budućih postupaka.
- Konkretnije, Komisija je nastojala upotrijebiti bijelu knjigu:
- kao garanciju da će se dimenzija sporta u potpunosti odražavati u svim područjima politike EU;
- za povećanje pravne jasnoće u pogledu primjene pravnog naslijeđa EU na sport, a time i za poboljšanje upravljanja sportom u EU.

Uz bijelu knjigu Vijeće je usvojilo plan rada za razdoblje od 2014. do 2017. U toku je novi plan rada EU u području sporta od jula 2017. do decembra 2020.

- Plan rada za razdoblje od 2014. do 2017. godine uključuje niz specifičnih mjera povezanih sa socijalnim i ekonomskim aspektima sporta, naprimjer zdravljem, socijalnom uključenošću, volonterskim radom, obrazovanjem ili vanjskim poslovima. Te mjere su sljedeće: razvoj smjernica za fizičku aktivnost i uvođenje evropske mreže za

⁶ Preuzeto sa <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:l35010> dana 20.2.2018. godine

- promociju sporta kao aktivnosti korisne za zdravlje;
- učinkovitije suzbijanje dopinga u sportu na evropskom nivou;
 - dodjela evropske oznake školama koje potiču uključivanje u fizičke aktivnosti;
 - objava studije o volonterskom radu u području sporta ;
 - poboljšanje socijalne uključenosti i integracije kroz sport pomoću programa i sredstava EU;
 - promovisanje i razmjena informacija, iskustava i dobre prakse između policijskih snaga i sportskih organizacija kako bi se spriječili razizam i nasilje;
 - prikupljanje statističkih podataka kojima se mjeri ekonomski učinak sporta i na kojima je moguće zasnovati politiku;
 - preispitivanje javnih i privatnih oblika finansiranja sporta ;
 - provođenje daljnjih postupaka u pogledu djelovanja posrednikâ igračâ i dodatne vrijednosti mogućeg djelovanja EU u tom području (predmet Komunikacije Komisije iz 2011.);
 - bolje strukturisanje dijaloga o sportu na nivou EU, posebno putem godišnjeg sportskog foruma ;
 - pojačavanje međuvladine saradnje po pitanju sporta;
 - promovisanje stvaranja odborâ za evropski socijalni dijalog u sektoru sporta i pružanje podrške poslodavcima i zaposlenicima.

3.2.2. Praćenje rada u sportu

Komisija prati napredak inicijativa kroz strukturalni dijalog sa svim organizacijama koje djeluju u području sporta, kao što su:

- evropski sportski savezi;
- evropske krovne organizacije za sport, naprimjer Evropski olimpijski odbor ,
- Evropski paraolimpijski odbor i evropske nevladine sportske organizacije;
- nacionalne krovne organizacije za sport i nacionalni olimpijski i paraolimpijski odbori;
- druge organizacije koje djeluju u području sporta zastupljene na

- evropskom nivou, uključujući sindikate i udruženja poslodavaca;
- druge evropske i međunarodne organizacije (tijela Savjeta Evrope i Ujedinjeni narodi , UNESCO , Svjetska zdravstvena organizacija itd.).

3.2.3. Promocija partnerstva i događanja

Program Erasmus+ pruža mogućnosti za sportske organizacije, javna tijela i druge organizacije koje pridonose sportskim prioritetima EU. Njime se podržavaju projekti namijenjeni promociji zajedničkih partnerstva, događanja, donošenja politika utemeljenih na dokazima i dijaloga sa sportskim organizacijama. Program Erasmus+ usmjeren je na sport na lokalnom nivou i slijedi ove specifične ciljeve:

- suzbijanje prijetnji integritetu sporta koje obuhvaćaju više od jedne zemlje, kao što su doping, namještanje takmičenja i nasilje, te svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije;
- promovisanje i podrška dobrog upravljanja u sportu i dvojnih karijera sportista;
- promovisanje volonterske aktivnosti u sportu uz socijalnu uključenost, jednake mogućnosti i svijest o važnosti tjelesne aktivnosti korisne za zdravlje kroz povećano sudjelovanje u sportu i njegovu ujednačenu dostupnost svima.

4. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Sport je složena ljudska djelatnost koju je nemoguće odvojiti od ostalih oblasti društvenog djelovanja. Kao takav sport je uvijek "upleten u određenu društvenu situaciju ekonomije, politike, kulture, propagande, reklame"⁷ i predstavlja svojevrsnu instituciju, tj. organizovanu djelatnost od opšteg društvenog interesa. Ovakav teorijski pristup odbacuje izjednačavanje sporta i igre (kao bezinteresne i samodovoljne djelatnosti) te omogućava smještanje sportske prakse u globalno društveno okruženje

7 Dragan Koković, Sociologija sporta, Sportska akademija, Beograd, 2001, str. 13.

unutar kojeg se sport tokom vremena mijenja i razvija.

Jedna od najmlađih posebnih sociologija je sociologija sporta. Mnogi su sociolozi svojim radovima ukazivali na značaj sporta kao društvene pojave. Najčešća pitanja koja se postavljaju su zašto je sport toliko uticajan u raznim društvima našto ukazuju vanevropska i evropska iskustva, da li je on oduvijek bio univerzalna institucija slobodnog vremena; kakve su veze između sporta i drugih vidova kulture svakodnevnog života; kao i zašto se sport razvio u pravcu sportske industrije i komercijalizacije, i sl. Najvažnije pitanje za sociologiju sporta je pitanje konteksta i društvene uslovljenosti sporta. Nju zanima cjelina društvenosti, pa se u prvom planu njenih istraživanja nalazi sportski događaj.

Literatura:

1. Milanović, D. (2013). Teorija treninga *Kineziologija sporta*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
2. Ogi, A.(2003). The value of sport for development and peace. In S. Puhak and K. Kristić (ur.), „Making sport attractive for all“, Proceeding Book of 16th European Sport Conference, Dubrovnik. Zagreb: Ministry of Science, Education and Sport,
3. Dragan Koković (2001) Sociologija sporta, Sportska akademija, Beograd
4. Vejnović, D. (2003). Sociologija sporta. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta,
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=LEGISSUM:I35010> dana 20.2.2018. godine

Dr Momčilo Šavija¹

UDK 796.332:316.624
Prethodno saopštenje

FUDBAL I NASILJE

FOOTBALL AND VIOLENCE

Apstrakt: *Nasilje u sportu pa, prema tome i u fudbalu, je refleksija nasilja u društvu. Ne samo društvo u cjelini, nego i njegovi dijelovi, prožeti su različitim oblicima nasilja. Tako je i sa područjem sporta, posebno fudbala. Kao segment društva, fudbalsko područje je područje manifestacije huliganizma, vandalizma i nasilja.*

Ključne riječi: *fudbal, huliganstvo, nasilje, sport, vandalizam*

Abstract: *Violence in sports and therefore in football is a reflection of violence in society. Not only the society as a whole, but also its parts, are pervaded by various forms of violence. The same goes for the field of sports, especially football. As a segment of society, the area of football is an area of manifestation of hooliganism, vandalism and violence.*

Key words: *football, hooliganism, violence, sport, vandalism*

1. UVOD

Agresija, nasilje, huliganstvo i vandalizam su odavno prisutni u sportu, a u fudbalu posebno. Od prvih navijačkih nereda, pa do danas, nasilje na fudbalskim stadionima je još uvijek prisutno i ono samo predstavlja refleksiju nasilja u društvu.

Sport pa, prema tome, i fudbal, su segmenti društva, te su i nasilje u sportu i fudbalu samo segmenti društvenog nasilja.

¹ Radnički univerzitet Banja Luka

2. NASILJE U FUDBALU

Neki teoretičari smatraju da je čovjek agresivno biće po svojoj prirodi. Pored Frojda, pomenimo i Entoni Stora koji sasvim jasno ističe da je čovjek agresivno, pa i najagresivnije, okrutno biće, te da se njegova agresivnost i nasilnost znatno razlikuju od životinjske. „Nijednoj drugoj životinjskoj vrsti ne pričinjava istinsko zadovoljstvo da nanosi bol članovima vrste, kojoj i sami pripadaju. Obično najstravičnije primere čovekove okrutnosti opisujemo kao nečovečne i zverske, podrazumijevajući pod ovim epitetom ponašanje svojstveno životinjama. Međutim, u stvarnosti se najstrašnji primeri `zverskog` ponašanja mogu naći kod čoveka, a u prirodi se ništa ne može meriti sa onim što mi jedni prema drugima ispoljavamo“.²

Dakle, čovjek je izuzetno agresivno i nasilno biće.

Nasilje se obično i definiše kao oblik i način „ispoljavanja agresivnog ponašanja, pri čemu se ulaže svestan napor da se izazove bol ili povreda“.³ Nasilje u sportu moramo posmatrati u kontekstu nasilja u društvu, jer je ono samo segment nasilja u društvu. Nasilje je prisutno u svakodnevnom životu, jer ne postoji njegovo područje koje nije prožeto nekim oblikom agresivnosti i nasilja. Nasilje je i sastavni dio sporta i, naravno, fudbala.

Sport je sastavni dio društvenog života i kao takav je refleksija događaja u društvu i njegovih pojava.

Nasilje u sportu se može posmatrati kao značajan segment kulture i kulture. „Fudbal je, na primer, uvek zauzimao važno mesto u kulturi radničke klase, naročito u Engleskoj“ gdje se fubalski vandalizam „može posmatrati kao dio ove potkulture“.⁴

Pored kulture koja je dominantna u društvu, postoje i razne društvene potkulture ili subkulture. Jedna od njih je i sportska pa, prema tome, i fubalska.

U tom smislu, agresija, nasilje, fudbalski vandalizam i huliganstvo

2 E. Stor, *Ljudska agresivnost*, Beograd, „Nolit“, 1980, str. 148.

3 M. Tripković, *Nasilje*, u: *Sociološki leksikon* (Priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Beograd, „Zavod za udžbenike“, 2007, str. 346.

4 D. Koković, *Sociologija sporta*, Beograd, „Sportska akademija“, 2000, str. 142.

predstavljaju sastavni dio fudbalske potkulture.

Posebnu ulogu u stvaranju i razvijanju nasilja u sportu imaju mediji. Oni "su proizveli spektakl da bi povećali publiku, moć i profit. Zabava je prodrla u vijesti i informacije i napravila gotovo nevidljivu razliku između novinara, političara i zabavljača. Ekonomija je, takođe, u svoju oblast uključila spektakl, kao način promocije, prodaje, potrošnje i protoka roba i usluga. Velike korporacije troše milionske sume novca godišnje na specijalno kreirane spektakle u cilju globalne prodaje svojih proizvoda. Preko modela uspjeha (šampioni), performanse (tehnike), bezgraničnog tjelesnog napora (prevazilaženje sebe u organskom riziku), ludačka konkurencija (pobijediti po svaku cijenu), borba „na život i smrt“ (sportska, komercijalna i reklamna agresivnost), „sportivizacija“, nameće sopstvene zakone javnom mnjenju. Medijska spektakularizacija sporta sprovodi se u ime imperativa spektakla u kome je veliki profit"⁵ Od '80-tih godina. medijsko izvještavanje o agresiji i nasilju na fudbalskim tzerenima je sve prisutnije. Od druge polovine '80-tih, je na našim prostorima prisutan i nacionalizam. Sada stadioni postaju prostori erupcije nasilja, vandalizma i huliganizma.

Brojni su primjeri huliganizma, vandalizma i nasilja na fudbalskim stadionima, tako da ćemo samo neke od njih navesti.

1. Na stadionu *Ajbroks* u Glazgovu (Škotska) 1902. godine su se srušile tribine; nastradalo je je 25 osoba.
2. Nacionalni stadion Lima (Peru), 24. maja 1964. godine. U fudbalskoj utakmici između Perua i Argentine, a za kvalifikacije na Olimpijske igre u Tokiju, pri rezultatu 1:0 za Argentinu i samo minut prije kraja utakmice, sudija je poništio gol domaćeg tima. Ono što je zatim slijedilo je to da je publika nasilno reagovala sukobivši se sa policijom. U tom sukobu je preko pet stotina osoba povrijeđeno, a poginulo 318.
3. Stadion Monumental, Buenos Aries (Argentina), 1968. godine. Sukob između navijača Boke i Rivera, poginuo je 71 navijač, a povrijeđeno 150.

⁵ O. Barašin, *Nasilje u sportu kao medijski spektakl*, u: *Nasilje i sport* (Glavni i odgovorni urednik Duško Vejnović), Banja Luka, „Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja“, 2011, str. 139.

4. U glavnom gradu Hondurasa se 8. juna 1969. godine igrala fudbalska utakmica između Hondurasa i Salvadora. Završena je rezultatom 1:0 za domaći tim. Poslije odigrane utakmice jedan salvadorski političar je izjavio da su honduraške vlasti iselile veći broj porodica iz Hondurasa zato što su za vrijeme utakmice navijali za Salvador. U revanš utakmici je Salvador pobijedio rezultatom 3:0. U utakmici su gostujući fudbaleri bili ponižavani i proganjani, a i nakon utakmice je publika počela proganjati goste. Poslije izgubljene utakmice vlada Hondurasa naređuje protjerivanje 15-oro salvadorskih porodica. Nedugo poslije odigrana je treća utakmica, "majstorica", u kojoj je Honduras bio pobjednik. Radio Honduras je izvještavao da su se poslije utakmice Salvadorci "narugali zastavi i himni Hondurasa". Započelo je Bio proganjanje Salvadoraca u Hondurasu - nastradalo je preko stotinu ljudi a, nakon toga, zaratili su Honduras i Salvador. Poginulo je nekoliko hiljada ljudi.
5. Ajbroks park, Glazgov (Škotska), 2. januara 1971. godine. Gradski derbi između Rendžersa i Seltika. U sukobu navijača poginulo je 66 osoba, a lakše ili teže povrijeđeno 140.
6. Stadion Lenjin u Moskvi (Rusija). Utakmica između Spartaka iz Moskve i Harlema iz Holandije, oktobra 1982. godine. Poginuo je 61 navijač
7. Rim, 31. maja 1984. godine. Utakmica kupa nogometnih šampiona između "Rome" i "Liverpula" na rimskom olimpijskom stadionu. Došlo je do tuče među navijačima a rezultat je: jedan mrtav, četrdeset ranjenih. A, onda se nasilje nastavilo i poslije utakmice. Rimski navijači, ljuti zbog poraza svoje ekipe, hrlili su prema navijačima "Liverpula" kojih je bilo oko 13.000. Na stadionu i oko njega bilo je 3.000 policajaca, a sjeverna tribina na kojoj su se nalazili engleski navijači bila je okružena policijskom kordonom. Gledaocima su na usluzi oduzeli sve što bi mogli upotrijebiti kao oružje. Međutim, odmah poslije utakmice neki navijači "Rome" naoružali su se noževima, toljagama i flašama, koje su držali u parkiranim automobilima. Za početak je grupa "zagrijanih" Rimljana kamenjem razbila stakla na nekoliko parkiranih autobusa koji su čekali navijače "Liverpula". Najnjenjniji bili su sukobi u blizini stadiona, ali i u strogom centru

Rima razbijači stakla na izlozima, parkirane automobile i navaljivali na istinske ili vjetojatne navijače "Liverpoola". Neki govore o "lovu na Engleze" oko stanica Termini i Ostiense, s kojih su kretali vanredni vozovi s navijačima. Činjenica jest da su svi autobusi s engleskim gostima praćeni policijom, ali to nekima nije mnogo pomoglo, iako kažu da su engleski navijači-suprotno tradiciji-bili neobično pitomi. Među ranjenima svakako je najviše Engleza, ali je teško ranjen 18. godišnji navijač "Rome" Marco Pomponi kojemu je pukla lobanja i u kritičnom je stanju. Nije jasno, da li ga je pogodila "engleska" boca ili "talijanski" kamen. Veoma je teško ranjen i 47-godišnji navijač "Liverpoola" Džordž Šarp, kojeg su izboli nožem. Nešto lakše je prošlo oko 40 ljudi, među kojima i trojica mladih Švicaraca, koje su lingvističko neobavješteni navijači "Rome" smatrali Englezima. Većina Rimljana nelagodno komentariše vijesti o noćnim sukobima. Štaviše, jer se grad istinski potrudio i unaprijed se postarao kako za sigurnost engleskih gostiju, tako i da bi se stvorila prijateljska atmosfera. Mnogo prije utakmice u Rim su doputovale delegacije liverpulske gradskih vlasti i klubova. Uprkos svemu utakmica je završena krvavim sukobom. Kao što je poznato huligani imaju i žive svoju posebnu realnost. "Bolje je biti zločast i agresivan navijač, nego biti niko"-dobre primjećuje jedan teoretičar. Za njih je "normalno" ono što nije "normalno za nas", a kada je to tako onda je lako razumjeti njihove slogane poput ovih: "We hate humans" ("Mi mrzimo ljude"), ili "Noi odiamo tutti" ("Mi mrzimo sve").⁶

8. Voli Parejd stadion, Bredford (Engleska), 11. maja 1985. godine. Na utakmici između Bredforda i Linkolna, požar je usmrtio 56 osoba, dok je 265 osoba povrijeđeno.
9. Stadion Hejsel u Briselu 1985. godine. Poginulo je 39 ljudi. Nacionalni stadion Katmandu (Nepal), 12. marta 1988. U toku utakmice je počela snažna oluja sa gradom. Ljudi su se prepali i u stampeu počeli bježati: poginule su 93 osobe, a povrijeđeno 100 osoba.
10. Stadion Hilsboro, Šefild (Engleska), 15. aprila 1989. godine. Utakmica između Liverpoola i Notingem Foresta. Zbog prevelikog broja gledalaca, tribine su popustile: poginulo je 96, a povrijeđeno 766 osoba.

⁶ B. Kovačević, *Sociologija sporta*, Banja Luka, 2010, str. 158-159.

11. Stadion Mateo Flores, Gvatemala Siti (Gvatemala), 18. oktobra 1996. godine. Na utakmici između Gvatemale i Kostarike, u kvalifikacijama za Svjetsko prvenstvo, 18. oktobra 1996. godine, a zbog prenatrpanosti, poginulo je 84 osoba.
12. Akra sport stadion, Akra (Gana), 9. maja 2001. godine. Zbog incidenta između navijača, poginulo je 127 osoba.
13. Port Said stadion, Port Said (Egipat), 1. februara 2012. godine. Zbog sukoba između navijača poginulo je 79, a povrijeđeno 1.000 osoba.

Nasilje na fudbalskim stadionima je bilo prisutno i u bivšoj Jugoslaviji. Često su se manifestovali oblici nasilja i huliganstva na utakmicama između "Partizana", "Hajduka", "Crvene zvezde", "Dinama", kao i drugih klubova – „Željezničara“, „Sarajeva“, itd. Bezbrojne tuče igrača, navijača i sudija, bacanje i razbijanje predmeta na stadionima bile su uobičajene pojave. I sve je to bilo prožeto nacionalnom mržnjom, netrpeljivošću i indukovanim nacionalizmom.

Nasilje se razvijalo na stadionima i nakon raspada Jugoslavije i formiranja novih država. Navešćemo, za ilustraciju, neke događaje i huliganske nered:

- septembar 1998 - masovna tuča navijača na fudbalskoj utakmici Radnički - Partizan u Kragujevcu; batine dobili fudbaleri Partizana Tomić, Ilić i Bjeković, a kamenom je pogođen delegat dr Dušan Lakčević;
- mart 1999 - u tuči prije fudbalske utakmice Crvena zvezda - Partizan teže su povrijeđena dva učesnika tuče, a lakše 50;
- 30. oktobar 1999 - navijači Partizana su na fudbalskom derbiju ispalili rakete ka simpatizerima Zvezde. Jedna osoba je nastradala;
- oktobar 2000 - zbog upada navijača na teren i masovne tuče u četvrtom minutu, prekinut je fudbalski vječiti derbi, a batine pri ulasku u tunel dobili igrači, trener Partizana Tumbaković i funkcioneri Partizana;
- 24. maj 2003 - navijači Rada su po završetku utakmice sa OFK Beogradom napali policajce na tribinama koji su u samoodbrani ispalili dva hica iz pištolja i tom prilikom ranili snimatelja RTS-a Blagoja Topličića;

- maj 2004 – jedan navijač je izboden nožem na sjevernoj tribini za vrijeme utakmice Crvena zvezda – Vojvodina;
- mart 2004 - obračun u Novom Pazaru prilikom gostovanja Rada, povrijeđeno 20 ljudi;
- april 2005 – nasilje na 124. vječitom derbiju i po ulicama poslije meča: 87 uhapšenih navijača, 19 povrijeđenih građana i 18 policajaca;
- oktobar 2005 - sukob navijača reprezentacija SCG i BiH, na tribinama povrijeđeno više od 20 osoba;
- april 2006 - u Novom Sadu se sukobilo 400 navijača Vojvodine i Zemuna. 11 povrijeđenih i 29 uhapšenih;
- decembar 2006 - uoči meča Zvezda - PAOK izbio je nasilan sukob srpskih i grčkih navijača, desetine povrijeđenih, dvojica teže;
- 25. jul 2007 - navijači Partizana napravili incidente na gostovanju u Mostaru; UEFA je izbacila crno-bijele sa evropske scene; bilo je mnogo povrijeđenih, a jedan navijač Partizana je ostao bez prstiju na ruci;
- mart 2008 - mladog reprezentativca Gane Solomona Opokua je prebila četvorica rasista ispred stadiona u Čačku;
- april 2008 - u dogovorenoj tuči navijača Vojvodine i Partizana u Futogu hicem iz pištolja ubijena je jedna osoba.

Navešćemo i najnoviji vandalski sukob između „Delija“ i „Grobara“, odnosno između navijača Crvene zvezde i Partizana.

Pred SC Teleoptik u Zemunu, a uoči „vječitih derbija“ omladinaca i kadeta, dogodio se 02.06.2018. godine incident. Izbila je tuča između. Iako je policija brzo intervenisala, ipak ima povrijeđenih sa obje strane.⁷

Netrpeljivost i nacionalna isključivost je i u Bosni i Hercegovini stvorila probleme na fudbalskim utakmicama. BiH se pokazala kao „bure baruta“ koje može da se pretvori u nekontrolisani međunacionalni sukob. Huliganizam je postao društvenim problemom koji, uz pomoć drugih militantnih mehanizama, može dovesti u pitanje krhki institucionalni okvir Bosne i Hercegovine.

⁷ <http://www.rtvbn.com/3909504/tuca-grobara-i-delija-pred-zemunelom> (2.6.2018).

3. ZAKLJUČAK

Ne postoji područje društva a da nije prožeto nasiljem. Kako je sport imanentni dio društva, razumljivo je da je i u njemu prisutno nasilje. Nasilje je prisutno i u fudbalu kao području sporta gdje se oblikuje u formi militantne fudbalske potkulture.

LITERATURA:

1. Barašin O., *Nasilje u sportu kao medijski spektakl*, u: *Nasilje i sport* (Glavni i odgovorni urednik Duško Vejnović), Banja Luka, „Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja“, 2011).
2. Havelka N., Lazarević Lj., *Sport i ličnost*, Beograd, 1981.
3. Koković D., *Društvo, nasilje i sport*, Novi Sad, 2010.
4. Koković D., *Sociologija sporta*, Beograd, „Sportska akademija“, 2002.
5. Koković D., *Sport bez igre*, Titograd, 1986.
6. Kovačević B., *Sociologija sporta*, Banja Luka, 2010.
7. Simonović Lj., *Olimpijska podvala*, Beograd, 1994.
8. Simonović Lj., *Sport, kapitalizam, destrukcija*, Beograd, 1995.
9. *Sociologija sporta*, Beograd, 1967.
10. Stojković S., *Ubija li sport*, Beograd, „Filip Višnjić“, 1989.
11. Stor E., *Ljudska agresivnost*, Beograd, „Nolit“, 1980.
12. Tripković M., *Nasilje*, u: *Sociološki leksikon* (Priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Beograd, „Zavod za udžbenike“, 2007.
13. Vejnović D., *Sociologija sporta*, Banja Luka, 2006.
14. Vrcan S., *Sport i nasilje danas u nas*, Zagreb, „Naprijed“, 1990.

Internet link:

<http://www.rtvbn.com/3909504/tuca-grobara-i-deliya-pred-zemunelom>

Marijana Crnić¹

Milena Crnić²

Slavko Crnić³

UDK 613.2:796.071-051

Prethodno saopštenje

**PROIZVODNJA SIROVE I ZDRAVE HRANE ZA SPORTISTE OD
PŠENIČNOG BEZGLUTENSKOG BRAŠNA „TAIN“**

**PRODUCTION OF HEALTHY FOOD FOR ATHLETES AND WEED
FLOWER WITHOUT GLUTEN TAIN**

Rezime: Sportisti i rekreativci, usled povećanog trošenja energije prilikom bavljenja određenim sportom, imaju potrebu po unosu više hrane kroz ishranu. Ne postoji pravilo o tome koje energente treba pojačati niti potvrđene tablice kroz praksu, već, u većini slučajeva, to radi svaki pojedinac po svojoj zamisli.

Najčeđće se povećava unos proteina i hrane koja sadrži veće količine skroba. Greške koje se dešavaju izazivaju promjene u organizmu usled nedostatka nutritijenata. Zanimljivo je činjenica, da se naš organizam sastoji od 20 aminokiselina i da 12 radi sam organizam a 8 unosimo ekstrageno, to jest kroz unos hrane. Naročito se zanemaruje činjenica da tih 8 aminokiselina koje unosimo hranom služe kao „sirovina“ za proizvodnju i ostalih 12 aminokiselina. U slučaju nedostatka „sirovina“, dolazi do iscrpljivanja organizma, ne samo u pogledu nedostatka materijala za stvaranje kompletnog spektra aminokiselina, već i u slučaju održavanja zdravstvenog potencijala sportiste i rekreativca.

Ključne riječi: tain, aminokiseline ekstrogene aminokiseline, sportist, rekreativac

Abstract: Athletes and recreational players have the need to consume

1 Naučni saradnik i član Naučnog vijeća Instituta VINIS Banja Luka

2 Naučni saradnik Instituta VINIS Banja Luka

3 Vođa naučnog tima, Naučnog projekta i direktor Instituta VINIS Banja Luka

more food due to increased energy consumption when dealing with a particular sport. There are no rules about which energy sources need to be increased and there are no strict schedules. That is mostly individual decision, done according to one's own idea. Protein intake and intake of food that contains high amount of starch is most frequently increased. Mistakes done in that process cause changes in the body due to the lack of the nutrients. It's a fact that our body consists of 20 amino acids of which 12 are produced by our body and 8 depend on intake of food is being neglected. Particularly neglected is the fact that these 8 amino acids that are food/intake dependent are used as a base for production of other 12 amino acids. The insufficiency of base material causes body exhaustion. That applies not only to insufficient material for creation of whole spectrum of amino acids but also to maintenance of health potential in athletes.

Key words: tain, amino acid extrinsic amino acids, sportsman, recreational

1. UVOD

Prateći život sportista i „redovnih“ rekreativaca poslije završene karijere, kroz njihovo sve češće obraćanje u Institut za zdravstvenu ili pomoć za povrat životnih funkcija, a kada zakluče da oficijelna medicina nema efikasan odgovor, stvorila se ideja da veću grupu takvih, zajedno sa zainteresovanima koji zbog pogrešne ishrane inače zapadaju u probleme u kasnim četrdesetim godinama, odlučili smo se da sprovedemo istraživanja. U grupu koja je dobrovoljno pristala da redovno ispunjava obrazac i dostavlja ga Institutu, a za uzvrat su imali besplatne savjete i popuste pri kupovini preparata smo uključili pojedince i porodice tako da smo u trajanju od 3 godine uključili 87 pojedinaca.

Korist u zdravstvenom i obrazovnom pogledu su imali svi uključeni pa čak i kontrolna grupa od 20 lica koja nije ništamijenjala u svom načinu ishrane, ali su imali uvid u sve izvještaje istraživanja. Od te grupe je pet lica u toku prve godine istraživanja odustalo na taj način što su se priključili nekoj od grupa, jer je cijela skupina od 87 lica bila podijeljena u tri grupe i svaka je imala drugačiji program koga su se trebali pridržavati.

Poslije samo četiri mjeseca su bili vidni rezultati napretka kod svake grupe uključene u istraživanja. Pošto su pozitivni predvidivi rezultati rapidno rasli poslije trećeg mjeseca primjene programa, dio kontrolne grupe se uključuje u program, a naglo raste broj zainteresovanih za promjene od ljudi iz okruženja. U cilju sprovođenja programa istraživanja Institut VINIS formira Klub sirova hrana i učlanjuje sve zainteresovane. Preparati i hrana koje su osmislili Vođa naučnog tima, članovi naučnih tima i saradnici su se uz pokazivanje članske hrane dobijali po cijeni koštanja, što je daleko ispod uobičajenih cijena na tržištu.

Svakom novom članu se ubjasnilo da Klubu nije cilj prikupiti veliki broj kupaca, već je primarni cilj svakog pojedinca naučiti da sam priprema hranu i preparati koji su mu potrebni. Klub je štampao sve recepture i uputstva te ih besplatno dijelio članovima i zainteresovanima.

Institut VINIS i tim koji je angažovan u istraživanja su postali veoma popularni u okruženju, Bosni i Hercegovini, u svim državama ex Jugoslavije i u nekim evropskim državama. Zahvaljujući diaspori vijest se raširila na sve kontinente i u sve evropske države. Predstavnici Instituta VINIS se pozivaju da održe radionice i predavanja u sve dijelove i gradove Srednje Evrope. Značajan pomak u dizanju svijesti o zdravlju i načinu ishrane se vidi u gradovima u kojima smo držali veše od dvije radionice ili predavanja. U zadnje vrijeme je trend da zakaže termin veća grupa i dođe na jednodnevni ili dvodnevni izlet u Banja Luku, gdje im se održi predavanja i radionica. Vijest o jednom naučnom i stručnom pristupu problemu rešavanja zdravstvenih i drugih problema kroz promjenu načina ishrane se raširila kao požar, tako da je Klub postao destinacija u kojoj je svako imao šta da sazna, nabavi i dobije savjet kako da riješi vlastiti problem ili problem bližih.

U privatnom žargonu smo grupu koja je izašla iz sporta ili intenzivnog rekreativnog bavljenja smo zvali „potrošeni sportisti“. Oni su bili grupa sa najviše problema, ali i grupa koja je imala najveći napredak. Preko 90% te grupe se prije tri godine isključio iz programa, osim u povremenom traženju savjete ili recepata za izradu hrane ili preparata. Malo je reći da su mse potpuno osamostalili, sanirali svoje loše stanje i zauzeli potpuno drugačiji stav i pogled na život, ako se uzme da je svaki pojedinac svopjim stavom i stanjem privukao oko sebe veću grupu koja

je počela usvajati saznanja i praksu imenovanog. Bilo bi veoma interesantno nastaviti istraživanja sa tom grupom i rezultate upoređivati sa kontrolnom grupom sportista i rekreativaca koji nisu unijeli nikakve promjene u svoju svijest i način ishrane.

Kao rezultat istraživanja se pojavila ideja da se napravi hrana za sportiste i za sve druge kategorije (djecu, adolescente, zdrave, sportiste, rekreativce, bolesne i stare osobe) što bi značilo jedne univerzalne osnovne hrane. Što se tiče navedenih kategorija, hrana je morala zadovoljiti potrebe svih navedenih organizama u svakom stanju i uzrastu. Uzimanje dovoljnih količina hrane za podmirivanje svih potreba organizma bi se razlikovala samo u količini obroka i broju potrebnih obroka.

Na osnovu iskustva, stečenih i prikupljenih saznanja odlučeno je da se vrše istraživanja sa hranom pod naučnim nazivom „TAIN“.

Ovaj rad veoma opoterećuje činjenica da, svi učesnici istraživanja a i pozitivni zakoni štite privatnost a naročito privatnost po pitanju zdravlja. Etika Instituta u pogledu transparentnosti rezultata i učesnika u istraživanjima je ravna etici medicinskih radnika. Ipak postoji mogućnost iznošenja principa i zbirnih rezultata koji mogu poslužiti koristi svakog zainteresovanog i nauke uopšte koje će biti decidno navedene i potkrijepljene naučnim dokazima u ovom radu.

2. IZVORI PODATAKA I METOD RADA

U zadnjih nekoliko godina veliki svjetski instituti se bave fundamentalnim istraživanjima problema ishrane, zdravlja i uzročno-posledičnih veza hrane i zdravlja. Rezultati tih istraživanja se potpuno poklapaju sa rezultatima do kojih su došli istraživači koji se bave istom problematikom i sada okupljeni oko naučnog tima Instituta VINIS.

Sva uputstva i literatura, te rezultati istraživanja u fondusu Instituta VINIS se temelje na rezultatima Velikih i skupih istraživanjima i istraživanjima koje su sproveli saradnici Instituta.

Sprovedena su detaljna kabinetska istraživanja i sređeni rezultati do kojih se došlo u Institut VINIS, kako bi se mogla postaviti zadatak i cilj istraživanja u smislu razvoja hrane koja bi zadovoljila sve potrebe organizma

u energentskom i zdravstvenom smislu. Projekat je podrazumijevao sledeće:

- Razvoj i definisanje hrane koja zadovoljava sve potrebe organizma u u povećanim fizičkim i kongitivnim naporima (Projekat „TAIN“)
- Razvoj proizvoda koji bi zadovoljio sve potrebe po izgradnji svih aminokiselina potrebnih za razvoj i održanje ljudskog organizma (projekat „TAIN“),
- Unos materija u obliku nutrtijenata potrebnih organizma za stvaranje koenzima, enzima, vitamina i zdravstveno potencijalnih materija koje utiču na imunitet i zdravlje organizma (projekat „TAIN“),
- Unos malih količina dobro probavljivih nutritijanata, odnosno hrane koji će dovesti organizam na nivo iznad nivoa iscrpljenosti i zdravstvenih rizika (Projekat „TAIN“).

Metod je izrada preparata i nuđenje članovima Kluba „Hrana je lijek“, sportistima i rekreativcima koji koriste usluge Instituta VINIS, te praćenje rezultata koje su oni dostavljali i evidencija koje su oni sami vodili.

MATERIJALI

Za materijale koji bi ispunili zahtjeve projekte su uzeti:

- Pšenično bezglutensko brašno
- Brašno zrna konoplje
- Samljeveni suncokret, lješnici i bundeva
- Suve šljive
- Samljeveni izdanci ječma i
- Samljeveni suvi list bokvice

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Određena su pakovanja od 450 i 250 grama, što bi trebalo da znači da u jednom pakovanju ima 6 ili 11 obroka po približno 40 grama (dvije navršene supene kašike).

Po izračunu energentske i nutritivne, pa i zdravstvene vrijednosti 40 grama bi bilo dovoljno za osobu koja obavlja uobičajene poslove poslove svoje struke. Hrana se uzima prethodno namočena u trajanju od 15 minuta u 2 dl domaćeg voćnog ili povrtnog soka izrađenog u blenderu, jogurta, kefira ili kiselog mlijeka. Za sportiste se predviđa uzimanje više

od dva obroka TAINA. Za uobičajene napore za obavljanje poslova struke je predviđeno da se ukupno uzmu 2, najviše 3 obroka.

Svi konzumenti su počeli sa uzimanjem TAINA kao doručka i iz početka pratili sitost i potencijal energije te su sami određivalu vrijeme uzimanja drugog ili drugih obroka. Najveći problem u početku je raširenost želudca i pogrešna svijest da je pun želudac znak da smo siti što nije tačno i uvijek se ne poklapa. Drugo što su všednevno pratili je probava i energentski pad ili rast neposredno poslije uzimanja obroka. Uzimanje obroka mora da dovede do:

- Osjećaja sitosti
- Osjećaja lakoće u želudcu i cijelom organizmu,
- Osjećaja priliva energioje i volje za aktivnostima,
- Poslije uzimanja obroka ne smije doći do:
- Pospanosti i totalnog gubitka energije i volje,
- Pojave težine iu probavnom traktu i osjećaja da hrana stoji,
- Podrigivanja, nadutosti i gasova i
- Teške i neredovne probave koja se ogleda u stalnom osjećaju prepunog debelog crijeva.

Primjenom bezglutenskog pšeničnog brašna kao osnove i nosača svih drugih dodataka u hrani TAIN je osnova rešavanja svih prisutnih problema zdravlja ljudi. Na osnovu svjetskih rezultata istraživanja sa sigurnošću se može tvrditi da je gluten neposredan uzrok oko 95 % bolesti mi 100 % autoimunih bolesti. Povećana količina glutena u hljebu, pecivima i tjesteninama nisu uzrok nastanka bolesti i autoimunih bolesti, već stvaraju uslove za razvoj tih bolesti. Gluten u žitaricama je energentska bomba u svakom zrnu, ali naš organizam ne zna aktivirati i koristiti tu energiju pa ranija zastarjela nauka smatra da je gluten takozvana zaključana formula. Tvorac ili priroda nemaju zaključane formule već imaju stabilna jedinjenja koja služe za čuvanje energije za vlastiti rast i razvoj biljke.

Obično i prirodno normalno je da su brava i ključ u 99,9% slučajeva jedno pored drugog, ali ljudsko znanje odmaknjeno od prirode i znanja tvorca ne znaju te dvije stvari sastaviti i riješiti problem. Baš to što u Institutu VINIS nisu povjerovali u teoriju zaključanog i nemogućeg je dovelo do rezultata da smo najkvalitetnije i enrgentski najvrednije

bezglutensko brašno napravili upravo od pšenice koja ima najviše glutena. Kada smo dali brašno na analizu, institut od 17 zaposlenih doktora nauka je odbio da izda potvrdu o rezultatima, tražeći da im se prethodno predoči tehnologija i upotrebljeni rezultati, jer po njihovoj odlučnoj tvrdnji: „Pšenično brašno mora imati gluten, a ovi uzorci nemaju gluten!“

Ne treba se čuditi tome da je dnevna potreba hrane svedena na 40-60 grama TAINA, kada se zna da je ta ogromna energija iz glutena tehnologijom izrade bezglutenskog brašna, puštena-oslobođena, a ipak zadržana u masi hrane prilagođena da je u punom kapacitetu koristi naš organizam. Sama činjenica da je potencijal enzima u tom brašnu povećan za najmanje 3.000 x govori o ogromnoj energiji.

Mi nismo pronašli novu tehnologiju, već smo detaljno prepisali procese prirode i dobili potencijal prirode koja se svake godine budi i stvara ogromne količine žive hrane, u obliku biljnog potencijala. Da istinski postoje zaključane formule, sve to ne bi bilo moguće i svijet te cijela planeta bi stali.

Kao posledica uzimanja prevelikih količina glutena i druge nepravilne ishrane, dolazi do drastičnih hormonski poremećaja i to su uzroci za razvoj sledećih bolesti i autoimunih bolesti:

Atopije, artritisa, astme, hroničnog umora, Chronove bolesti, dijabetesa, ulceroznog kolitisa, sindroma nadražnog (iritabilnog) crijeva, Hoshimotovog tiroiditisa, Raynerove bolesti, skutnog gastroeteritisa, cistične fibroze, cističnosti uopšte, multiple skleroze, spondilozne atopije, akni, ekcema, dermatitisa, psorijaze, autizma, poremećaja pažnje (hiperaktivnosti kod djece)ADHD-a, slabe probave, anemije, vitiliga, karcinoma crijeva, vaskulitisa i drugih bolesti

(Čudesna moć hormona, 2017. Zagreb, Sanja Toljan, dr.med.)

Gore nabrojane bolesti nastaju zbog stvaranja filma od nerastvorljivog i ljepljivog glutena u crijevnom traktu, odvajanja vrijevne stijenke od crijevne sadržine i pojave gasova kao produkta truljenja količine hrane između glutenskog filma i crijevne stijenke koji izazivaju pukotine u vrijevnoj stijenci i kao veoma opasni otrovi dolaze do koloidne tečnosti i nervnog sistema. Na taj način se otrovi dovode do svake ćelije našeg organizma. Kada se to desi, senzori u obliku sisaljki kojima je opremljen zadnji unutrašnji sloj crjeva ne dopiru od filma do hrane, tako da

hrana prolazi a organizam ostaje bez energije i nutritijenata potrebnih za stvaranje koenzima. Enzima, vitamina, hormona i energija. Posledica je pojava bolesti i ubrzano starenje organizma (istrošenost organizma u svakom pogledu).

3. RAZRADA TEHNOLOGIJE ZA PROIZVODNJU DVA TIPA BEZGLUTENSKOG PŠENIČNOG BRAŠNA

U svim slučajevima smo plaćali pšenicu po cijeni od 0,40-0,50 km/kg. Na početku je rađeno bezglutensko brašno s -80 mg glutena na/100gr brašna. Prilikom praktične primjene i istraživanja došli smo do zaključka da ni ljudima koji imaju Cronovu bolest ili celijakliju, ne smeta prisustvo glutena do 400 mg na 100 grama brašna. Postavlja se izvjesnom tvrdnja da stare sorte pšenice koje su imale 10 ili više puta manje količine glutena, nisu izazivale savremene bolesti.

Naime, pšenica koja ima prinos (sorte) oko 1,5 do 2,0 T/Ha imaju nekoliko desetina puta manje glutena. Istinita je tvrdnja da prinos od 15 T/Ha čini samo povećana količina glutena a da je u zrnu pšenice ostao isti skor ostalih korisnih nutritijenata. Povećavan je prinos da bi se zadovoljile potrebe mlinske i pekarske industrije (između ostalog) jer brašno sa povećanom količinom glutena daje više ljepka i lakše se izrađuju hljeb i peciva kao i tjestenine. Na žalost, ništa od toga nije probavljivo i ne donosi benefit ljudskom organizmu.

Proizvodnja bezglutenskog brašna sa -80 mg glutena na 100 gr brašna

Procesi za proizvodnju jednog i drugog brašna su isti, tehnologija se ne razlike do jedne faze kada je neophodno potrebno ukloniti zrna pšenice u kojima nije došlo do aktivacije i transformacije glutena. Za taj proces je potrebno uvesti još jedan proces, izgraditi jpoš jednu liniju i angažman više radne snage.

Zavisno od kvaliteta ulazne sirovine 1 kg brašna pomenutog kvaliteta bi se kretao od 3,00-5,00 KM/kg. Kada se gleda na to da količina koja

zadovoljava potrebe organizma, ne gledajući na zdravstveni skor iznosi najmanje, 10 puta manje od uobičajenog unosa običnih prerađevina od žitarica, to u ukupnom trošku za hranu ne povećava već smanjuje izdatke.

Imajući u vidu da su bezglutenska brašna nikakvog kvaliteta i bez naročite nutritivne i zdravstvene vrijednosti po cijeni od 9-16 KM/kg puno verći kvalitet je 3-5 x jeftiniji za kupca. Brašno TAIN za hranu je neprikosnoveno i nezamjenljivo za sve kategorije stanovništva i sve kategorije (bolesne, djecu, stare i ljude sa posebnim naporima).

Proizvodnja brašna sa -400 mg glutena na 100 gr brašna.

Već u prethodnom tekstu je dosta toga pojašnjeno, ali je potrebno još činjenica. Kao prve činjenice trebaju da se stalno imaju na umu dvije stvari:

- Prvo, da se od 1 kg pšenice dobija 0,75-0,80 kg bezglutenskog brašna,
- Da se dodatkom ostalih primjesa koje ne sadrže gluten procentualno smanjuje količina glutena u hrani.

Pošto se za izradu bilo kojeg proizvoda od brašna sa smanjenom količinom glutena unose drugi dodaci, ni jedan proizvod pa ni hljeb od bezglutenskog brašna ne prelaze 280 mg glutena/100 gr proizvoda. Računajući da su stare sorte pšenice imale između 1.000 i 1.500 mg glutena na 100 grama brašna, te to nije predstavljalo problem i norma uzimanja proizvoda od takvog brašna je bila ispod 300 mg dnevno, brašno sa smanjenom količinom glutena do 400 miligrama potpuno zadovoljava i potpuno je zdravstveno bezbiježno

Zašto je to važno?

- Brašno sa smanjenom količinom glutena je 2-3 x jeftinije u proizvodnji od brašna sa -80 mg/100 gr brašna,
- Nije potrebno povećavati količine unosa hrane jer se nutritivne razlike oba brašna skoro poklapaju,
- U sadašnjim proračunima se barata podatkom da je prosječno po stanovniku potrebnoprosječno 1 kg pšenice dnevno što iznosi 300-360 kg pšenice po stanovniku godišnje. Obzirom da se može predvidjeti

da je potrebno najviše 150 gr/na dan po stanovniku, potrebne količine padaju za najmanje 7 x ili na 54,0 kg pšenice po stanovniku. Nije teško izračunati nacionalne i pojedinačne benefite.

ZAKLJUČAK

Kompletna zajednica, primjenjujući saznanja iz ovog istraživanja bi bila na ogromnoj dobiti. Samo na hrani bi se smanjili troškovi za oko 7 x. Što se tiče ostalih dobiti, u obliku uštede u ulaganja u liječenja, smanjenja gubitaka zbog bolesti i privremenih ili stalnih nesposobnosti za rad na nacionalnom nivou su neprocjenljivi.

Kompletna psihologija i psihosomatsko stanje nacije bi se promijenilo u pozitivnom smislu. Stanje kada prestaju strahovi i mogućnosti ucjena od strane stranog faktora, koji se uglavnom temelje na strahu od gladi, se mijenja nepostojanjem poluga ucjene i prijetnje. Stabilnošću koja se temelji na znanju, suživotu s prirodom i prirodnim potencijalima sredine u kojoj egzistira nacija se oslobađa energija koja se tak može zamisliti. Republika Srpska (BiH) bi prednjačila u pozitivnim promjenama, posr-tala bi izvoznik žitarica umjesto uvoznik i tima slede promjene koje se teško sada mogu naslutiti.

LITERATURA:

1. Projekat TAIN 2018., Slavko Crnić i saradnici, Institut VINIS Banja Luka
2. Bilteni za alternativno bilje br. 1-10, 2010-2012, Novi Sad
3. Čudesna moć hormona, Zagreb 2017., Sanja Toljan,
4. Prirodna medicina, dr Donald Miler, prevod Petar Kalezić, Beograd 2009. godine
5. Arhiv Kraljevine Srbije za 1880-1918. godinu
6. Naše najpoznatije medonosne i lekovite biljke, 2015. dr. Radosav D. Jevđović Beograd
7. Članci i studije Instituta VINIS 2012-2018, Slavko crnić
8. Arhiv istraživanja Instituta VINIS Banja Luka,
9. Liječenje hranom 2007. godine, Slavko Crnić
10. Naučni rad: Uticaj načina ishrane sirovom hranom na socio-ekonomske i zdravstvene promjene konzumenta, 2016. Slavko Crnić, Danijela Šijan, Zbornik radova Saveza Inovatora R.S., Privredne komore R.S. i Ministarstva nauka i tehnologija Vlade R. S.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

796/799(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Актуелни тренутак развоја спорта у Републици Српској и Босни и Херцеговини" (2018 ; Бања Лука)

Sport za sve : zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa na temu "Aktuelni trenutak razvoja sporta u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini", održanog 25.9.2018. godine u Banjoj Luci / [glavni i odgovorni urednici Braco Kovačević ... [et al.] ; urednik Tin Vejnović ; prevod Tatjana Ponorac]. - Banja Luka : Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci : Fudbalski savez Republike Srpske : Udruženje Sport za sve : Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjedonosna, sociološka i kriminološka istraživanja : Sindikat obrazovanja, nauke, kulture i informisanja Republike Srpske ; Subotica : Centar za ekonomska istraživanja ; Beograd : Poslovni i pravni fakultet Univerziteta Union Nikola Tesla : Fakultet za diplomatiju i bezbednost ; Nikšić : Defendologija centar Nikšić - Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore, 2018 (Banja Luka : Grafopapir). - 317 str. : ilustr. ; 25 cm

Lat. i ćir. - Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-99976-22-41-9 (Evropski defendologija centar)

COBISS.RS-ID 7655704